ISTORIA ROMÂNILOR

ISTORIA ROMÂNILOR DIN DACIA TRAIANĂ

DE

A. D. XENOPOL

FOST PROFESOR LA UNIVERSITATEA DIN IAȘI, MEMBRU ACADEMIEI ROMÂNE.
MEMBRU TITULAR AL INSTITUTULUI DIN FRANȚA.
(*1847—†1920)

EDIȚIA III-a, revăzută de autor

*„Nu sunt vremile sub cârma omului,
ci bietul om sub vremi".*
MIRON COSTIN.

VOLUMUL XII

REVOLUȚIA DIN 1848

EDITURA «CARTEA ROMÂNEASCĂ», BUCUREȘTI

38507. 980

In acest volum, al XII-lea al lucrării, sunt cuprinse mai ales eforturile politice ale poporului român pentru a se constitui ca organizare neatârnată, mai ales dela 1848 înnainte. Bine înţeles că aceste năzuinţi se realizează numai în părţile lui mai libere, căci, în acele copleşite de Unguri şi de Nemţi (Austriaci) dorinţele lui de emancipare numai uşor licăresc pe cerul întunecat pentru a dispărea iar în umbra din care răsăriseră.

Unirea, dorinţa cea mai vie, a poporului român şi singurul lui liman de scăpare ajunge a fi înfiripată şi pusă temelie unei spornice desvoltări pentru viitor prin alegerea lui Alexandru Cuza ca domn în ambele ţări române din poalele Carpaţilor.

CAPUL I

REVOLUȚIA DIN 1848

Anul 1848 aduce o mare fierbere în toate țările locuite de Români.

I

REVOLUȚIA DIN ANUL 1848 ÎN ARDEAL[1])

Partida națională liberală ungurească. — Veacul al XVIII-le adusese o mare transformare în starea poporului român din cetatea Carpaților. Desvoltarea culturei îi deschisese mintea, și ideea originei romane apăruse pe orizontul întunecatei lui cugetări de până atunci ca răsăritul unui soare strălucitor. Revoluția din 1784 venind în ajutorul țintei filantropice, urmărite de împăratul Iosif al II-lea, adusese o ușurare de fapt în starea iobagilor și chiar proclamarea în principiu a desființării șărbirei. Tot ea apoi reîntregise în conștiința poporului român unitatea interesului național, ce păruse zdruncinată prin unirea unei părți din el cu biserica latină. Poporul român trezit la viața de sine, îmboldit prin măreția originei sale și necăutând la desbinarea confesională, se va sili de acum înainte să ajungă a realiza de fapt starea la care avea drept, țintă a căreia rostire cea d'intâi se vede în cererea lui pentru drepturi formulată în 1791.

Tocmai însă în timpul când nația română ajunge la conștiința drepturilor sale, se trezește și acea maghiară din letargia în care se afla, și văzându-și puținătatea ființei sale, își pune în gând a o lăți și mări pe socoteala Românilor. Se adaoge deci, pe lângă asuprirea materială, pericolul desnaționalizărei, într'un moment tocmai când poporul român căpătase conștiința individualității sale deosebite. Lupta întreprinsă de el la început numai pentru egalizarea condiției sale juridice, se com-

[1] Pentru acest capitol ne-am folosit de scrierile lui Papiu Ilarian *Istoria Românilor în Dacia superioară* și G. Barițiu, *Părți alese de istoria Transilvaniei*, vol. II, care ne-au scutit în deobște de a mai recurge și la alte isvoare întrucât ele conțin reproduse în extenzo sau în extracte toate fântânele timpului.

plică acuma cu răspingerea încercărilor elementului domnitor de a-i atinge chiar fiinţa lui etnică, particulară. Pedeoparte deci poporul român va fi silit să atace pentru a dobândi, pedealta să se apere spre a păstra, şi ambele aceste tendinţi fiind combătute de elementele domnitoare, se va încinge între ele o luptă pe viaţă şi pe moarte, din care revoluţia din 1848 a fost numai începutul, iar urmarea dramei se desfăşură şi astăzi înnaintea ochilor noştri. Cu un an mai înainte ca dieta Transilvaniei să răspingă suplica Românilor, cea din Ungaria vota în 1790, ca limba maghiară să înlocuiască pe cea latină în afacerile ţării. Limba maghiară însă era foarte puţin cultivată, săracă şi amestecată mai ales cu slavona. Spre a se mai curăţi ceva de amestec, tot dieta hotărî învăţarea ei în şcoale, încât se poate susţine cu dreptul că această limbă au început a se cultiva şi înavuţi numai dela acel timp încoace. Tot în dieta din 1791 din Transilvania, se ivi pentru prima oară în desbatere ideea unirii Transilvaniei cu Ungaria, pe care împăratul însă o împiedecă de a ajunge la un rezultat [2].

Dieta cea d'intâi, chemată după perioada absolutismului, se adună în 1825, şi ea este însemnată prin ivirea unui bărbat, care cel întâi dădu o formă teoretică, logică şi strânsă intereselor poporului maghiar, anume comitele Ştefan Szechenyi. Mai mulţi deputaţi aducând imputări guvernului, că nu ar fi dat curs votului dietei din 1790, privitor la învăţătura şi desvoltarea limbei maghiare, propuseră totodată spre ajungerea mai deplină a acestui ţel, înfiinţarea unei academii ungureşti. Reprezentantul Austriei întâmpinând că nu ar exista fondurile trebuitoare pentru creiarea unui astfel de aşezământ, Ştefan Szechenyi se scoală să ofere venitul său întreg pe un an, 60.000 de fiorini, spre întemeierea academiei. Ca o scânteie electrică propunerea lui Szechenyi trezeşte entusiasmul adunării; se subscrie în un patrar de oră suma îndestul de însemnătoare de 250.000 de fiorini şi academia ungurească este creiată; cu ea însă se naşte şi întăreşte şi vaza şi înrâurirea lui Szechenyi asupra compatrioţilor săi. Patriotul ungur îşi desfăşură curând planul întreg, din care înfiinţarea academiei era numai întâia verigă a lanţului. Prevăzător şi inteligent, el înţelese că poporul unguresc, mic la număr şi deci slab în puteri, fără razim, nicăieri decât în propria lui individualitate, trebuia să caute cu orice preţ a-şi spori numărul, şi era aproape gândirea că lăţirea lui să se facă pe socoteala celorlaltor naţii conlocuitoare cu el pe teritoriul patriei comune, şi anume a celor mai slabe din acele popoare, a Slavilor şi mai ales a Românilor. Intâlnind în ba-

[2] *Siebenbürger Bote* din 9 August 1865, în *Das alte und neue Kronstadt.* II, p. 296, nota citată de Bariţiu *l. c.*, p., 525 Comp. p.532 şi Papiu. I. c., II, LXXXIV.

ronul Neculai Wesselenyi, din Transilvania, un partizan al scopurilor sale, ambii începură a le da pe faţă, prin scrieri, în care se proclama ca principiu suprem predomnirea ungurilor asupra Slavilor şi a Românilor. Szechenyi însă vroia să ajungă la această ţintă prin ademenirea elementelor de cotropit, anume dând drepturi tuturor acelor ce vor intra în sânul naţiunii maghiare. El combătea deci tendinţele egoiste ale magnaţilor Unguri, care ţineau cu atâta scumpătate la privilegiile lor, sfătuindu-i prin întâia sa scriere, *Hitel* (creditul), ca să renunţe la învechitele lor privilegii, să nu mai ţină în şerbitute ruşinătoare milioane de asemeni, să se supună la plata contribuţiilor, şi să nu mai lupte în contra reformelor pe care coroana ar vrea să le introducă. Ungurii, orbiţi de interesul personal, nu văzură în propunerile lui Szechenyi, decât desfiinţarea poziţiei lor de veacuri, şi nu interesul cel mare pentru care el lupta. Ei considerară apelul lui drept opera unui nebun, şi arseră cartea lui cu paradă în Pesta. Un nobil Aureliu Dessewffy răspunzându-i prin o broşură, *Taglalat* (analiza), Szechenyi, replică prin o a doua scriere, *Vilag* (lumina), într'un chip aşa de victorios, încât de acolo înnainte chiar nobilii sunt nevoiţi să iea doctrinele lui în băgare de seamă [3]. Tot pe atunci colegul şi prietenul său Wesselenyi publică din parte-i o altă scriere, în care susţinea că Maghiarii au dreptul de a cere în schimb pentru favoarea cetăţeniei, ungurirea acelor ce aspiră la ea, arătând că acest drept poate fi dăruit numai locuitorilor care sunt în stare a se naţionaliza unguri, şi în special el prevedea că „ţăranii în ţara noastră numai sub acea condiţie să se împărtăşească din drepturile naţionale şi reprezentative, dacă se vor face Unguri într'adevăr. Acest mod, adaoge Wesselenyi, nu este prea exclusiv nici constrângător. Singură învăţarea unei limbi se pune ca preţ pentru un dar atât de măreţ. In ce măsură ar începe a se unguri cu încetul, cei ce acum nu vorbesc ungureşte şi nu sunt Unguri, în aceeaş măsură ar căpăta şi drepturi naţionale" [4]. Aceşti doi bărbaţi constituiră deci în Ungaria şi Transilvania partida naţională-liberală; naţională fiindcă tindea la maghiarizarea tuturor naţionalităţilor; liberală fiindcă, drept mijloc spre a ajunge la această ţintă, întrebuinţa nada egalizării drepturilor.

Pentru a se putea însă ajunge la efectuarea schimbului propus de Szechenyi, de a se da adecă cetăţenia maghiară acelor ce ar lepăda naţionalitatea baştinaşe şi ar adopta pe cea maghiară, trebuia pregătite popoarele, şi puse în putinţa de a deprinde tot mai bine limba rasei domnitoare. *Dietele atât din Ungaria începând dela 1825 cât şi din Transilvania dela 1834 înainte, votează mai multe legi, care urmăreau atare ţintă.* Aşa se

[3] Bariţiu, *l. c.*, I, p. 572.
[4] Papiu, *l. c.*, II, p. XXV.

hotărăşte întâi ca limba maghiară să fie întrebuinţată în toate daraverele ocârmuitoare şi judecătoreşti, în corespondenţa între autorităţile eclesiastice şi cele civile, în redactarea tuturor matriculelor, în corespondenţa oficială dela regimentele grănităreşti; în sfârşit se mai adaogă dispoziţia că niciun act să nu aibă valoare în justiţie, dacă nu va fi scris în limba maghiară, şi ca în toate şcoalele din ţară limba predării obiectelor să fie acea maghiară [5].

Mai mare pericol se ivi însă pentru naţionalităţile celelalte, şi mai cu deosebire pentru cea română, din faptul că *mai mulţi membri ai lor, fiind primiţi în funcţii, în urma deprinderii limbei maghiare, începu în sânul naţionalităţilor însăşi o râvnă şi o plecare către acea limbă, cu învăţătura căreia se despoiau însă acei o întreprindeau şi de simţimântul solidarităţei cu propriul lor popor. Elevii prin şcoală primiau cu plăcere ungurirea numelor. Românii începură a nu se crede civilizaţi, dacă nu vorbeau limba maghiară; ei iubeau cel puţin a-şi împestriţa graiul lor cu cuvinte ungureşti, substituite celor româneşti. Protopopii şi preoţii cei mai de frunte îşi trimiteau fetele la învăţătura ungurească în Cluj. Damaschin Bojinca susţinea pe atunci în o scriere a lui din 1827, că „Românii înţălepţeşte se pun cu diligenţă spre a învăţa limba patriei ungureşti, de a căreia dulceaţă şi străinii se răpiau; că nenumăraţi barbaţi de naţiunea română vorbiau limba patriei, cea ungurească, nu mai puţin ca Ungurii născuţi"* [6]. *Curtea episcopului român unit, Lemeny, semăna a curte ungurească, atât de întrebuinţată era această limbă, şi în 1830 la moartea episcopului Ioan Bob, viitorul episcop ţinu cuvântarea de îngropare în limba maghiară.* Chiar în cetatea românismului, seminarul din Blaj, se introdusese limba maghiară; *studenţii* neavând voie să vorbească româneşte, chip pentru a deprinde latina, *vorbiau între ei ungureşte. Limba maghiară ameninţa sub conducerea unguritului episcop Lemeny, să se introducă chiar în biserică, acesta cerând pela 1841 voie dela guvernul transilvan, a tipări în limba ungurească nişte cărţi liturgice traduse din româneşte, şi tot pe atunci un Român fruntaş renegat se arăta ca apărător înfocat al maghiarismului, în o gazetă ungurească din Cluj, în contra susţinerilor naţionale ale gazetei de Transilvania* [7].

Totuşi un avânt atât de îmbucurător pentru Unguri trebuia să se stânjenească din deosebite motive, între care socotim ca cele mai de seamă, întâi schimbarea caracterului propagandei ungureşti, din blândă şi ascunsă, în violentă şi răsturnătoare, prin suplantarea lui Szechenyi de către Ludovic Kossuth,

[5] *Ibidem*, XXXV şi XLII, Comp. I, p. 100.
[6] *Animadversio in disertationem hallesem* auctore Damasceno Th. Bozsinka, 1827, citată de Papiu, II, p. CVII.
[7] Papiu, *l. c*, I, p. 101—107.

în conducerea politică a poporului unguresc; al doilea, faptul deşteptării conştiinţei naţionale româneşti, asupra pericolului ce-o aştepta, pericol dat pe faţă tocmai prin propagarea violentă a ideii maghiare, şi al treilea prin împrejurarea că Ungurii, cu cât îşi făcea mai mult drum sistemul de maghiarizare violentă, lăsau în părăsire împărtăşirea mulţămitelor făgăduite: drepturile cetăţeneşti. Sistemul rece şi calculator al lui Szechenyi, nu era deloc potrivit cu firea aprinsă şi pornită a poporului maghiar. Apoi o generaţie nouă se ridicase, crescută în ideile înfierbântate ale maghiarismului silnic; ea vroia să ajungă de îndată ţinta întrevăzută de Szechenyi în îndepărtarea timpului; vroia să maghiarizeze în 10 ani (!) naţiile eterogene; Szechenyi era lăsat în urmă; metoda recomandată de el nu mai ajungea poporului său, însetat de mărire.

Reprezentant al acestei noui faze a desvoltării ungurismului fu cum am spus Ludovic Kossuth, slovac ungurit, care lăsă în curând în umbră pe iniţiatorul mişcării. El îşi atrăsese un renume prin un proces şi o închisoare suferită, pentru publicarea desbaterilor dietale din anul 1836. Căpătând învoirea deschiderii unei gazete, el începe a susţinea părerile sale în *Pesti Hirlap* dela 1841 înainte. Kossuth era extrem în toate privirile, fără să cunoască nici piedică nici margine planurilor şi ideilor sale. El începe o combatere a înrâuririi germane, spunând pe faţă că scopul final al ungurismului era de a se rumpe din monarhia austriacă. El aprinde tot mai mult mintea Ungurilor, făcându-i să creadă că popor mai mare nu este pe pământ, nici limbă mai bogată ca cea ungurească, îndemnându-i din răsputeri de a lăţi cu toată vigoarea naţionalitatea lor, între celelalte popoare conlocuitoare. Răspingând sistemul lui Szechenyi, de a nu buciuma în toate părţile scopul maghiarizării, ci de a-l îndeplini în tăcere şi pe nesimţite, el dă pe faţă motivele ce împingeau pe poporul său a-şi impune firea celor de altă origine. El spune curat în ziarul său, „că sau să se topiască toate naţiile ţării, şi să se facă din ele o naţiune ungurească mare şi tare, sau Ungurii trebuie să piară"; protestează în dieta, unde fusese ales membru, în contra numelui de Croaţia şi desemnarea deputaţilor acelei ţări ca deputaţi croaţi, spunând că el nu cunoaşte o Croaţie în ţara Ungurească, ci numai comitatele Agram, Veröcze, etc. Kossuth, apoi fără a lua seama că cuvintele sale puteau fi întoarse ca o armă în contra însuş scopului urmărit de el, exalta el şi cu partizanii lui, în declamările cele mai aprinse şi mai pompoase, preţul pe care-l punea pe limba şi naţionalitatea poporului său, spunând că „fără naţionalitate viaţa este de prisos", sau că „atunci când am pierde cuvintele limbii noastre naţionale, ne-am pierde şi sufletul; a pierde naţionalitatea este a muri ca popor; pentru aceea naţionalitatea şi limba este mai scumpă decât libertatea, căci libertatea pierdută se poate re-

câştiga, iar naţionalitatea niciodată. Naţionalitatea este acea fisionomie cu care un popor se arată în sânul naţiunilor; asemenea fisionomie individuală avem şi noi Ungurii şi pe aceasta nu voim să o pierdem, pentrucă a o pierde înseamnă a muri"[8].

Apoi dacă aşa erau lucrurile, cu ce drept vroiau Ungurii să răpească dela alte popoare bunurile, pe care ei le prăznuiau aşa de sus? Pentru ce pretindeau ei ca Românii, Croaţii, Sârbii, Slovacii să se desbrace de naţionalităţile lor, spre a îmbrăca pe aceea ungurească, când o atare desbrăcare ei înşăşi o considerau de crimă, de sinucidere? Unde mai era logica, unde mai era consecvenţa, care nu poate fi înfruntată aşa făţiş nici chiar de interesata viaţă politică? Inţelegem mai la urmă mijlocul ascuns şi pieziş al lui Szechenyi de a fura, de a sfeterisi naţionalităţile în folosul acelei maghiare; politica lui Kossuth era însă lipsită până şi de bunul simţ cel mai elementar, deoarece trezia el însuşi pe popoare a apăra ca bunurile cele mai scumpe, în contra Ungurilor, tocmai acele elemente pe care aceştia doriau să le cotropiască în folosul lor.

Opoziţia Românilor. — In ce priveşte pe Români, ei nu întârziară a descoperi ţinta de care până atunci nu-şi dăduse o limpede seamă, şi opuseră îndată toate mijloacele de care dispuneau, spre a scăpa pe poporul lor de primejdia nimicirei. Tocmai pe atunci ocârmuirea Transilvaniei, dorind să aducă în ajutorul ei în combaterea Ungurilor şi pe Români, învoi lui Gh. Bariţ scoaterea unei foi româneşti, *Gazeta Transilvaniei*, care apăru la Ianuarie 1839. După ce în primele numere se mărgineşte a reproduce ştiri politice din Europa, în numărul din 5 Iunie găsim prima notă împotrivitoare Ungurilor, cu prilejul unor bârfeli aduse de ziarul *Erdelyi Hirado* contra Românilor, privitoare la superstiţiile absurde în care ei ar crede. Gazeta răspinge cu indignare atare imputare[9]. „Nicăiri, spune Papiu Ilarian, n'a fost vre-odată un organ de publicitate mai bine venit decât Gazeta Transilvaniei, chiar atunci în mijlocul naţiei române. Căci într'atât îngropaseră acum Ungurii, cu constituţia lor cea egoistă, tot spiritul în Români, şi atâta frică sclăvească băgaseră în ei, cât ar fi crezut cineva că nu poate să se nască vreodată un Român, cu sfletul atât de mare, ca să cuteze măcar a vorbi de naţia română, sub coroana şi constituţia ungurească şi pe pământul unguresc, şi ce e mai mult să aibă curajul de a apăra în public, că o naţie ca aceasta are drepturi egale cu acea ungurească"[10]. După ce prima încer-

[8] Reproduse din cuvântările lui Kossuth şi a lui Szemere, în Papiu, *l. c.* II, p. LIII.
[9] *Gazeta Transilvaniei*, 1839, p. 189.
[10] Papiu, *l. c.*, I, p. 111.

care izbutise fără pericul, deoarece guvernul transilvănean austriac vedea cu plăcere această mişcare, Gazeta prinde inimă şi începe a lovi din ce în ce mai fără de cruţare în Unguri, revendicând drepturile Românilor şi apărând cu energie în contra lor limba şi naţionalitatea română, periclitate prin apucăturile Maghiarilor. Mai cu osebire înfrunta *Gazeta* pe acei din Românii renegaţi care luau apărarea intereselor ungureşti; ea amintia între altele cuvintele lui Herder: „cel ce iubeşte mai mult limba străină decât sunetele cele dulci ale limbei mume, nu este vrednic de numele de om". La susţinerile Ungurilor, despre minunata fire a poporului maghiar, *Gazeta* opunea cugetarea rece, dar adevărată, că nici o naţiune nu se poate pretinde constituită mai pre sus de o alta, şi dacă era vorba de străbuni, de origine, apoi cu cât mai superioară era acea a naţiunei române, coborîtoare din marele popor roman, decât Ungurii, strănepoţii salbatecelor oarde hunice şi avarice? La pretenţiile Ungurilor că Românii ar fi nişte venetici în ţara ce o locuiau, *Gazeta* opunea continuitatea istorică a neamului românesc pe pământul Daciei, pe care tot acest neam o apărase adeseori, chiar după ce încăpuse sub stăpânirea maghiară. Şi pentru a vârâ amărăciunea în sufletul Ungurilor, le amintea printre apărătorii Transilvaniei, pe lângă Mihai Viteazul, pe care Ungurii îl tratau de cap de bandiţi, încă pe Ioan şi Matei Corvin, pe care Ungurii, cu toate probele cele mai învederate, se refuzau a-i recunoaşte ca de viţă română.

Pe lângă această opoziţie ivită în organele de publicitate, ea se mai arată şi în consistoriul unit dela Blaş, unde am văzut cum sub episcopia unguritului Lemeny maghiarismul propăşise atât de mult. Dieta din Cluj din anul 1842 votase două proiecte de legi, în care se răsfrângeau pe deplin doctrinele Kossuthiane, adică îndatorirea tuturor celor care doriau a purta vre-o dregătorie ca să înveţe limba maghiară până în zece ani, după care termin era să fie întrodusă fără excepţie în toate daraverile publice. Proiectul însă mergea mai departe; punea în perspectivă introducerea limbei maghiare şi în biserica naţiilor ne ungureşti, numai puţin în şcoale, prevăzând anume că şi în şcoala din Blaş, limba de propunere să fie cea maghiară. Cum se auzi în Blaş, despre acest proiect, Simeon Crainic directorul seminariului convocă corpul profesoral întreg, şi se făcu un protest în contra acelei plănuite legi. In el se spunea între altele că dreptul naţiei române, de a se sluji de limba ei în şcoală şi biserică, nu i se poate lua de nimine, fără vătămarea personalităţei sale naţionale, ca nu în zece ani, dar nici în zece secoli nu va asculta de o lege, care-i pregătea peirea naţională; ca atare lege ar aţâţa încă mai tare ura care exista şi până atunci între elementul român şi acel unguresc, aţâţare ce ar putea aduce resultate fatale. Tot odată consistoriul pofteşte pe

episcopul român unit, Lemeny, ca să se ţină de canoane şi să apere interesele bisericei sale contra întreprinderilor străine [11].

Pe când Szechenyi susţinea că în viaţa privată, în şcoală şi biserică, să se lese naţiilor nemaghiare libera întrebuinţare a limbei lor, impunându-le pe cea ungurească numai în daraverile publice. Kossuth şi cu Wesselenyi, care se despărţise asupra acestui punt de vechiul său prieten, vroiau să introducă limba maghiară şi în sanctuarul vieţei private a popoarelor conlocuitoare. Pe când Szechenyi vroia o ungurire mai mult de formă a elementelor neungureşti, Kossuth tindea să ajungă la o maghiarizare a inimei însăşi, şi se înţălege uşor, din deosebirea acestor două ţinte, pentru ce poporul maghiar trecuse în partea lui Kossuth şi părăsise pe Szechenyi.

Intre proiectele cele mai caracteristice ce umblau pe atunci prin mintea Ungurilor, este şi acel a azilelor de copii aşa numitele Kişdedovuri, un soiu de grădini fröbeliane, în care copii de Români trebuiau să fie crescuţi din vârsta cea mai fragedă, sub îngrijirea unor învăţători şi învăţătoare maghiari [12], proiect ce, precum se ştie, a fost prefăcut în lege abia în timpurile noastre. Astfel cu cât înaintà timpul, cu atâta Ungurii răpiţi de ideile kossuthiane, împingeau cu orice preţ la maghiarizarea cât mai grabnică a popoarelor de altă ginte, provocându-le pe aceste, Saşi, Croaţi, Sârbi, Slovaci şi Români la împrotivire din ce în ce mai îndărăptnică în contra atentatului pus în lucrare de elementul domnitor asupra naţiilor conlocuitoare. Pentru Români, am văzut că tocmai până la 1848, desvoltarea culturei le şi întărise ideile naţionale, şi între aceste două tendinţe atât de protivnice trebuia să se întâmple o ciocnire.

Am văzut aiurea cum Iosif al II-lea folosindu-se de mişcarea violentă a revoluţiei lui Horia, prin un decret din 21 August 1785, desfiinţase şi în Transilvania iobăgia, adică împiedicarea liberei strămutări. Această măsură însă trebuia, pentru a intra în practică, să fie încuviinţată şi de dieta ţărei, şi aceasta nu se arăta de loc dispusă a o primi, mai ales după o revoluţie care băuse atâta sânge de al nobilimei. Impăratul Leopold al II-lea propune în dieta din 1790 întocmirea unui urbariu, adică a unei legi care să reguleze repoartele între proprietari şi ţărani, recunoaşterea ridicărei şerbirei iobagilor, desfiinţarea pedepselor trupeşti aplicate lor şi recunoaşterea dreptului lor de a dispune de averea câştigată prin muncă. Dieta recunoscu ţăranilor dreptul de liberă strămutare, tot însă în

[11] Protestul în Papiu, I, p. 246: „fatemur autem sincere non tantum post decem annos sed neque post decem saecula imo nullo unquam tempore, nos, nationemque nostram lege obligari posse, quae moribus ac religiositate periculum ac obicem, nationalitati vero ruinam parat ac interitum".

[12] Papiu, I, p. 202.

felul aceluia care mai târziu fu concedat prin regulamentul organic ţăranilor moldoveni şi munteni, între altele îndatorindu-i a-şi plăti toate datoriile şi de a pune oameni în locul lor. Cât despre urbariu el rămase să se reguleze la dietele următoare. O comisie, întocmi un proiect de urbariu, care trebuia să vină în desbatere în dieta din 1810. In acest proiect se spunea între altele că „urbariul va fi legal, numai dacă prin el nu se vor vătăma *nici-de-cum* prerogativele nobiliare, dacă conservându-se intregi şi neatinse drepturile nobililor, nu se vor apăsa aceştia cu nici o greutate"; cu alte cuvinte, dacă se va preface în lege o stare de fapt nedreaptă, pe care tocmai urbariul ar fi trebuit să o prefacă. Ţăranii însă reveniau necontenit cu plângeri contra asupririi lor din partea nobililor, şi când împăratul Francisc I trece în 1817 prin Transilvania ţăranii îi ese şi lui înainte ca şi lui Iosif al II-lea, dându-i cu miile suplici şi tânguiri. Sub regimul absolutistic ce se întări însă în Austria după încheierea Sfintei Alianţe, (1815), guvernul austriac se gândi a întroduce urbariul pe cale autoritară, şi pentru a se putea îndeplini lucrul, trebuiau făcut întâi nişte cercetări preliminare. Proprietarii unguri speriaţi de asemene introduce silită a urbariului, răspândiră intrigi şi neadevăruri prin sate, că comisiunea imperială venise spre a cerceta întinderea pământului lucrat de iobagi în scopul de a-i supune la dări potrivit cu mărimea ogoarelor, ceeace împinse pe ţărani a tăinui şi micşora întinderea pământului cultivat de ei, şi pe care tocmai urbariul plănuit avea de scop a-l lăsa în a lor plină proprietate. Incercarea ocârmuirei austriace trebui însă să rămână neîndeplinită, din pricina turburărilor revoluţionare ivite în Italia şi Spania, urmate curând după aceea de revoluţia grecească şi de lupta între Turci şi Ruşi, sfârşită prin pacea din Adrianopole în 1829. Puţin timp după liniştirea lucrurilor europene, întrebarea urbariului revine iar deasupra apei; şi în 1831 se răspândi chiar vestea unei răscoale noue a Românilor în contra magnaţilor în scopul de a dobândi odată uşurarea nesuferitei lor poziţii. Deşi această veste era numai o scornitură pentru acel moment, ivirea ei nu arată mai puţin starea psicologică a asupritorilor Unguri, care vedeau necontenit înaintea ochilor lor spectrul revoluţiei, şi în fie ce Român un Horia reînviat.

In dieta chemată din nou în Transilvania, în anul 1834, guvernul propuse iarăşi alcătuirea unui urbariu, şi această interesare atât de râvnitoare a ocârmuirei austriace de soarta ţăranului român, se explică, nu doar din consideraţii de omenie, ci curat numai din interesul cel foarte real pe care îl aveà la descătuşarea ţăranului din lanţurile iobagiei, care-l ferecau atât de tare de interesul stăpânilor de moşii, încât Statul numai putea trage dela el aproape nici un folos. Se mai temea apoi guvernul austriac că cele ce se zvonise în 1831 dupe o răscoală

a ţăranilor să nu devină o realitate[13]. Şi dieta din 1834 şi acea din 1842 înlăturară însă propunerile împăratului, numind comisiuni pentru studiarea lor, ceeace era acelaş lucru ca o trăgănare a lor până la nesfârşitele.

Abià dieta din 1846 se ocupă cu această întrebare, speriaţi fiind nobilii pe de oparte de scenele de măceluri petrecute în Galiţia din partea ţăranilor răsculaţi asupra nobililor, pe de alta de ameninţarea guvernului de a introduce pe cale administrativă un urbariu provizoriu. Totuşi urbariul votat numai de nobili nu putea fi decât codificarea şi îmbrăcarea abuzului secular în formă de lege. Intr'adevăr nobilii se folosiră de falşele arătări ale ţăranilor din 1819[14], pentru a le îngusta pământurile ce ei le concedau şi încă şi această concesie se face cu dreptul domnului de a sili pe ţăran a lua în schimb alt pământ pentru acel ce l'ar avea, adică bine înţeles mai rău pe mai bun. Pentru acest pământ concedat ţăranului, el trebuia să lucreze o zi pe săptămână cu vita sau 2 cu braţele, adică 52 sau 104 zile pe an, pe care domnul putându-le cere toate în timp de vară, lăsa ţăranului zilele de iarnă, pe care nu le putea întrebuinţa la nimic; apoi domnul mai avea voie ca la timp de lucru grabnic, să poată îndoi zilele de lucru pe săptămână, ceeace lăsa totdeauna facultate stăpânului de a asupri pe ţărani. Pe lângă aceste îndatoriri de muncă, în schimbul pământului, ţăranul mai trebuia să se învoiască tot în zile de muncă cu proprietarul pentru o sumă de alte nevoi, de acăror îndeplinire nobilii se considerau scutiţi tocmai prin desfiinţarea iobăgiei; astfel era dreptul de a lua lemne din pădurea proprietăţei de a ţinea cârciume, măcelării, mori; dreptul de vânt, păscuit, de păserărit, de piaţă, de târguri, de vamă, etc.[15]. In afară de aceste prestaţii în muncă mai erau îndatoriţi ţăranii a da domnilor pământeşti zecimea din toată recolta lor, pe alocurea nona, adică a noua parte. Nobilii unguri se gândeau însă şi la lucruri mici; îşi aduceau aminte de timpul fericit când ţărancele jumuleau de puf pentru ei gâştele lor proprii spre a face stăpânilor perine şi saltele, pentru dulcea lor odihnă. Se prevăzură deci prin un articul, că ţăranul să fie îndatorit a da pe an domnului două găini, doi pui şi zece ouă. Mai era dator a-i duce câte un stânjen de lemne şi a-i face câte două cărături pe an. Iată legea fatală care zugrumă cu totul pe ţăranul român, de oarece aproape toată munca lui era răpită de

---

[13] Bariţiu I, p. 583.

[14] Bariţiu I, p. 645 arată deosebirea cea mare între pământul concedat ţăranilor de urbariul Ungariei şi acel al Transilvaniei. Acel din Ungaria dădu ţăranilor 25—50 jugăre (1600 st. □) pământ; acel din Transilvania dela 14 — 20. Atâta declarase cei mai mulţi ce posedau în 1819, pe când în realitate ei avuse mai înainte dela 30—40 jugăre.

[15] Papiu, I, p. 187.

domn, în schimb pentru o fărămătură de pământ, de pe care nici măcar nu'şi putea scoate hrana. La auzul votărei unei legi atât de asupritoare, o mişcare se făcu în toată poporaţia rurală, semnul înainte mergător al revoluţiei ce trebuia să izbucnească puţin timp după aceea. Raporturile Românilor cu Unguri în Ardeal explică în destul izbucnirea mişcărei din anul 1848. In clasa cultă teama pentru distrugerea naţionalităţei române prin măsurile de maghiarizare tot mai aprigi şi mai amenințătoare; în poporul de jos, din nefericire nu prea în stare a înțelege primejdia națională, atingerea interesului individual prin îngustarea mijloacelor de hrană, faţă cu o menţinere aproape neschimbată a îndatoririlor de muncă, iată cele două pricini care, lucrând în acelaş sens, aruncară în braţele unei alteia clasa cea de jos şi pe acea cultă a poporului român. Ambele trebuiau să lupte spre a impune Ungurilor respectarea vieţei intelectuale şi materiale a poporului român.

Dacă însă era îndestul stof explozibil în Ungaria şi Transilvania spre a provoca o revoluţie contra absolutismului unguresc, scânteia ce-l aprinse nu fu decât o aşchie din acea sărită în Franţa în ziua de 23 Fevruarie 1848. După ce în 13 Martie Vienezii imitează pe Francezi, curând după aceea izbucneşte şi în Ungaria revoluţia în contra Austriei, din care apoi se desface revoluţia popoarelor tiranizate de Unguri în contra acestora între altele şi aceea a poporului român, cu care vroim a ne îndeletnici.

Revoluţia din 1848 care se lăţi aproape asupra întregei Europe, luă un caracter deosebit după popoarele în sânul cărora ea se desfăşură. In Franţa ea se colora de tendinţele socialiste care frământau pe marea mulţime a lucrătorilor din Paris; în Italia ea avu drept ţintă răspingerea stăpânirei străine pentru a constitui apoi întregimea ţărei; în Germania de asemenea se desvoltară, pe lângă cerinţele după libertate, acele după unitate, strâns legate împreună; în Austria din potrivă stat compus din deosebite naţionalităţi, adunate împreună în mod nefiresc, sub supremaţia istorică a unei minorităţi numerice, revoluţia tinse la desfacerea acestei monarhii în tot atâtea părţi câte popoare o alcătuiau, şi acelaş lucru se repetă pe a doua treaptă în Ungaria, ţară care reclamând dela Austria dreptul liberei ocârmuiri, nu vroia să conceadă aceeaşi prerogativă popoarelor înglotite sub a ei stăpânire, între care era şi poporul român.

Lucrurile din Transilvania. — Iată geneza revoluţiei Românilor contra Ungurilor, întâmplată în 1848.

Tendinţele de dominare şi de maghiarizare din partea Ungurilor a tuturor popoarelor conlocuitoare îi punea într'o poziţie de tot falşă faţă cu principiile pe care revoluţia lor con-

tra Austriei îi silia să le proclame. Ei cereau autonomia şi neatârnarea faţă cu monarhia austriacă, însă numai în interesul lor, şi spre a putea zugruma mai în voie încă celelalte naţionalităţi pe care desvoltarea istorică le alipise mai larg sau mai strâns de destinele lor. Departe de a recunoaşte şi popoarelor supuse lor emanciparea şi egalitatea faţă cu ei, pe care ei le cereau faţă cu Austria, Ungurii urmând înainte a susţinea teoriile iubite, proclamau cu aceeaşi linişte sufletească existenţa numai a Ungurilor în sânul Ungariei, tăgăduind naţionalităţilor conlocuitoare nu numai dreptul la participarea egală sau proporţională în viaţa statului lor, dar chiar şi aparenţa unei existenţi deosebite de acea a Maghiarilor; cu alte cuvinte Ungurii urmăriau, în revoluţia lor, deslipirea de Austria, tocmai în scopul de a putea înăduşi mai fără împotrivire pe toate popoarele de altă gintă cuprinse în ceeace se numea în de comun Ţara Ungurească.

Dieta din 1848, chemată în Ungaria, fu apucată de evenementele revoluţiei, şi partida liberală-naţională, cu Kossuth în frunte, propuse îndată constituirea unui minister deosebit pentru Ungaria, chiar şi în privirea răsboiului, a finanţelor şi a politicei externe, şi constituirea Ungariei ca stat neatârnat de Austria sub arhiducele Ştefan, încât regele, adică împătatul Austriei, mai păstra o putere numai nominală. Constituţia votată în grabă de dietă şi consfinţită de împărat în ziua de 11 Aprilie, sub apăsarea evenementelor din Viena, nu amintia prin nici un cuvânt de existenţă celorlaltor naţionalităţi. Ea cunoaşte numai o Ungarie şi un popor, pe acel unguresc. „Regele e unguresc, ţara ungurească, toate popoarele ţărei sunt ungureşti, ministerul unguresc, constituţiunea ungurească, legile ungureşti, garda naţională şi toată miliţia ungurească, colorile naţionale ungureşti şi limba ţărei ungurească"[16]. Şi spiritul acestei constituţii în aparenţa liberală (care desfiinţa privilegiile aristocraţiei şi punea un capăt robotului, adică muncei silite a ţăranului), se dă pe faţă mai ales faţă cu Românii, în dispoziţiile privitoare, la unirea Transilvaniei cu ţara Ungurească. Un număr de 69 deputaţi ai Transilvaniei trebuiau să fie primiţi în dieta ungurească, care deputaţi erau să fie împărţiţi între Maghiari, Secui şi Saşi: deci şi constituţia liberală a Ungurilor din 1848 nu se deosebia întru nimic în privirea Românilor de acea veche întemeiată pe uniunea celor 3 naţii. Poporul românesc rămânea tot în afară de orice viaţă politică în ţara lui, în care el avea imensa majoritate! Tot această constituţie formulează o foarte draconică lege de presă, supunând ziarele la o cauţiune de 10.000 de fiorini şi prevăzând pedepse foarte aspre contra editărei unor ziare necauţionate, contra tipărirei unor cărţi a-

[16] Papiu, II, p. 15.

nonime sau fără numele şi locuinţa tipografului. De sigur că partida liberală care triumfa cu Ungaria nu era să se teme tocmai de libertatea tiparului, şi dacă se luau astfel de măsuri, se făcea numai în vederea naţionalităţilor de altă fire, lucru ce reiesă cu deosebire din pedeapsa de 4 ani de închisoare şi 3000 de fiorini amendă impusă aceluia ce ar agita contra perfectei unităţi a statului unguresc[17]. Apoi cum puteau deosebitele naţionalităţi din Ungaria să recunoască o constituţie a întregei ţări, făcută chip în numele libertăţii, însă fără a lor participare şi numai de către elementul domnitor?

Dintre aceste naţionalităţi, două erau într'o poziţie politică mai bună decât Românii care nu aveau absolut nici un drept, care nu erau recunoscuţi nici într'un chip ca element politic în statul maghiar; acestea erau Croaţii şi Sârbii. Croaţii păstrase încă individualitatea lor istorică, personificată în funcţiunea banului lor, care se denumia în totdeauna de împărat Tocmai în ajunul anului 1818 fusese numit în această dregătorie Francisc Iellachich, om de o mare vază şi popularitate la Croaţi. In vederea acestei împrejurări şi temându-se Ungurii că planurile lor să nu întâmpine o împotrivire mai ales în Croaţia, mai scăzuse după izbucnirea revoluţiei lor, tonul în dietă, şi Kossuth însuş, care mai înainte nici vroia să audă de numele de Croàţia, acuma proclama sus şi tare că Ungurii vroesc să respecte naţionalitatea croată[18].

Sârbii, deşi erau lipsiţi ca şi Românii de un cap politc, găsiră un conducător în mitropolitul, mai apoi în patriarhul lor Raiacici, protestând contra nimicirei naţionalităţei lor. Prin constituţia din 11 Aprilie, ei îşi delimitează un teritoriu al lor, pe care'l denumesc de sârbesc, şi aleg chiar de Voevod al lor pe colonelul Suplicaţ. Ei dau o proclamaţie în 18 Mai în care spun că, deşi nu au de loc scopul de a se rupe de coroana Ungariei şi de casa Austriei, totuşi revendică dreptul lor de a trăi ca naţie deosebită, cu limba şi aşăzămintele ei. Ungurii nevroind să recunoască Sârbilor nici un soiu de drepturi, pornesc în contra lor o armată şi se ciocnesc cu Sârbii, făcând să curgă întâiul sânge din împerecherile interne, provocate prin politica ungurească, cea tot atât de nedreaptă pe cât şi lipsită de simţ sănătos.

In Transilvania împrejurările trebuiau să fie mai complicate, din pricina amestecului mai mare de interese potrivnice între deosebitele popoare ce o locuiau: Secuii, Saşii, Ungurii şi Românii. Ungurii şi parte din Secui, adoptară îndată constituţia maghiară, siliră pe guvernator, comitele Teleki, să arboreze stindardul unguresc, semnul primirei unirei, şi se con-

[17] Bariţiu, II, p. 24. Papiu II, p. 22.
[18] Papiu, II, p. 24—30.

stituiră pretutindene în garde naţionale, împiedicând pe Români de a lua chiar şi o singură armă din depozitele publice, Saşii îngrijiţi pe deoparte de ţinuta ameninţătoare a Românilor, le conced drepturile, până atunci cu stăruinţă refuzate, în teritoriul săsesc, anume acela de a fi aleşi ca membri în consiliile comunale româno-săseşti, de a putea învăţa meserii, şi popii lor a primi pământurile trebuitoare care, la caz de lipsă, să fie înlocuite prin lefi [19]; pe de altă parte Saşii se temeau de unirea Transilvaniei cu Ungaria şi nu vroia să primească deslipirea de Austria, ca buni Germani ce erau. Dacă însă la Saşi se amesteca şi simpatiile de rasă în ţinerea cu Austria germană, popoarele slave şi române erau împinse către aceeaşi politică din interesul lor cel mai lămurit, împotrivirea contra unor tendinţi de absorbire şi desfiinţare a naţionalităţilor lor, care nu ar fi cunoscut nici o margine, când Ungurii desfăcuţi de Austria nu ar fi fost împiedicaţi de nimeni în năzuinţele lor cotropitoare. Aparentele concesiuni, pe cari Ungurii se arătau plecaţi a le face Croaţilor, erau numai o vremelnică înşelătorie. Vroiau anume să sdrobiască întâiu naţionalităţile celelalte, Românii, Saşii, Sârbii, Slovacii cu ajutorul Croaţilor, şi apoi să se întoarcă asupra acestora, spre a le lua înapoi cele ce se prefăcuseră că le conced.

Mişcarea Românilor fu cu atât mai însemnată cu cât la ei lipsia şi un guvernator naţional ca Iellachich care să pună mişcarea anti-ungurească în legătură cu tronul austriac, lipsia chiar şi ca la Sârbi un cap bisericesc patriot, care să ţină locul celui politic; căci ,,episcopii Românilor parte s'au abătut dela cauza naţională, parte n'au avut inima ca să ocupe strălucita poziţie de conducător al ei" Era între fruntaşii boierimei lor un bărbat de seamă, Andrei de Şaguna, ales însă prea de curând în această înaltă demnitate pentru a fi avut răgazul trebuitor să-şi făurească vaza şi autoritatea trebuitoare unui conducător de popor [20]. Dar în curând Şaguna îşi arată destoinicia în evenimentele care urmară.

Dar dacă lipsia Românilor un cap oficial, ei simţiau viaţa lor ameninţată, şi deci se sculară toţi ca un singur om. Primejdia cea mare era unirea Transilvaniei cu Ungaria, cerută cu o energie înfricoşată de elementul stăpânitor şi care unire deşi era rău văzută chiar de unii aristocraţi ai Transilvaniei, nu îndrăsniau s'o combată de frică. Pentru partea din poporul românesc ce-şi preţuia naţionalitatea, unirea cu Ungaria era tot atâta ca şi moartea ei; pentru masele inculte această unire

---

[19] Concesiunile făcute Românilor de Saşi reproduse de *Gazeta Transilvaniei*, 1848, No. 27, vezi şi în Papiu, II, p. 272.

[20] Papiu, II, p. 55. Şaguna fusese ales în 2 Dec. 1847 şi confirmat în 5 Fevr. 1848. I. Lupaş, *Mitropolitul Andrei Şaguna*, 1909, p. 60.

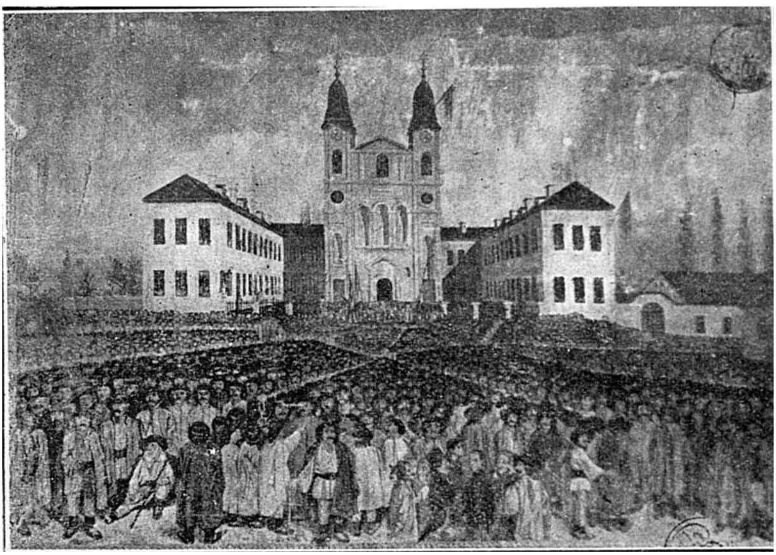
era să întărească pe nobili, pe Unguri, şi deci apăsarea seculară a lor asupra Românilor, aşa de bine documentată prin urbariul din 1847.

Adunarea din Blaş. — Mişcarea izbucni în ziua de 25 Martie 1848 şi anume în mai multe puncte deodată: în Blaş prin o consfătuire tainică[21]. In Oşorhei tinerimea se întruni spre a asculta citirea unei proclamaţii aşternute de Simion Bărnuţ, profesor la seminarul din Blaş[22], care proclamaţie puse un capăt şovăirilor de până atunci în mintea Românilor asupra primirei sau respingerei unirei. Bărnuţ punea cu drept cuvânt înainte de toate ca principiu suprem recunoaşterea naţionalităţei române, de care Ungurii nici nu vroiau să ştie, şi întrucât principiul naţional nu putea decât să fie periclitat mai mult încă prin unirea cu Ungurii, despre o tratare a unei asemenea întrebări nu ar putea fi vorba decât atunci când Românii ar putea-o face ca naţiune liberă cu naţie liberă. Proclamaţia lui Barnuţ aduse pe Români la conştiinţa adevărată a trebuinţelor şi interesului lor. Se arătară de îndată minţelor mai luminate, cât de zădarnice erau argumentele aduse până atunci de acei ce sprijiniseră unirea: că adică prin ea poporul românesc din Transilvania s'ar face una cu acel din Ungaria şi că s'ar întinde şi la Transilvania desfiinţarea iobăgiei. Toate dispăreau înaintea acelei idei mai covârşitoare, a peirei naţionalităţei române, care ar deveni neapărată prin unirea Transilvaniei cu Ungaria. Tinerimea română din Oşorhei, cu Avram Iancu cancelistul în frunte, hotărî ca pentru Dumineca Tomei, să se afle cu toţii în Blaş, în jurul profesorilor de acolo, fruntaşii inteligenţei române. Vestea, acestei adunări a poporului răspândită prin sute de proclamaţii scrise de mână şi redactate de bucovineanul Arum Pumnul, în întregul Ardeal, umplu de bucurie toată suflarea românească. Toţi se aşteptau dela ea la lucruri mari: inteligenţa la mântuirea de supremaţia maghiară; poporul de rând la scuturarea iobagiei îngreuietă încă, în loc de a fi uşurată, prin urbariul din 1847. Pe cât însă se bucurau Românii, pe atâta se temeau şi se încruntau Ungurii de adunarea românească. Măsurile cele mai aspre, proclamarea stărei de asediu, ameninţarea celor ce vor merge la adunare cu punerea în ţapă, iată mijloacele draconice, prin care Ungurii vroiau să opriască avântul poporului român. Şi cu toate acestea Ungurii, Secuii şi chiar Saşii cei potrivnici unirei ţineau adunări în toate părţile. Lor le era însă permis, deoarece erau naţiuni recunoscute; Românilor însă nu; dovadă că şi acuma în mijlocul zbierătelor Ungurilor după libertate, se gândeau la dânsa

[21] Păcăţianu, *Cartea de Aur*, I, p. 252.
[22] *Ibidem*, p. 250.

doar numai pentru ei. Neputând împiedica însă întrunirea unei adunări, fără pericolul de a provoca lucrul de care tocmai se temeau dela ţinerea ei, revoluţia, guvernul transilvănean caută prin intermediarul episcopului unit Lemeny, partizanul Ungurilor, ca să se adune un sinod în locul unei adunări naţionale. Inteligenţa română cunoscând însă plecarea către Unguri a episcopului şi a celor mai mulţi din protopopi, luptă din răsputeri ca să se ţină o adunare a poporului în care mai ales să fie reprezentaţi numeroşi delegaţi săteşti. La sfârşit guvernul fu silit să cedeze şi învoi întrunirea unei adunări naţionale, a poporului Român în Blaş, însă pentru a zădărnici pregătirile făcute, şi a face pe o mulţime de oameni săraci să vină în zadar până la Blaş, învoirea fu dată pentru alt termen decât acel hotărât de Dumineca Tomei, anume pentru 3 15 Maiu. Pe de altă parte însă neputându-se împiedica sosirea celor mai mulţi delegaţi pentru Dumineca Tomei, schimbarea termenului aduse Românilor, slujba cea minunată că ei ţinură două adunări în loc de una, din care cea din Dumineca Tomei fu o pregătire pentru cea mare dela 3/15 Mai. Incă la adunarea din Dumineca Tomei mai mulţi oratori arătară mulţimei scopul pentru care fusese chemată. „Noi ne-am adunat, fraţi Români, ca să dăm de ştire celorlalte naţii din ţară, care au domnit până astăzi peste noi pe nedreptul, că şerbi mai mult nu vrem să fim, ci vrem să fim liberi; noi nu vroim să domnim peste alţii; dar nici nu vom mai suferi, noi cei mai numeroşi şi cei mai vechi locuitori ai ţării ca să se mai facă vre-o lege în această a noastră ţară fără ştirea noastră". Se vede deci modul ghibaciu cum conducătorii mişcării căutau să uniască către ei masele poporului, apăsând mai ales asupra nevoiei celei mai simţite de ele, înlăturarea şerbirei. Totuşi atât de bine ştiuse agenţii conducători să prelucreze masele, încât, lucru la care ne-am putea mai cu greu aştepta, ele răspunseră în totul la ideile lor, şi în privirea curat politică a chestiunei. Când reprezentanţii Ungurilor veniră în mijlocul Românilor adunaţi, pentru a-i îmbia să se retragă, urmând a se ţinea adunarea cea învoită de guvern la 15 Maiu, şi spunându-le între altele că Ungurii vroiau binele Românilor, că iobăgia se va şterge, căci se va uni ţara Ardealului cu cea ungurească, şi atunci Românii vor fi asemene Ungurilor, din toate părţile se auziră între grupele de ţărani răsunând vorbele: „nu ne vindem ţara, nu vrem să ştim despre unirea cu Ţara Ungurească pe care vreau să o facă domnii fără ştirea Românilor; vrem înainte de toate să fim liberi în ţara noastră; ca şărbi nu putem face învoieli cu ţări străine; după ce vom fi o naţie liberă, vom vedea apoi cu cine avem a ne uni; iobagi însă jurăm nu vom mai fi, ori vor şterge domnii iobagia ori nu". „Nu ne unim până nu e rădicată naţia română la acel rang politic, de care au desbrăcat-o naţia maghiară, sasă şi

secuiască"[23]. Mai ales o idee însemnată, care trebuia să alipească şi mai mult pe masele poporane de conducători pătrunsese în ele, anume teama că dacă ar primi unirea cu Ungaria Ungurii devenind atunci mult mai puternici şi în Transilvania ar putea să întărească asupra lor iobăgia, pe care acuma se oferiau să o şteargă. Aceasta fu ideea care uni mai ales într'o singură voinţă grămezile poporului, ce se gândeau bine înţeles mai mult la interesul lor privat, cu inteligenţa română, care avea privirile sale aţintite mai cu deosebire asupra cauzei naţionale.

Adunarea Românilor la Blaj, 3 Mai 1848.
Copie fotografică după un tablou în ulei de pictorul Petcu.
Colecţia Academiei Române.

Tocmai pe când se rostiau cuvântările din partea conducătorilor către popor, prin care căutau să întărească în el, odată cu apărarea drepturilor sale, reînvierea conştiinţei naţionale, sosi Simion Bărnuţ, bărbatul dela care am văzut că plecase toată mişcarea antiunionistă. El este primit cu un entusiasm nedescriptibil. Ţăranii deshamă caii şi trag ei înşii trăsura lui până în piaţa Blaşului, cu toate că Bărnuţ le spunea că nu era acum timpul a se înjuga ca vitele, că destul robise ei până acuma şi că le venise timpul de a fi oameni liberi. Bărnuţ însă ca om înţelept, ştiind puterea pe care o avea asupra popo-

[23] Papiu, II, p. 137. Textul în Păcăţianu, *ibidem* p. 257.

rului, îl îmbie să rămână liniştit, să urmeze înaintea cu munca către boieri până şărbirea a fi desfăcută pe o cale legală şi-l roagă să se ducă deocamdată acasă, spre a reveni la 3/15 Maiu, ziua adunărei celei mari. Poporul care refuzase ascultare atât comisarilor unguri cât şi episcopului ce-l rugase în acel sens, ascultă de glasul lui Bărnuţ şi se împrăştie. In răstimpul dela Dumineca Tomei până la 3/15 Maiu, Ungurii lucrară din răsputeri pentru a împiedica adunarea cea mare. Arma întrebuinţată de ei era mai ales ponegrirea şi calomnia conducătorilor mişcărei, pe care îi arătau de oameni cumpăraţi de Saşi, pentru a lucra în contra unirei. Li se mai imputa apoi că ar fi agenţi ruseşti, sau că ar favoriza ideea contopirei tuturor ţărilor române într'o singură unitate sub stăpânirea Austriei, tendinţa reconstituirei Daciei vechi, de atunci stigmatizată de Unguri cu epitetul de daco-românism. Cele d'intâiu imputări erau curate născociri menite a ponegri mişcarea Românilor. Cât despre aceasta de pe urmă a tendinţilor daco-romane, ele deşi puteau să existe de pe atunci în adâncul minţei unor Români, mai departe ţintitori cu gândurile lor, nu apăruse nicăiri la lumină, ca rostire a cugetelor româneşti. Şi într'adevăr partida liberală din principate avea îndestul de lucru să lupte în contra protectoratului rusesc, iar cea din Ardeal contra absolutismului maghiar, pentru a se gândi la planuri mai îndepărtate. Lucru însă curios şi cam neaşteptat, planul unui stat daco-român sub oblăduirea Austriei, răsări în capul Saşilor din Ardeal, tot ca un mijloc de a combate unirea cu Ungaria, fiind convinşi Saşii „că naţionalitatea germană va putea subsista lângă cea daco-romană, şi se va putea desvolta la tot mai mare grad de desăvârşire politică, intelectuală şi religioasă şi încă pe temelie naţională germană; pe când lângă naţionalitatea ungurească numai poate subsista de aci înainte nici o altă naţionalitate, fără a se lepăda de sine însă-şi" [24]. Un rău mai mare făceau însă cauzei naţionale a Românilor, susţinerile unor Români parte cumpăraţi de Unguri, parte chiar cu gând curat care urmau mai departe a sprijini unirea, punând mai ales în lumină foloasele ce ar rezulta pentru ţărani, din egalizarea condiţiei lor, cu acea a ţăranilor din Ungaria, prin desfiinţarea iobagiei. Din fericire pentru poporul român fruntaşii inteligenţei şi a culturei române din Ardeal, Bărnuţ, Buteanu, Iancu, Cipariu, Bran, Laurian se plecase cu toţii spre părerea protivnică unirei şi izbutise a face să pătrundă convingerea lor şi în masele poporane, mai als prin mijlocirea ideei arătate mai sus, că după unire

[24] Broşura pastorului sas Roth asupra foloaselor întemeierei unui stat daco-roman editată anonim sub titlul: *Von der Union und nebenbei ein Wort über eine mögliche daco-romanische Monarchie unter Oesterreich's Krone*, Mai 1848. Hermannstadt. Extracte din ea în Papiu, II, p. 179—186.

Ungurii, devenind mai tari, vor reîntroduce iobagia momentan desfiinţată. Izbânda ideei naţionale asupra acelei unioniste se văzu mai ales din împrejurarea că *Organul Luminărei*, al lui Timotei Cipariu din Blaş, care până la Dumineca Tomei apărase cauza unirei, după acea zi părăseşte această idee şi devine unul din cei mai focoşi sprijinitori ai interesului naţional.

Guvernul unguresc vroia cel puţin să despartă adunarea Românilor în două tabere, acea a uniţilor şi a neuniţilor, micşorând astfel însemnătatea lor. Românii însă care la 1791 reclamase împreună chiar prin organul episcopilor lor, fără a căta la desbinarea confesională, erau să cate ei acuma la dânsa, când organul protestărei nu mai erau capii religioşi, ci însuşi poporul cel chinuit? Aice se văzu încă odată că unirea cu biserica Romei dacă nu adusese poporului român nici o alinare a suferinţelor, însă nici nu aruncase sămânţa discordiei între ei. Dacă erau deosebiţi în confesiune, erau tot una în suferinţi, şi nu era vorba acuma de dobândirea cerului pe cea lume şi de scăparea de iadul din aceasta depe pământ.

Adunarea deci se întruni alcătuită din Românii veniţi „cu merinde în spate” din toate părţile ţărei, în frunte cu preoţii lor sau cu tinerii agitatori cari parcusese ţara chemând pe tot poporul la Blaş, locul mântuirei. Cu o pornire neoprită, căreia în zadar căutau Ungurii a-i pune piedici, începură să curgă din toate părţile grămezi de oameni din ce în ce mai numeroase către locul întâlnirei.

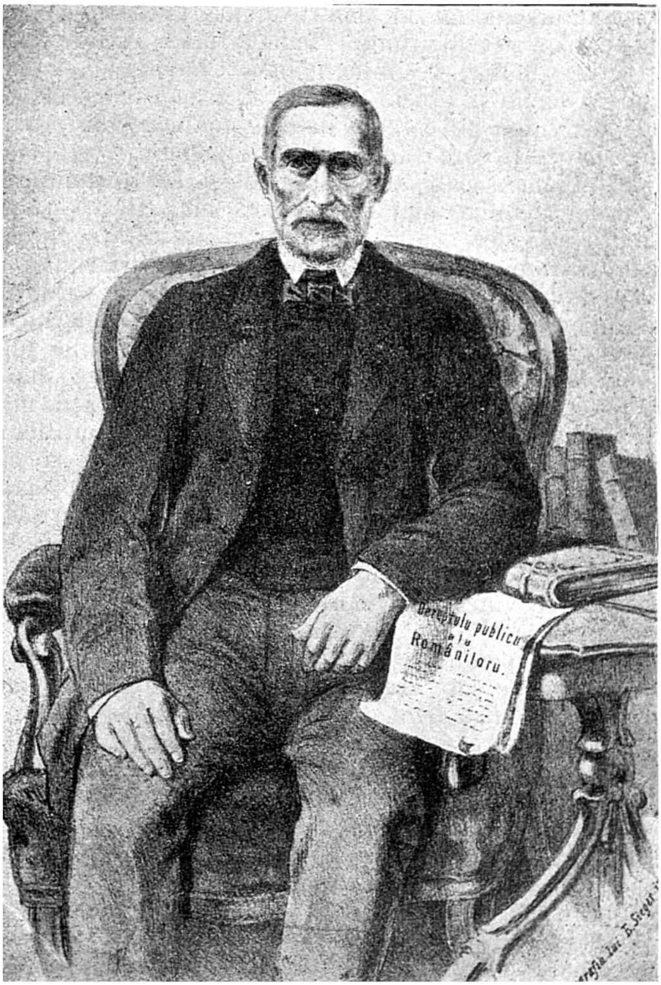
Numărul celor adunaţi era însemnat, peste 40.000 de suflete. Neputând încăpea lumea la şedinţi, necum în biserică cum era dorinţa guvernului, dar nici măcar în piaţa Blaşului, se hotărî ca ele să se ţină pe câmpia din apropierea oraşului, care lua de atunci numele de Câmpia Libertăţei. Deşi proporţiile adunărei din 3 15 Maiu întrecea pe înzecitele pe acele ale adunărei din Dumineca Tomei, totuşi ordinea cea mai exemplară predomni şi aice şi nu fu turburată un singur moment, dovedind deci cât de zădarnică era din acest punct de vedere teama Ungurilor, despre apucăturile unui popor *necult* când s'ar vedea în aşa de mare număr. Românii în marea lor majoritate erau neculţi în adevăr, în sensul posedărei de cunoştinţi, pentrucă regimul neomenos sub care zăcuse le împiedicase sistematic dobândirea lor; dacă ei însă nu le posedau, erau plecaţi către ele, pentrucă erau odraslele unui popor civilizat, care lăsase ca moştenire în sângele lor apucăturile culturale. Cât se deosebiau ei de Ungurii, cei pretinşi cultivaţi, la care nici-o adunare nu se putea ţine fără capete frânte şi pericolul existenţei? Ceeace menţinea înadevăr rânduiala în adunările omeneşti este disciplina morală, stăpânirea de sine şi cugetul drept, însuşiri ce se regăseau în chip mai desvoltat la coborâtorii Romanilor decât la acei ai Hunilor şi Avarilor. Gene-

ralul Schürter care asistă la rugăciunea făcută de episcopul neunit, Andrei Şaguna, pentru împăratul, la deschiderea şedinţei din 3 15 Mai, mărturiseşte că „adunare de popor atât de numeroasă şi totuşi condusă cu atâta rânduială, şi care să documenteze atâta cultură şi seriozitate, atât entusiasm nobil, n'a văzut încă în toată Europa"[25].

Cuvântarea lui Bărnuţ. — In o adunare atât de numeroasă se aflau fără îndoială şi reprezentanţi români ai ideilor maghiare şi cu deosebire de acei ce susţineau unirea cu Ungaria. In cuvântarea rostită de Simion Bărnuţ în Biserica din Blaş, în întrunirea pregătitoare ce preceda deschiderea adunării, şi anume în ziua de 2 Mai 1848, el aduse argumente atât de convingătoare, încât partizanii unirei amuţiră pentru tot restul decursului adunărei, temându-se mai ales a nu provoca în contra lor furia poporului. In acest discurs memorabil, tot atât de elocvent pe cât şi de adânc de cugetat, tribunalul adunărei ardelene din 1848, Bărnuţ, îşi pune toate silinţele pentru a dovedi nenorocirile ce ar urma pentru poporul român din primirea unirei. El începe cu o privire istorică asupra rapoartelor dintre Români şi Unguri dela aşezarea acestora în Transilvania, dorind ca „cuvântarea lui aşa să facă pe cei ce-l ascultă a simţi cei 944 de ani de umilire ai Românilor cum simte şerbul una zi de robit în care a lucrat de dimineaţă până în seară, flămând, ars, de sete şi bătut". El arată apoi că Ungurii nu erau aşa de sălbateci când veniră asupra pământului Românilor, cum s'au făcut după aceea mai târziu; că ei sunt mai barbari astăzi de cum erau cu o mie de ani mai înainte. După aceea expune drepturile de care Românii se bucurau sub Unguri, şi cum aceste le fură treptat şi pe nesimţite răpite; analizează unirea din 1437 a celor trei naţii contra Românilor, a căreia întâie urmare fu încătuşarea lor sub legile cele barbare şi neomenoase ale tripartitului unguresc, arătând toate monstruoasele lui dispoziţii în potriva Românilor. El caracterizează chiar legile precum şi constituţia impuse Transilvaniei de Unguri, ca „documentele barbariei celei mai de jos; că dreptul unguresc calcă în picioare pe o mulţime de ginţi, desbrăcându-le de demnitatea omenească, răpindu-le toate mijloacele de cultură şi apărare, dând toate bunătăţile şi onorurile ţărei aristocraţilor, iar pe popor îl încarcă cu greutăţi şi-l dau legat în mâinile nobililor ca pe o vită". Trecând după aceea la analiza aprobatelor constituţii, Bărnuţ arată cum Ungurii nu se mulţumiră numai a desbrăca pe poporul român de toate drepturile sale, „ci încă îl şi calomniază, zicând că este o naţie de jos". Atare

[25] Cuvintele lui, reproduse de Papiu, II, p. 231.

tratare a națiunei române împinse pe nobilimea ei să se maghiarizeze, spre a-și apăra astfel viața individuală; iar poporul rămas singur căzu tot mai adânc sub barbara și neomenoasa asu-

Simion Bărnuț
Colecția Academiei Române.

prire. „Iată că acum îi scot pe iobagi la sapă, la seceră sau la alte lucruri, îi mână cu alunul din dărăt de se înalță pulberea în urma lor, ca în urma carelor ce fug pe drumul țării; când e bărbatul la cărat de grâu, de fân, de vin domnesc, au cu aratul în

pământul domnesc, atunci femeea e în curte la cernut, la dires, la scos de cânepă, la tors; casa ţăranului e rămasă numai în îngrijirea pruncului din leagăn. Când e timp frumos ţăranul lucră la domni, când plouă vine la lucrul său; când a sfârşit lucrul stăpânului, numai în deşert mai aruncă el sămânţa în pământ, căci a trecut timpul semănatului. Afară de acesta, prestaţiile cele multe, zecimile, găinele Crăciunului, mielul Paştilor, puii şi ouăle şi cupele de unt, afră de vacile cele grase şi de pieile de vulpe pe care le dădeau înainte popii româneşti. Sunt şi aristocraţi care bagă în jug pe oameni şi grapă cu ei". Astfel de tablouri scoase din viaţa reală şi care aveau ecou în inima fiecăruia, trebuiau mai ales să facă simpatic pe oratorul ce le rostia, şi să-i dee asupra ţăranilor o autoritate aproape neîmpărţită. „Românii, urmează mai departe Bărnuţ, văzând soarta lor desperată, alergă la unirea cu biserica catolică, spre a mai scăpa de suferinţi; dar şi acea jertfă fu zadarnică; ademenitoarele făgăduinţi se sparseră toate în fum. „Să jurăm că nu ne vom lăsa să ne mai înşele; să jurăm că nu vor mai putea turbura pacea şi buna înţelegere a noastră, nici iezuiţii, nici călugării sârbeşti, nici misionari Strigonului, nici agenţii naţiilor străine chiar şi când s'ar îmbrăca în vesminte de preoţi şi episcopi româneşti; să jurăm că nici diavolii iadului nu vor mai putea rupe legăturile iubirii frăţeşti cu care e legată adunarea aceasta şi printr'însa toată naţia română. Să jurăm fraţilor şi ca fraţi de un sânge să eşim la luptă împotriva acelui duşman al naţionalităţii noastre, ce vine cătră noi cu flamura de uniune nouă cu Ţara Ungurească !" Dupăce termină cu schiţa istorică, înconjurând cu înţelepciune revoluţiile Românilor şi cu deosebire acea din 1784, de care era periculos a se ocupa într'o adunare atât de pornită contra elementului asupritor, şi care trebuia menţinută în ordine spre a nu da prilej la cruzimi şi măceluri. Bărnuţ ajunge la planurile de ungurire ale Maghiarilor, asupra celorlalte naţionalităţi conlocuitoare şi cu deosebire asupra Românilor; arată că prin unirea consimţită de Români, Ungurii vreau să pună şi de drept mâna pe Ardeal, pe care acum îl au numai de fapt, şi contopind Ardealul cu Ungaria să creeze o singură mare patrie ungurească: „Inţălesul cel adevărat al unirei nu este altul, fără numai să ne dăm pământul nostru Ungurilor, pământ proprietate adevărată a naţiunei române, câştigat cu bună dreptate înainte cu vre-o mie şapte sute ani, şi ţinut de atunci şi până azi cu multă sudoare şi osteneală". Dar fiindcă Ungurii tocmai susţineau că prin unire departe de a lua proprietatea cui-va, vroiau să facă proprietari şi pe acei ce până acum nu erau, adecă desfiinţând iobăgia, apoi Bărnuţ obsearvă tocmai aci cu atâta elocvenţă pe cât şi bun simţ, că „Ungurii numai lor îşi dau proprietatea pe care se fac a o da Românilor; pentrucă în ora când se va proclama unirea, şter-

gându-se şerbitutea, se vor şterge tot odată şi naţiile, afară de cea ungurească. Numai aceasta va rămânea vie şi proprietară înaintea legii, iar proprietatea naţiilor omorâte prin lege va sluji Ungurilor de spese pentru îngroparea acestora însăşi: dacă Ungurii ar voi să dea îndărăt proprietatea la domnii cei adevăraţi precum se laudă că o vor face, atunci ar recunoaşte mai întâi existenţa naţiilor care locuiesc împreună cu ei; căci aceste sunt domnii cei eminenţi ai pământului, ca cele ce sunt nemuritoare; apoi indivizii oamenilor muritori". Bărnuţ adaoge încă ca Românii nici nu au nevoie să-şi jertfească naţionalitatea pentru a scăpa de iobagie, de oarece aceasta se va reduce şi dacă nu se va uni, pentru că i-a venit timpul să cadă, ca o instituţie barbară ce nu mai poate hălădui în o epocă de lumină. Prin urmare s'ar nimici naţionalitatea română; prin urmare toate libertăţile care i se pun în perspectivă, prin constituţia ungurească, nu sunt decât nişte momeli înşelătoare, întrucât pentru a le dobândi trebuie să jertfeşti tocmai bunul cel mai scump, firea particulară naţională. Bărnuţ pune principiul cel foarte adevărat, că *libertatea fiecărei naţiuni nu poate fi decât naţională, de oarece libertatea este apărătoarea bunurilor vieţii, şi cel mai mare este tocmai naţionalitatea.* Dacă se va scoate limba română din biserică şi din şcoală, de ce folos va fi libertatea, căci chiar cultura minţei româneşti va fi împiedicată, atare cultură fiindu-i întrodusă prin un organ străin de gândire. „Aşa dar Românii mai întâiu să se uniască între sine spre acest scop dela Nistru pânăla Emus şi dela Emus pânăla Tisa, apoi să se unească cu celelalte familii române pentru identitatea limbei şi cumnăţia cea firească a cugetelor şi simţimintelor. Aşa îi vedem pe Germani şi Italieni foarte uniţi întru înaintarea ştiinţelor şi artelor cu toate că sunt despicaţi în mai multe guverne; însă unitatea limbei îi leagă pe toţi". Bărnuţ combate după aceea ideea că unitatea Statului nu poate fi menţinută decât prin unitatea limbei, aducând pe lângă alte multe argumente logice şi exemplul Sviţerei, a Belgiei, unde se lucrează în două sau trei limbi, fără a se atinge întru nimic integritatea Statului. El arată însă adevăratul motiv care se ascunde sub această făţarnic, anume tendinţa Ungurilor de a se conserva pe sine ca să nu piară, pentru puţinătatea lor, şi pentru aceasta vroesc ei să înghită pe români şi pe Sârbi. „Cine poartă vina dacă au ajuns nava ungurească între Scila şi Caribda? Ce ursită rea îi împinge să ridice asupră-şi toate vânturile, când a trebuit să le aline; să înmânie pe toţi dumnezeii, când ar trebui să-i îmblânzească? Ce politică e despre partea lor, de se pun cu atâta putere împotriva naţiilor, cu care ar trebui să lege cele mai tari legăminte, ca să-şi apere fiinţa comună de duşmanii comuni?" Cum au nevoie Ungurii a se ocârmui de dregători naţionali, aşa au nevoie şi românii. Cum nu pot pertracta Ungurii în alte limbi daraverile lor, aşa nu pot

nici românii, şi precum Ungurii nu pot învăţa în şcoalele lor decât în limba ungurească, astfel nici Românii nu pot întrebuinţa o alta decât pe a lor proprie. O natură le-a născut pe toate naţiile, o iubirea le-a vărsat în inimă spre limba lor, un simţimânt de onoare bate în inimile tuturor şi un scop le-a prefipt tuturor, şi acest scop nu se poate ajunge dacă va domni una peste alta, ci numai domnind un drept egal peste toate. Au doară Ungurul are privilegiul de a-şi iubi limba mai ferbinte decât Românul pe a sa, şi să fie mai mândru cu originea sa cea scitică decât Românul cu cea italică? Aşa este, fără de naţionalitate nu e libertate, nici lumină nicăeri, ci pretutindenea numai întuneric şi amorţire. Ce este apa pentru peşte, aerul pentru sburătoare şi pentru toate vieţuitoarele, ce este lumina pentru vedere, soarele pentru creşterea plantelor, vorba pentru cugetare, aceea e naţionalitatea pentru oricare popor; într'însa ne-am născut, că este mama noastră; de suntem bărbaţi ea ne-au crescut de suntem liberi într'însa ne mişcăm; de suntem vii într'însa trăim; de suntem supăraţi ne alină durerea cu cântece naţionale; prin ea vorbim şi astăzi cu părinţii noştri care au trăit înainte cu mii de ani; prin ea ne vor cunoaşte strănepoţii şi posteritatea peste mii de ani, şi iată că unirea cu Ungurii acum vrea să frângă şi să smulgă această ancoră de mântuire, vrea să strice acest organ al vieţei româneşti, vrea să răpească dela români libertatea cea depe urmă! Posteritatea română se va mira de nesimţirea noastră şi ne va blestena în morminte că am acsultat cu nepăsare sentinţa de moarte a gintei noastre, că nu am recurs chiar la cele din urmă mijloace pentru sporirea neamului român, că nu ne-am ridicat toţi pentru unul şi unul pentru toţi, ca să depărtăm dela strănepoţi această infamie nemeritată. Au nu ar fi lucru mai strălucit şi mai măreţ înnaintea oamenilor şi a dumnezeirei, ca să ne oştim pentru nemurire şi mai bine să descindem toţi în morminte la părinţii noştri, încoronaţi cu glorie, decât să lăsăm o ocară vecinică moştenire nefericiţilor noştri strănepoţi", şi aşa mai departe pe un ton din ce în ce mai fierbinte, până la sfârşitul acestui monument neperitor al elocvenţei politice române [26].

A doua zi, în adunarea generală, Bărnuţ propuse următoarele rezoluţii, care fură votate în unanimitate de către întreaga adunare, pusă în cunoştiinţa lor prin repetare depe tribune secundare împrăştiate în masa celor adunaţi.

I. Câmpul acesta pe care se ţine prima adunare naţională română din Transilvania, întru eternă aducere aminte a acestei lucrări glorioase, se va numi câmpul libertăţei.

[26] Discursul lui Brănuţ reprodus de Papiu, II, p. 307 363. Cu nedrept învinueşte A. Russo în articolele sale *Cugetări* în *România literară*, 1855 limba lui Bărnuţ din această cuvântare, spunând că „bieţii români nu înţelegeau nici de cum". I. Lupaş, *Mitropolitul Andrei Şaguna*, p. 69, nota 1.

II. Naţia română se declară că are să rămână de a pururea statornic credincioasă înnălţatului împărat al Austriei şi marelui principe al Transilvaniei şi augustei case austriace.

III. Naţia română se declară şi se proclamă de naţiune de sine stătătoare şi de parte întregitoare a Transilvaniei, pe temeiul libertăţei egale.

IV. Naţia română depune jurământ de credinţă către împărat şi către patrie [27]. După votarea acestor rezoluţii urmează jurământul care, săvârşit de o mulţime aşa de mare, dobândi un caracter de tot înnălţător.

Aceste rezoluţii fură apoi desvoltate în şedinţa a doua, din 4/16 Maiu, specificându-se mai amănunţit drepturile cerute de naţia română, care sunt: independenţa ei naţională în privirea politică; reprezentanţi în dieta ţărei în proporţie cu numărul său; dregători în ramurile administrative, judecătoreşti şi militare în aceeaşi proporţie; întrebuinţarea limbei sale în toate trebile ce se ating de ea, atât în legislaţie cât şi administraţie; Românii să poarte acest nume ca oficiali şi nu acel de Valah; biserica să rămână neatârnată de oricare alt cult, egală în drepturi, şi foloase cu celelalte biserici ale ţărei; scaune în dietă pentru episcopi; desfiinţarea iobăgiei fără nici o despăgubire şi acea a dijmelor; libertatea tiparului şi a întrunirilor; libertatea personală; tribunale de juraţi cu desbateri orale; garda naţională; înfiinţare de şcoli româneşti în toate satele, de gimnazii, institute militare şi seminarii preoţeşti, pe unde s'ar cere trebuinţa, şi acea a unei universităţi române cu libertatea învăţământului; împărţirea dărilor proporţional cu averea fiecăruia; întocmirea unei constituţii noui pentru Transilvania; în sfârşit punctul poate de căpetenie al tuturor rezoluţiilor, că naţiile conlocuitoare să nu iee în desbatere cauza unirei cu Ungaria, până când naţia română nu va fi constituită şi înzestrată cu vot deliberativ şi decisiv în camera legislativă, protestând ea în contra unei uniri încheiate fără a ei participare [28].

Adunarea din Blaş îndeplinise un mare act în viaţa poporului român din Transilvania. După lungi secoli de amorţire şi suferinţi, după încercări de îmbunătăţire a soartei lor pe calea concesiilor sau pe acea violentă a protestărilor revoluţionare, poporul român cerca acum o alta, acea a revendicărei dreptăţei pe calea pacinică, dar ameninţătoare şi ea, a unei impunătoare manifestări poporane. Fiecare mod de procedare

[27] Bariţiu *l. c.*, II, p. 110. După protocolul şedinţei I (p. 119 . Papiu, II, p. 232 dă rezoluţiile în 5 punte, mai adaogând că I: „Adunarea se pr lamă de adunarea naţională a naţiunei române din Transilvania", punt ce nu se află în protocolul adunărei.

[28] După protocoalele oficiale reproduse de Bariţiu, II, p. 120—124.

era conform cu spiritul timpului în care el se petrecuse, şi acum în veacul libertăţei, Românii credeau că e de ajuns de a proclama drepturile lor netăgăduite spre a le dobândi. Cât trebuiau să se înşele ei, crezând că vor putea izbuti a pune cu linişte mâna pe o poziţie ce li se denega de atâtea veacuri ! Şi cu toate acestea cu câtă orânduială şi cu câtă vrednicie se ţinuse această uriaşă adunare, când este ştiut în întrunirile mari de oameni ce uşor se pot abate pe căi rătăcite. Insuşi comisarii unguri care priveghiaseră adunarea nu putură face altfel decât să recunoască prin raportul lor „decursul într'adevăr admirabil al adunărei" atribuind această orânduială în întâiul loc conducerei înţelepte a episcopului Andrei Baron de Şaguna care alergase în grabă să prezideze adunarea [29].

Alte adunări mai mici în număr dar care tindeau tot la manifestarea dorinţelor româneşti fură : una la Pesta convocată de Manuil Godeu şi Ioan Dragoş care redactară petiţia neamului românesc din Ungaria şi Banat, şi care întemeindu-se pe faptul că Românii ar fi una dintre cele mai vechi naţii ale Ungariei, cer în întâiul loc despărţirea de către Sârbi în toate trebile bisericeşti şi scolastice. Această adunare din capitala Ungariei se ţinu în ziua de 21 Mai. Altă adunare se întruni la Lugoş de către Eftimie Murgu, fruntaş bănăţean şi om învăţat. Adunarea este chemată tot în protriva Sârbilor pe care Eftimie Murgu îi ura de moarte şi de prigonirile cărora fugise pela 1831 în ţările Române, unde fusese câtva timp profesor, iar când sună clopotul revoluţiei alergă iar în ţara lui [30].

Cât ţinură Ungurii în seamă hotărîrile adunărei din Blaş se văzu curând după aceea, în dieta Transilvaniei care se deschise la Cluj. Aproape toţi deputaţi fuseseră aleşi prin un sistem de teriorizare nemai pomenit, dintre partizanii unirei, fiind înlăturaţi toţi magnaţii conservatori care se temeau ca unirea să nu atragă după ea desfiinţarea iobagiei. Când chestia unirei veni la desbatere, o mulţime nesfârşită de unguri, purtând steaguri pe care era scris : „Unirea sau moartea" înconjură localul dietei şi pătrunse în tribune, înjurând şi zbierând în contra protivnicilor unirei şi ameninţându-i să pună asupra lor în aplicare deviza depe steagurile lor. Sub atare cumplită apăsare, nu îndrăsni nici un deputat să spună un cuvânt contra unirei ; ba cei 22 de deputaţi saşi, din care cei mai mulţi nici nu se încumetară a vorbi, neştiind ungureşte, de teamă să nu fie sfâşiaţi de plebe, dacă s'ar rosti în limba germană, votară şi ei pentru unire, şi însuşi parohul Roth, acela ce scrisese broşura în contra unirei şi pentru daco-romanism, luă cuvântul, în ungureşte, spre a proclama aderarea Saşilor la uciderea poporului lor.

[29] Păcăţianu, *l. c.*, I, p. 334.

[30] Asupra soartei lui Murgu din acest răstimp, vezi T. V. Pocăţianu, *l. c.* I, P. 347—349.

Această declaraţie a lui Roth a fost luată de Unguri drept învoirea întregului grup săsesc la unire. Se deschiseră ferestile şi se înştiinţă publicul din stradă despre fericitul eveniment. Publicul primi vestea cu cele mai înflăcărate arătări de mulţumire [31].

Românii nu se lăsară a fi înşelaţi prin răspunsul în aparenţă foarte blajin al dietei din Cluj la petiţia lor. Rezoluţia pusă pe acea petiţie spunea că „Ungurii se cred datori ca pe Românii ce au purtat de secole — împreună cu ceilalţi locuitori ai patriei — fericirile şi nefericirile ei, şi acum au devenit concetăţeni liberi cu egale drepturi şi egale datorii,să-i sprijinim cu egală bunăvoinţă şi să ne interesăm de afacerile lor manifestând sincere simţiminte faţă de concetăţenii noştri Valahi". Fiindcă s'a decretat principiul egalei îndreptăţiri fără privire la naţionalităţi şi religii, fiindcă iobagia şi zeciuiala sau şters pentru totdeauna şi s'a deschis şi pe seama Valahilor nenobili posibilitatea participărei la sarcinile Statului, Staturile ţărei (adică dieta) cred că prin toate acestea, plângerile şi durerile concetăţenilor noştri Valahi sunt delăturate iar dorinţele şi pretenţiile lor juste, îndeplinite [32].

Românii însă se îndreaptă şi către monarc în o petiţie dată lui, la Inssbruck, prin care cer, nu făgăduinţi nehotărâte ca cele cuprinse în răspunsul din Cluj, ci principii anumite : că poporul lor să fie recunoscut ca naţie română, egal îndreptăţită cu celelalte naţii ale Ardealului să li se restitue numele lor vechiu de *Români* în locul acelui de Valahi; să se reînfiinţeze mitropolia şi sinoadele lor; să se desfiinţeze toate asupririle economice; să se încuviinţeze libertatea presei, garda naţională cu ofiţeri români, şcoale româneşti intre care şi o universitate, să se redacteze o nouă constituţie prin o adunare a Ardealului compusă din toate naţiile ţărei după numărul poporaţiei fie căruia, în care adunare să se desbată şi chestia unirei Ardealului cu Ungaria, protestând în contra ori cărei hotărîri luată de *nobis* dar *sine nobis*.

Impăratul pune în 11 Iunie, a doua zi după aprobarea legei dietei din Cluj privitoare la Unire, rezoluţia că întru cât prin legea de unire sancţionată de dânsul, s'ar fi acordat tuturor cetăţenilor, fără deosebire de naţionalitate sau de religie, egalitatea tuturor drepturilor s'a satisfăcut în mare parte dorinţele Românilor, şi buna lor stare atârnă numai de ascultarea legei. Românii nemulţumiţi trimit prin episcopul Şaguna a doua oară la monarh, care dă atunci o hotărâre mai lămurită arătând drepturile ce s'au recunoscut cetăţenilor prin legea sancţionată de el, făcând asupra cererilor de căpetenie, bunăoară asupra

---

[31] Păcăţianu, *l. c.*, I, p. 359.

[32] Ibidem. p. 362.

acelui a unirei[33]. Ba mai mult, împăratul întăreşte această unire prin mesajul de deschidere a dietei (5 Iulie). Această dietă s'a ocupat puţin de chestia română având chiar aerul a-i fi binevoitoare, dar închizându-se curând, s'a îngropat cu ea şi chestia română[34].

Mişcări violente. — Intre acestea însă izbucniseră şi mişcări violente care numai cât cu greu fuseseră comprimate prin aparenţele de împăcare parlamentară. Aşa în 2 Iunie se întâmplă un măcel în comuna Mihalţul unde curse primul sânge al revoluţiei din 1848. Ţăranii din acest sat, cărora proprietarul, baronul Esterhazy, le luase o parte din fânaţ, crezând că acuma venise momentul, de a redobândi pământul înapoi, intră cu puterea în el. Pierzând judecata ei refuză a restitui pământul, şi opunându-se execuţiei militare, 12 inşi dintre ei sunt împuşcaţi[35]. Judecătoreşte poate avea dreptate baronul Esterhazy; dar de atare dreptate era acum vorba între Români şi Unguri? De dreptatea de cancelarie era acuma întrebarea, sau de aceea mare şi sfântă sădită în sufletul omenesc, care'l împinge pe acesta la moarte chiar, pentru a o face să triumfe? Şi această dreptate, după ce Românul o ceruse la toate mijloacele omeneşti, trebuia să recurgă iar la armă şi la sânge spre a o redobândi. Simţimântul adevărat pe care măcelul din Mihalţ îl trezi în inima poporului român, se vede prea bine din efectul pe care ştirea lui o produse asupra inimei celei mai fierbinţi a revoluţiei din 1848, acea a lui Avram Iancu, care îndată ce află de el, vroi să plece între Muntenii din Bihor, spre a-i face să răsbune vărsarea sângelui întâmplată, şi numai cu mare greutate fu reţinut de Bariţ şi Bărnuţ[36].

Lucrurile se încurcară în curând tot mai mult, provocate fiind mai ales de măsurile partidei unioniste ungureşti, care vroia să frângă toate împrotivirile. Aşa, arestându-se de către agenţii unguri Laurian şi Bălăşescu, o mulţime de săteni din încunjurimile Sibiului vin spre a-i libera, ceeace văzând autorităţile militare germane, care tot se mai aflau în Transilvania, ordonă să li se dee drumul. Apoi regimentul I din grăniceri români iea o rezoluţie publică, a nu asculta de ministerul de răsboiu din Pesta, ci numai de guvernul austriac. Deputaţii acestui regiment subscriu chiar nişte punte analoage cu acele votate de adunarea cea mare din Blaş, şi le comunică

[33] *Ibidem*, p. 364 şi urm.

[34] *Ibidem*, p.398—403.

[35] Aşa reiesă mersul firesc al faptelor expuse de Bariţiu II, p. 157, deşi autorul vrea să arate măcelul ca o uneltire ungurească; dar ce nevoie este ca provocarea de fapt să vină tot din partea Ungariei când se făcuse atâtea pentru, a aduce pe Români la disperare!

[36] Bariţiu II, p. 164.

prin o petiţie împăratului [37]. Tot aşa face şi al II-lea regiment român de graniţă sub colonelul Urban, şi un batalion al său refuză a se bate cu Sârbii cei revoltaţi, întru cât şi Sârbii având steag împărătesc, el nu vroia să împuşte în steagul împăratului, spre folosul Ungurilor.

Intre acestea revoluţia Ungariei contra Austriei, izbucnise prin uciderea lui Lambert, numit comisar împărătesc în Pesta, în locul arhiducelui Ştefan care fusese disgraţiat de împărat. Ungurii ameţiţi şi ameninţaţi de o parte de Români, de alta de Croaţi, şi stând chiar în luptă făţişă cu Sârbii, trec dela vorbe la fapte, dela strigăte şi vociferări la omoruri şi măceluri. Ei încep cruzimele lor încă din timpul când îşi eşise din fire, văzând că Românii vor cu orice preţ să ţină adunarea din Blaş. Atunci prind ei şi torturează cu cruzime pe un preot, Simion Balint, care luase cuvântul în adunarea din Blaş. La 2 Iunie se întâmplă execuţia militară din comuna Mihalţul. In 17 Iulie nişte Secui străpung pe doi Români în comuna Sf. Craiu. In 11 Septembrie publicându-se manifestul banului Iellachich, Ungurii se înverşunează şi mai rău contra Românilor, şi măcelurile iau un caracter mai rostit. In 13 Septembrie ţăranii din comuna Lunca opunându-se la conscripţia ce se făcea fără ordin împărătesc, pentru a se înarma Românii în contra Românilor, se comandă foc şi 23 de oameni cad morţi. Tot în Septembrie unul din cei mai crunţi persecutori ai Românilor, baronul Apor, pune să se spânzure 26 de Români, aşa numai din plăcerea de a-i ucide, preumblându-se apoi cu ţigara în gură între cadavrele lor. După omorul comisarului împărătesc Lambert în 28 Septembrie, o furie şi mai cumplită cuprinde pe Unguri, şi ei spânzură în 3 Octomvrie pe iuriştii români Alexandru Bătrâneanu şi Vasile Simonis, tribuni denumiţi de comitetul românesc din Blaş spre a organiza împotrivirea: apoi în 12 Octombrie pe teologul Vasile Pop. Românii, văzându-se snopiţi şi ucişi în toate părţile, recurg şi ei la violenţe şi măcel, ucid în 13 Octombrie pe doi nobili jăcaşi Alexa Gyàrfas şi Sigismund Dobay, iar în 20 Octombrie comit un măcel înfricoşat în 45 de familii nobile maghiare din comuna Sangatin, în care pier 141 de inşi [38], măcel care învaţă pe Unguri cum spune Bariţ, „că şi răbdarea de oae a Românului, putea fi curmată şi chiar acest Român cu sânge de mămăligă şi de ceapă se putea preface în tigru turbat, silit fiind să vază şi să miroase necurmat şi neîncetat sânge vărsat din trupuri omeneşti" [39].

---

[37] Vezi petiţia reprezentanţilor acestui regiment către împăratul din 11 Septembrie 1848, în *Die Rumänen der oesterreichischen Monarhie*, Wien, 1849, p. 23.

[38] Bariţiu, II, p. 131, 154, 133, 240, 261, 262, 263, 210, 265, 268.

[39] *Ibidem*, p. 265.

Poporul Român simţia însă că nu poate lupta cu Ungurii decât organizându-se, şi cea mai de aproape idee era de a oferi puterile sale fireşti comandanţilor austriaci, care să le întocmească, conducă şi înarmeze în contra asupritorilor. Se şi face o nouă mare adunare în Blaş la care vin şi trupe române armate cu ce putuse găsi, sub comanda lui Avram Iancu, Ioan Axenti şi Iovian Brad. Această adunare iarăşi foarte numeroasă, de aproape 30.000 de oameni, după ce protestează contra măsurilor de terorizare puse în lucrare de Unguri, cere din nou prin un protocol subsemnat în 25 Septembrie 1848, desfiinţarea iobagiei, întocmirea unei garde naţionale române şi lăsarea Transilvaniei în starea ei autonomă; refuză de a recunoaşte ministerul unguresc; declară că vrea să asculte numai de împăratul şi cere deschiderea unei diete compusă din deputaţii tuturor naţiilor între care şi aceea românească după numărul sufletelor[40]. Cu alte cuvinte identic cererile făcute de adunarea din 15 Mai şi de acea a celor două regimente grănicereşti.

Intre aceste un agent al lui Kossuth, Buzenczai, merge în Secuime, răsculând şi pe acest popor sălbatec în protiva Românilor. Mai multe bande armate pornesc, fără provizii de mâncare şi în speranţa numai a jafului şi prăzei, asupra comunelor româneşti şi săseşti. Colonelul Urban comandantul regimentului de grăniceri românesc, le iesă înainte la Reghin, şi aice se întâmplă prima ciocnire, oare cum regulată, între oştirile ambelor tabere. Izbânda fu a Secuilor, care întrecea cu mult prin numărul lor pe Români, după care Secuii pradă şi ard oraşul Reghin în chipul cel mai sălbatec.

Răsboiul civil fiind deslănţuit prin operaţiile începute de Secui şi atacul îndreptat de ei contra trupelor imperiale, comandantul obştesc al acestora, baronul Puchner, dă în 18 Octomvrie proclamaţia lui, prin care arată că rupe orice relaţii cu guvernul unguresc, declară pe Unguri de trădători şi însărcinează pe comitetul revoluţionar român din Blaş ca să desarmeze pe toţi Ungurii, chemând tot odată gloatele la apărarea cauzei imperiale. Comitetul revoluţionar român compus din Laurian, Bărnuţ, Bălăşescu, Micaş, Cipariu şi Bran provoacă prin un călduros apel pe popor la arme[41]. contra-revoluţia românească izbucneşte în toată furia ei. La Oşorheiu se întâmplă o a doua ciocnire între Secui şi Români, comandaţi de generalul Gedeon, în care Secuii, fiind ei acuma mai slabi, o rup de fugă chiar dela prima lovitură de tun, încât lucru curios în această bătălie nu a pierit decât *un cal*, iar din oameni nici unul.

Cine ar putea descrie toate grozăviile petrecute între Români de o parte, Secui şi Unguri de cealaltă, grozăvii cu

[40] Protocolul în *Die Rumänen der oest. Mon.*, p. 31.
[41] Apelul în Bariţiu, II, p. 306—308.

atâta mai mari cu cât ele se petreceau în sute de locuri de odată pretutindenea lucrându-se la distrugerea avuţiilor omeneşti prin pradă şi foc, la destrugerea vieţilor lor prin furci şi spânzurători. Fiecare faptă a uneia din cele două taberi era răsbunată cu o întrecere de cruzime din partea celei opuse. Inşălarea şi trădarea însoţiau cele mai de multe ori actele cele mai crâncene. Inverşunarea provinea mai ales din faptul că Românii căutau, îndeplinind ordinul generalului Puchner, să dezarmeze pe Maghiari; iar aceştia vedeau în această măsură peirea poporului lor, pe care'l ştieau numai o frântură din poporaţia Transilvaniei. Deşi însă Ungurii erau în număr mai mic, erau mult mai bine organizaţi şi mai bine înarmaţi ca Românii, care cu toate că mai numeroşi, erau lipsiţi atât de cele mai elementare cunoştinţi în arta militară precum şi de armele cele mai trebuitoare. Bravura personală, mare ca totdeauna la poporul român, înlocuia numai cu preţul a mari sacrificii lipsa organizărei, şi vieţele pierdute nu răspundeau mai niciodată la câştigurile dobândite. Trupele imperiale, care trebuiau să sprijine şi să conducă mişcarea Românilor contra Maghiarilor, erau ele înşile puţin numeroase, guvernul din Viena neputându-le întări din pricina nevoilor ce avea de întâmpinat în alte părţi. Ceeace însă mai ales lipsia erau armele, încât puterile Românilor, trebuiau să rămână paralizate. Nu e vorbă, comandanţii germani sprijineau pe cât puteau pe Români şi căutau să-i apere în contra violenţelor maghiare; aşa colonelul Urban în proclamaţia dată de el, după luarea Clujului, ameninţa pe Unguri că pentru fiece Român spânzurat, din cauză că a fost credincios împăratului, vor fi spânzuraţi câte doi Unguri [42]. Asemenea proclamaţii nu putea însă îndrepta lipsa de organizare a partidei austriace, către care se alipiseră Românii, şi în toate întâlnirile mai însemnate Ungurii repurtau izbânzi cu atât mai mult că o armată regulată, comandată de generalul polon Bem, venise din Ungaria în ajutorul fraţilor lor din Transilvania. La Ciucea, armata austro-română este bătută, şi Bem reocupă Clujul capitala ţărei din mânile imperialilor; tot pe atunci colonelul Urban e nevoit să scape cu trupele sale în Bucovina. Această izbândă a Ungurilor întărâtă încă şi mai tare pe Săcui a urma înainte cu grozăviile lor, răspândind focul şi omorul pretutindene unde întâlneau avere sau viaţă românească. Cuvântul de înţelegere al Secuilor era stârpirea fizică a poporului român pe care nu-l puteau răpune pe calea morală. Saşii însă fiind deopotrivă ameninţaţi cu Românii, şi fiind oameni bogaţi, deprinşi a trăi liniştiţi, şi cu totul desvăţaţi dela mânuirea armelor, văzând primejdia neînlăturată ce ameninţa mai cu deosebire pe oraşele lor cele două

[42] Proclamaţia în Bariţiu, II, p. 306 308.

mai mari, Braşovul şi Sibiul, se hotărăsc a chema în ajutor trupele ruseşti, care sub generalul Lüders ocupase acuma Bucureştii, după stângerea revoluţiei întâmplate în acel oraş. Se convoacă îndată comitetul apărărei ţărei, compus din Saşi şi Români, şi cu toate că mai mulţi membri se opuseră intervenirei străine, majoritatea hotărî să recurgă la ea, mai cu osebire după discursul episcopului Andrei Şaguna. Se trimise o deputaţie la generalul Lüders care să ceară intervenirea armatei ruseşti. Bărnuţ era cu deosebire protivnic chemării Ruşilor, căci vasta şi calda lui inimă vedea că spesele războiului numai cu Moldova şi Muntenia s'ar plăti, şi mai bine „să murim, spunea el, decât să ne vindem noi pe noi, ori pe fraţii noştri“ [43]. Propunerea pentru ajutorul rusesc fusese aprobată de către autorităţile militare austriace; dar ruşinea unei asemenea cereri de ajutor părea a fi acoperită prin faptul că propunerea fusese făcută din partea Saşilor şi a Românilor, iar baronul Puchner, comandantul general austriac, se prefăcea că protestează împotriva intrărei trupelor străine în ţările împărăteşti. Iată modul cum înţelegea Austria să acopere ruşinea cea nemai pomenită de a fi nevoită să ceară intervenirea străină, spre a pune în rânduială pe popoarele propriei ei monarhii. Deputaţia la generalul Lüders nu izbuti la nimic. Ruşii vroiau să ajute împărăţia Austriacă, şi nu pe naţionalităţile Transilvaniei. Lüders refuză deci ajutorul cerut până nu va fi reclamat de însuş baronul Puchner în numele guvernului său, cerere la care fu nevoit mai la urmă să se supună baronul, în loc de a protesta în contra intrărei trupelor ruseşti!

Sosirea câtorva trupe ruseşti, care se aşăzară cu garnizoana în Braşov şi Sibiu, dădu putinţa Austriacilor de a întrebuinţa toate puterile lor în potriva răsculaţilor, aşa că ei putură obţinea o izbândă contra lui Bem la Sibiu, şi apoi în o bătălie mai sângeroasă, la Simeria, cel puţin rezultatul eşi nehotărât. Condusă însă precum era lupta din partea imperialilor, fără nici o unitate, fără nici un plan, şi numai aşa încăerându-se pe unde se întâlneau, izbânzile din o zi se întorceau a doua zi în perderi care ruinau cu totul toate silinţele şi sforţările făcute. Aşa Bem bate pe generalul rus Skariatin care apăra Sibiul, ocupă oraşul căruia îi impune o contribuţie de 200.000 de fiorini, pe lângă că mai găsesc în oraş 21 de tunuri şi o mare câtime de praf, gloanţe şi patroane de puşti. Cellalt general rus, Engelhardt, care apăra Braşovul, auzind de catastrofa dela Sibiu şi de marele curaj pe care insurgenţii îl căpătaseră în urma acelei izbânzi, aflând apoi că un corp de 10.000 de Secui vine asupra Braşovului, se hotăreşte şi el a părăsi

[43] Scrisoarea lui Bărnuţ c. I. Maiorescu în Ioan Ghica, *Amintiri din pribegirea după 1848*, Bucureşti 1890, p. 172.

Transilvania ca şi colegul său cel bătut la Sibiu. Retragerea Ruşilor aduce şi ocuparea Braşovului, în ziua de 20 Martie 1849. Trupele austriace sunt aruncate şi ele peste graniţă în Muntenia, încât Transilvania cade aproape toată (afară de ţara Moţilor) în puterea răsculaţilor.

Petre Dobra
Prefect de Zlatna. Tovarăşul lui Avram Iancu.
Desen de Barbu Iscovescu. — Colecția Academiei Române.

Eminentul conducător al acestora, generalul polon Bem, organizază îndată din recruţi noi, Secui, Saşi şi Români (cu sila), un corp de 30.000 de oştire; pune să toarne din clopotele bisericilor 110 tunuri; înfiinţază pretudindene fabrici de praf, de curăle, de arme; întăreşte pasurile care conduceau din ţă-

rile române către Transilvania; câştigă iubirea soldaţilor săi înaintând în grade pe cei superiori şi dând gratificări băneşti la cei de jos; într'un cuvânt se arată tot atât de destoinic organizator al apărărei ţărei cucerite, pe cât fusese priceput luptător, şi îndeplineşte în o lună ceeace nedestoinicii generali austriaci nu putuse face în şease. Bem însă vroia ca prin blândeţă să întoarcă simpatiile popoarelor, protivnice de până atunci, către cauza maghiară. Ungurii însă, cu partida extremă în frunte, nu primesc acest sistem. Răpiţi de turbare în contra revoltaţilor, ei ţintiau să pună în lucrare asupra întregei ţări o straşnică răsbunare. Aşa înţelegeau Ungurii să facă politică şi se conducă popoarele!

Bem anume fiind nevoit a pleca din Transilvania către Banat, Ungurul Csangi rămâne în locul lui ca guvernator al ţărei şi răstoarnă în o clipă toate măsurile de împăciuire încercate de Bem, înlocuindu-le cu o goană nebună în contra tuturor acelora pe care-i ştiea că fuseseră protivnici Ungurilor, anume în contra Saşilor şi mai ales a Românilor. Amnistia proclamată cu înţelepciune de Bem este îndată revocată, şi se institue pretutindene tribunale marţiale, care să pună în lucrare justiţia răsbunătoare. Incepură chiar şi fără acel simulacru de judecată, omoruri în massă a Românilor, în câmp, în oraş, pe drum, unde îi întâlniau, ca asupra unor fiare sălbatice, sau câni turbaţi. In mai puţin de două luni mai mult de 4.000 de Români cad jertfa furiei ungureşti [44]. Şi cum să nu fi fost răpiţi Ungurii la asemene măceluri, când aproape în acelaş timp cu ocuparea Transilvaniei, Windischgraetz, generalul austriac, este răspins din Buda pe care o ocupase. Ungaria se declară cu totul deslipită de Austria şi Kossuth este numit guvernatorul Ungariei neatârnate.

Şi cu toate aceste izbânzi netăgăduite ale cauzei maghiare, cu toată terorizarea cea înspăimântătoare a Ungurilor asupra Românilor, aceştia urmează înainte a lor împrotivire, care se concentrează acuma în ţara Moţilor, în munţii apuseni ai Transilvaniei, dinspre Tisa, sub eroul munţilor, Avram Iancu. Acesta pe care l'am cunoscut ca unul din iniţiatorii adunărei din Blaş, începe activitatea lui mai rostită dela a treia adunare din acel oraş în Septembrie 1848, când se constitue comitetul de pacificare român şi se dă ordinul de desarmare a Maghiarelor. El pune îndată acel ordin în lucrare, desarmând pe Unguri în Abrud, Roşia, Zalatna, Aiud, Vinţul de sus şi alte locuri încă. Ungurii văzând că această împotrivire, încuibată în munţii cei greu de străbătut ai Românilor, putea deveni primejdioasă, îşi pun toate puterile spre a o nimici, şi trimit în contra poporului răsculat din munţii apuseni, mai multe

44 Numărul acesta este constatat în chip oficial, vezi Bariţiu, II, p. 494—504.

trupe. Urmează un şir întreg de lupte cu rezultat deosebit, însă mai mult în favoarea Românilor, ale căror femei luptau cu energie alăturea cu bărbaţii spre apărarea căminelor lor [45]. Pe când însă Românii se băteau în munţi, se aude de odată aici veştile fatale, mai întâi despre luarea Clujului prin Bem, apoi despre retragerea trupelor austriace în Muntenia. Din fericire însă pentru locuitorii revoltaţi ai munţilor, rândurile lor se îngroşiau necontenit prin fuga tuturor Românilor din câmpie, care nu vroiau să se supună regimului maghiar, şi mai ales să se înroleze în armata lor. Incurajaţi prin această sporire a puterilor lor, Românii munţilor nu lasă arma din mâni, cu toate rălele veşti ce le primise asupra căderei ţărei în mânile maghiarilor. Cu toate aceste. lupta merge greu, şi prefectul Auxentiu Sever şi Buteanu fusese siliţi a se retrage mai în lăuntrul munţilor, perzind cel întâi în 15 April 1849 oraşul Zalatna [46]. Maghiarii însă, încunjurând muntele, tăiese Românilor putinţa aprovizionării din vale cu deosebitele obiecte trebuitoare traiului; o scumpete din ce în ce mai mare apăsa tot mai greu asupra vieţei lor [47]. In asemene stare desperată aflându-se Iancu şi cu ai lui, primeşte pe la sfârşitul lui Aprilie vizita delegatului unguresc, Românul renegat Ioan Dragoş, care avea de scop a momi pe Români cu masca unor tratări de pace, şi în acest răstimp a înlesni Ungurilor ocuparea vreunui pas care să le deie stăpânirea cetăţei munţilor. Se întâlniră în ziua de 25 Aprilie, în Mihaileni, prefecţii Avram Iancu, Buteanu, Dobra, Balint, Boieru şi încă câţiva cu Dragoş. De şi Românii nici visau măcar de o putinţă de împăcare cu Maghiarii, aceştia însă aveau cel mai mare interes de a linişti sau a înşela pe Românii din munte, dela supunerea cărora atârna ocuparea capitalei Transilvaniei, Alba Iulia, până atunci tot în stăpânire germană. Dragoş, primeşte *ad referendum* propunerea lui Iancu, de a încheia un armistiţiu, şi revine după 8 zile înzestrat cu o scrisoare a lui Kossuth, în care se făgăduia Românilor o sumă de concesii, precum întrebuinţarea limbei naţionale nu numai în biserică, dar şi în viaţa comunală, egalizarea condiţiei preoţilor români cu acea a celorlaltor religii, sprijinirea şi îmbunătăţirea din partea statului a aşezămintelor lor de cultură, toate împreunate cu o amnistie generală, din care se excepta numai mitropolitul Andrei Şaguna. Ungurii cerând însă în schimb desarmarea poporului, şi Românii fiind de atâtea ori înşălaţi de ei, Iancu refuză. Dragoş atunci îi cere voie a vorbi el însuşi poporului, ceeace învoindu-i-se, în 5 Mai delegatul Ungurilor

[45] Vezi descrierea luptei cavaleriei femeeşti sub conducerea Pelagiei Roşca la Marişiu în raportul lui Avram Iancu asupra faptelor legiunei puse sub a lui comandă în anii 1848 1849 în *Die Rumänen der oester. Monarhie*, II-tes Hef., p. 21

[46] *Ibidem*, p. 34.

[47] *Ibidem*, p. 25.

ţine în Câmpeni o cuvântare către Românii adunaţi. Aceştia însă, inspiraţi de Iancu, răspund că nu pot primi împăcarea singuri, ci numai după înţelegerea şi învoirea comitetului de împăciuire naţională şi a reprezentantului Austriei. In timpul acestor tratări, Ungurii credincioşi gândului lor de trădare, se pun în mişcare asupra muntelui, cu toate că armistiţiul nu expirase încă. Ei ocupă în sara de 6 Maiu Abrudul, silind garnizona română să se retragă. Buteanu şi Dobra sunt prinşi de Unguri, care după aceea se dedau la prădăciuni şi neomenii înspăimântătoare asupra locuitorilor români din Abrud. Iancu văzând trădarea se îndreaptă iar către popor, şi îi cere reînnoirea jurământului, ceeace se face sub strigările entusiaste de „să trăiască împăratul". O nouă încordare de puteri din partea Românilor sporeşte inima şi curajul lor. Poziţiile sunt iarăşi toate ocupate, şi oştirea maghiară intrată la Abrud este închisă din toate părţile. După mai multe lupte sângeroase se dă un atac general, din partea Românilor, asupra Abrudului, care este luat, şi Hatvany comandantul Maghiarilor scapă numai cu cea mai mare greutate cu rămăşiţele descompuse ale armatei sale. O a doua încercare a lui Hatvany, de a relua Abrudul, îl costă încă şi mai multe jertfe. Furios pentru îndoita pierdere, pune să spânzure pe Buteanu care moare spunând cuvintele: „mor liniştit căci moartea mea este răsbunată prin cele două înfrângeri ale Ungurilor la Abrud"[48]. Românii înflăcăraţi se gândiau să despresure Alba Iulia, întreprinderile pe care Ungurii o previn prin trimiterea unui corp de armată de 3.000 de oameni, sub Wolfgang Kemeny. Improtivirea contra acestor noui puteri nevoind adăogirea numărului trupelor, Iancu se îndreptă iarăşi şi către sexul femeesc, care răspunde cu aceeaşi exactitate, bravură şi spirit de jertfire de care mai dăduse şi în alte încăerări. Femeile fiind lăsate la paza pasurilor, mai mulţi bărbaţi pot lua parte la luptă ce se încinge cu mare furie, în ziua de 9 Iunie, lângă satul Ciurileasa, care apăra Abrudul. Ungurii izbutise a ocupa acest nenorocit sat care fusese ruinat aproape cu totul prin repetatele lovituri primite. Românii se hotărăsc a scoate iarăşi pe Maghiari din el, şi'l atacă în deosebite rânduri în zilele de 11, 12, 13 şi 14, până ce-l constrâng atât de rău în cât silesc pe Unguri în 15 Iunie a face ei singuri o eşire, spre a zdrobi armata încunjurătoare. Sunt însă cumpliţi bătuţi, pierzând o mulţime de oameni şi sunt nevoiţi, ca şi Hatvany, să părăsască Abrudul în fugă ruşinoasă. Prin cruzimi îngrozitoare căutau Maghiarii să răsbune aceasta de a doua înfrângere, şi anume dupăce măcelăresc bătrâni şi femei nevi-

[48] *Ibidem*, p. 48. Scrisoarea lui Dragoş către românii din Abrud s'a publicat după original de proprietarul ei autorul Gr. Sima al lui Ioan în *Conv. lit.* XXIII, 1889, p. 1006.

novate, pun pe pruncii femeilor moarte pe recele sin al acestora, spre a-i ucide astfel cu încetul. Multe din aceste nevinovate fiinţi fură regăsite încă 3 zile după aceea tot în vieaţă şi putură fi scăpate; cele mai multe murise în chinurile grozave ale foamei [49]. O nouă încercare a ofiţerului ungur Vasvar de a pătrunde în

Balint
Comandant sub Avram Iancu Desen de Barbu Iscovescu 1848.
Colecţia Academiei Române.

munte se sfârşeşte prin moartea lui şi uciderea aproape a întregului său corp de vr'o 3.000 de oameni la satul Fântânele, şi în altă parte prin răspingerea unui corp de 1.000 de Unguri la satul Ponorul în ziua de 10 Iunie. In 25, 27 şi 29 Iunie bate

[49] *Ibidem*, p. 61 62.

prefectul Balint pe Unguri din Turda şi Aranios, care vroiau se străbată încă prin alte pasuri.

„Aceste sunt însemnatele fapte săvârşite de poporul pus sub comanda mea, sfârşeşte Avram Iancu raportul operaţiilor sale. Izolat de toată lumea şi părăsit, au săvârşit el prin stăruinţi mult mai mult de cum cu dreptate se putea aştepta dela el" [50].

In timp ce lupta se încorda tot mai tare în Ungaria între Austriaci şi Unguri, şi în munţii Apusului între aceştia şi Români, revoluţionarii din principate, înprăştieţi prin intervenţia ruso-turcă, căutase în toate părţile mijloacele de a scăpa patria lor din ghiarele răpitorilor. Cei mai mulţi din ei se îndreptară către Unguri, căutând să împace pe Românii Ardealului cu apăsătorii lor, şi apoi uniţi cu ei, care erau la rândul lor ameninţaţi cu intervenţia Ruşilor, să se înpotrivească acestora. N. Bălcescu venise în Ungaria şi avuse întâlniri repetate cu capii mişcărei maghiare, Bem, Dembinsky, Battyani, Kossuth, stăruind din răsputeri pentru a stoarce dela Unguri oarecare concesii, care să poată fi primite de poporul român şi să aducă împăcarea dorită. Cât timp unguri aveau însă superioritatea, toate silinţele Bălcescului se zdrobise de un refuz aproape absolut. Unitatea statului maghiar şi limba maghiară impusă tuturor naţionalităţilor formau crezul politic al Maghiarilor, dela care ei nu înţelegeau să renunţe nici cu un fir de păr. Numai după ce Ruşii intrară din nou în Transilvania, Ungurii ameninţaţi începură a mai lăsa din pretenţiile lor, şi era aproape să se încheie pacea între Iancu şi Unguri, şi cu toţi să facă front contra Ruşilor, când Unguri fură zdrobiţi la Villagos şi odată cu neatârnarea Ungariei se îngropa şi ultima speranţă a revoluţionarilor din principate [51].

Anume Ruşii văzând că revoluţia maghiară ameninţa a izbuti, ceeace ar fi atras numai decât o mişcare analoagă în Polonia, se hotărîse să dea o urmare mai deplină cererilor de ajutor ale Austriei şi trimit armate mai puternice în Ungaria şi Transilvania, pentru a înăbuşi răscoala. Generalul Lüders intră din Muntenia cu 26.000 de oameni în Transilvania, iar comandantul suprem Paşchievici cu un corp şi mai însemnat în Ungaria. Ungurii în disperare, după ce încearcă în zadar a mişca în favoarea lor diplomaţia europeană, ba chiar pe cea americană, văzând că se apropie sfârşitul visului lor de neatârnare, mai fac nişte ultime silinţi spre a scăpa din pericol; propun lui Avram Iancu rangul de general, dacă ar vroi să lupte cu Românii în contra Ruşilor; aceasta prin intermediul

[50] *Ibidem*, p. 67.

[51] Ioan Ghica *Amintiri din pribegia după 1848*, Bucureşti, 1890, p. 237 şi urm.

lui Cesar Boliac, care umbla şi el să împace pe Români cu Ungurii. După ce însă primiră dela Români răspunsul ce li se cuvenea, Bem intră în Moldova, în scopul de a răscula pe Moldoveni în contra Rusiei. Tot poporul fuge însă din calea lor, încât Bem e nevoit să se întoarcă prin Oituz în Transilvania. Inaintea pu-

Avram Iancu
După tabloul de Barbu Iscovescu, Paris 1850.—Colecţia Academiei Române.

terei covârşitoare, revoluţia ungurească trebuia să depună armatele, ceeace se întâmplă după câteva alte lupte nefericite pentru ea, în capitulaţia lui Görgey dela Villagos, în Banat (13 August 1849), în urma căreia generalul Paşchievici scrie împăratului său vestita depeşă: „Ungaria este culcată la pi-

cioarele maiestăţei voastre". Kossuth părăseşte puterea şi scapă în Turcia împreună cu Bem şi alţi câţiva insurgenţi.

Bineînţeles că odată cu înăbuşirea revoluţiei ungureşti, piere şi pericolul pentru Români de a fi absorbiţi în naţionalitatea maghiară, prin unirea Transilvaniei cu Ungaria. Vom vedea mai târziu cum roadele acestei situaţii care părea că va conduce poporul român spre mântuire, desvoltară din ele un sâmbure otrăvitor care trebuia să-l ducă iar în primejdii, lupte şi chin.

Este însă netăgăduit că revoluţia din 1848 a poporului român din Transilvania avu pentru viaţa lui urmările cele mai însemnate. Din toate numeroasele revoluţii ridicate de Români în contra asupritorilor lor, aceasta depe urmă fu cea mai roditoare pe câmpul intelectual. Product, nu al unei protestări mai mult fizice contra unor apăsări materiale, ci al redeşteptărei conştiinţei naţionale, trezite prin marii scritori ardeleni dela începutul veacului, ea proclamă pentru prima oară, cu arma în mâni, dreptul poporului român la existenţă în ţara unde zăcuse ca rob secoli îndelungaţi. Românii nu se mai mulţumesc numai cu revendicări de drepturi civile; ei aspiră la rolul politic, vroesc să aibă şi ei o parte proporţională cu numărul lor, în conducerea destinelor Transilvaniei, cerere care dacă ar fi izbutit, ar fi dat mânile lor, ca cei mai mulţi, puterea aupra patriei comune. De aceea şi toată lupta se încinge între Români şi Unguri dela chestia unirei cu Ungaria, susţinută de aceştia cu tot atâta înverşunare, pe cât era de combătută de cei dintâi. Şi lucru în destul de extraordinar, vedem luptând în contra unirei cu Ungaria, nu numai clasa inteligentă a Românilor din Transilvania, în care era deşteaptă conştiinţa naţionalităţei, ci chiar şi masele poporului, care cu toate aceste erau ademenite de Unguri cu nada desfiinţărei şărbirei la plecarea către cererea lor. Dacă ţăranii români din Ardeal răsping această propunere şi se pleacă mai curând a susţinea lupta, cu toate pericolele ei, alăturea cu autonomiştii, o fac aceasta mai întâi fiind că ei ştieau ce înseamnă făgăduinţele maghiare, apoi fiind că se temeau ca Ungurii, întărindu-se în Transilvania, să nu îngreuie încă şi mai mult jugul pe grumajii lor; în sfârşit şi ei presimţeau prin instinct pericolul de care cei culţi îşi dădeau deplină seamă, acela ce se apropia de naţionalitatea lor prin contopirea Transilvaniei în ţara Ungurească. Se cutremurase în adâncul fiinţei lor nervul existenţei; îi apucase groaza nimicirei lor ca individualitate istorică, şi instinctul de conservare al rasei îi împingea mai curând la jertfirea vieţei fizice decât la acea a celei morale.

II

ORIGINEA MIŞCĂRII ŞI DESFĂŞURAREA EI IN MOLDOVA

1. ORIGINEA ŞI INCEPUTUL MIŞCĂRII DIN PRINCIPATE

Revoluţia din 1848 în ţările române a fost opera partidului liberal, a acelei jumătăţi din partidul naţional care se desfăcuse din întregul lui sub înrâurirea ideilor Revoluţiei Franceze.

Să rechemăm în mintea noastră deosebitele trepte pe cari ideile liberale şi egalitare le urcară, din momentul în care ele fură zămislite de înrâurirea franceză în sânul poporului român până când revoluţia din 1848 închegă acele idei într'o alcătuire politică văzută. Este una din cele mai de seamă serii istorice ale desvoltărei poporului român, aceea prin care el ieşi din întuneric la lumină, din încătuşare către desrobire.

Seria istorică a formărei partidului liberal. — Cea dintâi manifestare a ideilor liberale apare în Moldova în 1804, când pamfletul alcătuit de boerii cei mici sperie atât de mult protipendada ţărei. Tendinţele spre egalitate şi libertate ale boerilor mici se întrupează apoi în Constituţia din 1822 care mărgineşte însă cererile de reformă numai în folosul micei boerimi, lăsând cu totul pe dinafară rămăşiţa poporului. Totuşi depe atunci se iviră şi urme de idei mai adânci şi mai deplin liberale în mintea câtorva Români.

Aşa găsim pe Vasile Mălinescu, care tot din anul 1804 sprijinea îmbunătăţirea soartei ţăranilor, cerând pentru ei o zeciuială din productele culese cu ajutorul muncei lor şi, mai mult încă, propunând împroprietărire.

Ceva mai târziu se văd răsărind idei asemănătoare şi în Muntenia. Pe deoparte un om din popor, Eufrosin Poteca, se arătă de prin anul 1826, când el reintră în ţară din Piza şi Paris

unde fusese la învăţătură, ca apărător al egalizărei tuturor claselor înnaintea dărilor şi al desrobiriei Ţiganilor; pe de alta un boer mare, Constantin Radovici din Goleşti, cere pentru ţărani răspândirea luminilor şi înfiinţează chiar pe moşia sa, Goleştii, cea dintâi şcoală rurală. Tot el descrie în colori aşa de vii mişelescul traiu al ţăranilor, încât atrage luare aminte asupra acestei clase desmoştenite a societăţei româneşti. Cu doi ani mai târziu găsim pe studentul Brăiloiu gândindu-se la nevoia de a asigura „fericirea bieţilor ţărani". Paralel cu aceste idei referitoare la egalizarea claselor pe tărâmul vieţei materiale, găsim şi o tendinţă de apropiere intelectuală a boerilor tineri şi luminaţi de razele civilizaţiei, de reprezentanţii talentaţi ai poporului de jos, cum se vede aceasta din lauda pe care tot acest C. Brăiloiu o aduce studentului din stratul inferior al societăţi G. Poenaru pentru sârguinţa lui la învăţătură, apoi din felicitarea pe care fiii de boeri din Paris o trimit lui Ioan Heliade Rădulescu, cu prilejul scoaterei *Curierul Românesc* şi lui Gh. Asaki, pentru aceea a *Albinei româneşti*; nu mai puţin întovărăşirea lui Constantin Radovici din Goleşti şi a celorlalţi boeri cu acelaşi Heliade şi cu Aristia, în societăţile culturale înfiinţate în Muntenia după 1828.

O îmboldire liberală care, deşi nu a fost întrupată în fapte, nu a lipsit a lăsa urme în mintea contimporanilor, a fost propunerea ocârmuitorului rusesc, Kisseleff, care era mai liberal decât boerii români, ca să se introducă o dare fonciară pe moşiile tuturor proprietarilor, fără deosebire de boeri sau neboeri, propunere ce fu respinsă în chip sofistic de către boeri. Tot către aceeaşi ţintă se îndreptară silinţele lui Kisseleff de a înbunătăţi întrucâtva măcar starea ţăranilor, în cari silinţi el izbuti însă tot atât de puţin ca şi în privinţa egalizărei impozitului.

Barbu Ştirbei care refuză propunerea boerilor de a reduce pământul la islaz, dela 5 pogoane la 3 este iarăşi un semn al schimbărei gândului în chiar reprezentanţii privilegiaţilor. Alt boer, Ion Câmpineanu, păşeşte la realizarea unei măsuri egalitare, desrobindu-şi toţi Ţiganii pe cari îi avea în proprietate.

Principele Bibescu loveşte apoi în marea boerime în folosul celei mici, prin dispoziţia ca deputaţii ţinutali să nu mai poată fi aleşi dintre boerii din capitală, ci numai din aceia cu locuinţa în judeţele ce aveau să reprezinte. Bibescu apoi emancipează pe ţiganii Statului şi pe acei ai mânăstirilor.

In Moldova, sub Mihail Sturza, întâlnim întâiu Conjuraţia confederativă a lui Leonte Radu care deşi mărginită în mare parte în cercul Constituţiei lui Ioniţă Sturza, o depăşeşte totuşi, întâi prin faptul că între conjuraţi se întâlnesc şi un număr de oameni ce nu erau boeri, apoi prin cererile de a se rândui, pe la tribunalele şi isprăvniciile ţinutale, şi câ-ţiva membrii din partea treptelor (răzeşilor) precum şi câte unul

din partea ţăranilor, dându-se deci şi acestor clase sociale un rol în viaţa şi organizarea Statului. Această Conjuraţie cere apoi, ca măsură liberală, înlăturarea cenzurei la tipărituri, şi desrobirea Ţiganilor, pe când asupra îmbunătăţirei stărei ţăranilor conţine numai măsuri neîndestulătoare.

Mai aflăm, tot în domnia lui Mihai Sturza, câteva feţe arătate sau tratate ca demagogi sau revoluţionari. Aşa studenţii Mavrocordat şi Ghenadie cari sunt strămutaţi din această pricină din Paris în Berlin, împrejurare ce se reproduce mai târziu cu fii Domnitorului şi cu M. Kogălniceanu. Apoi un ofiţer de pompieri şi un profesor dela Trei-Erarhi, cari înfiinţează o societate secretă. De mai multe ori Ruşii pun în pază pe domnitorul Moldovei şi pe consulul lor de aici contra deslănţuirei ideilor răsturnătoare cari îşi făceau drum prin minţile Moldovenilor, şi Mihai Sturza se arătă totdeauna îngrijit pentru această propăşire a ideilor, fie că ele să fi isvorât din cugetele băştinaşilor, fie că ele să se fi pripăşit de peste hotar, cum se întâmplă cu broşura lui Colson: *Traité des droits des Moldo-Valaques*.

Mult avânt luară însă ideile liberale şi egalitare prin şcoale şi cărţi, canalele de căpetenie prin care ideile aceste se introduceau în minţile Românilor. Cea mai bună dovadă ne-o dau întâi cuvintele lui Flechtenmacher, rostite la deschiderea cursului lui de legislaţie din Şcoala Vasiliană, şi mult mai mult încă ameninţătoarele rostiri pe cari Mihail Kogălniceanu le adresă boerimei privilegiate, în cuvântarea sa de deschidere a cursului de istorie naţională la Academia Mihăileană. Adăogim versurile lui Asaki din poezia *Pe ţintirimul unui sat*, declamată cu atâta foc de elevul N. Ionescu, şi în deobşte prea numeroasa înălţare a oamenilor din păturile de jos către poziţii influente, prin dobândirea învăţăturilor.

De aceea se şi cere dela un timp măsura de a se desfiinţa învăţământul românesc superior din şcoalele Bucureştilor şi ale Iaşilor. La această desfiinţare erau interesaţi atât Ruşii cât şi marea majoritate a boerimei române, a cărei minte era cu totul închisă pentru ideile noue. Ştirbirea învăţământului românesc era însă o lovitură în cugetarea naţională, la a căreia apărare şi înnălţare contribuise până atunci şi boerimea conservatoare. Dar această cugetare naţională nu se putea mărgini numai la năzuinţa de desrobire din lanţurile străinătăţei, ci ea dorea şi înnălţarea propriei fiinţi a poporului prin aşezăminte şi întocmiri vrednice de luminile civilizaţiei. Nicăeri însă în lumea apuseană, de unde veneau acele lumini, nu se întâlnea o aşa înapoere de idei întrupate în aşezămintele poporului. Robia ţiganilor, şerbirea ţăranilor şi privilegiile clasei boereşti alcătuiau tot atâtea pete cari întunecau soarele născând al civilizaţiei române.

Renaştere naţională desăvârşită nu se putea îndeplini decât prin realizarea reformelor liberale şi egalitare. Aici însă naţionalismul boerilor bătrâni venea în luptă cu interesele lor de clasă, şi nu trebue să ne mirăm dacă vom găsi simţimintele cedând pasul înaintea interesului.

Şi cu toate acestea tot din sânul boerimei trebue să se înfiripeze şi partidul liberal. Cei dintâi cari îi dădură naştere fură boerii mici, cărvunarii, bonjuriştii sau ciocoii din Moldova, uniţi cu oarecari cugete mai înalte dintre boerii bătrâni, cum erau Vasile Mălinescu în Moldova şi Constantin Radovici din Goleşti în Muntenia. Se înţelege că aceste minţi luminate şi cugete adăpate la izvorul dreptăţei se adăogau către oamenii ce se înălţaseră prin învăţătură din straturile de jos ale poporului, încât din această îmbinare a talentelor din popor cu sufletele altruiste din clasa superioară a ţărei, se urzi şi se ţesu, mai repede poate de cum se aştepta, pânza cea lată şi înflorită a partidului liberal.

Dacă acest partid se înjghebase până acum mai mult în taina minţilor individuale, marea mişcare ce zgudui omenirea civilizată în anul 1848 îl împinse deodată, viu şi format, în aevea lumei înconjurătoare [52].

2. REVOLUŢIA DIN TRANSILVANIA ŞI CEA DIN ŢĂRILE ROMÂNE

Este învederat că împrejurările în care se întreprindea revoluţia din ţările române erau mult mai grele decât acele ce înconjurau mişcarea transilvăneană. Acolo Românii aveau un sprijin în puterea Austriei şi în poporul Saşilor, cel jignit ca şi ei prin încălcările maghiarismului; doi tovarăşi care, nu e vorbă, se arătară cu totul nedestoinici în desfăşurarea luptei, dar a căror sprijin cel puţin le dădu la început inima de a îndrăzni. Apoi Ungurii nu erau o putere aşa de covârşitoare; şi ei nu erau decât un popor supus care prin revoluţie trebuia să îndeplinească două ţinte: emanciparea sa din legăturile cu Austria şi apoi întinderea lui pe socoteala celorlaltor naţionalităţi. Lupta deci se înfăţişa pentru Românii de peste Carpaţi, dacă nu în condiţii de egalitate, din pricina lipsei totale de organizare din partea lor, cel puţin cu oarecare sorţi de izbândă. Ce să zicem însă de mişcarea celor din principate? Aici răscoala putea părea o curată nebunie; căci trebuia ca piticii de Români să lupte cu uriaşul colos rusesc, căptuşit la nevoie şi cu puterea turcească. Sângele şi celui mai inimos putea să îngheţe numai când se gândea la cutezanţa nemaipomenită a întreprinderii,

[52] Vezi mai sus vol. XI, p. 56 şi urm.

şi cu toate acestea ea fu cercată; căci era *singurul* mijloc de mântuire a existenţei neamului.

Pe când însă revoluţia din Transilvania eşi până la un punct în favoarea Românilor prin răpunerea Ungurilor cu ajutorul dat de Ruşi Austriei, în ţările române ea fu spulberată ca pleava de vânt. Şi cu toate acestea — aşa sunt schimbările acestei lumi — desvoltarea ulterioară a împrejurărilor istorice aduse emanciparea părţii poporului român ce căzuse în a lui întreprindere şi încătuşarea din nou a celei ce izbutise. Pe când Românii din fostele principate, striviţi la 1848, se bucură astăzi de o viaţă neatârnată, acei din Transilvania, care răpusese pe Unguri, zac astăzi iarăşi oborâţi de ei la pământ, în cea mai mare primejdie pentru a lor existenţă.

Revoluţia din 1848, deşi lasă în fapt pe Rusia neatinsă, nu încetă totuş a-i pricinui mari îngrijiri, mai ales din cauza Poloniei, care, la auzul oricărei mişcări, înalţă capul în speranţa de a redobândi libertatea şi viaţa, pierdute. Şi cu cât vârtejul pornit din Apus se apropia de Răsărit, cu atâta îngrijirea Rusiei creşterea mai tare, căci ea se temea cu drept cuvânt ca să nu se molipsească şi ţara sa de epidemia revoluţionară, când atunci nicăirea n'ar fi fost mai cumplită decât la dânsa, întrucât destinderea este întotdeauna acolo mai puternică unde încordarea a fost mai mare. Rusia deci crezu necesar a pune puterile sale în slujba despotismului, şi când revoluţia ajunse în Austria, ea se pregăti a o înăbuşi, simţind-o că e în ajunul de a bate chiar la porţile ei. Cu atâta mai mult trebuia să fie atinsă Rusia de o revoluţie în ţările române, care nu putea avea altă ţintă decât răsturnarea formei de guvern sub care ele erau încujbate, şi care reprezenta două apăsări hultuite una pe cealaltă. Cum se vesti întrucâtva că revoluţia apuseană era să aibă răsunet şi în principate, Rusia se oferi îndată a sprijini pe principi cu puterea armată. Ambii domni însă, Mihai Sturza şi G. Bibescu, mulţumiră călduros pentru interesul ce le purta înalta lor protectoară şi refuzară ajutorul cerut, nevroind să se slujească de un asemenea sprijin contra unei mişcări pe care ei credeau c'o vor putea stăpâni singuri, şi care ajutor în cazul când l'ar fi primit ar fi îngreuiat încă jugul de fier sub care erau nevoiti să-şi ţină domniile. Rusia urmărea şi un alt interes, căutând să ocupe principatele, anume privigherea mai de-aproape a revoluţiei ungureşti, pe care o putea comprima atunci prin mai multe părţi, prin Galiţia, Moldova şi Muntenia. In acest sens trebuie înţelese numeroasele rostiri ale oamenilor timpului că Rusia ar fi favorizat răscoala în ţările române [53]. Inţelegem

---

[53] G. Rosen, *Geschichte der Türkei*, Leipzig 1867 II, p. 112: „Daneben aber beabsichtigte es schon jetzt, mit einer imposanten Macht in der Nähe der Siebenbürgischen Grenze festen Fuss zu fassen, um später auf ein gegebenes Zei-

că Ruşii, înnăbuşind revoluţia ce ameninţă să izbucnească în ţările române, să se fi folosit de atare împrejurare spre a ocupa totodată aceste ţări şi a strânge într'un cerc de fier ameninţătoare pentru ea revoluţia maghiară; dar ne pare, chiar pentru Ruşi, prea machiavelic de a provoca ei înşuşi o revoluţie în principate, spre a putea interveni în ele şi a le ocupa. Ar fi fost cu totul nechibzuit din partea Rusiei a stârni, mai aproape încă de hotarele ei, o mişcare pe care vroia s'o înnăbuşe mai în depărtare, de teamă de a nu se molipsi însuşi al el organism.

3. MIŞCAREA PREMERGĂTOARE A STUDENŢILOR ROMÂNI DIN PARIS

Revoluţia din Ţările Române fu precedată de o mişcare a studenţilor români din Paris care şi ea se înşiră în desvoltarea scurtă dar însemnătoare a acestei serii.

Incă dela sosirea lui Neculai Kretzulescu la Paris în anul 1834 în scopul de a învăţa medicina, cu toate că era fecior de boier ajutând deci şi el la pornirea cugetului pe calea ideilor liberale, mai mulţi tineri români ce veniseră cu el sau se aflau

chen die Walachei zur Basis seiner Operationen gegen den ungarichen Aufstand machen zu können,,. Dimitri de Boukharoff, *La Russie et la Turquie* Paris 1877 p. 143., Il est probable que, pour sacrifier ainsi les fruits d'efforts séculaires et agir contre l'opinion de la majorité des Russes, le cabinet de St. Petersbourg, à part le désir ou l'espoir de renouveler son influence perdue dans l'Emipre Ottoman, prenait encore, en intervenant dans les affaires des Principautés danubiennes, une, position contre le révolution Hongroise, a l'oppresion de laquelle, sans raison aucune (!) elle prenait une part active! La atâta trebuie reduse şi rostirile mai hotărâte ale capilor revoluţiei române: I. Heliade, *Protectorat du Czar* p. 31: „Le cabinet impérial fit ourdir par ses consuls à Iassi une conspiration des grands boyards. Lajeunesse patriote, à son insu, en devint l'organe" p. 35 „(Duhamel) chargea M. Mavros de monter une conspiration systématique contre le domnu". Ioan Ghica sub pseodominul G. Chainoi, *Derniere ocupation des principautés dannubiennes*. Paris 1853 p. 82: „La Russie interessée à se donner un prétexte pour occuper les Principautés et prendre une position stratégique, encourageait les tendances de chaque parti". *Le dossier russe, dans la question d'Orient* par un ancier diplomate en Orient, Paris 1869, p. 84 şi 94: „Tout s'y faisait par lui (gouvernement russe), même la révolution. C'est par les intrigues de ses émissaires qu'en 1848 le prince Bibesco, gospodar de Valachie, fut renversé du pouvoir, sous l'inculpation de tiédeur envers la Russie". C. A. Rossetti, *Apel la toate partidele*. Paris 1880. p. 49: „In adevăr mulţi conspirau (din boierii cei mari), însă prin Rusia şi cu scop d'a răsturna pe G. Bibescu ca să-i ea locul." şi p. 42: „Ştieam că Rusia o să intre pe temeiul câtor-va iscălituri ce umbla să adune precum a şi întrat în Moldova, unde nu era nici o revoluţie. Vezi şi epistola lui Lenş către lordul Palmerston publicată în *The Times*, 4 Sept. 1848 şi N. Russo, *Suite à l'histoire politique et sociale des principautés dabubiennes*, Bruxelles, 1859, p. 33. Contra tuturor acestor păreri se ridică N. Bălcescu în o scrisoare c. Ioan Ghica 16 Fevruarie 1850, Ioan Ghica, *Amintiri din pribegie*, p. 465: „Scrierea lui Heliade e plină de minciuni; zice de exemplu că opoziţia lui Câmpineaun dela 1837 era făcută de Rusia; revoluţia din 1848 s'a lucrat Mavru şi asemene îndrumată de Rusia; indirect eşti şi tu cuprins între uneltele muscăleşti"!

de mai înnainte în capitala Franţei, se hotărîră să locuiască împreună spre a nu se prea înstrăina unii de alţii şi de gândurile lor comune întoarse către ţara lor, înstrăinare ce se putea îndeplini foarte uşor în haosul cel mare al Parisului. „Simţind această greutate, câţiva din noi, ne spune Kretzulescu, ne-am înţeles să căutăm o casă în care să ne învoim a şedea împreună ca fraţi, câţi mai mulţi vom putea, păstrându-ne la ţară şi ferind pe cei mai tineri dintre noi să nu neglijeze studiul şi să-şi uite de ţară" [54].

Din tinerii cari se aflau pe atunci la Paris, 11, şi anume: Cantacuzino, I. Filipescu, fraţii Golescu, fraţii Ghica, Brăiloiu, Panait Radu, Anagnosti, Negulici şi Niculai Kreţulescu găsiră o gazdă la o doamnă Ducolombier în Rue Hyacinte, având pe lângă ei şi pe un francez le Poujad, care ajunse mai târziu consul francez în Bucureşti şi se căsători cu una din fetele lui Beizadea Costache Ghica.

Fiind numai Români în acea pensiune, urmează Kretzulescu, ziua mergeam fiecare la studiile sale, iar după masă, seara, ne coboram în grădiniţa casei şi, o oră-două, până a nu ne retrage fiecare în camera sa, ne întreţineam asupra nenorocitei situaţii a ţării, asupra viitorului la care aspiram precum şi asupra datoriei ce ne era impusă odată ce ne vom întoarce la căminurile noastre". Kretzulescu adaoge că pensiunea doamnei Ducolombier s'a desfiinţat şi Românii s'au împrăştiat, principiul ce a domnit în sânul micii noastre colonii de Români rămaşi în Paris" [55].

Din această întovărăşire din Rue Hyacinte îşi trage obârşia societatea studenţilor Români din Paris, înfiinţată în1839. Ea poartă numele de *Societate pentru învăţătura poporului român*, prin stăruinţlele lui Ioan Ghica, Alexandru G. Golescu şi Dimitrie Brătianu. Ea avea de scop mai ales abonarea şi cetirea ziarelor, şi era alcătuită din toţi ce locuiau în Paris şi din alţii ce locuiau în Bucureşti, asupra cărora era rânduit polcovnicul Câmpineanu. Ziarele abonate deocamdată erau *Le National*, *Le Charivari*, *Le Moniteur*, *La Revue du Progrès*, *Le Peuple*, *La France industrielle* şi *l'Artiste*, precum şi broşurile (politice) ce apăreau din timp în timp [56].

Şase ani după aceea, în 1845, tinerii români bogaţi din Paris, prin o mişcare altruistă şi egalitară din cele mai frumoase, alcătuiesc o nouă întovărăşire, a căreia scop era de a ţinea în

[54] *Amintiri istorice*, de N. Kretzulescu, 1868, p. 46.
[55] *Ibidem* p. 50. Comp. *Niculai Kretzulescu*, notiţă biografică de A. D. Xenopol. 1913.
[56] Procesul-verbal de constituire al „Societăţei pentru învăţătura poporului român", 20 August. 1839. Vezi *Anul 1848 în Principatele române*, I, p. 11.

străinătate, pe socotelile societăţii, tineri fără mijloace, însă înzestraţi cu studii pregătitoare şi cu nu talent dovedit [57].

Introducerea care precedează statutele societăţii, scrisă de C. A. Rosetti în stilul său cel înflorit, chiamă la contribuire pe boierii români, spunându-le, tot în spiritul în care fusese format scopul societăţii: „Cu ce mijloace Statul să trimită afară un număr mare de tineri muncitori? Săteanul asudând şi adesea flămând trage plugul şi vă dă hrana vieţii; daţi şi voi cel puţin birul pentru hrana sufletului fiilor voştri; luaţi cu prinţii voştri plugul de coarnele lui şi trageţi roditoarele brazde ale ştiinţei. Daţi cu toţi şi creşteţi soicetatea studenţilor români, care va da mumelor fii cu iubire, patriei şi bătrânilor cununi de glorie şi prinţilor ajutoare temeinice spre a-şi împlini misia lor cea sacră". După aceea, îndreptându-se către femei, cu o călduroasă chemare, le cere, „să lucească de acuma numai cu frumuseţea lor şi să dea societăţii studenţilor români briliantul ce stă fără de folos pe capul lor". Apelul este subsemnat de Ioan Ghica preşedinte, Scarlat Vârnav casier şi C. A. Roseti secretar [58]. Studenţii români din această societate fac o strălucită manifestare de simpatie lui Edgard Quinet, soţul de mai târziu al Hermionei, fiicei lui Gh. Asaki, în anul chiar al înfiinţărei societăţii lor. Ziaristul Paul Bataillard spune, că numărul studenţilor români din Paris era aproape de 100 şi că, cu prilejul Anului nou, ei trimiţând felicitări celor mai mulţi oameni de seamă ai Franţei marele filoromân Edgard Quinet le răspunde prin câteva rânduri, în cari le spune că se simte îndatorat a le apăra naţionalitatea. Studenţii se duc *in corpore* la Quinet, unde Dimitrie Brătianu îi ţinu o caldă şi frumoasă cuvântare. Intre altele îi spune: „Ah, de câte ori nu am fost noi cuprinşi ca de o îmbrăţişare dumnezeiască la auzul voacei voastre profetice care în fiecare zi ne aducea adevăruri noui; de câte ori cu ochii scăldaţi în lacrămi, nu am tresărit pe băncile noastre, când asemănători cu doi mari preoţi, singurii depozitari ai tainelor Proniei, voi şi strălucitul vostru prieten (Michelet) zmulgeaţi înnaintea noastră giulgiul ce acoperia pe eroica Polonia. Ce, niciodată, exclamă Brătianu, numele de Români nu va răsuna în zidurile Colegiului de Franţia!" [59]. Quinet cu ochii în lacrămi

[57] Darea de seamă a comitetului Societăţei stud. rom. din Paris, 1487. *Ibidem*, I, p. 70.

[58] Apel pentru înfiinţarea Societăţei studenţilor români din Paris sub patronajul d-lui De Lamartine, 1849. *Ibidem*, I, p. 16 şi urm. Vezi şi p. 17 19 Mai vezi şi articolul Bibloteca română din Paris fondată în anul 1846, Paris 1849. *Ibidem* p, 23.

[59] La 1848 Quinet vorbi pentru prima oară de Români în marea şcoală franceză. Vezi scrierea lui Quinet, *Les Roumains*, publicată în volumul VI al operelor sale complecte. După 60 de ani în 1908, am avut fericirea să facă să răsune din nou vocea în privirea lor în Colegiul de Franţa. Vezi scrierea mea, *Les Roumains, histoire, état matériel et intelectuel*; 8 *leçons tenues au Collège de France*. Paris 1909. (Delagrave).

răspunde mângâietor şi înnălţător la trigătul de disperare al Românilor. Toţi Românii plângeau. Paul Bataillard, care asista la întrevedere spune, că „lacrimile cari lunecau pe toate feţele răspundeau singure acestei rostiri a simţirii comune. La această privelişte plină de mărime antică s'ar fi putut crede transportat cineva în vremile lui Oedip şi ale Antigonei, în acele timpuri solemne când nenorociţii învestmântându-se în haina rugătorilor, veneau să ceară ajutor şi apărare puternicilor pământului. Dar nu; aici totul era modern. Rugătorii nu cereau nimic pentru ei, şi nu aveau ca mantie pentru acea împrejurare, decât groaza giulgiului ce ameninţă să învăluiască o naţionalitate întreagă" [60].

La societatea studenţilor din Paris contribuiau cu sume mai mult sau mai puţin însemnate, întâiu principii Ţărilor Române, Bibescu şi Sturza, apoi toată boierimea cea mare a ţării; căci acea societate era considerată ca o apărare a naţionalităţii. Dar acei ce o susţineau îşi dădură în curând seamă, că în adâncurile ei cloceau ideile liberale şi răsturnătoare pe cari chiar atuncea se sileau să le înnăbuşe în Principate. Aceste idei ascunse răsar la lumină într'o cuvântare a aceluiaşi Dimitrie Brătianu care vorbise aşa de frumos şi de adevărat inspirat lui Edgar Quinet, şi anume în cuvintele următoare, cari înfierează nepăsarea Românului faţă cu nefericita soartă a ţărilor lui: „Dar ştiţi care e patria noastră, spune Brătianu? Patria noastră este vanitatea, ambiţia, patria noastră sunt roadele pământului adăpat cu sudoarea Românului; patria *noastră este robia fraţilor noştri*" [61]. Dacă Brătianu ar fi rostit aceste cuvinte în unul din Principate, el ar fi fost desigur arestat, cum a fost arestat, ceva mai târziu, preotul Gheorghe Bodescu dela biserica Domnească din Bârlad, pentru o cuvântare în care preotul nu făcea decât să repete cuvintele lui Brătianu, zicând: „Să strigăm împreună cu acei buni patrioţi cari au venit la cunoştinţa adevărului, *de a nu mai ţinea pe popor în robie*" [62].

Intrucât umblau prin conştiinţele membrilor societăţii studenţeşti din Paris asemenea idei, privite de lumea cea bună

[60] Nota lui Paul Battaillard despre manifestarea studenţilor români în 1846. *Anul 1848 în principatele române*, I, p. 37, 38, 39, 43—44.

[61] Cuvântarea lui D. Brătianu în societatea studenţilor români din Paris, 1847. *Ibidem* p. 61—73. Locul reprodus se află la p. 72.

[62] Cuvântarea preotului Bodescu, 30 Mai 1848. *Ibidem*, p. 411. La sfârşitul manuscrisului ce cuprinde această cuvântare se găseşte însemnarea: „Acest cuvânt s'a cetit în ziua Pogorârei Duhului Sfânt, 30 Mai 1848, în Biserica Domnească din Bârlad, de către catihetul presviter Gheorghe Bodescul, *după care s'a şi arestuit în aceiaş zi de ispravnicul ţinutului*" (p. 419). Asemenea cuvântări ţinteşte ofisul lui Al. Ghica Domnitorul Munteniei către Mitrop. Neofit din 12 Martie 1841, prin care domnul opreşte pe Episcopii Râmnicului şi al Buzăului de a mai „preface cuvântul lui Dumnezeu în cuvinte politiceşti şi de atingere, abătându-se dela datoriile către stăpânire" Hurum. *Doc.*, supl., I, p. 511.

ca idei răsturnătoare, nu prea trebuie să ne mire ştirea, că societatea nu primise din patrie sprijinul la care se aştepta [63].

Totuşi mişcarea studenţilor din Paris purtase roade. In afară de făgăduinţa lui Quinet de a vorbi despre Români în Colegiul Franţei, făgăduinţă ce fu în curând realizată, Henri Desprez publică în marea şi renumita revistă pariziană *La Revue des deux Mondes* un articol însemnat asupra *Moldo-Valahiei şi a mişcării româneşti*, în care el rezumă ştiinţele în curgere pe atunci asupra istoriei Românilor; pune în lumină vie firea lor latină, arătând totodată că acest popor, trunchiat ca trup, nu alcătuieşte decât un singur suflet; arată cum civilizaţia latină se putea împlânta într'un popor setos de lumini şi iubitor de felul său de a fi. Intrând în desbaterea intereselor politice ale poporului român, Desprez constată, că „Regulamentul Organic, propus de Rusia, votat de Adunare, crease o aristocraţie privilegiată, acolo unde niciodată dregătoriile publice nu hărăziseră titluri de moştenire. Critică apoi legiuirea rusească din punctul de vedere al falşului ei constituţionalism, şi în deobşte pregăteşte prin lucrarea lui, minţile europene la înţelegerea gândurilor poporului român, pe cari revoluţia din 1848 le va aduce la lumină [64].

In societatea studenţilor români din Paris luau parte ca conducători Muntenii Ioan Ghica, Dimitrie Brătianu, Ioan Brătianu, Iancu Văcărescu, Ştefan Golescu, I. Voinescu, Const. Filipescu, Grigore Alexandrescu, C. A. Rosetti, N. Golescu; şi Moldovenii Scarlat Vârnav, Panaite Cazimir, N. Ionescu, P. Răşcanu, V. Malinescu şi V. Alecsandri. [65].

Mulţi dintre studenţii români se urcară alături cu revoluţionarii parizieni pe baricadele ridicate pe străzi în Februarie 1848. Ei se înfăţişară la primăria Parisului spre a felicita pe Guvernul provizoriu al Republicei Franceze, „desfăşurând aici steagul naţional cu colorile albastru, auriu şi roşu, ca semn al Unirii Moldovenilor cu Muntenii, cum prevedea Regulamentul". Ziarul *Le Constitutionel* raportează astfel cuvintele adresate Românilor de către Buchez, ajutorul de primar: „In numele Guvernului provizoriu: „Noi primim cu recunoştinţă acest semn de simpatie ce ni-l daţi d-voastră. Nu ne mirăm că d-voastră v'aţi aflat împreună cu noi pe baricade. In Franţa se proclamase de mult principiul fraternităţii naţiilor şi d-voastră trebuie să ne socotiţi ca pe fraţii d-voastre. Ceeace se face în Paris nu este numai

[63] *Anul 1848*, I, p. 77.

[64] *„La Moldo-Valahie et le Mouvement roumain"* în *Revue des deux Mondes* 1 Ianuarie 1848, editată şi a parte la Paris Imprimerie du Gordin. Reprodusă în *Anul 1848 în Principatele Române*, I, p. 82—112.

[65] *Anul 1848 în Princ. Rom.* I, p. 19, 35 61, 81. Pentru N. Ionescu vez un ordin al Departamentului din Lăuntru pentru arestarea lui, „când va veni din Paris". *Ibidem*, I, p. 351. Pentru V. Malinescu, *Ibidem*, I, p. 182.

un lucru francez, ci este şi un lucru european. Voi singuri cum eraţi, prin al vostru curaj şi prin silinţele voastre atraserăţi luarea aminte a Europei. Slabi cum eraţi şi fără niciun ajutor, voi aţi câştigat, dacă nu libertatea cel puţin nădejdea că peste curând o veţi avea. Voi aveţi a face lucruri mari, pentru că sunteţi avantgarda Europei înturnată către Răsărit". Solemnitatea se sfârşi cu strigătele : „Trăiască Republica, trăiască Guvernul provizoriu" [66].

Revoluţia română putem zice că fusese proclamată la Paris, încă din Februarie 1848, de studenţii români aflători acolo [67].

Să vedem cum s'a desfăşurat în Principate acest mare eveniment, prin care partidul liberal îşi făcea drum, din conştiinţele în cari trăia, către lumea din afară.

Revoluţia din Moldova. — Revoluţia izbucneşte în Moldova, şi anume în Iaşi, în 27 Martie, cu mai bine de două luni înaintea celei din Bucureşti, care se arătă tocmai în 11 Iunie. Dar nu numai timpul când ele se înfăptuiesc desparte revoluţiile Ţărilor Române una de alta. Ele se deosebesc şi prin ţintele şi urmările lor, cel puţin ale celor practice; căci, ca manifestare de idei, vom vedea că şi revoluţia din Moldova tinde la rezultatul ce căutaseră să-l ajungă şi revoluţionarii munteni, în viaţa socială şi politică a poporului român.

Ocârmuirea lui Mihail Sturza nemulţumise adânc pe boierimea moldovenească mai ales prin înmulţirea rangurilor. Mişcarea ce se naşte în Iaşi are mai mult caracterul unei protestări contra purtării domnitorului decât una întemeiată pe idei noue. In luna Martie se răspândeşte un apel către Moldoveni, nesubsemnat, prin care caută a se provoca o răsvrătire contra domnitorului. Acest apel era însă aşa întocmit, încât părea că fusese alcătuit sub inspiraţie rusească; „Până când, spunea apelul, veţi dormita în letargia unei nesimţiri nevrednice originului vostru? Până când veţi purta lanţul unei tiranii a domnitorului Mihai Sturza, nevrednic sângelui străin (rusesc)

[66] Articolul din *Gazeta Transilvaniei* care reproduce în traducere pe cel din *Le Constitutionnel. Ibidem*, I, p. 140—141. Faptul că tinerii români se urcaseră pe baricadele Parisului se dovedeşte, pe lângă discursul lui Buchez citat în text, şi din următoarele: Scrisoarea lui Brătianu şi Rossetti către Edgar Quinet, 26 Mai 1848. *Ibidem*, II, p.134 : „Rappelez encore à la France que nous sommes ses fils; que nous avons combattu pour elle sur les baricades". O corespondenţă din Bucureşti către *Le Nationel*, 3 Iulie 1848. *Ibidem*, II, p. 275 : „Le mouvement a été fait par des jeunes gens que nous avons connus presque tout à Paris et dont plusierus se battaient sur les baricades de Février".

[67] Henri Desprez, *La Révolution dans l'Europe orientale*, reprodusă *Ibidem*, IV, p. 635: „A peine les barricades de Février étaient-elles abaissées, que la colonie valaque de Paris, a son tour rêvait insurrection et progrès".

vărsat pentru voi, ca să vă lase mântuitoare instituţii vrednice de toată însemnătatea (Regulamentului Organic)" [68].

In 27 Martie se adună, la Otelul de Petersburg din Iaşi, vreo mie de oameni : boierii cei mari aproape toţi, Mitropolitul cu clerul său, negustorii de toate treptele şi de toate naţiile, boierii cei mici, profesori, avocaţi şi doctori de deosebite ştiinţi [69].

Alexandru Cuza şi Vasile Ghica expun suferinţele poporului, şi se rânduieşte o comisie de 16 membri care să redacteze jalba către domnitorul ţărei. Nemulţumirile sunt înşirate în 35 de puncte, începând cu proclamarea principiului călăuzitor al întregei mişcări : *Sfânta păzire a Regulamentului în tot cuprinsul său şi fără nici o restălmăcire.*

Reformele de căpetenie cerute erau : siguranţa personală, reforma şcoalelor în sensul restabilirei învăţământului naţional, desfiinţarea gardei de Arnăuţi, desfiinţarea vămei de export pe productele câmpului, întocmirea unui tribunal de comerţ şi ridicarea portului Galaţilor, publicitatea şedinţelor adunărei şi a tribunalelor, desfiinţarea adunărei şi a tribunalelor, desfiinţarea adunărei de atunci, ca una ce fusese aleasă prin înşelăciune şi apăsare, şi alegerea unei alteia.

Ca cereri de principiu şi cari depăşiau până la un punct Regulamentul, erau înfiinţarea unei garde cetăţeneşti şi înlăturarea cenzurei în privirea trebilor din lăuntrul alte ţări [70].

Domnul se preface a primi 33 din punctele înşirate în petiţie, respingând numai garda naţională şi disolvarea adunărei [71] ; dar el pregăteşte lovitura în ascuns, prinde pe capii

[68] Apel către Moldoveni, Martie, 1848. *Anul 1848 în Principatele Române*, I, p. 142. De aici se născu părerea că revoluţiile în Ţările Române era o uneltire rusească. Vezi Aupik, ambasadorul Franţei la Constantinopole, c. Bastide, 29 Iunie. *Ibidem*, II, p. 43 : „Ce mouvement aurait été préparé par des agent russes qui voulaient le diriger dans un tout autre esprit". Corespondenţa din Constantinopole către *Le Constitutionnel*, 23 Iunie. *Ibidem*, II, p. 30 : „La révolution a été peut-etre provoquée par la Russie, afin d'avoir un pretexte pour occuper la province qu'elle ne cesse de convoiter"". Corespondenţă către *Le National*, 3 Iulie. *Ibidem*, II, p. 260 : „M. Duhamel faisant de son mieux pour que l'effervescence qui régnait dans toute la Valachie amenât une explosion qui rendrait necesaire l'entrée des troupes russes dans cette Principauté". „Luări aminte în chestia zilei" de N. Istrati şi Iancu Negură, în *Steaua Dunărei*, 22 Iulie 1856. *Acte şi documente la Renaşterea României*, III,p. 637 : Ce nu se poate nega este că mişcarea din 1848 în Moldova dirijată de Lamanski şi avea în fruntea-i sudiţi şi partizani ruseşti".Vezi alte numeroase isvoare asupra acestei chestii în *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, XII, p. 58, nota 53, unde însă această părere este respinsă ca neîntemeiată.

[69] Gh. Sion c. Gh.Bariţ, 2 Aprilie 1848, *Anul 1848 în principate*, I, p. 224 : Mulţi, veniseră şi din provincie". Vezi şi *Le National*, 28 Aprilie 1848, şi *Allgemeine Zeitung*, No. 146 din 1848. *Ibidem*, I, p. 333, pentru participarea străinilor.

[70] Petiţia boierilor şi notabililor moldoveni, din 28 Martie 1848, Codrescu *Uricarul*, X, p. 8, reprodusă în *Anul 1848* în *Principatele Române*, I, p. 176-179.

[71] Guéroult, Consul francez din Iaşi, către ministrul Lamartine, 2 Aprilie 1848. *Ibidem*, I, p. 228.

mişcării la o întrunire a lor din casa lui Mavrocordat şi îi surguneşte peste Dunăre. Aceşti capi erau în afară de cei arătaţi drept conducători ai întrunirei dela Otelul Petersburg, (Grigore Cuza, Al. Cuza, şi Lascar Rosetti): Alecu şi Constantin Moruzzi, N. Catargiu, V. Canta, Gr. Romalo, D. Filipescu (Alhas), M. Costache Epureanu, Ioan Cuza, Sandu Miclescu, Z. Moldoveanu, Lascar, Răducanu şi Mitică Ruset, Nicolae Ghica, Dimitrie fiul lui Ioan Cuza, Const. Negri, Ioan Leca, C. Negruzzi, Alecu Dimitriu (nepotul Mitropolitului), Gr. Balş, Iorgu Sion, Costache Biberi, Ioan şi Nicolae Ionescu, Ioan Poni, Cornetul Giuşcă, Ioan Râmniceanu, Costache Rolla, Panaite Cazimir şi V. Alexandri [72].

Domnul ţinând însă seamă de opinia obştească, vrea să şi convingă pe popor despre neîndreptăţirea pornirei în contra lui. El pune să se publice mai multe broşuri, prin care căuta să loviască cu deosebire în boierii cei nemulţumiţi cu a lui ocârmuire. In una din ele editată în Bucureşti, se găseşte între altele următoarea apostrofă la adresa lor: „Răilor, care a fost totdeauna ţinta voastră şi a strămoşilor voştri? A vă folosi când de protecţia domnului spre a împlini ţara, când a vă scula în contra lui în numele ţărei, şi acuma bâzâiţi, umblaţi cu făgăduinţi mincinoase pentru a înşela slabul popor, spre a clătina tronul lui Mihai Sturza, pe care-l vedeţi a sta în contra voastră, la relele voastre cugetări, şi nu se uneşte cu voi a înfiinţa zece neamuri de aristocraţi".

Altă broşură apărută la Viena, tot din inspiraţia domnului Moldovei, apără ocârmuirea lui Sturza care ar tinde a ocroti drepturile poporului, contra încălcărilor aristocraţilor, sprijinindu-se pe regulament. „Nu schimbarea domnilor, sfârşeşte ea, este fericirea unui popor, şi mai ales acea unui domn a căruia înţelepciune şi talente administrative sunt recunoscute" [73].

Cererile de reformă cari menţineau Regulamentul Organic, îndepărtau mişcarea liberală şi egalitară care nu se putea realiza decât prin răsturnarea legiuirei privilegiilor. Din acest punct de vedere părea stranie mişcarea moldovenească ce este cu toate acestea arătată, ca făcută „de fiii boierilor crescuţi la Paris şi de aceia dintre nobilime cari nu luaseră parte la ocârmuire [74]. Dar caracterul blajin al răscoalei din Moldova, care o paraliza şi o făcu să nu aibă răsunet în massele poporului, reiesă din

[72] *Ibidem*, Actele dela p. 181, 189, 216, 220, 277, 282, 304, 351, 386. Lista completă a tuturor capilor revoluţiei moldovene, 14 Iulie, 1848. *Ibidem*, II, p. 504. Mai vezi o listă publicată. *Ibidem*, V. p. 406.

[73] *Căinţa încrederei în boierii aristocratici şi sfânta hotărâre de a nu-i mai crede* Bucureşti 1848. (Bibl. Acad. Col. Sturza Nr. 3782.).

[74] Corespondenţa către *Jurnal des Débats* din 15 Aprilie 1848, reprodusă în *Anul 1848 în Principatele Române*, I. p. 320. Acelaş lucru îl arata şi *Wiener Zeitung* din 2 Aprilie 1848. *Ibidem*, I, p. 230.

toate documentele timpului, ca ceva mai presus de îndoială [75]. Aşa o corespondenţă din Iaşi a Gazetei Transilvaniei spune, că „junimea luând de model meetingul Irlandei, a propus îmbunătăţiri, a căror bază era proclamat Regulamentul Organic, deşi unele din cereri călcau dispoziţiile lui de căpetenie" [76]. Tot aşa spune şi un corespondent german al ziarului *Allgemeine Zeitung*, că „nu se cere nimica nou, ci numia observarea legilor în fiinţă" [77]. Dar să nu creadă că principiul pus în fruntea cererilor, anume respectarea Regulamentului Organic, era numai de formă, şi că totuşi se tindea la o schimbare a întocmirilor sociale şi politice orânduite de legiunea rusească. Aceasta se vede întâiu din un comentar explicativ al celor 35 de puncte ieşit din pana unuia din oamenii cei mai de seamă ai ţărei, Vasile Alecsandri, care reproduce şi desvoltă toate cererile, începând cu „sfânta pază a Regulamentului" [78]. Mai limpede însă reiesă gândirea protestatorilor, din broşura intitulată *Intâmplările din luna Martie* 1848 *în Moldova*, în care se arată, că, „mişcarea nu era împotriva Regulamentului; căci lucrul de căpetenie ce se cerea a fost păzirea acelei legiuiri. Revoluţionară ar fi fost mişcarea, spunea acea broşură, atunci când petiţionarii ar fi avut în gând să schimbe duhul curat al instituţiilor cari sunt aristocratice, cari hărăzesc privilegiuri nobleţei şi impilează partea neprivilegiată. Revoluţionară mişcare ar fi fost atuncea, când împotriva glăsuirei Regulamentului ar fi cerut o reprezentaţie naţională unde, pe lângă boieri, în mare parte să şadă negustori şi locuitori săteni. Revoluţionari ar fi fost petiţionarii, când ei ar fi cerut egalitatea în contribuţie, iar nu precum Regulamentul glăsueşte, o contribuţie numai pe capetele cele neavute, pe persoanele acele cari abia, prin sudoarea frunţii lor, se pot hrăni singure, când ar fi cerut desfiinţarea boierescului, şi ţăranul să fie proprietar. Revoluţionari ar fi fost în sfârşit petiţionarii, dacă ei ar fi cerut ca slujbele să fie ocupate numai de oameni cu merit, fără deosebire dacă meritul se află sub hainele galante ale unui magnat sau sub îmbrăcămintea modestă a unui sătean sau neguţitor" [79]. Foarte bine caracterizează deci Faustain, delegatul comitetului naţional polonez, revoluţia moldovenească, ca „făcută numai de aristocraţie care nu vrea să piardă nimica din privilegiile ei, şi care este departe de a face din revoluţie o chestie de principiu; că

---

[75] *O scânteie de aşteptare* de N. Arbore, Viena 1848. p. 17.

[76] Corespondenţa din ţară a *Gazetei Transilvaniei*, No. 32 şi 33, 1848. *Ibidem*, I, p. 2191.

[77] Din 19 Aprilie 1848, No. 146 *Ibidem*, I, p. 333

[78] *In numele Moldovei, a omenirei şi a lui Dumnezeu*, reprodusă *Ibidem*, I. p. 414 şi urm.

[79] Broşura citată reprodusă în *Anul 1848 în Principate*, I, p. 467—479, locul citat la p. 478).

nici o vorbă nu se face de îmbunătăţiri sociale şi administrative; că ar fi o clasă de oameni pe cari aristocraţii îi botează cu numele despreţuit de *ciocoi*; dar că aceştia ar fi temători şi neexperimentaţi şi nu ar poseda un cap în jurul căruia să se adune" [80]. Revoluţia din Moldova mărginită astfel numai în cercul îngust al opoziţiei contra domnitorului, nu avea în ţară răsunetul trebuitor, pentru a ridica massele, asuprite mult mai mult de apăsarea sistemului privilegiilor, decât de abuzurile domnitorului.

Nu e vorbă, a fost şi o uşoară adiere de mişcare între ţărani, sau mai bine zis de teamă foarte firească din partea boierilor despre răscoale ţărăneşti. Aşa consulul Guéroult se aştepta la evenimente mari şi sfătuia pe domnitor, „să schimbe regimul vechiu faţă de mişcarea ce se urzea, atrăgând luarea aminte a lui Sturza asupra mişcărilor ţăranilor din Bucovina, care ar putea uşor pătrunde în Moldova". Domnitorul îi răspunde: „Ştiu bine că acolo e primejdia; dar ce crezi că ar fi de făcut spre a o înlătura"? [81]. Se vorbeşte în petiţie în chip vag şi de reforme, de îmbunătăţirea soartei ţăranilor; iar Constantin Moruzzi, unul din capii mişcărei, când e prins, arată „că reforma de căpetenie ce ei vroiau ca s'o facă era de a îmbunătăţi soarta ţăranilor, pentru a feri ţara de orice răsvrătire" [82]. Fraţii Cantacuzino, Jean şi Gheorghe, care scăpaseră către munţi, unde-şi aveau proprietăţile, încercară aici răscoala a satelor, sprijiniţi şi de nişte polonezi ce se aflau în ţară, ca turburători. Inscrierea nu are însă nici un rezultat [83].

Ideile. — Numai cât mai târziu, după desăvârşita înăbuşire a revoluţiei moldovene, încep a se îndruma în minţi reforme serioase cari aveau drept ţintă, nu numai îndreptarea abaterilor unei ocârmuiri vitrige, ci schimbarea întregei întocmiri politico-sociale a Moldovei. Aşa broşura citată mai sus, din 1848. *Căinţa încrederei în boierii aristocraţi şi sfântă*

---

[80] Faustain, către guv. provizor al Ţărei Romîneşti, 3 Iulie 1848. *Ibidem* II, p. 270. Comp. I. Negură, „Luarea aminte la chestia zilei de N. Istrati" în *Steaua Dunării*, 12 Iulie 1856, *Acte şi docum. la Renaşterea României*, III, p. 637. „O revoluţie pentru păstrarea regulamentului nu s'a făcut şi nu se va face niciodată de golani; nu este idolul lor."

[81] Guéroult c. Lamartine, 16 Martie 1848 *Anul 1848*, I, p. 166, Alta din 23 Mart e 1848 *Ibidem*, I, p. 173, în o a treia din 2 Aprilie 1848, *Ibidem*, I, p. 230, „c'est u côté des paysans qu'est aujourd'hui tout le danger".

[82] Raport confidenţial despre destăinuirile lui C. Moruzi, 7 Aprilie 1848. *Ibidem*, 1, p. 266. Duclos, Consul francez în Iaşi, către Lamartine, 3 Maiu 1848: „Le peuple est tranquille, quiqu'on ait cherché à le soulever dans plusieurs districts, tels que eux de Romano, de Baké u et de Neamtzo". *Ibidem*, 1, p. 383.

[83] Ofis domnesc către Postelnicul Nic. Gherghel, 17 Aprilie 1848. *Ibidem*, I, p. 324.

hotărâre de a nu-i mai crede, în care scriere se hulesc mult nobilii mari şi se ridică cei mici (ciocoii), se spune că „ciocoii sunt oameni; ei v'au deschis mintea la orice ocazii; ciocoii sunt adevăraţii Români şi naţionaliştii ţărei aceştia, iar nu voi aristocraţii, ginţi venetice şi străine pe cari întâmplarea sau Dumnezeu, pentru a ne osândi, v'au plămădit aici, spre a şterge puţinele datini strămoşeşti ce ne au mai rămas" [84].

In altă broşură: *Ce sunt meseriaşii*, găsim idei încă mai înaintate. In ea se pune principiul, că „meseriaşii sunt toţi acei ce muncesc: plugari, cismari, bogasieri, avocaţi, autori"; şi apoi întreabă: „Cine cutează să zică, că toată ştiinţa şi toată înţelepciunea este în boierii cari alcătuesc Obşteasca Adunare, şi că meseriaşii nu ar fi găsit între dânşii oameni vrednici de a înfăţişa neamul şi de a chibzui la trebuinţele ţărei?" Afară de această cerere care răsturna principiul privilegiilor politice ale marilor boieri, broşura mai cere, „a nu mai fi ranguri şi privilegiuiri, ci fiecare să contribue la ale patriei, potrivit cu venitul său; desfiinţarea cenzurei, desfiinţarea clăcei şi slobozenia definitivă a ţăranului, dând pe veci în folosul lui un număr de pogoane trebuincios hranei, şi despăgubind pe proprietar în bani, şi în sfârşit revizuirea Regulamentului de către Adunarea ţărei, spre a-l pune în armonia cu nouele cerinţi" [85].

Punctul de căpetenie care despărţea partidul liberal de cel conservator era chestia ţărănească, şi numai ca un mijloc de îndeplinire a reformelor în folosul poporului de jos se cerea şi democratizarea Adunărei. Şi într'adevăr că starea ţăranului era disperată. Consulul francez Guéroult descrie în următoarele cuvinte această stare a lui „Ţăranul, zice el, este mai mult decât aiurea temelia întregei maşini sociale. El plăteşte toate cheltuielile publice şi private ale ţărei. Fiind el singur acela care lucrează, el trebue să achite nu numai birul, zeciuiala şi beilicurile în natură; tot el întâmpină, direct sau indirect, chelcheltuelile ocârmuirei, bacşişurile luate de principe, miniştri judecători, desfătările boierilor, cheltuielile lor cele nebune, întreţinerea caselor lor măreţe, luxul femeilor lor, camăta Evreilor, — ţăranul le plăteşte toate. Sub o falşă arătare de libertate, condiţia lui nu este decât o şerbire ascunsă" [86]. In broşurile apărătoare ale domniei lui Mihai Sturza, precum acea

[84] Broşura este subsemnată M. K. (ogălniceanu) şi N. I. (strati). Broşura este reprodusă, *Ibidem*, I, p. 447—457, (locul raportat se află la p. 450) Kogălniceanu însă prin o *Protestaţie* din 22 Iulie 1848 respinge paternitatea acestei broşuri. *Ibidem*, II, p. 679—685. Kogălniceanu crede că această broşură fuscse scrisă de un partizan al domnului, ca şi acea a lui Ştefan Arbore.

[85] Broşura este din 1848, reprodusă *Ibidem*, I, p. 460—467 (locurile raportate la p. 461, 463 şi 464).

[86] Un raport întins asupra stărei obsteşti a Moldovei, trimis la Guéroult lui Lamartine 31 Martie 1848. *Ibidem*, I, p. 203—214 (locul reprodus se află la p. 210).

amintită mai sus a lui Ştefan Arbore, *O scânteie de deşteptare*, — şi care nici ele nu aveau interes a apăra pe boieri, se recunoaşte că „orice apăsare bănească ar veni asupra Moldovei, se va rezolvi în o suferinţă a ţăranului şi nu a boierului" [87].

Era deci firesc lucru ca nevoia cea mai simţită a ţărei să atragă după ea şi ideile regenerătoare, cu toate că la început ele nu se altoiseră pe minţile nemulţămite. Dar cum spunea prea bine tot Guéroult: „Aşa de neoprită este puterea ideilor, aşa de covârşitoare mai ales suflarea care le aduce din afară, că izbânda lor rămâne asigurată, cu toată nedestoinicia oamenilor înrolaţi în a lor slujbă" [88].

Dar aceste idei pe cari le-am văzut pătrunzând prin minţile Moldovenilor, întâlniseră în calea lor şi una înzestrată cu cele mai eminente însuşiri, aceea a lui Mihai Kogălniceanu, adevăratul cap al partidului liberal din Moldova, care, într'o broşură devenită celebră, *Dorinţele partidei naţionale în Moldova*, expune mai lămurit, mai temeinic şi mai elocvent decum o face scrierea anonimă *Ce sunt meseriaşii*, adevăratele nevoi ale ţărei şi mijloacele de a le întâmpina. Din fiece rând al ei se vede durerea simţită de scriitorul ei, pentru ruşinea şi înjosirea ţărei lui. El arată întâiu cum „Regulamentul nici nu a fost publicat în întregimea lui, încât Rusia a refuzat acestei legiuiri ce astăzi ni se impune cu sila baionetelor, cea întâi condiţie a valabilităţei oricărei legi, adică publicitatea". Kogălniceanu întreabă apoi. „Dela 1834 până astăzi, ce măsură obştească se adoptase în ţară, ce lege se propuse Adunărei, apoi se întărise şi se pusese în lucrare, înainte de a primi învoirea ministerului rosienesc; ce dregător măcar s'au rânduit fără primirea consulilor ruseşti?"

Kogălniceanu este deci de părere că „Regulamentul Organic şi deci protectoratul rusesc nu poate nici într'un chip face fericirea ţărei, şi cum ar putea fi altfel, când acest Regulament este o legiuire străină, întocmită după instrucţii ruseşti"?

Principiile cari ar putea face fericiţi pe Moldoveni sunt înşirate de Kogălniceanu în 36 de puncte, cari însă nu seamănă deloc cu cele 35 formulate de petiţia de reforme din 28 Martie. Intre ele enumărăm: autonomia Moldovei, egalitatea civilă şi politică a tuturor cetăţenilor; adunarea compusă din reprezentanţi ai tuturor stărilor; domnul să poată fi ales din toate clasele poporului; garantarea libertăţei individuale şi a domiciliului; instrucţia gratuită; juriul în materie de presă; inamovibilitatea judecătorilor; libertatea cultelor şi emanciparea Izraeliţilor; lepădarea aristocraţilor de privilegii, de scutire de contribuţie, de dreptul de robie asupra Ţiganilor şi de munca silită

[87] *Ibidem*, I, p. 446.
[88] Guéroult c. Lamartine 29, Martie 1848. *Ibidem*, I, p. 185.

asupra ţăranilor, desfiinţându-se claca, şi în sfârşit ca încununare a tuturor dorinţilor rostite : unirea Moldovei cu Muntenia. Alăturea cu această scriere, Kogălniceanu mai publică şi un proiect de Constituţie pe articole pentru Moldova. Incă în 8 Noembrie, refugiaţii din Bucovina : C. Negri, V. Alecsandri, P. Cazimir, C. Cazimir, V. Canta, A. Cuza, G. Sion şi M. Kogălniceanu protestară contra ocârmuirei lui Mihai Sturza [89].

In urma acestei scrieri, Kogălniceanu este prins, legat cot la cot şi surgunit la o mânăstire. Dar strigătul Moldovei răsunase şi el pe struna ideile liberale, pe care viitorul era să le aducă la îndeplinire [90].

---

[89] *Dorinţele partidului naţional în Moldova*, *Iaşi*, 1848. Comp. *Istoria Românilor din Dacia-Traiană*, XII, p. 65. Proectul de Constituţie vezi *Anul 1848 în Principatele Române*, III, p. 131—142. Protestul din 8 Noembrie, *Ibidem*, V, p. 389.

[90] Kogălniceanu umblă să scape de închisoare, dosindu-se. Vezi mai multe rapoarte administrative privitoare la urmărirea lui. *Anul 1848 în Principatele Române*, II, p. 386, 387, 441, (Iulie, 12).

III

REVOLUŢIA IN MUNTENIA

1. CARACTERUL REVOLUŢIEI MUNTENE

Deosebirea de revoluţia moldovenească. — Revoluţia din Moldova nu ieşise la nici un capăt, fiind chiar dela început greşit îndrumată. Ea fusese îndreptată contra lui Mihail Sturza şi nu împotriva principiilor tăgăduitoare de orice propăşire, cuprinse în legiuirea impusă de Ruşi Ţărilor Române. *Foaia pentru Minte, Inimă şi Literatură* observă cu drept cuvânt, că „în Moldova, unde nu se ceruse alte reforme decât o păzire strânsă a Regulamentului Organic, capetele mişcărei fură prinşi şi trataţi ca nişte lotri" [1]. Şi erà natural să fie astfel, întrucât poporul nu putea fi tras şi el într'o revoluţie care lăsa neatinse tocmai chestiile ce-l interesau pe el: înlăturarea privilegiilor şi îmbunătăţirea soartei masselor. De aceea şi cum spune şi un articol din *Popolul suveran*: „Moldovenii cercaseră în deşert a găsi un loc în Regulament pentru însuşi dorinţele lor cele mai modeste, cari însă nu erau acele ale poporului dela ţară" [2]. Şi înşişi capii revoluţiei moldoveneşti recunoşteau greşala făcută, când Kogălniceanu în vestita lui scriere, *Dorinţele partidei naţionale în Moldova*, arată, că „prin aceea că obştia adunată din toate ţinuturile Moldovei a cerut numai acele 35 de punturi întemeiate pe Regulament, prin aceasta n'a arătat că n'ar avea trebuinţă şi de alte reforme mai radicale" [3]. Când însă prin scrierile arătate mai sus se îndrumează şi în Moldova o mişcare contra Regulamentului era prea târziu, căci armata rusească ocupase Moldova încă dela 1 August, după cum se

---

[1] *Foaia pentru minte*, No. 23. *Anul 1848 în Principate*, III, p. 625.

[2] „Răspuns la circulara rusească". *Ibidem*, III, p. 762.

[3] Broşura lui Kogălniceanu reprodusă. *Ibidem*, IV, 81—137. Locul raportat la p. 91.

pare în urma cererei lui Mihai Sturza [4], care faţă cu turburarea văzută nu mai respinse ajutorul oferit lui, şi orice încercare de mişcare poporană fusese paralizată.

Cu totul altfel se petrecură lucrurile în Muntenia. Aici revoluţia izbucni mai târziu decât în Moldova, şi Bibescu simţi o clocotire a spiritelor abia în 18 Aprilie, când mişcarea din Moldova fusese acum înnăbuşită. Anume, prin o proclamaţie din acea zi, el ameninţa „pe acei ce ar voi să turbure liniştea; căci indulgenţa ocârmuirei nu trebue să o cercăm cumva în tr'atât, încât, prelungindu-se, să se poată tălmăci drept slăbiciune" [5]. Această ameninţare fusese motivată de o suplică anonimă care ceruse modificarea Regulamentului Organic în mai multe priviri, şi mai ales desfiinţarea clăcei şi împroprietărirea ţăranilor [6]. Cabinetul rusesc încă dela turburările din Moldova declarase, că „oricare ar fi rezultatul orcanului revoluţionar, Impăratul este hotărât a nu suferi pătrunderea anarhiei în partea statelor puse sub a lui protecţie, şi că va fi neînduplecat în înnăbuşirea prin arme a oricărei încercări revoluţionare" [7]. Când comisarul rusesc şi cel turcesc, trimişi în Moldova spre a cerceta pricina turburărilor ivite din această ţară trec în Muntenia, ei găsesc minţile cam întărtate. „Era frică tuturora de o năvălire rusească, de una turcească, de o răscoală a ţăranilor la hotarele Transilvaniei, de holeră — şi Bibescu se folosise de toate aceste temeri, pentru a comprima năzuinţele după reforme, cari fierbeau în mintea unui număr de tineri boieri" [8]

Reformele ce se plănuiau în Muntenia erau de o cu totul altă natură decât cele cerute la Otelul de Petersburg din Iaşi. Ele nu se mărgineau în cercul Regulamentului, ci erau îndreptate tocmai în potriva lui; ba ele nu tindeau la răsturnarea domnitorului muntean, ci căutau să-l pună în capul mişcărei contra acelei legiuiri a nedreptăţei, precum şi contra puterei ce o susţineà, Rusia. Chiar din cea d'intâi scântee scăpărată de revoluţia munteană, din rugăciunea preotului *Şapcă*, făcută pe câmpia dela Islaz în ziua de 9 Iunie 1848, resare gândirea ce va stăpâni întreaga mişcare: „Izbăveşte, Doamne, se roagă preotul, şi mântue pe tot omul care sufere; ridică şi însufleţeşte pe acest popor care moare, ca să facă să trăiască pe asupritorii lui.

---

[4] Hipolyte Desprez „La Révolution dans l'Europe orientale". *Ibidem*, IV, p. 642

[5] *Vestitorul românesc*, 20 Aprilie. *Ibidem*, I, p. 341.

[6] Aprilie 1848. *Ibidem*, I, p. 376.

[7] Nesselrode c. Kotzebue, 16 Martie. *Ibidem*, I, p. 168. De Nion c. Lamartine 27 Martie. *Ibidem*, I, 176.

[8] De Nion. c. Lamartine, 4 Maiu. *Ibidem*, I, 384. Comisarii rus şi turc erau aşteptaţi în Bucureşti pela 18 Aprilie. Acelaşi c. acelaş, 18 Aprilie. *Ibidem*. I. p. 327.

Scapă-l de *abuzul clăcei, de ticăloasa iobăgie, de podvoada drumurilor şi a şoselelor, de acele munci ale Faraonilor*" [9].

Proclamaţia dela Islaz din aceeaşi zi, redactată de Ioan Heliade Rădulescu, ţinteşte dela început până la sfârşit la răsturnarea Regulamentului, spunând că el ar fi împrotiva drepturilor legiuitoare ale ţărei, împtriva tratatelor cari îi recunosc autonomia. Proclamaţia cere, în puterea tocmai a acestei autonomii, schimbarea desăvârşită a întocmirilor ţărei, răsturnarea regimului privilegiului sub care fusese încujbată, şi înlocuirea acestui sistem nedrept şi învechit cu principiile de guvernare modernă: egalitatea tuturor cetăţenilor înaintea legei şi în exercitarea tuturor drepturilor civile şi politice, căci „dreptatea nu ar suferi a purta numai săracii sarcinile ţărei iar bogaţii să fie scutiţi"; toate clasele societăţei să aibă reprezentanţi în adunare, „pentru ca ţara să fie condusă de toţi fiii ei". Se mai cerea libertatea tiparului, a cuvântului şi a întrunirilor, „spre a aduce la lumină adevărurile cele spre folos"; înarmarea tuturor cetăţenilor, o bancă naţională, secularizarea tuturor averilor mănăstirilor, alegerea domnului din toate straturile societăţei, oborirea tuturor titlurilor de boierie, restatornicirea învăţământului superior în limba naţională, introducerea literelor latine în locul buchilor slavone, desrobirea Ţiganilor, desfiinţarea pedepsei cu moarte, capuchehaele române la Ţarigrad, emanciparea Israeliţilor şi încuviinţarea drepturilor politice la toţi compatrioţii de altă credinţă, şi în sfârşit, ceeace alcătuia chiar miezul gândirei revoluţionare, îmbunătăţirea soartei muncitorilor de pământ[10].

Greutatea ce se dădea acestui din urmă punt se cunoaşte chiar din căldura cu care el este încondeiat: „Poporul român împarte dreptatea la toţi şi dreptatea o dă pentru toţi, şi mai vârtos pentru cei săraci, sătenii plugari, hrănitorii oraşelor, fiii patriei cei adevăraţi ce au fost defăimaţi [11] atât îndelung cu numele glorios de Român, ce au purtat toate greutăţile ţărei prin munca lor de atâtea veacuri, au lucrat moşiile şi le-au îmbunătăţit; au hrănit pe strămoşii proprietarilor, pe moşii lor, pe părinţii lor, pe aceşti proprietari însuşi, şi au drept

[9] Rugăciunea preotului Şapcă, 9 Iunie. *Ibidem*, I, 489.

[10] Comp. Constituţia explicată de C. Buzoianu, lucrare anexată pe lângă raportul său ca comisar de propagandă al plaiului Nucşoara, 12 Iulie. *Ibidem* II. p. 431. Directorul Min. de Interne C. A. Rosetti, vorbind într'un rând de Evrei îi numeşte „fraţi Israeliteni". Publicaţia Min. de Int., 25 Aug. *Ibidem*, III, p. 672 Pe când Revoluţia vroeà să primească pe Evrei în sinul ei, Consulul francez De Nion raportează către Ministrul de int. Bastide, 14 Sept. *Ibidem*, IV, p. 354, că cu prilejul prădăciunilor făcute de oştirea lui Fuad Paşa care ocupase Bucureştii: „les Turcs avaient organisé un bazar, où ils vendaient à vils prix aux Juifs le fruit de leurs rapines".

[11] In înţelesul de: şi-a făcut faima, aufost glorificaţi, nu în acel obişnuit astăzi, când a defăimà înseamnă a *huli*.

înaintea generozităţei, înaintea dreptăţei patriei, a cere o părticică de pământ îndestulă pentru hrana familiei şi a vitelor sale. Claca dar şi acea infamă iobăgie se desfiinţează; lucrarea la lucrul drumurilor se desfiinţează; săteanul fără pământ se face proprietar, iar visteria va despăgubi pe toţi" [12].

Această mişcare de emancipare pornea însă nu numai din partea celor interesaţi a o vedea realizată, cum erau fiii poporului înălţaţi prin învăţătură către cercurile conducătoare, ci şi din aceea a unei părţi din boierimea cea mare însăşi prin o puternică şi neoprită pornire altruistă.

Aşa întâlnim printre capii revoluţiei din 1848 în Muntenia nume din familiile de frunte ale boierilor: cei 4 fraţi Golescu: Nicolae, Ştefan, Radu şi Alexandru, fiii boierului liberal şi egalitar din generaţia anterioară, Constantin Radovici din Goleşti; precum şi alţi membrii din această familie, Dimitrie şi Alexandru G. Golescu; apoi Alexandru, Nicolae şi Dimitrie Kretzulescu, Grigorie Grădişteanu, Ioan Filipescu, Ioan Voinescu II şi C. A. Rossetti. Dintre boierii mai mici însemnăm pe fraţii Dimitrie şi Ioan Brătianu, fiii stolnicului Const. Brătianu deputat de Argeş în adunarea din 1835; Gh. Magheru, N. Pleşoianu şi alţii [13]. Vârtejul ideilor de dreptate, de frăţie şi de egalitate răpise pe toţi. Al. Kretzulescu, boier mare, scriea cum nu ar fi putut-o face nici unul din clasele de jos. El spunea: „Cum se putea ca poporul să nu se scoale furios contra unui sistem de nedreptate, de jafuri şi de tiranie care îl adusese în starea vitelor, când o mare parte din boierii noştri, prin înţelepciunea şi iubirea lor de oameni erau aplecaţi din tot sufletul a da o parte din drepturile lor acelora ce nu aveau nici unul?" [14]. Credem că trebue îndreptată arătarea lui Kretzulescu, că *o mare parte* din boierimea munteană era împărtăşitoare reformelor, întrucât ştim că numai şapte familii muntene se plecaseră către mişcare, anume familiile Golescu, Kretzulescu, Filipescu, Ghica, Câmpineanu, Bălăceanu şi Grădişteanu [15], şi nici din acestea nu toţi membrii lor împărtăşeau ideile liberale şi ega-

[12] Proclamaţie din 9 Iunie 1848. *Ibidem*, I, p. 493—501. Locul reprodus se află la p. 493.

[13] *Analele parlamentare ale României*, II, p. VI. Vezi cei surguniţi de Fuad Effendi, Sept. 1848. *Ibidem*, IV, 624 şi 25 Sept. *Ibidem* IV, p. 516. Din poporul de jos notăm între capi: Eliade, Chr. Tell, fiul neguţătorului Alex. Tell, C. Bolliac, C. Buzoianu, Ioan şi Vasile Maiorescu, Al. Cristofi, Neculai şi Const. Bălcescu, Gr. şi N. Ipătescu, Gr. Serurie, D. Bolintineanu, G. I. Vernescu, C. Arion, M. Marghiloman. C. Aristia şi alţii. Vezi şi altă listă de persoane arestate după înnăbuşirea revoluţiei. *Ibidem*, V, p. 545. C. A. Rossetti se coboară din familia grecească Ruseţ. V. Radu Rosetti, *Notă genealogică asupra familiilor Buhuş şi Rossetti* în *An. Ac. Rom.*, II, tom. XXVIII, 1905 p. 476.

[14] Articol din *Reforma* 14 Iunie. *Ibidem*, V. p. 576.

[15] A. G. Golescu, *Abolition de l'esclavage dans les Principautés Danubiennes*. Paris 1856, p. 9.

litare, cum vom vedea-o în curând. De aceea ne şi spune N. Bălcescu, într'o scrisoare a lui către Ioan Ghica, că „*reacţionari sunt destui în ţară*, dar că ei sunt cam speriaţi; că neguţitorimea din Bucureşti e revoluţionară, iar că poporul vine la noi pe fie ce zi mai mult" [16].

Consulul francez de Nion observă, că „ramificările acestei revoluţii erau foarte întinse şi că aveau drept capi tineri din cele mai dintâi familii ale ţărei, cari răpiţi prin instinctele generoase, tremurând încă de mişcările lăsate în sufletele lor, prin creşterea primită în şcoalele sau împrumutate din cărţile noastre, se măgulesc a găsi în criza actuală prin care trece Europa, putinţa emancipărei ţărei lor sau cel puţin pe aceea a unei reforme radicale a aşezămintelor ei" [17]. Şi într'adevăr cât entuziasm nu înflăcăra atunci inimele ce credeau, că în această lume, dreptatea şi ideile generoase trebueau să iasă învingătoare! In afară de conducătorii oficiali ai mişcărei, cari căutau să ridice tot mai sus inimile poporului, vedem femei, vedem copii cari adaug caldele lor chemări către bărbăteştile îndrumări ale celor mai mari.

Aşa când cu lovitura dată de colonelii Odobescu şi Solomon guvernului provizoriu, în învălmăşeala cea mare produsă de năpustirea oştirei asupra poporului, Ana soţia lui Nicolae Ipătescu, apare în o trăsură, cu două pistoale în mână, şi prin vorbele ei înflăcărate de „moarte trădătorilor; tinerilor, luaţi curaj şi scăpaţi libertatea", pune poporului inima la loc; el năvăleşte asupra năvălitorilor şi sileşte armata să se retragă [18]. Ceva mai târziu soţia lui Eliade Rădulescu, Maria, aflându-se cu copii la băile dela Ellöpatak în Transilvania, Românii din Braşov vin s'o salute cu muzica în frunte pentru izbânzile soţului ei. Ea le răspunde: „Muzica voastră a fost ca muzica patriei mele; glasul vostru strigător: să „trăiască Constituţia să trăească fundatorii ei", e glasul trompetei angelului mântuirei. Voi sunteţi cari ne-aţi semănat câmpurile cu sămânţa libertăţei, cari ne-aţi trimis apostolii ce au provocat mântuirea noastră: dela voi avem o limbă mai corectă, dela voi istorie şi filosofie; din apostolii voştrii am avut un Lazăr pentru limbă, un Aron pentru istorie, un Maiorescu pentru istorie şi arheologie, un Laurian pentru filosofie, şi apostoli ca aceştia ne-au format discipuli, şi discipulii lor ne-au dat acum dreptatea, frăţia şi unirea; ne-au dat Constituţia" [19].

---

[16] 18 Iulie. *Anul 1848*, II, p. 586.

[17] De Nion c. Lamartine, 14 Martie. *Ibidem*, I. p. 159. Alta din 8 Aprilie. *Ibidem*, p. 278.

[18] Comp. corespondenţa către „Allgemeine Zeitung", 20 Iunie, I, p. 704 cu *Culegere de articole a lui Al. Cristofi*. Craiova 1893, p. 24.

[19] „Resalutarea" Mariei Eliade, 17 Iulie. *Ibidem*, II, p. 571.

Altă femeie care luptă pentru izbânda ideilor noi este soţia colonelului Pleşoianu, Efimia, care scrieà generalului Magheru trimiţându-i o cunună de lauri: „Zelul cu care te-ai arătat în proclamarea nouei Constituţii, pentru fericirea maicei noastre patrii, trage pe tot Românul de orice vârstă, de orice sex să te întâmpine cu stâlpari de fenic; să-ţi aştearnă drumul cu flori; să te îmbrăţişeze cu lacrimi de bucurie" [20].

Iarăşi alte femei se întrec în a depune darurile lor pe altarul patriei: Aşà Maria, soţia lui C. A. Rosetti, de naţie Engleză, se oferi a da lecţii de limba ei natală şi a depune ce va câştigà, spre binele comun [21]. Darurile însă veneau şi dela femei şi dela bărbaţi. Unul Davicion dă 400 de lei „325 dela mine şi 75 dela copiii mei, economii din daruri părinteşti", iar soţia lui vrând să se îmdărtăşească de acest bine, numai din munca ei, se pune să coasă cămeşi, oferind plata lor redacţiei *Pruncului român*, spre scopul comun. Tot aşa fac şi Caragiale, I. C. Massim, C. Aristia şi alţii mulţi [22]. Prin împărtăşirea femeilor la revoluţia din 1848 se îndrumă mişcarea feministă în România.

Tot pe atunci Ioan Ghica, trimisul guvernului provizoriu la Constantinopole, trăia acolo pe propria lui socoteală. Ele cere de mai multe ori să-i deschidă Guvernul un credit la vreun bancher, căci ce are el nu-i ajunge. Intr'un rând el glumeşte asupra lipsei în care se află, spunând: „Eu şi nevasta mea suntem bine şi sănătoşi, şi atât mai rău pentru noi, că cere stomacul mai multă mâncare" [23].

Revoluţia avea mari simpatii şi în armată. De aceea când principele Bibescu se duse la cazarmă spre a cerca credinţa armatei, ofiţerii îi răspund, că „ei nu se vor bate cu fraţii lor arătând totodată domnitorului dorinţele obşteşti de îmbunătăţiri radicale" [24].

Tot aşa se explică şi cedarea soldaţilor înnaintea poporului neînarmat în ziua de 19 Iunie, când cu încercarea de surpare a Guvernului provizoriu din partea colonelilor Odobescu şi Solomon.

Până şi elevii din Sf. Sava erau cuprinşi de focul revoluţionar. In o scrisoare a 14 elevi mai mari din acea şcoală, adresată generalului Christian Tell, cetim: „Până acum cariera armelor era numai spre a face paradă despoţilor. Acum lucrurile s'au schimbat: soldatul este un erou, sângele lui va roşi

[20] Scrisoarea Efimiei Pleşoianu către generalul Gh. Magheru, 28 Iulie. *Ibidem* III, p. 13.

[21] *Pruncul român* 3 Agust. *Ibidem*. III, p. 207.

[22] Scrisorile lui Davicion, Caragiale, Massim. *Ibidem*, III, 333 şi 427 şi IV. p. 127.

[23] Ioan Ghica, c. Min. de Externe, Iunie. *Ibidem*, II, p. 101.

[24] Florian Aron c. Gh. Bariţ, 12 Iulie. *Ibidem*, I, p. 548.

gloriosul pământ al României; va adăpà osemintele străbunilor sacrificaţi la Călugăreni şi pe alte câmpuri de bătălie. Domnule general, vezi înainte-ţi juni studenţi cari vin să reclame o armă cu care să moară, când patria le va cere viaţa spre scăparea ei" [25].

In acelaş stil cald şi răsunător sunt redactate toate actele timpului: proclamaţiile guvernului, apelurile ziarelor revoluţionare, rapoartele subalternilor către superiori, scrisorile private şi mai ales textele cuvântărilor ţinute la deosebite prilejuri.

Capii revoluţiei căutau prin toate mijloacele să deştepte în massele cele adânci ale poporului interesul pentru propria lui stare, să-l scoată din apatia seculară în care zăcea, şi această propagandă nu putea să rămână stearpă, întrucât ea se adresa la izvorul cel mai puternic al tuturor mişcărilor omeneşti, simţimântul păstrărei individuale. De aceea, şi întâlnim în numeroasele acte ale timpului, foarte multe alipiri de grupe de cetăţeni către mişcarea revoluţionară [26].

Sătenii în revoluţia munteană. — Ţinta de căpetenie a guvernului revoluţionar erau însă sătenii. Către ei se îndrepta el mai des; pe ei cătă să-i convingă cu cuvinte mai calde, mai rupte din inimă, pentru a pătrunde mai iute şi mai adânc în inima lor. Intr'o proclamaţie către locuitorii satelor cetim: „Dumnezeu s'a milostivit; de acum înnainte nu veţi mai fi târâţi de dorobanţi, bătuţi, căzniţi; claca şi iobăgia vi s'a iertat şi peste trei luni veţi fi cu toţii moşneni pe un petec de pământ". In alta din 15 Iulie cetim: „Patria nu răpeşte nimic dela nimeni; voeşte însă să aibă două milioane şi cinci sute de mii de fii ai săi, cu acelaşi nume de Român, cu aceleaşi drepturi cari să se poată numi Naţie şi să poată scăpa de jugul ce i-l prepară străinul" [27].

Se institue nişte comisari de propagandă, cari aveau de ţintă a umblà prin sate şi a explica locuitorilor însemnătatea nouelor aşezăminte, mai ales a-i face să pătrundă perspectiva ce li se deschidea prin încetarea clăcei şi înlocuirea ei cu o tocmeală în bani, şi prin împroprietărirea pe o bucată de pământ.

---

[25] Scrisoarea din 11 Sept. *Ibidem*, p. 299, este semnată de M. Petrescu, Gav. Mihăilescu, I. Marinescu, Em. Fărcăşanu, Zamfir Veru, I. Vlădescu, M. Băjescu. Em. Bosnagea, Manoliu Oprescu, St. Burileanu, I. Diamandescu, Isaia Lerescu, Alex. Măldărescu, I. Popovici.

[26] Cităm dintre ele acea a orăşenilor din Focşani. *Ibidem*, II, p. 2; din Giurgiu, II, p. 62; T.-Măgurele, II. p. 102; Craiova, II, p. 548; Târgoviştea III, p. 43; Clubul revoluţionar din Craiova III, p. 200; Văleni de Munte, Câmpina, Filipeşti, Găeşti, Câmpulung, IV, p. 169, etc.

[27] Proclamaţia din 16 Iunie, *Ibidem*, I, p. 615. Cea din 11 Iulie. *Ibidem*, II, p. 408.

Comisarii mai erau datori să lumineze şi pe proprietari asupra împrejurărei „că ei nu pierdeau nimic prin atribuire în proprietatea ţăranului, a pământului ce şi acuma îl avea în vecinica lui folosinţă; cu atâta mai mult, că proprietarul era să fie despăgubit de preţul acelui pământ, despăgubire pentru care se vor găsi bani în averile mănăstirilor închinate pe cari Statul era să le iee pe seama lui" [28].

Comisarii mai erau însărcinaţi să facă să înţeleagă pe săteni, că astăzi sunt *liberi*, şi să le explice acest cuvânt „foarte greu de înţeles" pentru ei; a-i face să priceapă, „că Dumnezeu a făcut pe toţi oamenii de o potrivă; că cel ce sufere a fi bătut de oricine, se pune în rândul vitelor; că ministru, administratorul, sub administratorul nu sunt stăpânii lui; că el va fi proprietar şi nu rob ca până acum". Comisarii trebuiau să facă pe ţăranii „să simtă până în adâncul sufletelor, că bine şi drept e de a fi proprietar, deoarece Dumnezeu a făcut pământul pentru toţi, şi nu numai pentru câţiva; că ţăranii sunt însă datori a se înarma şi a apăra libertatea şi proprietatea lor, ca bunurile cele mai scumpe, până la cea din urmă picătură de sânge". Intre Comisari întâlnim şi pe Marele boier Neculai Kretzulescu doctorand în medicină din Paris ai cărui fraţi ocupau alte dregătorii [29].

Guvernul apoi caută a ridica pe ţăran în proprii lui ochi îndemnându-l „să se desveţe de obiceiurile slugarnice de mai înnainte; să nu mai întrebuinţeze în petiţiile lui rostirile de lacrămi fierbinţi, de genunchi plecaţi. Il opreşte de a mai da petiţiile la scară, la uşă sau căzând în genunchi, sau de a mai aduce laudă celor către cari se îndreptau" [30].

Ţăranii înţeleseră dela o vreme aceste poveţe; le primeau şi le sfinţeau cu cea mai mare râvnă şi apoi prin strigări de mulţumire spuneau : „să trăească guvernul şi voitorii de bine ai patriei. Ei se pătrundeau de fericirea ce isvora pentru ei din Constituţie şi arătau, că aşteaptă cu nerăbdare deschiderea Adunărei constituante care să lecuiască odată rănile lor" [31]. O corespondenţă din Bucureşti către ziarul parizian *Le National* spune că „în urma acestei energice propagande, poporul dela ţară se arată din ce în ce mai înflăcărat pentru Constituţia cea nouă şi devine duşmanul neînpăcat al Rusiei" [32]. Şi ţărani erau cu

---

[28] Instrucţiile comisarilor de propagandă. Iulie. *Ibidem*, III, p. 105.

[29] Circulară către administratori, 6 Aug. *Ibidem*, III, p. 251. Comp. N. Kretzulescu *Schiţă biografică* de A. D. Xenopol„ 1913,

[30] Decret din 19 Aug. *Ibidem*, III, p. 540 .

[31] Raportul comisarului de Vâlcea, 6 Aug., şi al com. de Mehedinţi din aceeaş dată. *Ibidem*, III, p. 260 şi 263. Adresa locuitorilor săteni către administratorul de Argeş, Iulie. *Ibidem*, II, p. 103. Raportul lui M. Marghiloman din Târgu Jiului, 18 Iulie. *Ibidem*, II, p. 588.

[32] Din 4 Sept. *Ibidem*, IV, p. 204.

atâta mai plecaţi a asculta de aceste îndemnuri, cu cât ei erau înteţiţi necontenit asupra proprietarilor. Aşa găsim pe A. G. Golescu punând într'o proclamaţie următoarele cuvinte aprinzătoare: „Puneţi mâna fraţilor, pe acei cuconaşi cari de loc nu se împacă cu ideile cele noui, şi care de atâtea ori au complotat contra fericirei patriei". De aceea şi ţăranii se adună de mai multe ori în Bucureşti, pentru a urmări cele ce se plănuiau în favoarea lor. [33].

Pe cât însă poporul în deobşte şi ţărănimea în deosebi se bucurau de făgăduinţele guvernului revoluţionar, pe atât se înspăimântau boierii şi clasa întreagă a proprietarilor, adecă cei mulţi din ei cari stăruiau în vechile deprinderi. Dintre boierii protivnici reformei culegem din documentele timpului următoarele nume: Em. Băleanu, arătat de consulul francez ca „un mare boier şi bogat proprietar, duşman al oricărei reforme şi care se temea de înlăturarea privilegiilor" [34]. Scarlat Ghica care tuna în greceşte către Dimitrie Ghica contra reformelor proiectate, amestecând necontenit în textul grecesc fraze franceze. Intr'o scrisoare el spune: „Mi-ai scris că a venit Fuad Effendi şi că trebuie să aibă *des instructions positives*. Eu însă dacă nu voi vedea că vine şi Duhamel cu astfel *des instructions*, nu sper că lucrurile se vor tocmi şi că mascaralâcurile vor înceta". In altă scrisoare Scarlat Ghica adaoge că „pe Fuad îl ştie că este *de très bonne foi*, şi că dacă nu se vor restabili lucrurile până în 15 zile, va intra cu armata. El este însă om şi va pune *l'ordre dans notre pays*; *mai de toutes les manières notre pays est à plaindre à cause de beaucoup de calamités*"[35]. Principele Dimitrie Ghica arată părerile lui sub două feţe deosebite, după sferele către cari se îndrepta. Către ziarele revoluţionare el spune, că „Regulamentul nu poate fi privit ca un chivot sfânt şi că el Ghica, se agaţă de constituţia cea nouă; dar pentru ca această constituţie să aibă o valoare adevărată, ea trebuie să isvorască din starea civilizaţiei României"[36]. Adevăratele sale gânduri asupra revoluţiei le destăinueşte însă Ghica, în memoriul

---

[33] Din 9 Iulie. *Ibidem*, II, p. 370. Comp. Fuad Effendi c. Caimacamul Cantacuzino, 10 Oct. *Ibidem*, V, p. 92: „l'esprit de propagandisme qui pendant la révolution avait fait de grands progrès parmi la population du pays". Adunare de săteni în Buc. Nota *Pruncului român* din Iulie. *Ibidem*, III, p. 19. La Aug. erau 3.000 de săteni în Bucureşti. Coresp. c. *Gazeta Transilvaniei*, 9 Aug. *Ibidem*, III, p. 314.

[34] Hory către Bastide, 10 Sept. *Ibidem*, IV, p. 289.

[35] Scrisorile lui Scarlat Ghica c. Dimitrie Ghica din 4 şi 11 Sept. *Ibidem*, IV, v. p. 201 şi 297. In acest amestec de franceză şi grecească, găsim noi prototipul limbei păsăreşti de astăzi, atât de plăcută mai ales femeilor din societatea aşa zisă cultă de la noi, un fel de talmiş-balmiş desgutător de română şi franceză şi care samănă aşa de bine cu jargonul româno-nemţesc al Evreilor din Moldova.

[36] Dim. Ghica către *Pruncul român* şi *Popolul suveran*, 28 Iulie, *Ibidem*, III, p. 13.

său către comisarii turc şi rus, în care spune, că „există un partid neastâmpărat care, ori cât de puţin închegat şi de puţin numeros ar fi, fiind alcătuit din tineri nebuni, trebuie să atragă asupra ţărei nesocotite nenorociri. Este vorba de acei câţiva tineri care fuseseră martori, unii din ei chiar actori în scenele revoluţionare din Paris, şi care se credeau meniţi de Pronie a schimonosi aceleaşi roluri într'un mediu cu totul deosebit". Dim. Ghica, în urma acestei introduceri, apreţuieşte astfel mişcarea revoluţionară: „In timp de trei luni în urma surpărei Regulamentului Organic, se văzu o societate fără legi, dată pradă tuturor capriciilor samavolniciei şi a silniciei. Un fel de lege agrară deşteptând contra proprietarilor o lăcomie uricioasă în inimile ţăranilor, şi lenea viind în ajutor acestor patimi rele ţăranii adeseori se opreau de a lucra, lăsând să piară pe lanuri secerişuri înbelşugate, sărăcind astfel ţara în singurul izvor al veniturilor sale". Marele boier sfârşeşte scrisoare lui cu gândul pe care toţi cei de felul lui îl hrăniau, anume cu speranţa că, „Inălţimea sa Sultanul, Augustul nostru Suveran şi Maiestatea sa Impăratul Rusiei, generosul nostru Protector, nu vor voi să pedepsească o naţie întreagă, pentru crima câtorva indivizi rătăciţi şi vor binevoi a ne încredinţa reformele şi îmbunătăţirile de trebuinţă pentru fericirea ţărei noastre" [37]. Dim. Ghica apără apoi pe boieri de învinuirea că ar fi voit asasinarea membrilor Locotenenţie domneşti, învinuire adusă lor de ziarul revoluţionar [38].

Dar nu numai boieri mari în deobşte erau contra revoluţiei, ci şi cei mici, şi toţi cei ce erau proprietari, fiindcă cea mai primejdioasă noire a mişcărei era ideea împroprietărirei ţăranilor şi scoaterea lor de sub regimul clăcei. Această chestie se părea aşa de însemnată, încât ea întuneca, atât în mintea celor cari cereau a ei realizare, cât şi în a celor contra cărora era îndreptată, toate celelalte schimbări în sistemul organizărei sociale şi politice. Aşa aflăm printre potrivnicii constituţiei pe fraţii State şi Constantin Stolojan din judeţul Gorj [39]. Mai aflăm

[37] Memoriul Principelui Dim. Ghica, Sept.—Oct. 1848. *Ibidem*, IV, p. 639 674. Locurile reproduse se află la p. 660—661. Memoriul cere o îmbunătăţire şi mai ales o aplicare mai aspră a principiilor regulamentare. In privinţa ţăranilor cere pedepsirea abuzurilor. Până întrucât erà nefăţarnica afirmare a lui Dim. Ghica către ziarul revoluţionar, că „se agaţă de Constituţie", se poate vedea din locurile reproduse.

[38] Dim. Ghica către ziarul german *Romania*, 25 Aug. *Ibidem*, III, p. 680. Că se vorbeà în Bucureşti de asemenea complot, vezi Hory c. Bastide, 27 Aug. *Ibidem*, III, p. 721. Alţi boieri fugiţi în Braşov cari mulţumită Primarului acelui oraş pentru găzduire, atunci când după înnăbuşirea revoluţiei de Turci şi de Ruşi, ei se întoarseră în ţară, sunt, afară de Scarlat Ghica pe care îl găsim între ei, încă şi următorii: Em Băleanu, N. Suţu, I. Slătineanu, I. Golescu şi I. Obedeanu. Pe lângă ei şi un doctor Mayer. Vezi adresa boierilor către Magistratura din Kronstadt, 12 Oct. *Ibidem*, V, p. 111.

[39] Generalul Magheru către adm. de Gorj, 23 Iulie. *Ibidem*, II, p. 695.

pe un tâlhar „de adiutant care ţine cu reacţia”, cum îl califică colonelul Pleşoianu [40]. Alţii precum Zamfir Broşteanu, Constantin Roşianu, Şerban şi Alexandru Caramlău luptau de asemeni în rândurile reacţiei [41]. Iordache Bălăcescu din Caracal raportează lui Magheru, că „s'ar afla în oraşul lui câţiva *cacocraţi* cari după numele lor, Jianu, Perieţeanu, Vasiliu, Gazan, Viişoreanu, Chintescu, Bârsescu, Balaban, Urian, se văd a fi oameni din popor. Că ei erau însă proprietari, se vede de pe aceea că unul din ei, Viişoreanu, este arătat că având moşia Fălcoiu, iar ceilalţi sunt daţi ca nişte „păcătoşi de partida lui” [42].

Toţi aceşti proprietari, mari sau mici, protestau contra oborârei clăcei şi se temeau că li se vor lua moşiile întregi’ [43]. Guvernul provizoriu arăta lui Soliman Paşa: „Noi avem protivnici; aceştia sunt privilegiaţii cari alcătuesc, în vechea stare a lucrurilor, o minoritate apăsătoare care trăeşte în paguba dreptului şi a bunei stări a tuturor” [44]. Şi o gazetă germană se temea ca „nu cumva câţiva boieri strâmţi la inimă, prin refuzul de a încuviinţa ceva drepturi ţăranilor, să nu provoace anarhia” [45].

In memoriul boierilor anti-revoluţionari către Poartă, cetim: „Nu ştie guvernul împărătesc că focarul, de revoltă comunistă pe care-l lasă să se aprindă aci, va înghiţi în curând tot ce-l înconjoară, începând prin provinciile mărginaşe ale Imperiului Otoman; că acum ar fi încă uşor de înnăbuşit cât timp mişcarea este mărginită în Bucureşti dar că ar trebui recurs la alte mijloace, când se va fi lăţit între ţărani” [46].

Guvernul la rândul său, învinueşte pe proprietari de lăcomie şi că „din această cauză ei ar căuta a înegri ocârmuirea” [47]. Alţi boieri reacţionari ca Grigore Ghica, Villara, Manu, tratau pe revoluţionari ca „nebuni neîndoielnici” [48].

Aceasta fiind ţinuta celor două tabere, să le vedem acum în lupta dusă una contra alteia.

Scopurile revoluţiei şi reacţionarii. — In proclamaţia dela Islaz cetită poporului de acolo în 11 Iunie 1848 de Ion Heliade

---

[40] Pleşoianu c. Tell, 8 Sept. *Ibidem*, IV, p. 263.
[41] Raportul adm. de Gorj, 4 Aug. *Ibidem*, III, p. 230.
[42] Din 12 Aug. *Ibidem*, III, p. 371.
[43] *Pruncul român*, 15 Iulie, *Ibidem*, II, p. 526.
[44] Ministerul trebilor din afară c. Soliman Paşa, 16 Iulie, *Ibidem*. II, I p. 539.
[45] *Allgemeine Zeitung*, 15 Iunie. *Ibidem*, I, p. 600. Comp. şi No. din 16 Iulie, *Ibidem*, II, p. 553.
[46] Din August 1848. *Ibidem*, III, p. 359. Tot aşà califică ofiţerii Desaint şi Sebatier ce vizitau pe atunci Muntenia, în o scrisoare către generalul Aupick, mişcarea radicală din Bucureşti care ar fi speriat pe proprietari cu ideile ei comuniste. 25 August. *Ibidem*, IV, p. 678.
[47] Ministerul treburilor din afară, 20 Iunie. *Ibidem*, I, p. 685.
[48] Scrisoare din 16 Iunie, *Ibidem*, I, p. 622.

Rădulescu, se oglindea pe deplin gândul ce însufleţea revoluţia munteană. In ea se spune că:

„Poporul român se scoală nu pentru o luptă de partizi, nu pentru a rupe legăturile exterioare, dar pentru a pune un frâu răilor şi a ţine în respect pe duşmanii ordinei publice.

„Poporul român în ceace priveşte exteriorul rămâne paşnic, respectă toate puterile şi cere ca şi aceste să respecte drepturile sale, stipulate prin tratatele lui Mircea şi ale lui Vlad şi recunoscute prin toate tratatele ulterioare încheiate între Rusia şi Turcia. Românii n'au luat niciodată nimic dela Ruşi şi nu vrau să-i primească în patria lor. Preoţii vor pune Evanghelia, baza aşezămintelor noastre, în calea lor, pentru ca ei să o calce în picioare, înainte de a veni să şerbească un popor, care în totdeauna le-a vroit binele şi i-au susţinut în răsboaiele lor. Rusia până acuma se arătase ca garantă a tratatelor noastre; noi nu cerem decât drepturile noastre şi protestăm dinainte la Sublima Poartă, la Franţa, Germania şi Anglia în contra ori cărei încălcări a pământului nostru, care ar veni să turbure fericirea noastră şi să distrugă neatârnarea noastră legală.

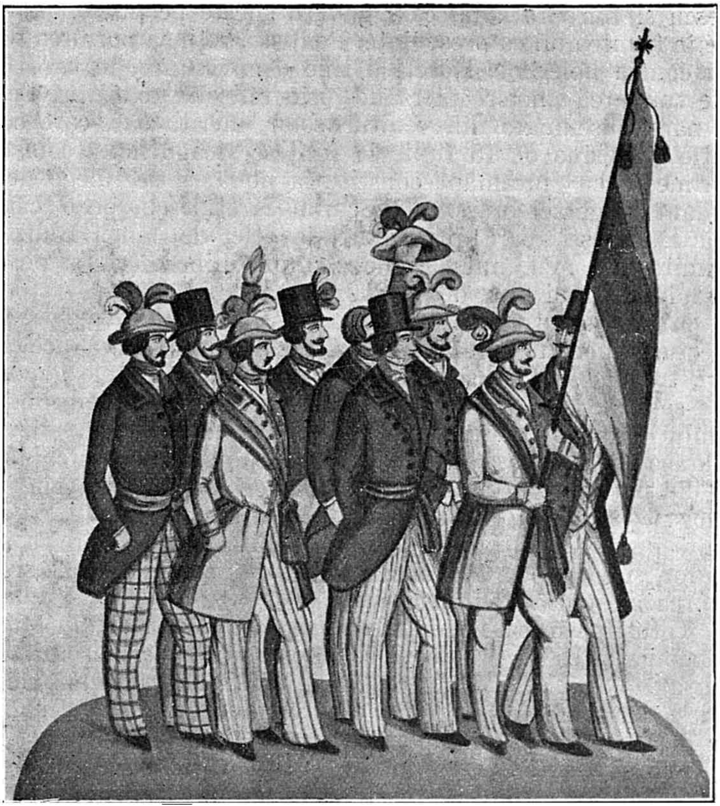
Poporul român respinge un regulament care este potrivnic drepturilor sale legiuitoare, precum şi tratatelor care recunosc autonomia sa.

„Poporul român decretează responsabilitatea miniştrilor şi a funcţionarilor publici, egalitatea drepturilor civile şi politice, contribuţia generală în raport cu starea fiecăruia, reprezentarea ţărei întregi în adunarea, libertatea presei, a cuvântului, a întrunirilor, emanciparea averilor mânăstireşti, suprimarea boerescului şi a robiei Ţiganilor pentru o despăgubire către proprietari" [49].

Această proclamaţie arată într'un chip văzut tendinţele revoluţiei române. Ea nu se îndrepta în contra domnului, precum nici în contra Turcilor, ci în contra acelei puteri ce apăsase până atunci atât de mult pe Români, şi sub pretextul de a-i emancipa din robia turcească, îi supusese propriei ei autorităţi. Revoluţia din 1848, spune foarte bine Bălcescu, nu era decât desvoltarea lucrărei neîncetate şi providenţiale, începute în societatea noastră mai ales dela 1821. Atunci se făcuse o revoluţie naţională şi democratică contra Fanarioţilor şi a ciocoilor, cerând dela Poartă menţinerea capitulaţiilor noastre. Câştigarăm însă atunci un singur punct, acel naţional, de oarece furăm mântuiţi de Fanarioţi; dar cel democratic fu cu totul pierdut, căci Regulamentul Organic constitui încă mai puternic aristocraţia, apăsând poporul nu numai în numele Statului dar şi acel al proprietăţei. Revoluţia din 1848 avea de scop reîn-

[49] I. Heliade, *Memoires sur l'histoire de la régénération roumaine*, Paris, 1851, p. 65—79.

noirea revoluției democratice, adăogându-se pe lângă ea o nuanță socială, împroprietărirea țăranilor. Dreptul nostru de a face revoluția stă în acel al autonomiei, care ne fusese recunoscut de ambele puteri ce se pusese pe capul nostru, chip spre a ne apăra existența"[50]. Obiectivul acestei revoluții trebuia să

Constituția dela București din 11 Iunie 1848.
Desemn de K. Petrescu 1848. — Colecția Academiei Române.

fie pe de o parte Rușii, pe de altă parte majoritatea boierilor, care nu înțelegeau să se plece cerințelor timpului. Revoluționarii sosind la București merg cu o mare mulțime de popor spre a mulțumi domnitorului Gheorghe Bibescu că voește a se pune în fruntea mișcării. Domnitorul înfricoșat subseamnă decretul pentru numirea ministerului revoluționar, dar peste noapte răsgân-

[50] Scrisoarea lui Bălcescu c. I. Ghica în *Amintiri din pribegie*, p. 475.

diudu-se, părăseşte scaunul şi trece în Transilvania, la Braşov. Astfel izbutiseră revoluţionarii munteni să pună mâna pe putere fără a fi fost nevoiţi să săvărşească nici un act de silnicie.

Se institue îndată un guvern provizoriu, compus din Ioan Heliade, Ştefan Golescu, Tell, Magheru şi Scurtu, având ca secretari pe Costache Rosetii Niculai Bălcescu, Alexandru Golescu şi Ion Brătianu, care guvern sileşte pe mitropolit a se pune în fruntea lui ca preşedinte. Pentru a reţinea pornirea poporului contra boierilor, Roseti îi ţine o cuvântare, în care între altele spune că „boieri pierzând prin reformă toate privilegiile şi o parte însemnată din veniturile lor, merită oare-care consideraţie". In ziua de 15 Iunie se sfinţesc steagurile, se ceteşte şi se primeşte cu jurământ constituţia nouă, şi se alege de comandant al gărzei orăşeneşti Scarlat Kreţulescu, pe o câmpie lângă Bucureşti, care prin imitaţia celei de lângă Blaj, este denumită şi ea cu numele de Câmpia Libertăţei, şi pe care erau adunaţi mai bine de 15,000 de oameni [51].

Mişcarea întreprinsă nu ca cea din Moldova, pe baza respectului pentru regulament, ci tocmai în protiva acelei legiuiri, trebuia să găsească un adânc răsunet în masele poporane ceace se vede din primirea strălucită ce se face membrilor guvernului provizor ce treceau din judeţe către Bucureşti, atât în Caracal şi Craiova, cât şi mai ales la ajungerea lor în capitală; apoi din participarea unui mare număr de ţărani, având în fruntea lor pe preoţii şi dascălii satelor [52]. Şi cum să nu fi fost bine primită de ei revoluţia, când ea era făcută cu deosebire în interesul lor, şi când li se făgăduia uşurarea de atâte greutăţi şi dobândirea a atâtor drepturi!

Totuşi ca oricare lucrare omenească, revoluţia din Muntenia trebuia şi ea să înfăţişeze şi părţi umbrite, şi născută fiind ea cu atâta pripire, trebuia să arate chiar dela început neînţelegeri şi disharmonie între acei ce o conduceau. Ei se desbinară chiar dela obârşie în două partizi, una ce vroia să restrângă mişcarea numai la interesele muntene, şi să sprijine pe Turci pentru a respinge protectoratul rusesc — în fruntea ei era Heliade sprijinit de Tell şi N. Golescu; cealalta alcătuită din tineretul, mai ales cel reîntors din ţările apusului, care tindea mult mai departe. Condus de Neculai Bălcescu, acest partid, care s'ar putea numi cel radical, vroia să se folosească de turburarea în care era cuprinsă întreaga Europă, pentru a elibera pe Români, de sub toate stăpânirile sub care zăceau, să înarmeze

[51] *Pruncul român* din 17 Iunie 1848. Comp. o relaţiune c. mitropolitul Neofit asupra revoluţiei din 1848, Hurm. *Doc. Supl.*, IV, p. 588.

[52] Heliade, *Memoires*, p. 85—89. In 22 Iunie vine bună oară deputăţia din Vălenii de munte spre a felicita guvernul provizor, deputăţie compusă din un preot şi un număr de ţărani. Vezi Pruncul român din 22 Iunie 1848. Comp. relaţia lui Ioan Ghica, *Amintiri*, p. 25.

poporul şi să-l împingă la luptă de odată contra Rusiei şi a Turciei şi a constitui prin unirea principatelor un singur stat în valea Dunărei. Ba ei aşteptau chiar, dela descurcătura revoluţiei de peste munţi, putinţa unirei tuturor Românilor în marele stat al Daciei moderne. Aşa în scrisoarea raportată şi mai sus, Neculai Bălcescu după ce caracterizează revoluţia din 1848, ca urmărind două scopuri, unul democratic şi unul social, adaugă „că dacă această revoluţie ar ajunge a fi realizată, ar mai rămânea românilor de îndeplinit încă două alte, una pentru aducerea unităţei naţionale şi alta pentru neatârnarea naţională. Chestia unităţei spune el, a făcut mari progrese şi s'a simplificat mult. Unirea Moldovei şi a Valahiei este un fapt statornic pentru toată lumea, chiar şi în ochii Ruşilor, şi nu poate întârzia a lua fiinţă. Românii din Austria, bazaţi pe constituţia din 4 Martie şi pe făgăduinţele date lor, cer cu stăruinţă şi într'un glas a fi constituiţi în un singur corp de naţie de $3^1/_2$ milioane, şi vor sfârşi prin a obţinea cele ce pretind. Când însă două mari grupe, de 4 milioane şi de $3^1/_2$ milioane de Români, vor fi constituiţi unul lângă altul, cine le va putea împiedica de a se uni? România noastră deci există; am convingerea nestrămutată. Orb e acel ce nu o vede" [53]. Şi este de notat că Bălcescu spera această unire, chiar după ce revoluţia din Muntenia fusese înăbuşită. Cu cât mai mult trebuia să o viseze el, când încă mişcarea munteană era în picioare!

De aceea găsim pe ceilalţi fruntaşi ai revoluţiei rostindu-se în acelaş sens. Aşa Constantin Roseti arată că scopul revoluţiei din 1848, ar fi fost de a ne apăra ţara, cu armele în mâini, de orice năvălire *turcească* sau rusească [54]., şi în o scrisoare către Ioan Ghica din 1849 Aprilie în 20 exclamă: „Ah! dacă eram un guvern de Români, gloria aceasta de a scăpa lumea din robie n'ar fi avut-o Ungurii, ci noi; sau uniţi cu ungurii am fi fost siguri *să luăm Viena şi să proclamăm republica*" [55]. Neculai Russu arată că adese ori Românii emigraţi auziau pe Ioan Ghica blestemând pe Heliade că nu făcuse răsboiul de odată *Turcilor* şi Ruşilor, şi el caracterizează prea bine visul politic al partidei radicale ca acela de a lupta în acelaş timp contra *Turciei, Austriei şi Rusiei*, a smulge dela această din urmă Basarabia, dela Austria Bucovina, Transilvania şi Banatul şi a reconstitui vechea Dacie [56]. Ioan Brătianu scrie în foaia editată în Paris în 1851, *Republica română*, că Românii n'ar fi fost învinşi în 1848 dacă în loc de a-şi pierde timpul în diplomaţie şi a striga în

[53] Scrisoarea lui Bălcescu c. I. Ghica din 4 Martie 1850. I. Ghica, *Amintiri*, p. 476.

[54] C. A. Rosetti, *Apel la toate partizele*, Paris, 1850, p. 43.

[55] *Amintirile* lui I. Ghica, p. 65.

[56] N. Rousso, *Suite à l'histoire politique et sociale des principautés danubiennes*, Bruxelles. 1855. p. 64 şi 95.

Muntenia „trăiască Sultanul” şi în Transilvania, trăiască împăratul” şi ar fi adus aminte de stindardul republicei una şi nedăspărţită, şi s'ar fi sculat într'o singură zi 10.milioane de glasuri, strigând: „uniţi şi liberi sau morţi”. Ioan Ghica ne spune chiar că erau stabilite înţelegeri în vederea unei acţiuni comune punând Românii de peste Carpaţi mare speranţă în acei din principate. Cazul era prevăzut între comitetul revoluţionar muntean şi cel transilvănean, îndată ce se ivise ideea de a se aduna la Blaş. Transilvania se prezintă fireşte ca refugiul revoluţiei române; şi în caz de a fi învinsă, hotărîrea era de a lupta la munte şi a trece cu armele pe la Bran [57].

Care din cele două partide avea dreptate? Este însă învederat că acea a moderaţilor, şi că tinerii mergeau cu visurile lor mult mai departe de cum putea să le învoiască împrejurările în care erau cuprinşi. Deşi erau prea adevărat spusele lui Rosetti, că „Turcii când sunt slabi ne dau în gura Muscalului, iar când sunt tari vor să ne înghiţă ei [58], şi că deci ar fi fost de dorit mântuirea şi de unii şi de alţii totuş partidul radical scăpa din vedere că agitările revoluţiei europene din 1848 nu le slujeau la nimic, întrucât tocmai acele puteri, dela care trebuiau principatele să-şi zmulgă drepturile lor, rămăsese neatinse de acea mişcare. In Transilvania era o greutate şi mai mare care trebuia să împiedice o acţiune comună. Aici Românii luptau în contra Ungurilor, ţinând cu casa de Austria şi cu Ruşii ce veniră în curând în ajutorul acesteia, pe când Românii din principate aveau de duşmanii lor cei mai neîmpăcaţi tocmai pe Ruşi, şi vroiau să lucreze în unire cu Ungurii pe care tocmai îi urgiseau Românii Ardealului. Partidul radical avu în curând prilejul a experimenta zădărnicia speranţelor sale în o solidaritate de interese a Românilor întregei Dacii, când după căderea revoluţiei din Muntenia, vroiră să o reînvie prin o alipire de revoluţia ungurească şi împăcarea fraţilor din Ardeal cu asupritorii lor, împăcare care era prin firea lucrurilor peste putinţă.

Rusia nu putea sta nepăsătoare faţă cu mişcarea din Muntenia, mai ales că avea în sprijinul ei, chiar în ţară, partidul retrograd, care se găsia de minune, învălit în scuticele Regulamentului. Apoi revoluţionarii în dorinţa lor de a împăca clasele poporului, spre a le arunca contra Rusiei, precum umblase la început a câştiga chiar pe domn în partea lor, dăduse ministerul finanţelor boerului Herescu, care făcuse parte din ministerul lui Bibescu celui răsturnat de ei; mai mare greşeală făcuse însă lăsând comanda armatei celor doi coloneli Odo-

---

[57] *Amintiri*, p. 187. Vezi Extractele din *Republica română* reprodusă de Vintilă Roseti, în *Amintiri istorice, scrieri adunate şi anotate*, de V. C. A. Roseti *şi programele liberale dela 1848 până astăzi*, Bucureşti, 1889, p. 134.

[58] C. A. Rosetti din Passy c., I. Ghica în Constantinopole, 20 Aprilie 1849, *Amintiri*, p. 69.

bescu şi Solomon, ambii foşti ofiţeri în armata rusească şi partizani devotaţi ai intereselor ruseşti. Rezultatul acestor greşeli fu în curând experimentat de însăşi guvernul provizor care le făcuse; anume duşmanii lui înţeleşi cu comandanţii oştirei, urzesc o conspiraţie în potriva guvernului provizor, şi în ziua de 19 Iunie colonelii introduc în sala deliberărilor acestuia pe ofiţerii lor, sub cuvânt de a fi înfăţişaţi guvernului, şi la un strigăt convenit de „vin proprietarii", Odobescu arestează pe Heliade şi pe ceilalţi membri ce se găseau faţă. Poporul, auzind de acest act de trădare al armatei, vine într'un număr foarte mare la palat, spre a elibera pe membrii arestaţi. Colonelul Solomon, comandantul garnizoanei capitalei, loveşte în carne şi ucide opt inşi din poporul îngrămădit. Se face o straşnică mişcare care dezarmează oştirea, şi colonelii ce comandase măcelul scapă numai cu mare greu de a nu fi sfâşiaţi de popor, prin aceea că guvernul provizor, spre a-i scăpa, îi pune la oprială [59].

Mitropolitul Neofit. — De nicăeri nu iese mai limpede lupta boerilor reacţionari contra guvernului revoluţionar, şi legătura lor cu Ruşii, decât din purtarea reprezentantului celui mai de seamă al boerilor, mitropolitul Neofit al Munteniei. In însuşirea lui de cap al bisericei, guvernul provizor, pentru a-şi da un fel de autoritate tradiţională, îl pusese în fruntea lui ca preşedinte. Deodată se răspândeşte vestea că vin Ruşii, şi Guvernul provizor găseşte de cuviinţă să se retragă la Târgoviştea. Mitropolitul se grăbeşte a publica, chiar în ziua plecărei guvernului, o proclamaţie, în care tratează pe foştii săi colegi de „rebelişti" [60]. Depeşele însă se văd în curând, că fusese numai închipuite, de oarece Ruşii nu veneau, şi se bănuia, că chiar mitropolitul le falşificase [61]. Guvernul întorcându-se îndărăt, Mitropolitul reveni iarăşi la el, şi publică o deszicere a cuvintelor sale, spunând într'o altă proclamaţie, că „cele ce am vestit ieri sub a noastră iscălitură făcând pe guvernul provizor rebel şi altele, astăzi după dorinţele poporului o refuzăm (sic) cu desăvârşire" [62]. Asupra acestor două acte observă *Ga-*

---

[59] Rosetti relatează astfel în *Pruncul* din 22 Iunie fapta colonelilor: „Odobescu este însă silit de popor a slobozi pe cei arestaţi. D-l Solomon al cărui plan mergea mai departe şi care *precum toate ne fac a crede era pus de vrăjmaşii ţărei să facă o răscoală şi să compromită cauza noastră în ochii Europei*, comandă foc!" Aceste cuvinte ne arată că nedreaptă era imputarea ce se aducea lui Rosetti şi Brătianu, că ar fi fost şi ei amestecaţi în complot, în scopul de a răsturna pe unii embri, neplăcuţi lor, din guvernul provizor. Regnault, *Histoire politique et sociale des principautés danubiennes*, p. 436, Heliade, *Memoires*, p. 119. Apoi Ioan Ghica, în *Amintiri*, p. 27, spune că poporul ce veni spre a elibera pe guvern, era condus de Ioan Brătianu.

[60] Publicaţia Mitropolitului, 29 Iunie. *Ibidem*.

[61]. *Allgemeine Zeitung*, 1 Iulie. *Ibidem*, II, p. 238.

[62] A doua publicaţie a Mitropolitului, 30 Iunie. *Ibidem*, II, p. 185.

zeta Transilvaniei, că ele „s'ar face de râs unul pe altul şi ar da testimoniu de caracterul unor oameni din principat"[63].

Care din cele două ţinute ale Mitropolitului era cea adevărată, se vede de pe faptul, că el scrie în 24 Iunie o adresă *oficială* Consulului rus Kotzebue, în care spune, că „noul guvern (acel revoluţionar) şi poporul întreg al capitalei a făcut dovadă de simţiminte de devotament către Patrie şi de lepădare de sine care-l îndepărta de orice interes" ; iar cu o zi mai înainte, în 23 Iunie, scrisese *în taină* aceluiaşi consul, că „el este nevoit a apărea ca preşedintele nominal al unui guvern care nu are decât timpul de a face rău ; dar că aceşti oameni vor părăsi îndată puterea la apropiarea trupelor împărăteşti"[64]. De aceea şi cu drept cuvânt spune ziarul francez *Le National*, că „mitropolitul, sufletul vândut Ruşilor, se pusese în fruntea guvernului provizor; dar îndată ce acesta părăsi Bucureştii, el se puse în capul reacţiei şi declară de rebeli şi trădători pe înşişi colegii lui"[65].

Dar nu numai la atâtea şovăiri trebuea să se oprească purtarea mitropolitului. El urmează înainte jocul lui în doi peri şi după ce ia din nou cârma guvernului. Aşa în 6 Iulie mitropolitul subsemnă două decrete pentru răspândirea cât mai întinsă a proclamaţiilor revoluţionare între săteni ; iar a doua zi, 7 Iulie, el scrie lui Kotzebue, că „criza prin care trece ţara nu-şi va vedea sfârşitul, decât atunci când oştirile împătăteşti vor readuce între noi rânduiala şi liniştea" ; apoi peste două zile, la 10 Iulie, el adaogă, că „vom pieri schingiuiţi de o revoluţie comunistă care proclamă ruina familiei şi a proprietăţei, uneltită de o bandă de nebuni cari au pus mâna pe ocârmuire"[66]

In această din urmă scrisoare se mai află şi dovada chemărei Ruşilor atât de către însuşi Mitropolitul cât şi de boerii reacţionari, de oarece Mitropolitul spune în ea, că „a însărcinat pe banul Gh. Filipescu, ca cel mai bătrân din boeri, să facă în numele său, al Mitropolitului, cât şi în al ţărei, ale căreia adevărate simţiminte poate să le mărturisească, o umilită plâgere către Maiestatea sa imperială, pentru a chema din nou asupra-ne mila şi îndurarea sa care ne lipseşte tocmai în momentul când am întimpinat cu cea mai mare respingere primejdioasele

[63] Din 1 Iulie. *Ibidem*, II, p. 234.

[64] Vezi scrisoarea din 26 Iunie. *Ibidem*, II, p. 76, şi cea din 32 Iunie, *Ibidem*, II, p. 42.

[65] *Le National*, 13 Iulie. *Ibidem*, II, p. 488. Deaceea şi Consulul Hory scrie ministrului său, că el nu prea înţelege purtarea Mitropolitului, 24 Iunie. *Ibidem* II, p. 64.

[66] Aceste două acte vezi, *Ibidem*, III, p. 315 şi 336. Cel din 10 Iulie, *Ibidem*, II, p. 383.

principii ale răsculaților" [67]. In adevăr aflăm pe Filipescu trimițând tânguirea către Impăratul. Nu s'a regăsit jalba însăşi: dar într'o scrisoare a lui Nesselrode către Duhamel cetim, că „astfel sunt lămuririle pe cari Impăratul vă invită să le faceți să parvină banului Filipescu, ca răspuns la petiția lui" [68]. Şi tot aşa arată şi *Le National*, că „unii din boerii moldoveni şi munteni, după ințețirile lui Duhamel, ceruseră ocuparea țărilor lor de Ruşi" [69]. Mitropolitul trebuia să mai dee încă o

Mitropolitul Munteniei, Neofit
Colecția Academiei Române.

dovadă de mutarea cugetului său, atunci când venind Fuad Effendi cu amenințarea restatornicirei Regulamentului Organic, poporul înfuriat însceneazā hazlia ceremonie funebră cu arderea Regulamentului în curtea Mitropoliei; iar Mitropolitul' după cererea norodului, blastămă şi afuriseşte opera Ruşilor.

[67] Neofit către Kotzebue 10 Iulie, citat Comp. Ce zice Ioan Ionescu într'un articol din *Foaia pentru Minte*, din 13 Dec. *Ibidem*, V, p. 625: „Boierii s'au aruncat în prăpastia periciunii, în mânile Duşmanilor țărei, spre a dobândi consolidarea intereselor lor", este adevărat.
[68] 20 Iulie, *Ibidem*, III, p. 30.
[69] 3 Iulie, *Ibidem*, II, p. 276.

Mitropolitul spune în publicaţia lui, că „astăzi în 6 Septemtembrie, eu mitropolitul Ungro-Vlahiei împreună cu prea credinciosul popor al Capitalei, adunat aci la locuinţa mea, am repetat jurământul ce'l făcusem pe Constituţie şi totodată s'a ars în fiinţa noastră Regulamentul care făcuse nenorocirea ţărei. Am afurisit şi anatematisit atât Regulamentul cât şi pe cei cari vor mai voi să-l aşeze sau să cârmuiască ţara după legiuirile acelui Regulament" [70]. Indată însă după ce Fuad Effendi pune mâna pe Bucureşti şi revoluţionarii sunt împrăştiaţi la cele patru colţuri ale pământului, mitropolitul prin o carte pastorală desleagă de jurământul făcut pe toţi cei ce luaseră parte la el, spunând în ea, că „jurământul fiind săvârşit de noi silniceşte şi în potriva canoanelor bisericeşti, declarăm legiuirea făcută de Ruşi şi întărită de amândouă curţile împărăteşti ca una ce au adus în ţară cele mai mari folosuri" [71].

Aceste prefaceri ale stâlpului bisericei fac pe Gh. Bariţ să aplice Mitropolitului Neofit, într'o scrisoare către Maiorescu, epitetul cel drastic, deşi nu prea parlamentar, de „porc de câine" [72].

Tot aşa de neîndoielnică reiesă plecarea în deobşte a clasei stăpânitoare către ocupaţii străine, din balurile şi petrecerile date de capii reacţionarilor, pentru a sărbători oştirile ruseşti şi turceşti ce se aşezaseră în Bucureşti. O relaţie a timpului ne spune cum se adunaseră la balul Caimacamului „înaltele persoane locuitoare astăzi în capitala noastră, reprezentanţii celorlalte puteri, clasa de sus a societăţei, un mare număr de slujbaşi şi de negustori. Damele se întreceau în eleganţa toaletelor şi nobleţea manierelor" [73].

2. DESFĂŞURAREA MIŞCĂREI

Turcii favorabili revoluţiei. — Nici nu apucase bine guvernul provizor frânele ocârmuirii în mâini, şi se aude deodată vestea de spaimă că vin Ruşii. Prin o slăbiciune de neiertat în asemene împrejurări, guvernul provizor fuge din Bucureşti la Târgovişte, iar reacţionarii pun mâna pe treburi şi constituie o căimăcămie după prescrierile Regulamentului Organic. Neadeverindu-se venirea Ruşilor care fusese înădită numai ca sperietoare contra, revoluţiei, poporul din Bucureşti răstoarnă guvernul

---

[70] *Ibidem*, IV, p. 220.
[71] Din 16 Sept. *Ibidem*, IV, p. 350.
[72] Din 23 Sept. *Ibidem*, IV, p. 491.
[73] *Vestitorul Românesc*, 2 Noemvrie. *Ibidem*, V. p. 345. Comp. *Bukarester Deutsche Zeitung*, 2 Noemvrie. *Ibidem*, V, p. 351. Mai vezi şi un art. „Carul lute" din *Gazeta de Transilvania*, 15 Noemvrie. *Ibidem*, V, p. 433 : „Boierii dau baluri când patria e în doliu".

căimăcămiei şi cere numirea iarăşi a guvernului provizor în fruntea ţării. Fiind însă că membrii săi erau fugiţi şi trebuia se li se dee timp spre a se reîntoarce, apoi până la reintrarea lor în capitală se constituie un guvern interimar compus din mitropolit ca preşedinte, Kretzulescu, Mincu şi Câmpineanu ca membri şi Ioan Brătianu ca secretar. Colonelii Odobescu şi Solomon, puşi în libertate de căimăcămie, sunt nevoiţi a-şi da demisia şi a se retrage din Bucureşti. In curând după aceea membrii guvernului provizor, şi anume Ştefan şi Neculai Golescu, Magheru, Tell, Heliade şi C. Filipescu, sosind în capitală, iau iarăşi în mâinile lor conducerea trebilor, ruşinaţi de popor care se arătase mai cu inimă decât acei în care el pusese încrederea sa, şi hotărâţi de astă dată a se face vrednici de dânsa, înfruntând orice primejdie. Ei încep a pregăti proiectele de legi ce erau să fie supuse adunărei legiuitoare, şi se promulgă un decret prin care se hotărăşte modul alegeri acestei adunări pe baza votului universal. Din toate unghiurile ţărei vin deputăţii cari să feliciteze pe guvernul naţional; totul mergea bine, toată lumea era mulţumită; o sărbătoare obştească şi neîntreruptă se celebra în toată Muntenia. Se numesc agenţi români în străinătate care să explice şi să susţină cauza revoluţiunei împlinite cu atâta izbândă, şi anume Ioan Maiorescu la dieta din Franckfurt, Alexandru Golescu la Paris şi Ioan Ghica la Constantinopol.

Ruşii vedeau că, lucrând numai cu elemente interne, nu izbuteau a face pe nici un partid să ceară intervenţia lor; căci în această privire erau cel puţin toţi de o părere, aducându-şi aminte de jafurile şi de pustierea nemai pomenită a ţărei din 1828. Ei se hotărăsc a amesteca pe Turci în daraverile Muntenilor, fiind siguri că prin aceasta vor ajunge mai curând la ambele ţinte urmărite de dânşii, înăbuşirea revoluţiei muntene şi ocuparea ţărei cu armatele lor spre a ţine în frâu revoluţia maghiară. Revoluţia din 48, în starea în care se afla până acum, ferită de exagerările partidei radicale, nu se sculase în potriva Turcilor. Politica rusească trebuia să ţintească a înfăţişa această mişcare ca făcută în dauna intereselor turceşti, şi a stârni astfel un conflict măestrit între vasal şi suzeran, pentru a avea dreptul de a veni să împace o stare de lucruri ameninţătoare pentru viitorul *proteguiţilor săi*. Totodată prin asemenea manoperă se desbina şi se punea în confuzie pe chiar capii mişcării, întrucât ei care susţinuse până acuma respectarea legăturilor de vasalitate, s'ar vedea reprobaţi de către însuşi suzeranul lor, fără să-i fi dat vreo pricină de nemulţumire. Astfel s'ar compromite acei capi şi în ochii poporului, dând dreptate, într'un mod indirect, cererilor partidei radicale, care vroia răsboiul cu Turcii. Rusia se hotărăşte a aplica iarăşi politica din 1836, 1842 şi 1847 făcând, din fricoasa şi dărăpănata Turcie unealta cea mai îndămânatecă a scopurilor sale.

Ruşii ponegresc la Poartă pe Români că revoluţia făcută de dânşii ar avea un caracter socialist [74], că ea ar tinde la unirea Românilor şi sustragerea lor de sub suzeranitatea Porţei, ceeace până la un punt părea îndreptăţit, faţă cu agitările partidei radicale, şi cer deci a se trimite în Valachia un comisar special, care să cerceteze lucrurile şi să aducă iarăşi pe Români la ordine şi supunere. Poarta însărcinează cu aceasta misiune pe Soliman paşa, dându-i ca sprijin o armată de 20.000 de oameni sub comanda lui Omer paşa. In 18 Iulie Soliman paşa, sosind la Rusciuc, trimete o înştiinţare administratorului judeţului Vlaşca, arătându-i intenţia sa de a trece în Ţara Munteanească „nu într'un chip duşmănesc, după cum s'ar putea crede, dar numai în scopul de a protegui vechile drepturi şi aşăzăminte ale ţărei şi de a restatornici legiuita rânduială" [75]. Guvernul provizor convoacă poporul bucureştean pe Câmpia Libertăţei, unde se adună în număr de vr'o 25.000 de oameni şi protestează în contra acestei încălcări a ţărei, arătând că ar fi în totul neîndreptăţită, întru cât „prin nici un articol din constituţie nu se atinge cât de puţin drepturile Sublimei Porţi" [76]. Soliman paşa trece totuşi Dunărea la Giurgiu şi trimite pe un adiutant al seu, Tinghir, în Bucureşti, care ceteşte în 22 Iulie notabilităţilor oraşului, întrunite în sala adunărei, o scrisoare adresată boerilor şi căpeteniilor ţărei, care conţinea între altele următoarele:

„Un oarecare număr de indivizi, dându-şi numele de Valahi, s'au arătat de odată în acest principat şi, după ce au câştigat miliţia ţărei şi răsturnat ocârmuirea, s'au folosit de împrejurări pentru a impune domnului, sub numele de noue aşezăminte, nişte condiţii care l'au silit a-şi părăsi reşedinţa. Aceste acte nu numai că nu se pot împăca cu drepturile suzeranităţei şi cu principiile de ocârmuire ale Inaltei Porţi, dar sunt încă şi protivnice menţinerei ordinei şi a liniştei în ţară. Obiectul principal al misiunei mele este de a vă arăta într'un chip lămurit că stăruirea în mersul actual al lucrurilor, stabilit în contra drepturilor de suzeranitate şi a principiilor de ocârmuire a Maiestăţei Sale Sultanului, ne putând fi îngăduită, guvernul provizoriu, format în chip nelegiuit în principat, trebue să fie de îndată desfăcut; că o persoană de încredere trebue să fie numită, fără cea mai mică întârziere, în însuşire de Locotenent, conform dispoziţiilor Regulamentului Organic, în postul rămas vacant prin retragerea principelui Bibescu; că tot ce

[74] Atare ponegrire îi era dată chiar în ţară de protivnicii ei. Mitropolitul Neofit, a căruia schimbare de părere după împrejurări am văzut-o mai sus, într'o adresă din 10 Iulie către *Kotzebue*, numeşte mişcarea : „une revolution communiste qui proclame la ruine de la famille et dela proprieté". Hurm., *Doc. Supl*, IV, p.575.

[75] Heliade *Memoires* p. 218. Pruncul român din 20 Iulie.

[76] *Memoires* p. 219. *Pruncul. Ibidem.*

s'a stabilit în mod arbitrar în ţară, sub numele de noue aşezeminte, este privit chiar de acuma ca nul şi fără fiinţă; că după ce se va fi adus astfel ţara în starea sa de mai înainte, se vor lua în băgare de samă plângerile întemeete de veţi fi în stare a îndrepta, fie în contra punerei în lucrări nedepline a Regulamentului, fie în contra administrărei principelui. In cazul contrar, nu mă voi putea împedeca de a înainta în interiorul ţărei cu puterea armată de care dispun, ca ultim mijloc de a executa ordinile Maiestăţei sale împărăteşti, şi de a lucra după cum vor cere-o împrejurările" [77].

Asupra liniei de purtare ce trebuia ţinută faţă cu intervenírea armată a Turcilor, făcută în Muntenia prin trimiterea lui Soliman paşa, se produse cea mai adâncă divergenţă de păreri între capii revoluţiunei, diverginţă care semănă între ei ura şi înverşunarea neîmpăcată, cu care apoi ei se prigoniră până la sfârşit. Partida radicală era de părere să se opună cu puterea intrărei armate a Turcilor în ţară. Bălcescu, Rosetti Brătianu şi cu Bolliac stăruise însă în zadar ca guvernul să concentreze trupele şi se înarmeze ţara [78]. Membrii acestuia erau de părere a se supune Turcilor şi prin acest act a câştiga pe Turci în favoarea lor, spre a putea lupta contra apăsărei celei mai grele, acea a Ruşilor. Soliman paşa cerând după inspiraţiile ruseşti, ca să se reintre în Regulamentul Organic, înlocuindu-se guvernul provizor cu o căimăcămie, cu care să poată intra în tratări, Guvernul, pentru a desminţi totodată susţinerile reacţionarilor care spuneau că acel Guvern nici nu era adevărata rostire a voinţei poporului, demisionează şi prin ultima sa proclamaţie invită pe popor „a proceda fără întârziere la alegerea unui alt guvern, care după cererea trimisului Innaltei Porţi va purta numele de locotenenţă domnească a Ţărei Româneşti şi va fi recunoscut oficial de curtea suzerană" [79]. Bălcescu rugat a primi funcţia de membru al locotenenţii, refuză şi se aleg atunci prin aclamare, pe câmpul libertăţii, sub numele de locotenenţă domnească, aceiaşi membri cari compuneau guvernul provizor. Totuş Soliman paşa găsind că numirea de şese membri ar fi protivnică Regulamentului, cere ca să se numească un singur caimacam [80]. După multe desbateri se convine a se numi trei membri, care sunt de îndată aleşi de popor cu învoirea comisarului turcesc, din cei şese ai guvernului provizor, şi anume Neculai Golescu, Heliade şi Tell.

---

[77] Heliade *Mémoires* p. 227. Reprodusă după o copie legalizată în Hurm., *Doc. Supl.*, IV, p. 577.

[78] Scrisoarea lui Bălcescu c. I. Ghica. *Amintiri*, p. 480.

[79] Heliade, *Mémoires*, p. 230 *Pruncul român* din 24 Iulie.

[80] Adresa lui Soliman paşa către delegaţia boierilor din 28 Iulie, Hurm. *Doc.*, *Supl.*, IV, p. 579. *Pruncul român* din 29 Iulie, spune că însuşi Soliman ar fi cerut un guvern din trei persoane.

Bălcescu, văzând astfel înlăturată cu totul părerea lui, vroeşte să părăsască ţara şi să se ducă la Paris; este însă împiedecat de Brătianu, care îi spune că nu ar avea încredere în locotenenţa numită, şi că trebue să rămână spre a o opri de a face rău, fără de care ar fi hotărît a o surpa. Delegatul turcesc rămase însă încântat de această supunere a ţărei la ordinile sale şi îşi exprimă mulţămirea către guvern prin cuvinte pline de simţire; consulii streini vin să felicite pe noul guvern, (afară de cel rusesc bine înţeles) şi se numeşte o deputăţie care să meargă la Constantinopol să înfăţoşeze Sultanului proiectul constituţiei admise de popor. Soliman paşa, pentru a întări, şi prin schimbarea de simţiminte, fericita armonie ce se stabilise între Turci şi Români, dă o masă strălucită, la care iau parte membrii locotenenţei domneşti şi mai multe notabilităţi ale ţerei. Se închină aici mai multe toasturi dintre care se deosebeşte acel al lui Soliman paşa, îmbrăcat în alegoriile poesiei orientale: „Văd o frumoasă grădină; între dânsa şi soarele care trebuia să deie viaţă florilor şi arborilor ei, se interpusese nişte nouri geloşi; grădina întârziese a răspândi împrejur parfumul florilor şi folosul roadelor sale. Rădic acest toast pentru împrăştierea nourilor! Soarele este Sultanul; grădina România; eu m'aşi simţi fericit a-i fi grădinarul" [81]. După aceasta Soliman paşa, care până atunci stătuse la Giurgiu, vine la Bucureşti. „Poporul se pregătise a'l primi cum nu fusese nimine primit de când exista România. Drumul dela Giurgiu la Bucureşti era o alee de ghirlănzi şi de arcuri de triumf. Locuitorii celor trei districte mărginaşe îl aşteptau cu ramuri în mână. Fetele şi băeţii presurau drumul cu cununi de spice şi de flori. La bariera prin care era să între se râdicase un arc de triumf colosal. Portretul sultanului strălucea în mijlocul unor semne simbolice. Stindardele turceşti şi româneşti fâlfâeau alăturea" [82]. Soliman paşa, intrând în Bucureşti, pofteşte îndată pe toate căpiteniile oraşului şi le ţine o cuvântare în limba turcească, a căreia traducere fu cetită de Tinghir, şi care se sfârşia prin cuvintele: „Vă recomand, domnilor, de a uita tot trecutul, de a vă întinde cu toţii mâna ca nişte fraţi, bogaţi şi săraci, tineri şi bătrâni; şi ca nişte părinţi către copii lor, să ierte bătrânii celor tineri şi aceştia se respecteze pe bătrâni. Aşteptaţi în pace răspunsul şi ordinile Sublimei Porţi şi totul se va împlini după dorinţa şi spre mulţămirea generală. Am convingere că nu veţi refuza de a recunoaşte locotenenţa şi că o veţi asculta ca pe un guvern legiuit" [83]. Tot în acea zi de 11 August veni la Soliman o deputăţie de vr'o mie de oameni din

[81] *Heliade Mémoires*, p. 251.
[82] *Ibidem*, p. 260.
[83] *Ibidem*, p. 255.

judeţul Prahova. Ghenadie Poenariu îi rosteşte o cuvântare, cerând sultanului recunoaşterea constituţiei şi arătându-i supunerea cea mai desăvârşită. Soliman îi răspunde ca să aştepte poporul în linişte răspunsul pe care sultanul îl va da deputaţiei trimise la Constantinopole [84]. Sara comisarul împărătesc fu poftit la un bal câmpenesc dat în întinsa grădină a şoselei. Un strălucit foc de artificiu închise petrecerea pe la 12 oare, în care cuvintele „Sultan" şi „Constituţie" scânteiau în litere de foc asupra capetelor mulţimei, care le saluta cu aplause entuziaste.

Partidul radical combătea această supunere desăvârşită a ţărei către Turci cu cea mai de pe urmă înverşunare. Rosetti scrise, în *Pruncul român*, asupra abdicărei locotenenţii de şese şi înlocuirea ei cu una de trei, următoarea violentă apostrofă : „Locotenenţa celor şese au publicat un act prin care ea rupe tratatele existente şi cedează Turciei unul din drepturile noastre cele mai mari, singurul drept pentru care ne-am ridicat, singurul drept în puterea căruia aceiaş oameni au protestat contra năvălirei otomane, singurul drept pentru care putem cere ajutorul ceriului şi a celorlalte naţiuni; prin urmare noi înşine tăiem firul existenţei noastre, prin urmare părintele zugrumă pe proprii săi fii. Vai nouă ! dacă guvernul revoluţiei dărueşte streinilor viaţa a doue milioane şi jumătate de Români; dacă guvernul revoluţiei cedează străinilor aceea ce adunarea generală, aleasă după Regulamentul Organic, nu putu consimţi să cedeze în 1837 nici chiar înaintea puterei baionetelor" ! Bălcescu încă judecă mai târziu astfel actul îndeplinit : „Locotenenţa au inaugurat venirea ei, jărtfind prin un act public, remis lui Soliman paşa, autonomia ţărei, cu toată împotrivirea ce i-am făcut. De atunci revoluţia politică fu sacrificată şi părăsită, precum fusese şi revoluţia socială; căci dreptul nostru de a face revoluţia se rezema numai pe autonomia noastră. Aşa dar Soliman paşa şi cu locotenenţa, iar nu Fuad au răsturnat revoluţia. Aceasta nu a făcut decât să substitue un singur căimăcam celor trei locotenenţi. Revoluţia nu mai exista" [85] Bălcescu de aceea şi caută a îndrepta ceeace el consideră ca o neiertată greşală. El îşi dă toate silinţele spre a face pe Tell să pregătească o apărare armată care ar fi putut cel puţin să deie putinţă de a face o capitulaţie onorabilă şi folositoare ţărei ; dar nu putu izbuti.

Cine avea dreptate din doi, urmarea evenementelor se însărcină a o dovedi. Turcii, deşi curteniţi de Români în toate modurile, de şi ascultaţi cu cea mai deplină supunere, tot nu le dau sprijin în contra Ruşilor, ci îi jărtfesc fără cea mai mică răsgândire, precum vom vedea-o în curând. Şi era firesc lucru

---

[84] *Pruncul român* din 14 August.
[85] *Pruncul român* din Iulie. Scrisoarea lui *Bălcescu* citată în nota 33.

să o facă, întrucât, din înfricoşată, Turcia devenise fricoasă; din putere domnitoare, devenise cum şi merita după destrăbălarea ei lăuntrică numai o unealtă oarbă şi ascultătoare în mânele diplomaţiei ruseşti. Apoi era lucru de sine înţeles pentru orice om ce nu se legăna numai cu visuri, că nu florile aruncate sub picioarele lui Soliman paşa erau să determine purtarea Turcilor, ci lanţurile de fier cu care Rusia o ţinea în frâu, şi făcea să dănţuiască, după cum îi cânta, pe ursul cel altă dată atât de cumplit depe malurile Bosforului. Ce s'ar fi întâmplat dacă ar fi triumfat ideile partidului radical, este o întrebare fără rost în istorie! Este însă învederat că revoluţia contra Ruşilor, astfel cum o conduse acel moderat, izbuti numai cât la un fiasco deplin.

Intre aceste, deşi fusese numit Rosetti la directoratul ministeriului de interne şi Ioan Brătianu la poliţia capitalei, ajungând astfel a face parte din guvern, ei nu încetează a publica în gazeta lor. *Pruncul român*, articulele cele mai violente în contra Rusiei. Aceasta, foarte mulţumită de a găsi un pretext de tânguire contra Porţei, „face pe guvernul român respunzător de scrierile dregătorilor săi şi pe guvernul turcesc solidar de faptele celui român", şi trimite deci, la Constantinopole, o notă foarte ameninţătoare, în care spune: „că Rusia ca proteguitoare, nu se poate opune la înbunătăţirea stărei Valahiei; puţin îi pasă de nouele aşezăminte pe care sublima Poartă vroieşte să le recunoască; dar Valahia, prin guvernul său insultă pe împărat şi provoacă pe Rusia. Acest împărat au declarat altă dată răsboiu chiar Sultanului Mahmud, când se crezu ocărât de dânsul. Rusia este greu lovită în onoarea ei şi declară răsboiu Turciei şi oricărei puteri care ar încuviinţa purtarea acestui principat" [86].

O împrejurare destul de neaşteptată dădu Ruşilor prilejul de a se putea supăra şi mai tare pe guvernul muntean, şi a cere astfel dela Turci o reprimare şi mai aspră a acestuia.

De câtva timp se născuse în poporul din Bucureşti, ideea că Regulamentul Organic, temelia înrâurirei ruseşti, trebuie ars, pentru a arăta astfel acestei puteri, că Românii sunt hotărîţi a pune odată capăt amestecului lor. In 6 Septembrie locotenenţa domnească primeşte visita a vreo 20 de oameni, care-i cer Regulamentul şi arhontologia (cartea boierilor), spre a le arde. Cu toată opunerea guvernului, venind popor în o mulţime însămnată, strică uşa secretariatului de stat, unde se aflau actele încriminate. Se aduc îndată două pătaşte îmbrăcate în negru pe care ambele cărţi sunt depuse; muzica începe un marş funebru urmat însă curând de polci şi de valsuri şi poporul a plânge şi a se văita în mod ironic, întrerupând adesea bocetele sale

[86] Heliade, *Mémoires* p. 284, *Anul 1848 în România*, V, p. 816.

prin lungi hohote de râs şi glume din cele mai libere. Astfel ajunge cortegiul înaintea locuinţei consulului rusesc, unde se opreşte, şi acei ce împliniau rolul de preoţi săvârşesc prohodul celor două victime. După aceea merg drept la Mitropolie, unde era înnălţat un rug; mitropolitul este silit să iasă în balcon şi se afurisască cărţile cele două, şi un ţăran le rupe filă către filă, aruncându-le în flacări. După acea mulţimea merge şi dărâmă monumentul râdicat de Kiseleff în amintirea regulamentului [87].

Religia, idealul cel mai scump al Ruşilor, devenise la coborîtorii lui Traian forma comică în care ei turnaseră ura lor în contra proteguitorilor; actul cel mai serios al vieţii, îngroparea, fusese parodiat cu un humor nemaipomenit, pentru a face din el purtătorul batjocurii şi a ironiei celei mai amare. Neputându-şi răsbuna într'un alt chip contra Regulamentului Organic, îl ucidea prin ridicul în partea lui interioară, precum în cea exterioară îl nimicea, dându-l pradă mistuirii flacărilor.

Turcii întorşi de Ruşi contra revoluţiei.— Ruşii nu puteau îngădui o aşa batjocură şi ocară adusă operei lor. Ei obţin cu uşurinţă dela Poartă ca să reprobe purtarea delegatului său, şi să jertfească pe Românii care cu toate acestea sprijineau interesele turceşti contra prea covârşitoarei influenţi ruseşti. Se rândueşte alt comisar turc, Fuad-Effendi, pus de astă dată sub ordinele directe ale însărcinatului rusesc, Duhamel, al căruia cort se înălţa în mijlocul corturilor turceşti, ca un semn că armata sultanului şi generalul ei nu erau decât nişte unelte ascultătoare în mâinile Ruşilor. Oricine putea prezice, chiar depe acum, care erau să fie urmările unei asemenea stări de lucruri. Duhamel care vedea că intervenţia Rusiei nu va putea avea loc decât în urma unei ciocniri între Turci şi Români, caută a provoca o asemenea cât se poate de repede şi întrebuinţează următorul meşteşug spre a reuşi. Se duce anume la Bucureşti şi de aici scrie lui Fuad Effendi, rugându-l să-i trimită către seară vr'o 200 de soldaţi, căci s'ar teme de popor. Omer paşa, comandantul trupelor otomane se opune la această cerere, spunând că el nu poate trimite asupra nopţii soldaţi în Bucureşti, care să sperie poporul şi să deie loc la vreun conflict. Duhamel, fiind însă sigur că Turcul nu-i va refuza dorinţa, şi crezând că Turcii odată cu seara intrase chiar în capitală, trimite pe oamenii săi să tragă clopotele şi să deie alarma că Turcii au intrat în oraş, fiind sigur că astfel va provoca un măcel. Poporul aleargă la toate barierele şi vede că a fost înşelat prin o veste fără temeiu [88].

Totuşi ostenelile lui Duhamel, cele atât de stăruitoare

[87] Vezi descrierea acestei scene şi mai ales modul cum mitropolitul fu silit să rostească anatema, în memoriul mitropolitului Neofit. Hurm., *Doc. Supl.* I, 4, p. 590.

[88] Heliade *Memoires*, p. 316.

nu puteau rămânea fără izbândă. Ciocnirea, dorită de dânsul, se întâmplă cu prilejul intrării Turcilor în Bucureşti, în mijlocul unei poporaţii ce era acum atât de pornită împotriva lor, văzându-i că stăruesc a se purta duşmăneşte faţă cu Românii, cu toată prietenia şi supunerea ce aceştia le arătase, încât o scânteie era de ajuns pentru a face să izbucnească focul.

Turcii anume intrară în Bucureşti în trei coloane, dintre care una prin bariera dela Mihai Vodă, pe unde se afla cazarma din dealul Spirei. Soldaţii români aveau ordin a se întruni cu compania pompierilor în ograda cazărmii, şi, aşezându-se în rând, să primească pe Turci cu onorurile cuvenite şi apoi se se retragă, cedându-le cazarma. Când ajung la cazarmă ştirile că vin Turcii, soldaţii se înşiră în curte şi când Turcii sosesc în dreptul ei, prezentează arma, fără ca Turcii să-i iea în băgare de seamă. Compania pompierilor, care se întârziase puţin, tocmai atunci venia ca să intre în curtea cazărmii, pe dinaintea căreia treceau Turcii, cu mare repegiune, cu fitilurile aprinse lângă tunuri, şi se aşezau în coasta cazărmii în o poziţie ameninţătoare. Căpitanul Zăgănescu, ce conducea compania pompierilor, comandă atunci pas gimnastic şi îşi deschide un drum printre Turci, tăind rândurile lor la dreapta şi la stânga. In relaţia căpitanului asupra celor întâmplate, ne spune : „Turcii ordonară ca toţi ai lor, pe care îi despărţisem la dreapta, să treacă din stânga; în grăbirea lor un soldat turc se împiedică şi lovindu-se de unul de ai mei, care era la coadă, căzu. Un ofiţer turc lovi cu sabia în soldatul meu, şi un alt soldat turc imitând pe ofiţerul său, descărcă puşca sa asupra unuia dintre ai mei care căzu mort. Văzând atunci că eram în faţa tunurilor, am comandat să grăbească pasul pentru a ne apropia de cazarmă. Când mai mult de jumătate din coloană trecuse din direcţia tunurilor, şi când Turcii trecuse acuma cu toţii din stânga, un tun fu slobozit care deschise un larg drum prin coloana mea; loviturile se repetară şi uciseră pe mai mulţi dintr'ai mei. Descărcăturile puştilor şi a carabinelor urmară celor a tunurilor; dar noi eram acuma în apărare în dosul zidurilor cazărmii. Oamenii mei încărcară puştile şi eu comandai foc. Mai mult de trei descărcături avură loc din partea noastră; dar mitralia turcească ne pricinuia mari daune; când tunurile se descărcau, ai mei se culcau la pământ; dar disperaţi, ridicându-se de jos ei strigară ca un singur om : Pe tunuri băieţi, că ne prăpădesc ! Ei se aruncară într'o săritură şi tunurile, încărcate şi gata de a face iarăşi foc, căzură în puterea oamenilor mei; ei le întoarseră în contra rândurilor celor dese ale Turcilor şi dădură foc. Atunci se făcu acea ucidere cumplită, de care Turcii se plâng încă cu drept cuvânt, căci mitralia nu se opri decât pe corpuri omeneşti" [89].

[89] Relaţiunea căpitanului Zăgănescu făcută la ancheta orânduită de consulul englez în I. Heliade, *Mémoires*, p 331.

Imprejurarea, dorită de atâta timp de Duhamel, se întâmplase. Contimporanii nu stau la îndoială pentru a pune acest măcel pe socoteala Ruşilor. Să se observe într'adevăr bine, că Turcii au tras în Români, fără nici o provocare din partea acestora, şi ar fi fost chiar o nebunie ca o mână de oameni să vroiască a se împotrivi armatei turceşti. Apoi pentru ce se aruncase Turcii în goană pe uliţi cu fitilurile aprinse la tunuri? Corespondentul gazetei de Transilvania spune de aceea foarte drept: „Excesele pentru care Turcii fusese *cumpăraţi*, nu întârziară a da un pretext lui Duhamel pentru a chema pe Ruşi" [90].

Două zile după această întâmplare, Cazacii treceau graniţa Valahiei. Turnavit, administratorul districtului Râmnicul-Sărat, se puse în fruntea a o mulţime de ţărani pentru a protesta contra incălcării teritoriului. Crucea şi Evanghelia fură puse precum se zicea, în proclamaţiune, în calea năvălitorilor; dar ele fură călcate în picioare, poporul fu bătut şi preoţii puşi în fiere.

Magheru, retras în Oltenia, se găsia în fruntea unei oştiri de vreo 20.000 de oameni, cari cereau cu mare glas răsbunarea ţării şi conducerea lor împotriva năvălitorilor. Sfătuit însă de vechii săi prieteni şi de consulul englez, a nu arunca ţara în cumpănă necunoscută a unui răsboiu atât de disproporţionat, dă drumul oştirilor sale şi înştiinţează pe Fuad Effendi, despre această hotărîre a sa, prin o missivă din 28 Septembrie, în care ei spune între altele: „Naţia română, în puterea tratatelor sale, şi-au dat noui aşezăminte potrivite cu nevoile sale. Naţia în urma abdicării domnului, au ales din sânul ei un guvern compus din oamenii cei mai luminaţi ai ţării. Acest guvern a fost recunoscut de Excelenţa Sa Soliman Paşa, în numele Majestăţii Sale Sultanului şi felicitat de către agenţii diplomatici ai puterilor europene. La sosirea Excelenţei Voastre poporul v'a făcut protestările cele mai curate şi cele mai vederate de supunere către Inalta Poartă; dar aţi mers cu armata în contra Bucureştilor, unde se întâmplă măcelul, al cărui aţâţător sunt cunoscuţi de întreaga ţară. In mijlocul secolului al XIX-le un astfel de atentat la drepturile naţionalităţii române o astfel de incălcare a teritoriului nostru, potrivnică tuturor tratatelor, dovedesc îndeajuns, că Rusia urmăreşte, fără încetare şi fără pedeapsă, mersul său către cucerirea europeană. Prin urmare subsemnatul, văzând două puteri întrunite contra unei

[90] *Gazeta din Transilvania* No. 85 din 1848. Comp. *Album Moldo-Valaque* par Billecocq 25 Octomvre 1848. „Voilà des exploits que les soldats du Sultan Abdul-Medjid n'auraient certes pas accompli en 1848, si le général Duhamel, jaloux avant tout de venger tant d'échecs personnels, n'avait pas été sous la tente du commissaire turc".

naţii pacinice, şi sperând că Sublima Poartă, se va convinge mai târziu de credinţa Românilor, precum şi de scopurile perfide ale Rusiei, în privirea principatelor Dunărene, depune însărcinarea care-i fusese încredinţată de naţie, pentru a nu atrage asupra ei urmările unui războiu disproporţionat" [91].

Armatele, mai ales ale suzeranului, ocupând Muntenia, dovediră de îndată ţării îngrijirea lor cea părintească, prin jafurile şi cruzimile cele mai neomenoase. „Toată noaptea de 13 spre 14 Septembrie, Turcii prădară casele, despoiară şi uciseră bărbaţi, femei şi copii, sparseră biserici, răpind din ele odoarele. A doua zi pungile şi ornicele fură zmulse cu sila în mijlocul uliţelor. In prăvălii şi magazii Turcii intrau şi luau tot ce le plăcea, fără a plăti nimica. Indigenii precât şi supuşi streini de ambe sexurile fură măcelăriţi; femei fură răpite cu puterea în mijlocul zilei. Supuşii străini alergară a treia zi la consulatele lor respective şi cerură protecţie. Consulii se adunară, se duseră la Fuad Effendi şi protestară, cerându-i socoteală de toate aceste fără de legi" [92].

Ruşii la rândul lor îngreuiară ţara cu o aparenţă de legalitate. Ei mai întâiu se oferiră de a da banii trebuincioşi pentru întreţinerea trupelor în timpul ocupaţiei, care cheltuială de sigur trebuia suportată de ţară, întrucât ocupaţia se făcuse *în interesul ei*. Prin aceasta îşi constituiau Valahia debitoare pentru suma de 300.000 de ruble pe lună. Mai pe urmă apoi, trecând cu armata în Ungaria, ei impun locuitorilor aprovizionarea şi cărăturile pentru oştirile lor, şi astfel dobândesc dela ţară un ajutor aşa de preţios, încât după părerile chiar ale unui general rus (Lüders), în lipsa acestui sprijin, Ruşii n'ar fi putut nici un moment susţinea lupta cu Bem.

Locotenenţa domnească fu răsturnată şi înlocuită prin căimăcămia lui Constantin Cantacuzino; partida constituţională fu risipită şi împrăştiată, parte prin arestări şi maltratări, parte prin surgunire. Cu multă amărăciune caracterizează Heliade purtarea puterii suzerane în scrisoarea sa din 20 Noembrie către Gazeta Transilvaniei: „Capii guvernului naţional, pentru că au reuşit a înnăbuşi o revoluţie de patimi şi de răsbunare, uneltită de Duhamel, pentru că au izbutit a menţinea ordinea după abdicarea vrednică de osândit a lui Bibescu, pentrucă au făcut cunoscut lumii o naţionalitate română, prietenă a Turcilor şi indignată de criminalele intrigi ale cabinetului rusesc, într'un cuvânt pentru că au izbutit a face o mişcare naţională în favoarea gloriei şi a intereselor Turciei, Fuad Effendi comisarul sublimei Porţi în urma unui raport, iscălit de nişte oameni cunoscuţi ca duşmanii Turcilor, ne osândeşte la surgun! Ah!

[91] *Mémoires*, p. 354.
[92] *Mémoires*, p. 337.

Domnule Redactor, dacă Românii ar fi putut prevedea uneltirile lui Duhamel şi purtarea lui Fuad Effendi, sau dacă membrii locotenenţei ar fi avut mai puţină iubire pentru popor şi mai multă ambiţie pentru o glorie zadarnică, astăzi Valahia n'ar fi înfăţoşat decât o movilă enormă de Români, de Turci şi de Ruşi, pe care ultimul Român s'ar fi suit pentru a se apropia de cer şi a cere dreptate dela Dumnezeu !" [93].

Pe când toate aceste restrişti se abăteau pe capul partidului liberal, boierii reacţionari scriau lui Fuad Effendi şi-i mulţumiau „pentru restatornicirea liniştii, ocrotind ţara sub mântuitorul său acoperământ şi întorcând o părintească îngrijire asupra suferinţelor ce o apăsau" [94].

Astfel mişcarea îndrumată de partidul liberal se prăbuşise sub loviturile Rusiei care sprijinea interesele reacţionarilor, identice cu propriile ei interese. Dar cum spune *Le National* : „Pierduţi în stepele lor, fără speranţa altui concurs al Europei decât un sprijin moral, Românii nu s'au temut a desfide pe Rusia. Ei au îndeplinit o datorie de curăţenie de suflet şi de curaj, fără a calcula primejdia, siguri fiind că au lucrat cu vrednicie, chemând-o asupra lor. Toată puterea lor stă în adevărul pe care au îndrăznit a-l spune. Drept mângâiere ei au încă speranţa că vremile apăsării şi ale dreptului celui mai tare au trecut" [95].

Curând după stingerea revoluţiei muntene, Rusia încheie cu Poarta Convenţia dela Balta Liman, în 1 Maiu 1849, prin care se prevede, drept măsură provizorie, ca domnii principatelor să fie numiţi direct de către Poartă pe sorocul de 7 ani. Adunările obşteşti, atât acea ordinară cât şi cea extraordinară să fie desfiinţate şi înlocuite cu divanuri, alcătuite din boierii cei mai de frunte, orânduiţi de domn, care să se îndeletnicească cu revizuirea legilor în fiinţă, şi schimbările făcute de ele să intre în lucrare după ce vor fi fost încuviinţate de ambele curţi. O armată ruso-turcă de 25—35.000 de oameni să ocupe însă principatele, pentru a sprijini ocârmuirile lor, şi, după ce ţările se vor fi liniştit, ea să fie redusă la 10.000. Aceste trupe vor părăsi principatele după desăvârşirea lor organizare; dar vor fi totdeauna gata a reintra în ele, îndată ce ar cere-o împrejurările. Până atunci un comisar rus şi unul turc vor sta în principate, pentru a supraveghea mersul trebilor, şi ei vor îndrepta către gospodari sfaturile şi îndemnările lor, de câte ori vor observa vre-o abatere sau vre-o măsură protivnică liniştei ţărilor.

[93] *Mémoires*, p. 378.

[94] Din 14 Sept. *Ibidem*, IV, p. 350. Coresp. Hory c. Bastide, 17 Sept. *Ibidem*, IV, p. 411 : „Quelques uns d'entre les boyards ont signé une adresse de remerciement aux commissaires turc et russe, pour leur conduite pendant cette trist journée".

[95] Din 25 Iulie, *Ibidem*, II, p. 524.

Asemenea orânduiri nu puteau decât întărîta şi mai tare pe locuitorii principatelor, şi anume nu numai în potriva Ruşilor ci şi în potriva Turcilor care se purtau faţă cu dânşii cu astfel de asprime, deşi Românii le arătase atâta prietenie şi atâta supunere. De atunci încep Românii a vedea că nici pe Turci nu se puteau rezema, şi că ei trebuiau să caute aiurea sprijinirea drepturilor lor, în potriva încălcărilor ruseşti. Turcia urma în această împrejurare o politică duşmană intereselor sale. Ea îşi înstrăina simpatiile unor ţări, pe care ar fi trebuit să le atragă prin toate mijloacele. Dar ea era silită la aceasta de o parte de frica Rusiei, pe de alta prin nepăsarea puterilor apusene. Purtarea Turciei era nesocotită; dar era fatală. Ea nu putea face altfel; trebuia să meargă fără de voie spre însăşi a ei dărăpănare, spre însăşi a ei risipă.

Când soarele începe a coborâ calea sa spre asfinţit nimic în lume nu-l mai poate împiedica de a se cufunda sub orizont. Tot aşa se întâmplă şi cu popoarele, când au dat pe povârnişul decăderei lor; nimic nu le mai poate reţinea.

Indată după încheierea convenţiei pomenite, Mihai Sturza, nevroind să mai domnească sub un control atât de aproape al puterilor suzerane, se retrage din scaunul Moldovei [96].; cel muntenesc era vacant încă dela abdicarea lui Bibescu, la începutul revoluţiei. Poarta orânduieşte deci domni noi în principate, şi anume pe Barbu Ştirbei în Valahia şi pe Grigore Ghica în Moldova, cu consimţirea şi învoirea Rusiei. Obştştele adunării erau înlocuite cu nişte divanuri, compuse din membrii sfatului extraordinar (consiliul miniştrilor), acei ai divanului domnesc şi prezidenţii tribunalelor din capitală [97].

3. IDEILE ZEMISLITE DE REVOLUŢIE

Am văzut din *Ideile partidei naţionale* scrise de Kogălniceanu şi din proclamaţia dela Islaz a lui Heliade Rădulescu mănunchiul cel bogat de idei noue, liberale, a căror înfăptuire era ţinta revoluţiei. Cele mai multe din ele rămaseră numai pe hârtie, încât în această privinţă revoluţia din 1848 aţâţase numai minţile fără a le mulţumi. Trei însă din rezultatele intelectuale ale revoluţiei ne interesa mai deaproape, ca unele ce se ţin mai strâns de viaţa românească, decât vânarea libertăţilor, abstract formulate de revoluţionari. Aceste trei pârghii sunt: 1. Ideia unirii Românilor; 2. Raporturi între proprietar şi muncitor; 3. Răspândirea cunoştinţei năzuinţilor românilor în cugetarea europeană.

---

[96] *Quinze années d'administration en Moldavie*, Paris, 1856, p. 16.

[97] Ofisul domnesc al lui Gr. Ghica din 1850, *Doc. Renaşterei României*, II, p. 957.

Partidul unirei Românilor. — Rusia care căuta în tot timpul să iea cărbunele cu mâna Turciei, nu înceta de a motiva nemulţumirea ei cu revoluţia românească, pe primejdia ce această revoluţie ar aduce-o atât Rusiei cât şi Europei. Rusia anume învinuia pe Români, că ar urzi intrigi în Basarabia, şi că nu-i venea la îndemână a lăsa să se aşeze la porţile Statului ei, o vatră de răscoală în veci arzătoare. Uitând apoi articolele privitoare la unire introduse în Regulamentul Organic, Ruşii adăogau, că înfiinţarea unui Stat din ambele principate ar turbura, relaţiile internaţionale ale Rusiei. Rusia însă împingea mai departe criticile contra revoluţiei române. Ea arăta Porţii că planul de viitor al Valahilor ar fi de a restatornici regatul dacoroman, din Valahia, Moldova, Bucovina, Transilvania şi Basarabia.

Aceste temeri ne arată că în multe capete, mai ales ale tineretului din Muntenia, fierbeau idei de unire chiar a tuturor românilor, şi aceste idei pătrundeau tot mai mult din tainele minţii către lumea din afară.

Ideile de unire a tuturor Românilor nu erau de tot străine de minţile depe atunci, pe cel timp de fierbere a tuturor năzuinţilor naţionale într'o corespondenţă *Gazeta Transilvaniei* spune că „Românii aşteptau ajutor nu numai dela Franţa, Anglia, Italia, Germania şi dela Unguri, ci mai vârtos dela fraţii lor din Transilvania, Banat, Bucovina, Moldova şi Basarabia, cari sunt în număr de 8.000.000" [98]. Şi într'adevăr toată lumea recunoştea, că poporul român este unul şi acelaşi în constituţia lui etnică. Ziarul francez *Le National* spune, că „poporul român este samavolnic clasat în Valahi, Moldoveni, Basarabeni şi Transilvăneni, căci el a păstrat, sub stăpâniri deosebite, acea conştiinţă a drepturilor lui, acea credinţă în renaşterea viitoare a naţionalităţei sale". *Le Siècle* chiar cuprinde toate aceste ţări sub numele de *Roumanie* [99].

Această idee a unirei Românilor într'un singur corp era trasă de fiecare putere în partea şi folosul ei. Aşa chiar Ruşii pe cari i-am văzut, că se arătau îngrijiţi de planurile dacoromâne ale Românilor, nu ar mai fi văzut lucrurile cu aşa neplăcere, dacă s'ar fi putut pune noul stat sub o dinastie rusească, şi se gândiau chiar s'o întemeieze în persoana ducelui de Leuchtenberg [100].

---

[98] Din 20 Iulie. *Anul 1848 în Ţările Române*, II, p. 652. Comp. 4 Iulie, *Ibidem*, II, p. 289: „La Roumanie comprend la Moldo-Valachie, la Bukovine, la Transylvanie et une partie au moins de la Bessarabie, comptant ensemble 8.000.000 d'habitants". Adaogă de Ségur c. Bastide, 3 Noemvrie. *Ibidem*, V, p. 375.

[99] Din 5 Aprilie. *Ibidem*, I, p. 246.

[100] *Allg. Zeitung*, 8 Sept. *Ibidem*, IV, p. 266. „Ist den Fürstenthümern vorbehalten unter dem Scepter des Herzogs von Leuchtenberg vereinigt zu werden".

Se mai purtau însă alţii cu ideia, că Românii ar putea fi uniţi cu toţii, pentru a fi puşi sub un paşă turcesc[101].

Agentul Munteniei pe lângă guvernul revoluţionar german din Frankfurt, Ioan Maiorescu — nu ştim dacă autorizat de cineva sau din propria-i îmboldire, — propusese în acelaş timp „să îndulcească lucrurile şi să împăciuiască Italia în baza cauzei Principatelor, adică Austria să lese Italia liberă, iar ea, ca compensare, să unească Bucovina, Moldova, Valahia şi Transilvania într'un regat, *România*, cu un principe austriac şi sub suzeranitatea Germaniei". Atât Gagern, preşedintele, cât şi Schweinitz, ministrul de externe, făgăduiseră lui Maiorescu să se intereseze de chestie, şi îi ceruseră un memoriu asupra stărei politice a Ţărilor Române, pe care agentul român se grăbeşte a-l alcătui[102]. Această idee de a da Ţările Române Austriei în schimb pentru libertatea Italiei, umbla pe atunci prin minţile diplomaţilor, bunăoară ale celor francezi[103]. Maiorescu căuta să tragă din ea folosul unirei tuturor Românilor. Cu toate acestea un memoriu anonim atrăgea luarea aminte a Românilor asupra primejdiei unei asemenea combinaţii politice: „Existenţa Imperiului Austriac, susţinea acel memoriu, este lanţul care nitueşte robia Slavilor şi a Românilor pentru prezent şi pentru viitor, şi care îi ameninţă cu germanizarea"[104]. Ungurii constrânşi şi ei de nevoile revoluţiei, se prefac numai a se da drept mulţumiţi cu unirea Ţărilor Române, arătându-şi fără să vree îngrijirea pentru o tendinţă de unire mai întinsă a neamului românesc, şi de aceea A. G. Golescu scrie lui N. Bălcescu, că „cu Ungurii nu trebue să ne gândim a face nimic, ci totul împotriva lor. Ei nu vor fi niciodată pentru o Românie liberă, precum nici pentru o Serbie liberă. Ei ştiu ce pericol îi ameninţă, pe cât va sta lângă dânşii un centru de foc naţional sau român sau sârb"[105].

Bine înţeles că o idee care se frământă prin mintea tuturor, nu putea să nu încolţească şi într'a Românilor. Deaceea şi găsim pe Dim. Golescu scriind lui Ioan Ghica următoarele cugetări ce par rupte din lumea visului, dar a unui vis ce se putea întrupa în lumea aevea: „Frumoasa d-tale idee despre unirea ambelor Principate nu prinde rădăcini decât în prea puţine capete moldovene. Aruncam, sunt câteva zile, ochii pe o hartă tipărită la Viena de mai bine de 20 de ani şi care nu conţine decât ţările de neam românesc: Valahia, Basarabia,

---

[101] *Le National*, 21 Iunie. *Ibidem*, IV, p. 24.

[102] Maiorescu c. A. G. Golescu, 14 Sept. *Ibidem*, IV, p. 358. Alta din 16 Sept. *Ibidem*, IV, p. 398. Memoriul lui Maiorescu. *Ibidem*, IV, p. 420.

[103] Guéroult c. Lamartine, 5 Aprile. *Ibidem*, I, p. 256.

[104] Din 11 Iulie. *Ibidem*, II, p. 405.

[105] A. G. Golescu către N. Bălcescu, 19 Iulie. *Ibidem*, II, p. 624. Comp. Articolul din *Pesterzeitung*, 10 Iulie. *Ibidem*, III, p. 558.

Moldova, Bucovina, Transilvania şi Banatul. Ştii d-ta că aceste ţări ar alcătui un regat frumuşel şi rotund, cu hotare pe cari natura însăşi pare a le fi însemnat. Marea Neagră, Dunărea şi Tisa i-ar face o frumoasă cingătoare de mireasă, şi o bună apărare contra neprieteniei străinilor. Centrul acestui regat ni'l da Iaşul sau Romanul. Nu ştiu pentruce această idee care anul trecut ar fi fost o curată utopie, îmi pare azi aşa de cu putinţă, încât mai că s'ar putea pune rămăşag că lucrul se va întâmpla; dar când? Iată punctul nesigur ce mai rămâne" [106].

Ideia unirii Moldovei cu Muntenia. — Dacă însă unirea tuturor Românilor umbla atât în mintea lor cât şi într'a popoarelor europene, ca o putinţă politică, şi apărea acuma pentru întâia oară în concepţia popoarelor, acea a Moldovei cu Muntenia se arăta cu mai mulţi sorţi de izbândă şi era râvnită de Românii Principatelor cu mai multă tărie, ca una ce se înfiripase de mai mult timp în gândurile lor. Am văzut-o apărând pentru întâia oară ca cugetare politică în actul dinaintea anului 1829, prin care se cer mai multe reforme, pe când dorinţa dinastiei străine precedase cu câţiva ani acea a unirei, apărând în 1822 în actul de închezăşluire pe care Turcii îl cereau dela Moldova, pentru a-şi retrage trupele din ea. Ideia uniri Ţărilor surori reapăruse în redactarea Regulamentului Organic se arătase din nou ca o rostire a dorinţei boierilor moldoveni şi munteni, primită şi de ruşi, cât timp ei crezură că vor putea impune noului Stat unitar o dinastie rusească.

Ceva mai târziu, la 1834, fiinţa acestei dorinţe este atestată de consulul francez Bois-le-Comte, într'o scrisoare a lui din Bucureşti. In planul Conjuraţiei confederative a lui Leonte Radu se vede numai cererea unei dinastii străine pentru Moldova, iar ideia unirei apărea numai sub forma mai largă a unei confederaţii balcanice. In 1841 însă se face un pas foarte îndrsneţ încercarea de a se realiza contopirea Munteniei cu Moldova când cu propunerea Muntenilor de a chema ca domn în ţara, lor pe domnitorul Moldovei Mihai Sturza [107]. Această ideie a unirei trebuia să capete o puternică înviorare în anul 1848 când vântul soartei apropie din nou mai cu putere flamurile ambelor Ţări Române. *Pruncul român*, publică de mai multe ori articole *Către fraţii din Moldova*, în cari arată, că „ambele ţări trebue să aibă aceeaşi soartă, după cum sunt o singură naţie ce vorbeşte aceeaşi limbă şi are aceeaşi religie" [108]. Tot pe atunci Vasile Alexandri scrie vestita lui poezie *Unirea.*

---

[106] D. Golescu c. I. Ghica, 7 Aug. *Ibidem*, III, p. 278.

[107] Rădăcinile dintâi ale ideei unirei sunt mai vechi.

[108] Vezi de exemplu articolele din 12 Iunie, 16 Iunie şi 13 Iulie. *Ibidem* I, p. 547; II, p. 139 şi 484, pe lângă multe altele.

Ioan Ghica apără mult această ideie a unirei Ţărilor Române înaintea Porţei, spunând, că „cea mai bună măsură, în interesul Impărăţiei Otomane, ar fi de a uni cele două principate în unul singur, şi de a pune acest stat pe un picior de războiu puternic, în stare de a se împotrivi Rusiei şi Austriei". Anume Ioan Ghica arată, că „Moldova precum şi Muntenia sunt gata de a sacrifica Iaşul sau Bucureştii principiului şi bunurilor unirei, şi Românii ar trebui să se folosească de bunele dispoziţii ale Porţei în această privire, pentru a duce la fiinţă această contopire"[109]. Şi într'adevăr că Turcii pe atunci păreau a fi „dispuşi a îmcuviinţa unirea", după cum spune o corespondenţă din Constantinopole către ziarul *Le National*[110], întrucât Turcii se putuseră convinge de pornirea Românilor în contra Ruşilor. Dar cum spune tot Ioan Ghica : „Deşi Poarta vrea binele nostru şi cu toate că Anglia şi Franţa ne vor sprijini — de îndată ce Rusia va vorbi mai tare, vom fi părăsiţi, încât la urma urmelor, noi trebuie să ne rezemăm numai pe noi înşine"[111]. Şi într'adevăr Franţa, din pricina frământărilor lăuntrice, nu putea să aibă în afară o mare înrăurire, şi era adevărat ceeace spunea *Le Naţional*, că „provinciile române, cu tendinţele lor franceze, vor primi în curând pedeapsa crimei ce au comis, proclamând principiile Franţei chiar la porţile Impărăţiei Ruseşti"[112]. In zadar stăruiau revoluţionarii români cari se coborâseră depe baricadele Parisului pentru a aprinde focul în Bucureşti, ca Franţa să-i sprijine, spunând prietenilor lor din acea ţară, că „gloria revoluţiei române le aparţine", şi rugându-i să le menţină simpatiile lor ; căci dacă i-ar părăsi acuma, ar comite cea mai mare crimă, căci ei înarmaseră braţele noastre"[113]. Franţa sprijinea, nu e vorba numai pe calea diplomatică, atât constituţia cât şi dorinţa de unire a Românilor[114], căci ea avea chiar interes să o facă, deoarece era convinsă, că „numai prin alianţa ei cu Anglia şi cu Turcia, se va mântui Orientul de înrâurirea pierzătoare a Rusiei şi se va putea da o deslegare şi chestiei principatelor". Apoi se mai gândeau diplomaţii francezi, că „fiecare încălcare a Ţarului la Iaşi sau la Bucureşti face să cadă una din stavilele ce se ridică între Moscova şi Constantinopole"[115]. Românilor însă le-ar fi trebuit un sprijin efectiv şi nu numai interveniri diplomatice.

[109] Ion Ghica c. Min. de Externe, Iunie. *Ibidem*, I, p. 651 ; alta din 26 iulie *Ibidem*, II, p. 687.
[110] Din 12 Aug. *Ibidem*, III, p. 383.
[111] Ion Ghica c. Min. de Externe, Iunie. *Ibidem*, I, p. 610.
[112] Din 13 Sept. *Ibidem*, IV, p 331.
[113] Dim. Brătianu c. Paul Bataillard, 30 Iunie. *Ibidem*, II, p. 187.
[114] A. G. Golescu c. Min. de Externe, 4 Sept. *Ibidem*, IV, p. 217.
[115] *Le National*, din 5 Aprilie şi 3 Aug. *Ibidem*, I, p. 246, şi IV, p. 208.

Observăm că tendinţa de unire a Moldovei cu Muntenia dăduse naştere unui partid politic care se manifestase bunăoară în lumea faptelor încă în anul 1841, pe când contopirea tuturor Românilor apăru numai pe orizontul vieţei româneşti ca un vis fermecător, fără a da însă naştere la vreo mişcare mai hotărîtă spre a lui înfăptuire.

Comisia proprietăţei. — Fiindcă, precum am văzut, tot rostul revoluţiei din 1848 în Muntenia se concentra în chestia ţărănească,[116] credem de nevoie a reveni asupra acestei vajnice întrebări a vieţei româneşti şi a o cerceta în miezul ei chiar, desvălit cu prilejul unor desbateri foarte de seamă, petrecute în sânul Comisiei proprietăţei.

Anume pentru limpezirea acestei daraveri, despre care ziarul *Popolul suveran* spunea cu drept cuvânt, că este „cea mai grea, cea mai delicată şi totodată aceea ce a iscat mai multe patimi în ţară" [117]. Guvernul provizoriu luă o măsură care se dovedi mai în urmă a fi fost cu totul nepotrivită, întrucât nu conduse la nici un rezultat, „anume aceea de a institui o comisie mixtă compusă din atâţia delegaţi de ţărani şi de proprietari pe câte judeţe erau în Muntenia, care comisie trebuia să desbată cu maturitate proiectul proprietăţei, pentru ca prin o înţelegere lămurită să se dee acestei grele chestii o soluţie frăţească" [118].

Pentru a pregăti spiritele la o împăcare a intereselor, guvernul nu cruţase de loc proclamaţiile atât către proprietari cât şi către ţărani, tinzând faţă de cei dintâiu a le asigura sufletele contra înspăimântărei, şi proclamând sus şi tare principiul respectului către proprietate, cerând însă proprietarilor a da „fără siluire şi prin despăgubire clăcaşilor câte un petec de pământ, pe cât se va găsi de cuviinţă şi pe cât Statul va avea fonduri a plăti. Patria nu cere dela nimeni sacrificii. Voieşte însă să aibă două milioane cinci sute de mii de fii ai săi, cu acelaş nume de Român, cu aceleaşi drepturi, care să se poată numi Naţie şi să poată scăpa de jugul ce i'l prepară străinul".

Alte proclamaţii sunt ameninţătoare pentru proprietarii ce voiesc să turbure liniştea publică. In una din ele citim : „Unii

---

[116] O dovadă că chestia ţărănească era privită ca miezul revoluţiei, deci şi ca punctul cel mai însemnat al Constituţiei, se vede şi din împrejurarea, că la serbarea în care s'au înfăţişat proiectul de Constituţie lui Soliman Paşa, documentul fu înmânat delegatului turc de 12 băeţi şi 12 fete îmbrăcaţi în costume naţionale. Programul primirei lui Soliman Paşa, 9 Iulie. *Ibidem*, II, p. 363.

[117] „Despre împroprietărirea ţăranilor", Articol din 23 Aug. *Ibidem*, III. p. 626.

[118] Decretul Guv. prov. din 9 Iulie. *Ibidem*, II, p. 359. Prin decretul din 5 Aug. (*Ibidem*, III, p. 243), se numeşte preşedinte al comisiei Al. Racoviţă, iar vice-preşedinte Ioan Ionescu. Lista nominală a delegaţilor ţărani. *Ibidem*, V, p. 514.

din cei cari până la 11 Iunie au trăit în paguba fraţilor lor şi cărora le este greu ca din stăpâni să ajungă fraţi, nu pot să uite trecutul şi legănându-se de nădejdi absurde şi criminale, cred că prin felurite calomnii şi născociri vor izbuti să turbure liniştea" [119].

Prin aceleaşi mijloace, parte de convinpere, parte de ameninţări, căutaseră şi ziarele să încredinţeze pe proprietari, că era în interesul ţărei, al moralei şi al lor însuşi de a consimţi la împroprietărirea sătenilor.

Aşa un articol din *Populul suveran* al lui Ioan Ionescu caută să dovedească, că alcătuirea dintre ţărani şi proprietari pe temeiul clăcei era nedreaptă, întrucât fusese „regulată numai deoparte fără învoirea celeilalte. In loc să îmbrăţişaţi poporul, pe acel pe care l'aţi strâmbătăţit, cerând ca să vă ierte, şi prevenind prin aceasta o teribilă răzbunare, poate şi mai teribilă decât cea din Galiţia, voi în loc de a consolida sfinţenia proprietăţei pământului vostru şi acea a muncei poporului, vă coalizaţi voi, o mână de oameni, împotriva gloatei poporului" [120]. A. G. Golescu într'un articol către proprietarii de moşii cei reacţionari, arată, „cât de nedreaptă a fost tocmeala stabilită de Regulamentul Organic, întrucât plata folosinţei pământului prin muncă nu se împacă cu slobozenia omului, şi de aceea noi voim s'o prefacem în plată cu bani; că proprietarii nu perd nimic, prin atribuirea în deplină proprietate a pământului pe care ţăranii şi astăzi îl posedă ca folosinţă, căci stăpânii nu sunt proprietari pe petecele de pământ legiuite pentru hrana ţăranilor, ci aceia pe cari ei nu-i pot goni depe dânsele sunt adevăraţii proprietari; că dreptul lor de proprietate întru atâta le era mărginit, că nu aveau voie să o vândă, iar pentru interesul proprietarilor tot atâta face, căci ţăranii erau ca şi proprietari" [121]. Intr'un studiu mult mai întins, publicat anonim tot în *Populul suveran*, se aduc toate argumentele în favoarea ideiei împroprietăririi: „că mai întâiu ţăranul împroprietărit e superior lucrătorului şi ţăranului arendaş, căci traiul lui cel bun posedă la un grad mai înalt ideile de ordine şi de moralitate; al doilea, că o naţionalitate nu e sigură de dânsa, nu poate să se apere contra orice năvăliri, decât atuncea când cea mai mare parte din locuitorii ei sunt proprietari, când atunci au un interes văzut, pipăit, strâns legat cu acel al ţărei; că proprietarii în zadar ar spune, că dreptul lor de proprietate decurge din moş-

[119] Proclamaţiile Guv. prov. din 16 Iunie. *Ibidem*, II, p. 615; alta din aceeaşi zi, I, p. 617; a treia din 11 Iulie, II, p. 410.

[120] Din 6 Aug. *Ibidem*. III, p. 267—271.

[121] In *Populul suveran* din 13 Aug. (*Ibidem*, III, p. 429—432), duşmanii împroprietăririi se siliau din răsputeri să răspândească ştiri, că proprietarii nu vor luà nici o despăgubire după scăparea clăcaşilor. Notă din *Gazeta Transilvaniei*, 1 Iulie. *Ibidem* II, p., 233.

tenire, din moşi şi strămoşi, căci şi ţăranii au un drept asupra pământurilor lor, acela dat de munca lor adăogată din generaţie în generaţie, din veac în veac, şi care muncă a folosit numai proprietarilor, pe când ar fi trebuit să folosească şi acelora ce o depuseseră în acele pământuri; că deci prisosul de valoare în veniturile proprietarilor este averea ţăranilor. Dacă se mai iea apoi în consideraţie şi chipul cum au fost dobândite cele mai mult› din proprietăţi, rău câştigate, prin mijloace ruşinoase şi viclenii, atunci se vede ce şubrede sunt aşa numitele drepturi ale proprietarilor"[122].

In proclamaţiile către săteni, Guvernul provizor caută să dovedească nedreptăţile stăpânirei proprietarilor asupra moşiilor lor, aţâţând astfel pe ţărani. Intr'una din cele dintâi adresată moşnenilor (răzeşilor din sate), cari şi ei erau proprietari, guvernul desvoltă următoarea teorie asupra modului cum s'au alcătuit proprietăţile cele mari: „Moşiile, pământul, Ţărei Româneşti, au fost odată ale locuitorilor. Toţi sătenii erau moşneni ca şi voi; dar nişte *venetici* începură a lua, a cumpăra pe nimica, azi petecul de pământ al unuia, mâne al altuia până când se făcură cu mari moşii, iar moşnenii, ajunseră robi, apoi cu Regulamentul clăcaşi"[123].

Teoria aceasta aminteşte fraza din articolul anonim, că proprietatea cea mare ar fi fost rezultatul despoierei şi al înşelăciunei. Dacă însă asemenea concepţii puteau fi puse în articole de ziar, ele nu se potriveau de loc în acte oficiale; căci cum putea atuncea cere guvernul ca să se sfinţească proprietatea când pentru dânsul ea provenia din hrăpiri?

De aceia şi guvernul care lăsase să-i scape condeiul, când scrisese proclamaţia către moşneni, venind la conştiinţa îndatoririlor sale, îndeamnă pe săteni, prin alte proclamaţii, la păzirea rânduielei, şi caută să-i liniştească şi să-i facă să aştepte cu răbdare regularea soartei lor. In proclamaţia din 21 Iunie, găsim pe guvernul provizor îndemnând pe ţărani, că „spre a nu aduce învăluează şi încurcături în interesul oamenilor, pentru munca câmpului din anul acela, să-şi împlinească toate datoriile către proprietarii şi arendaşii lor, tot aşa după cum le-au împlinit până acum". Tot odată îi îmbie să se ţină liniştiţi pela satele lor, căci „trepădarea pela oraşe, ori încetarea dela munca câmpului va aduce scumpete şi foamete asupra ţărei şi rău vouă şi tuturor"[124].

---

[122] Din 25 Aug. Ibidem, III, p 626-642.

[123] Din Iunie. *Ibidem*, I, p. 627.

[124] Proclamaţia din 21 Iunie. *Ibidem*, II, p. 17. Repetat îndemnul în aceea din 6 Iulie. *Ibidem*, II, p. 314; în cea din 30 Iulie. *Ibidem*, III, p. 52, şi din 16 Aug. *Ibidem*, III, p. 476. Că într'adevăr ţăranii refuzau de a mai lucrà, vezi raportul subocârmuitorului de Margine, 20 Sept. *Ibidem*, IV, p. 465. Comp. şi cele ce spune Caimacamul Cantacuzino asupra „ridicărei semnăturilor de către săteni, fără

In această atmosferă creată de actele guvernului şi ziarele revoluţionare, se adună Comisia proprietăţei, în ziua de 19 August 1848. C. A. Rosetti rosteşte cuvântarea de deschidere, în care cu mult entuziasm spune, că „singurul nor ce a întunecat libertatea noastră a fost chestia proprietăţei ; însă acum nu ne mai temem. Nu ne mai temem, pentru că această adunare, în care se află unul lângă altul cel bogat cu cel sărac, cel fericit cu cel nenorocit, cel ce are totul cu cel ce nu are nimic, cela ce este stăpân cu cela ce este rob ; în această adunare toţi sunt fraţi, şi gurile când se deschid spre a vorbi, răsuflând aerul cel curat al frăţiei, vor rosti negreşit legea lui Dumnezeu. Fraţi săteni trebue să înţelegeţi că voi şi numai voi sunteţi Ţara Românească, pentru că voi sunteţi două milioane şi jumătate; pentrucă pânea ce hrăneşte pe tot omul voi o daţi. Voi aţi făcut toate casele acestea ; voi aţi făcut toate câte se văd pe pământul acesta românesc, şi iarăşi voi sunteţi în stare să fericiţi ţara şi să o păziţi de orice rele". Cuvântarea lui Rosetti păcătuia prin alcătuirea ei logică ; căci după ce începe prin a pune nădejde, că înţelegerea dintre cele două clase va pune un capăt grelei probleme a chestiei rurale, sfârşeşte cuvântarea prin o laudă atât de covârşitoare a ţăranilor, încât era o adevărată înteţire a lor asupra proprietarilor [125].

In şedinţa de deschidere, cel dintâiu care are cuvântul este preotul *Neagu*, deputat sătean. El propune o măsură radicală, adecă să se mulţumească proprietarii cu zeciuiala productelor recoltate pe moşia lor din munca ţăranilor, iar $^9/_{10}$ să fie ale acestora ; căci se întreabă preotul : „Câţi proprietari de moşii au arat cu însuşi plugurile lor şi rodul acela l-au strâns cu braţele lor?" Şi preotul răspunde : „Adevărat că nici unul". El adaugă apoi că, „pământul dumitale ar putea mult să stee, şi bani nu ţi-ar mai da, dacă noi n'am fi umplut magaziile dumitale cu producte şi casele dumitale de aur şi de argint". Preotul Neagu observă, că fiecare lucrător de pământ se va sili a munci mai mult, ştiind că lucrează fiecare pentru interesul său, iar nu numai pentru al altuia. Şi ştiţi d-voastră, adaogă preotul *Neagu*, într'o frumoasă comparaţie, „că un fel de bucurie şi pasuri au boii când îi duce cineva la jug, şi astfel de bucurie şi pasuri când îi dejug cineva şi le dă drumul la păşune". Darea de seamă a procesului verbal cuprinde însă observarea, că „în cursul cuvântărei sale, preotul *Neagu* întrebuinţase oarecari cuvinte înveninate asupra proprietarilor, şi că i s'a făcut băgare de seamă de către vice-preşedinte". Deputaţii proprietarilor Lenş şi Radu Ceauşescu sprijinesc alte propuneri, asupra cărora

plata dijmei, şi a slobozirei vitelor în lanurile proprietarilor, fără îngăduealà de a face ispăşenie", 17 Oct. *Ibidem*, V. p. 188. Mai vezi pp. 224, 225, 422, 447.

[125] Cuvântarea lui Rosetti din 9 Aug. *Ibidem*, III, p. 293.

tuturora rămâne ca vicepreşedintele să raporteze guvernului, şi se hotăreşte ca în a doua *seanţă* să se despartă întrebările:

Este liber pe munca sa săteanul?

Este liber pe pământul său proprietarul [126]?

In şedinţa a II-a, Ioan Ionescu pune chestia mai pe înţelesul ţăranilor, înlocuind cuvântul de *liber*, pe care ei nu-l pricepeau, cu acel de *sfânt* — şi propune a se desbate întrebarea: dacă este sfântă proprietatea, pentrucă este productul muncei, şi dacă este sfântă munca, pentrucă este sudoarea muncitorului?

Ioan Ionescu lămureşte întrebarea atingând întâiu sfinţenia proprietăţei şi spunând că „trebue menţinută în ţară aşa cum este ea acum; căci de ne vom atinge de ea, facem o nedreptate. O împărţire a pământului ar fi ceva absurd, de oarece peste 10—20 de ani, înmulţindu-se poporaţia, iarăşi o să venim la o împărţeală, şi precum proletarii ar face o nedreptate luând pământul proprietarilor, peste câtva timp ar trebui să ne atingem şi de pământul acela ce l-ar căpăta astăzi proletarii".

Deputatul proprietarilor, Lenş, susţine însă părerea, că claca n'a fost o robie ci o chirie. La care Neagu îi răspunde: „Ce fel de chirie este ea, când de pildă vii d-ta şi îmi zici: înjugă-ţi boii şi hai cu mine la satul Domniţa. Acolo d-ta în loc să'mi plăteşti cât face munca mea, îmi dai cinci lei, şi trebue să'i primesc, că atâta vrei să-mi dai şi n'am unde mă jelui, căci cu toţii se legaseră întru a nu plăti munca mea cât face, ci cât vreau ei. Asta se chiamă tocmeală?" Deputatul sătean Lipan adaogă: „Noi n'am ştiut nimic de Regulamentul făcut de d-voastră, şi ne-am pomenit cu el în spinare. Nevasta mea secerând de dimineaţă până la prânzul cel mare, nu este slobodă să se ducă să dee ţâţă copilului. Oare nu e robie aceasta?"

Se hotăreşte continuarea acestei însemnate desbateri şi în şedinţa a III-a [127].

In această şedinţă, Lahovari, deputatul proprietarilor, într'o cuvântare mai lungă, apără principiul proprietăţei, arătând între altele, că „proprietatea se întinde, nu numai asupra pământului, ci şi asupra lucrurilor mişcătoare, şi că dacă azi se va lua dela proprietar fără voia sa parte din pământul său spre a-l da săteanului (lucru pociu zice nepomenit în istoria neamurilor civilizate), mâni fără îndoială o să se ceară dela însuşi săteanul parte din vitele sale; şi aşa mai înainte, pentru bani şi pentru toate în deobşte. Când s'ar atinge dreptul proprietăţei, nimeni nu s'ar mai sili să se înavuţească, ca să lase copiilor săi moştenire".

---

[126] Procesul-verbal al „seanţei" I a Comisiei proprietăţei, 10 Aug. *Ibidem*, III, p. 321 326.

[127] Procesul-verbal al „seanţei" a II-a din 11 Aug. *Ibidem*, p. 341 345.

Fără a răspunde la aceste teorii, deputaţi ţărani, Badea şi Enea Cojocarul, revin asupra temei robiei, arătând cum omul „lipit de moşie este într'adevăr rob. Noi n'avem voie să fugim măcar de vreme ce ne aduce înapoi cu dorobanţul, cu bătaia".

Lenş combate pe reprezentanţii satelor susţinând, că, „oprirea de strămutare este mai mult în interesul ocârmuirei decât în acel al proprietarului", la care Enea Cojocarul întâmpină, că „visteria se punea la cale, găsea pe sătean ori unde se afla; iar proprietarul din ducerea unui sătean după moşie, pierdea mai mult, pierdea un rob".

Punându-se la vot întrebarea dacă munca este sfântă şi dacă omul este liber, adecă cu alte cuvinte dacă clăcaşii trebuie să se emancipeze, toţi deputaţii săteni se ridică în picioare, iar proprietarii se scoală depe scaune pentru a părăsi sala, şi sunt opriţi numai prin apostrofarea energică a vice-preşedintelui care le spune la sfârşit, că de părăsesc desbaterile, el nu ia asupra lui cele ce se puteau urma, şi se pune încă odată la vot întrebarea, dacă omul este liber şi sfântă munca lui? Intrebarea este de astădată primită în unanimitate de toţi deputaţii. După aceea punându-se în desbatere întrebarea de a doua, anume dacă este sfântă proprietatea, Stan Stănică, deputat sătean, *având parola* (cuvântul) zice: „Munca este sfântă, şi proprietatea este sfântă, însă după ce se va împărţi şi clăcaşului câte o părticică, apoi va fi sfântă şi proprietatea", la care cuvinte toţi deputaţii săteni se scoală în picioare strigând: „Noi sfinţim proprietatea, însă după ce se va împărţi; acum nu putem". Preotul Neagu explică (ironic) atunci, că „să nu se teamă sătenii, că dacă vor recunoaşte sfinţenia proprietăţei, domnii proprietari cari au recunoscut că munca este sfântă, vă vor zice: luaţi-vă munca şi duceţi-vă unde voiţi. Ce aveţi cu proprietatea noastră"? Ceauşescu, deputatul proprietarilor, văzând unde este greutatea, întreabă pe săteni: „Dacă vă vom da părticica voastră, sfinţiţi proprietatea ce ne va mai rămânea?" la care toţi deputaţii săteni răspund pe întrecutele: „Toţi o sfinţm", sculându-se în picioare. Vice-preşedintele închide această gravă desbatere cu cuvintele: „Am declarat că este sfântă munca, prin urmare, că nu mai este robie, şi am mai declarat, că şi proprietatea este sfântă, prin urmare, că nu suntem socialişti". Propune pe a 4-a şedinţă ordinea de zi: dacă poate cineva să se facă proprietar prin răscumpărare [128].

In şedinţa a 4-a, unul din deputaţii proprietarilor, Ceauşescu, împărtăşitor al ideilor liberale, după cum se văzuse aceasta din şedinţa a 3-a, se scoală deodată şi spune: „Şi eu v'am robit fraţilor, v'am bătut, v'am desbrăcat; de 36 de ani de când mă

[128] Procesul-verbal al „seanţei" a III-a din 12 Aug. *Ibidem*, III, p. 361—73.

blestemaţi. Iertaţi-mă, mă rog, fraţilor săteni, luaţi-vă înapoi ceea ce v'am răpit! Iată-mă, vă dau părticica de pământ". Numerosul public ce umpluse sala, încât acum nu mai încăpea, isbucni într'o detunătură de aplauze, de strigări de ura! iar deputaţii săteni în exaltaţia lor, care de care striga: „Dumnezeu să te ierte frate; să fim fraţi, să trăim în pace! Ura! Vivat, să trăiască Constituţia!"

Abătându-se desbaterea iarăşi, prin silinţele deputaţilor proprietarilor de a reveni asupra dovezei, că chiria şi munca făcută de ţăran pentru plata pământului nu erau asupritoare, vicepreşedintele Ioan Ionescu revine şi el asupra nedreptăţei acelei legiuiri, cu atât mai mult, că Regulamentul voia să unifice toate tocmelile, ceace nu se putea, condiţiile vieţei fiind deosebite în deosebitele regiuni ale ţărei. „Timpul a dovedit îndestul că această nu se poate legiui. Tocmeala trebue să fie liberă, şi trebue să se supună la împrejurările localităţei şi la preţurile curente; de aceea tocmeala trebue să se facă în felurite locuri după felurimea preţurilor. Libertatea în tocmeală, iată principiul care va putea pune în armonie munca cu pământul. Regulamentul a robit tocmeala; el a făcut o lege stabilită şi generală, rezămată pe cifre ce se schimbă din an în an şi sunt deosebite din loc în loc; prin urmare a legat libertatea muncei". Desbaterea însă neieşind la nici un capăt, se hotăreşte a se urma şi în şedinţa a 5-a [129].

In această şedinţă, Ceauşescu, deputatul proprietarilor, care făcea parecă în ciuda colegilor săi, repetă iarăşi declaraţia, că dă pământ sătenilor cât vor avea nevoie, şi că pământul este al lor veşnic cât vor sta pe moşie, iar când se vor duce depe ea, pământul să rămână iarăşi al proprietăţei, şi aşa, adaoge el, vom „înainta, fraţilor, cum înaintează soarele împrejurul pământului, şi ne vom mări precum se măreşte Dunărea în cursul ei, surpându-şi malurile sale". Veni însă la sfârşit desbaterea cea spinoasă asupra câtimei de pământ pe care ţăranii trebueau să fie împroprietăriţi. Un deputat al proprietarlor, era de părere, că „fiecare proprietar este volnic a reţinea pe moşia lui câţi săteni va voi, după calcula ce va face, că este în stare să-i împroprieteze" (sic). Ţăranii cereau să le dee pământ; proprietari răspundeau într'un vălmăşeag de vorbe tot mai învăpăiat: „Pământ avem dar d-voastră. aveţi bani?" Şedinţa se ridică iarăşi fără a se fi hotărât nimic [130].

In şedinţa a 6-a, deputatul Lenş propune în scris amânarea desbaterilor până se vor aduna toţi deputaţii proprietari ce veniseră numai în număr de 7 dela începutul lucrărilor şi apoi se urcaseră până la 11, iar acuma iar începeau a se trage înapoi,

[129] Procesul-verbal al „seanţei" a 4-a din 13 Aug. *Ibidem*, III, p. 390—399.
[130] Procesul-verbal al „seanţei" a 5-a din 13 Aug. *Ibidem*, III, p 437—443.

pentru a împiedica încheieri valabile. Cu toate acestea câţiva din deputaţii proprietarilor rămânând în adunare, se urmează desbaterile înainte[131]. Ţăranii cer atuncea în şedinţa a 7-a[132] să li se dee 14 pogoane la câmp, 16 la baltă, 11 la podgorie şi 8 la munte, asupra căreia cerere se încinge o desbatere ce înveninează tot mai mult relaţiile între reprezentanţii celor două clase până când în şedinţa ultimă, a 8-a proprietarii oferă ţăranilor numai vetrele satelor, adecă locul de casă şi grădină cu un „raion de 20 de stânjeni împrejur, măsurat în stânjeni pătraţi şi cu preţ de un leu stânjenul, bani peşin, iar nu în făgăduieli şi închipuite nădejdi". Se face o mare zarvă asupra acestei propuneri, şi procesul-verbal arată, că „seanţa începând a fi turburată, dialogurile nu s'au putut însemna, fiind vorbele foarte repezi şi înfocate". Şedinţa se închide în acest vălmăşeag, rămânând să urmeze desbaterea pe a doua zi[133]. Aceasta însă nu se mai întâmplă, de oarece guvernul, temându-se ca discuţia să nu înverşuneze din ce în ce mai mult cugetele, în loc de a le înfrăţi, cum se spera la început, declară suspendate lucrările Comisiei, pe motivul că, „seanţele ar deveni tot mai tempestuoase şi că cei numiţi din partea guvernului, în loc să insufle o încredere de nepărtinire întreagă în spiritul păcei, au făcut să creadă cei mai mulţi că aceştia se trag mai mult la o parte decât la alta printr'un zel dictat de simpatii"[134]. Aceste cuvinte ţinteau pe Ioan Ionescu, vice-preşedintele Comisiei, care se arătase cum, am văzut, foarte aprins sprijinitor al ţăranilor.

Le National arată, că „Ruşii vârâse intrigi în Comisia proprietăţei, ceeace nu se prea înţelege, şi că guvernul se hotărâse s'o disolve. Se tindea a se îmbunătăţi starea ţăranilor; dar în starea de faţă a lucrurilor încordarea între ţărani şi proprietari este aşa de mare, că a devenit neapărat a nu se mai cugeta la această chestie care este privită acum, ca un atac adânc al dreptului de proprietate". Tot aşa spune şi *Le Constitutionnel*, că „este de temut o ciocnire între proprietari şi ţărani"[135].

Comisia proprietaţei ieşise acolo unde trebuia să iasă, adică la niciun rezultat.

4. RĂSPÂNDIREA CUNOŞTINŢEI INTERESELOR ROMÂNEŞTI IN APUS

Mai însemnată apoi ca urmări, fu răspândirea în lumea apuseană a ideilor pe care frământările vremilor le aduseseră

---

[131] Procesul-verbal al „seanţei" a 6-a din 18 Aug. *Ibidem*, III, p. 464—476.
[132] Procesul-verbal al „seanţei" a 7-a din 17 Aug. *Ibidem*, III, p. 491—498.
[133] Procesul-verbal al „seanţei" a 8-a din 18 Aug. *Ibidem*, III, p. 511—518.
[134] Decret din 19 Aug. *Ibidem*, III, p. 541.
[135] *Le National* din 3 Sept. *Ibidem*, IV, p. 191; *Le Constitutionnel*, 3 Sep. *Ibidem*, IV, p. 193.

la încolţire în minţile Românilor, şi anume între oamenii învăţaţi, ziariştii şi oamenii politici ai marilor puteri, dela care singuri Românii puteau aştepta sprijinul trebuitor pentru realizarea ţintelor lor. Aceste idei se refereau întâi la caracterul naţionalităţei române, amestecată până atunci cu Ruşii, Bulgarii şi Grecii şi cunoscuţi doar numai de foarte puţini oameni de seamă în adevărata lor fire de popor latin. Apoi Românii doriau să traiască viaţa lor însăşi, fără amestecul tuturor celor care se sculau mai dimineaţă şi care căutau să-şi facă dintr'înşii nişte unelte oarbe ale intereselor lor; să nu mai fie supuşi cel puţin în privirea desfăşurărei vieţei lor lăuntrice la poruncile Turcilor şi ale Ruşilor. Ei consimţiau bineînţeles să rămâie tot supuşi, căci gândul neatârnărei ocolia în sborul lui măestru încă prea pe sus întinsul orizont încât Românii să fi putut năzui a-l atinge cu dorul; dar această proteguire voiau s'o recunoască întreaga Europă şi nu numai statele mărginaşe care hrăniau asupra lor scopuri distrugătoare. In sfârşit tot din frământările vremilor lor, mai răsărise încă o dorinţă, aceea ca cel puţin Moldova şi Muntenia să fie unite în un singur Stat căci unirea tuturor Românilor se ţinea de mâini în sborul ei fermecător în idealul neatârnărei. Ei mai voiau ca acest Stat unit să fie pus sub ocrotirea unei dinastii europene care prin ereditate, să pună odată capăt jocului zicătoarei lor: schimbarea domnilor, bucuria nebunilor.

Toate aceste idei fură răspândite de Românii desţăraţi în scrieri şi articole de ziare, şi mai multe cugete generoase mai ales dintre Francezi, îmbrăţişară dreapta cauză a unui popor martir şi puneau în slujbă vorbitoarea lor pană.

Să enumărăm scrierile de căpetenie care puseră Europa în cunoştiinţa cererilor Românilor.

In 1849 Iulie 1 apare, în ziarul *La Presse* din Paris, protestarea foastei Locotenenţi domneşti, adresată ministrului trebilor externe ale Franţei şi subsemnată de Heliade, Golescu, şi Tell. Tot în 1849 apare şi scrierea lui Jean Henri Ubicini care luase parte la mişcarea din Bucureşti alăturea cu capii revoluţiei, scriere întitulată: *Mémoire justificatif de la révolution roumaine*, precedată de o altă protestare a tuturor capilor revoluţiei către Anglia, Austria, Franţa şi Prusia[136]. Hippolyte Desprez care înserase în fascicolul dela 1 Ianuarie 1848 din *Revue des deux Mondes* articolul său asupra *La Moldo-Valachie et le mouvement roumain*, revine în 1849 asupra aceleiaşi teme, cercetând acuma fărâmăturile zdrobitei revoluţii, în un articol publicat în aceeaşi revistă: *La Révolution dans l'Europe*

[136] Prefaţa d-lui G. Bengescu la cartea lui Ubicini, *Les origines de l'Histoire roumaine*, Paris, 1886, p. IV.

orientale. In 1849 mai apar şi amintirile lui Heliade Rădulescu, cu titlul: *Souvenirs d'un proscrit,* sub anonimul *Un Roumain.*

In 1850 Hippolyte Desprez publică două volumuri: *Les peuples de l'Autriche et de la Turquie, histoire contemporaine des Illyriens, Magyars, Roumains et des Polonais,* în care expune şi Istoria Românilor sub protectoratul rusesc. In acelaşi an Heliade dă la lumină scrierea sa: *Histoire de la Régéneration roumaine,* iar Ştefan Golescu trimite o scrisoare către redactorii tuturor ziarelor pariziene, prin care protestează contra falşei interpretări ce se dădeà mişcărei româneşti. Paul Bataillard publică tot în 1850 un studiu: *Les Principautés Danubiennes,* în *La Revue de Paris,* pe care apoi îl extrage şi ca lucrare aparte. Heliade mai atacă apoi pe Rusia în broşura lui: *Le Protectorat du Czar,* şi publică şi un fel de poemă: *La Résurrection des peuples, La Roumanie renaissante,* dedicată emigraţilor Români şi retipăreşte din nou *Souvenirs et impressions d'un proscrit.* Tot în anul 1850 N. Bălcescu publică însemnata sa cercetare: *Ouestion économique des Principautés Danubiennes,* în care analizează din toate punctele de vedere chestia ţărănească.

In 1851 nu apare nici o scriere politică, dar vede lumina una literară de mare valoare pentru cunoştinţa poporului român, anume: *Poésies de la langue d'or* traduites par I. A. Vaillant de Bucarest. In 1852 apare scrierea lui N. A. Kubalski, vechiu funcţionar public din Polonia, sub titlul: *Recherches historiques et statistiques sur les peuples d'origine slave, maghyare et roumaine,* care pune în lumină deosebirile naţionale ce despart aceste trei popoare, interesele şi istoria lor iarăşi deosebite.

In 1853 se publică traducerea franceză a *Doinelor şi Lăcrămioarelor,* poezii de Vasile Alecsandri, traducere făcută de I. E. Voinescu, cu o introducere de George Bell. Tot în acel an Jules Michelet descrie, în stilul său înflorit, rolul soţiei lui C. A. Rosetti în viaţa soţului ei şi în revoluţia din 1848. Armand Lévy publică tot atunci: *La Russie sur le Danube,* cu protestarea Românilor contra năvălirei în patria lor şi cu corespondenţa dintre Dimitrie Brătianu şi lordul Dudley Stuart.

In 1854, un Valac (Grigorie Gănescu) publică: *Coup d'oeil sur l'administration de la Principauté de Valachie,* în care supune unei aspre critici ocârmuirea Munteniei care provocase revoluţia. Generalul comite de Fiquelmont publică: *La Politique de la Russie et les Principautés Danubiennes,* iar D. Bolintineanu: *Les Principautés Roumaines.*

In 1855 apare o broşură anonimă care atrage luarea aminte „a Domnilor din cabinetul britanic *sur le statu quo des Principautés du Danube*": un studiu: *Les finances de Valachie* de Thibault-Lefèvre; o descriere a răsboiului Crimeei, intitulată: *Guerre d'Orient, Voyage à la suite des armées alliées en Turquie,*

en Valachie et en Crimée. Elias Regnault publică în acelaşi an însemnata sa scriere: *Histoire politique et sociale des Principautés Danubiennes* care, dacă păcătueşte prin o vădită aprindere contra Rusiei, aduce slujba de a apără interesele române. I. C. Brătianu scrie: *Mémoire sur l'empire d'Autriche dans la question d'Orient*[137]. Tot în acest an apar mai multe descrieri pitoreşti asupra Ţărilor Române, însoţite de stampe precum sunt bunăoară: *Nil et Danube. Souvenir d'un touriste*: *Egypte, Turquie, Crimée, Provinces Danubiennes* par I. de Bois Robert, ilustrată cu o mulţime de gravuri, din cari 12 cu două culori; *Les population des Provinces Danubiennes*, cu o culegere de gravuri în apă tare; *Six mois en Valachie, Moeurs et coutumes des Principautés*; *Voyage à Constantinople par les Provinces Danubiennes* par Boucher de Perthes. Ca scriere politică mai însemnăm lucrarea lui Gr. Gănescu: *La Valachie depuis 1830 jusqu'à ce jour*.

In 1856, anul tratatului din Paris, când Napoleon al III-lea se hotărăşte să sprijine cu tot dinadinsul revendicările Românilor şi să facă din ei o stavilă contra înaintărei Ruşilor în Peninsula Balcanică, apar cele mai numeroase scrieri, din cari mai multe vor fi întrebuinţate în paginile ce urmează, ca unele ce însoţesc faptele expuse. Aşa găsim: *Abolition du servage dans les Principautés* de A. G. Golescu, care tratează chestia rurală. In o scriere anonimă intitulată *Affaires d'Orient, Réorganisation des Provinces Danubiennes*: aduce ca argument pentru unire, între altele, textul art. 23 al tratatului de Paris, care spune că Principatele vor avea o organizare *naţională*; căci, argumentează autorul anonim: Administraţia provinciilor dunărene nu ar poseda acest caracter, dacă ar fi deoparte specială Valahiei, pe de alta Moldovei; căci întrucât ar fi *naţională* o administraţie moldovenească şi una muntenească? Moldova este ea o naţionalitate şi Muntenia alta? Nu; aceste două provincii sunt părţile aceluiaşi trup, naţia românească. *Pentru ca administraţia ţărilor locuite de români să fie naţională este neapărat ca această administraţie să poată apuca şi conduce cu aceeaşi mână toate puterile vii ale naţiei*. Edmond Texier: *Appel au congrès en faveur des Roumains*; D. Bolintineano: *l'Autriche, la Turquie et la Moldo-Valachie*; Gr. Gănescu: *L'avenir de la Valachie*; Thibault-Lefièvre: *Le commerce de la Valachie*; altă scriere fără nume de autor este *Coup d'oeil sur les Provinces Danubiennes*, care conţine între altele: originea poporului român, nenorocirile lui, stoarcerile şi apăsătorii lui, poftele vecinilor; *Discours prononcé par l'archimandrite* Iosaphat[138] *dans*

[137] Asupra activităţei lui Ioan Brătianu în apărarea drepturilor Principatelor vezi mai pe larg *Ioan C. Brătianu*, conferinţa de I. T. Ghica, Bucureşti, 1896.

[138] Arhimandritul Iosafat Snagoveanu, unul din emigraţii români dela 1848, este întemeietorul vechei capele române din Paris. El deschise slujba în 1853

l'Eglise roumaine de Paris, cu prilejul emancipărei Ţiganilor. I. A. Vaillant mai publică broşura: *L'Empire c'est la paix,* în care se ocupă mult de chestia Principatelor; *Mémoire de S. A. Grégoire Ghica prince régnant de Moldavie adressé aux Conférence de Vienne,* publié par Lantival (Vaillant); *Mémoire et observations de S. A. S. le prince régnant de Moldavie Grég. Ghica sur le protocole des Conférences de Constantinopole* par Lantival (Vaillant); Cesar Bolliac: *Mémoire pour servir à l'histoire de la Roumanie,* (Provinces Danubiennes); Louis de Nalèche: *La Moldo-Valachie*; Paul Bataillard: *La Moldo-Valachie dans la manifestation de ses efforts et de ses voeux,* extras din *La Revue de Paris*; *Plan d'organisation d'un comité roumain à Paris en vue de l'union de deux Principautés*; Paul Bataillard: *Premier point de la question d'Orient, Les Principautés de Moldavie et de Valachie devant le congrés*; A. Sanejouand: *Les Principautés roumaines devant l'Europe,* apărut întâiu în ziarul oficios francez al Rusiei *Le Nord*; *Les Provinces Danubiennes* extras din „Le Siécle"; Chopin et Ubicini: *Les Provinces Danubiennes ou Roumaines*; La Comtesse Sturdza: *Régime actuel des Principautés Danubiennes,* conţine o călduroasă apărare a principiului Domnului străin; *Réponse à la circulaire de la Porte du 31 Juillet,* memoriu înmânat de generalul Magheru ambasadorilor Franţei, Angliei, Prusiei şi Sardiniei; B. Boeresco: *La Roumanie après le traité de Paris*; *Un mot sur les vraies Principautés Danubiennes* de un vechiu secretar de ambasadă din Constantinopole; Thibault-Lefèvre: *La Valachie au de vue économique et diplomatique, extras din* „Le Correspondant". Scrieri germane favorabile Românilor sunt numai acele ale consulului Neugebaur.

In afară de aceste scrieri ceva mai cuprinzătoare, se află încă multe articole prin ziarele Parisului din acel timp, mai ales în *Le Journal des Débats, Le Siècle, La Presse* şi *Le Constitutionnel*: din ziarele Engleze, în *Daily News*[139]

Din aceste scrieri ia formă o atmosferă de idei din care Napoleon III şi oamenii politici din jurul lui traseră îmboldirea spre sprijinirea năzuinţelor româneşti crezând a le folosi în interesul Franţei, ceeace avù de urmare că norocul de atâta timp aşteptat să-şi oprească zborul asupra Latinilor dela Dunăre.

în un apartament al imobilului No. 22 din rue Racine. Casa fiind dărâmată in 1881, guvernul român cumpără în 1882 capela Dominicanilor din str. Jean de Beauvais, care fu restaurată şi pregătită pentru cultul ortodox, sub direcţia d-lui Selmersheim, arhitect şi inspector al monumentelor istorice. (Notă pusă de G. Bengescu la citarea discursului arhimandritului în cartea sa *Bibliographie franco-roumaine,* Paris 1907, p. 51). Notăm că toate scrierile reproduse aci sunt trecute în această carte. Multe din ele însă nu erau cunoscute de înainte.

[139] Erau şi ziare protivnice Românilor; dar şi acestea contribuiau prin polemicele lor să atragă luarea aminte asupra Latinilor dela Dunăre. Aşa erau mai ales ziarele Austriace: *Oesterreichische Zeitung, Die Presse, der Wanderer* şi altele.

Rezultatele revoluţiei din 1848. — Căzuse deci revoluţia prin apăsarea străină, precum căzuse gândul ei cel mai de seamă, ridicarea stărei ţăranului, prin împărechierile lăuntrice, şi visul ce legănase câtva timp minţile generoase şi înflăcărate pentru binele public, îşi luase iarăşi zborul din lumea aevea către regiunile eterice din cari se coborîse.

Regenerarea României trebuia să se facă pe altă cale, ascunsă încă în măruntaele viitorului. Deşi revoluţia română fusese înnăbuşită ca mişcare fizică, ea avusese un puternic efect asupra minţilor, în cari făcuse să încolţească idei şi păreri noui. Cu drept cuvânt este acest lucru băgat în seamă de oamenii timpului, şi ceeace e mai caracteristic, de străinii de altfel desinteresaţi în mersul vieţei româneşti. Aşa ziarul francez *Le Siècle* din 4 Iulie 1848 spune, că „ideile supravieţuiesc la pierderea bătăliilor, şi suntem convinşi că principiile proclamate la Bucureşti vor trăi, chiar dacă oamenii generoşi cari li se închină ar trebui să fie seceraţi de săbiile ruseşti" [140], iar caldul apărător al cauzei româneşti, Hippolyte Desprez, susţine, că „dacă revoluţia valahă este biruită, spiritul ce a însufleţit-o nu a căzut odată cu dânsa" [141].

Acest spirit în sfera politică se manifestă de odată în închegarea unui mare partid, acel liberal, care cum am văzut, se înfiripase cu încetul în ambele Ţări Române. Cum spune un mare poet :

„Adunate laolaltă picături din depărtări,
Au hrănit cu ele râuri cari în urmă-au format mări".

Revoluţia din 1848 avù deci acest rezultat însemnat asupra vieţei româneşti, că o îndrumă spre orizoane noue : în afară, spre combaterea apăsărei ruseşti şi descătuşarea cugetărei naţionale ; în lăuntru, spre înlocuirea sistemului nedreptăţei şi al privilegiului cu ideile de libertate, dreptate şi egalitate patronate de cugetarea modernă, precum şi spre închegarea statului român într'o întindere mai cuprinzătoare. Dintre ideile de reforme lăuntrice cea de căpetenie, acea în care se adună toate silinţele prefacerei, este îmbunătăţirea soartei clasei celei mai numeroase şi mai însemnate a poporului român, acea pe munca căreia se răzăma întreaga clădire politică şi socială a acestei ţări agricole ; singura clasă care până atunci hrănise viaţa ei, şi totodată singura în care se păstrase încă firea poporului cea neaoşă şi neatinsă de valurile străinismului.

Partidul liberal se închegase chiar dela început, în cugetarea unui Mălinescu sau a unui Constantin Radovici din Go-

[140] *Ibidem*, II, p. 289.

[141] H. Desprez : *La Révolution dans l'Europe orientale* în *Revue des deux Mondes* 1848. *Ibidem*, IV, p. 630—658. Locul reprodus se află la p. 641.

leşti şi pe temelia înnălţărei condiţiei ţăranului, încât cugetarea propăşirei se îmbină tot mai mult cu ridicarea clasei ţărăneşti, problemă se depăşeşte însă mult pe cea curat liberală şi egalitară, şi care este mai complicată şi mai strâns legată cu întreaga noastră viaţă ca popor.

Această împrejurare avu însă o înrâurire însemnată asupra mentalităţei partidului conservator. Acest partid fusesse şi el apărătorul naţionalităţei române în afară, cât şi favoritorul desvoltărei ei lăuntrice. El reclamase şi obţinuse restatornicirea Domnilor pământeni, luptase pentru redobândirea averilor mănăstireşti. Tot el dăduse sprijinul lui desvoltărei învăţăturilor şi teatrului în limba română. Dar de câte ori se iveau idei cari căutau să lovească în poziţia privilegiată a boierilor, ei căutau alipiri către stăpânirile străine, pe cari dealtfel le combătuseră. Aşa când Ioniţă Sturza patronă mişcarea ce tindea la restrângerea privilegiilor boierimei celei mari, această boierime se aruncă în braţele Ruşilor. Tot aşa când aceeaşi boierime văzù, că spiritul naţional, deslănţuit prin şcoale şi teatre tindea a lărgi viaţa românească şi în sfera politică, ea nu stătù la gânduri a jărfi începuturile patronate de ea însăşi, temerei ce a lor desvoltare o înfăţişa.

Partidul conservator se arătà totdeauna gata a jertfi naţionalismul său pe altarul intereselor sale de clasă. In această privire el se întâlnea în năzuinţi cu Rusia, care căuta a pune mâna pe viaţa românească, tocmai prin cultivarea clasei ei politice, boierimea, ceeace consuna şi cu întreg sistemul ocârmuirei ruseşti de atunci bazat pe privilegii, pe încătuşarea libertăţei şi a egalităţei, pe exploatarea celor mulţi şi săraci de cei puţini şi bogaţi. O legătură deci între Ruşi şi clasa privilegiată din Ţările Române era firească şi necesară, şi ea nu apărù nicăieri mai limpede şi lămurită decât în revoluţia din 1848, în care tocmai ideile liberale şi egalitare, reprezentate de partidul liberal, erau să-şi arate jocul lor cel mai puternic.

Partidul conservator dădù deci înapoi pe calea naţională, pentru a-şi apăra poziţia lui privilegiată, pe când partidul liberal, pentru a-şi realiza pe deplin programul, trebuia să devină apărătorul totodată şi al libertăţei şi al naţionalităţei.

Totuşi ar fi falşă părerea că boierimea ca atare era conservatoare şi că mişcarea liberală în Ţările Române a fost îndrumată de popor. Nu s'au petrecut la noi lucrurile ca în ţările Apusului, unde cultura claselor poporane le-a împins a cere drepturi pentru ele; ci la noi mişcarea liberală a fost croită tot din sânul boierimei mari, din care se recruta şi partidul conservator. Pentru a nu mai reaminti pe acei îndrumători ai ideilor liberale şi egalitare pe cari i-am enumerat până acuma în cursul expunerei de mai înainte, însemnăm numai că mişcarea liberală şi egalitară în Moldova fu îndrumată de marii

boieri: Mălinescu, Kogălniceanu, Negri, Ralet, Alecsandri, iar în Muntenia de familiile: Golescu, Creţulescu, Grădişteanu, Câmpineanu, Rosetti şi Filipescu. Nu e vorbă, şi în Franţa, bunăoară, se găsesc nobili cu vederi altruiste cari simpatizează cu revendicările poporului. Dar acolo mişcarea pornea din rândurile acelora ce aveau interesul s'o aducă la fiinţă, pe când la poporul român din Principate, îndemnul însuşi şi cea dintâi scăpărare a cugetărei liberale pornesc din rândurile tocmai ale acelora în ai căror interes ea trebuiea să aducă o spărtură nevindecată.

Partidul naţional, obârşia vieţei de partid în Ţările Române, se închegase din apele trecutului mai îndepărtat. El începe să se diferenţieze în partid conservator şi ciocoi, mai întâi în Moldova pe la 1822, când găsim pentru întâia oară numele de *conservatori* dat boierilor emigraţi în Rusia, de răul ciocoilor lui Ioniţă Sturza. Titlul de partid conservator fusese dat acelei ramure a partidului naţional care ţinea la păstrarea vechei stări a lucrurilor şi privea orice înnoire în viaţa statului ca ceva primejdios pentru bunul lui mers. Aceeaşi caracterizare i se aplica şi acuma, când naşterea partidului liberal adevărat, care nu se mărginea însă numai, ca vechii ciocoi, în rândurile micei boierimi, ci cuprindea tot poporul în întinderea drepturilor, zugrăvea pe acel partid conservator încă şi mai puternic, în privazul timpului, ca o grupare ce ţinea mai mult la starea ei privilegiată, decât la interesele naţionale.

Şi de acum înainte, de câte ori aceste interese nu vor veni în desbinare cu cele de clasă, vom găsi partidul naţional întregit, luptând pentru întărirea neamului, şi el va căuta să-şi ocrotească situaţia lui privilegiată numai atuncea, când avântul naţional va ameninţa această situaţie, — până când la sfârşit, răpit de vârtejul civilizaţiei moderne, şi partidul conservator va trebui să intre în apele ei, prefăcându-şi firea după noile concepţii şi noile curente ale vieţei politice.

Cel mai de seamă rezultat imediat al mişcării din 1848 a fost răspândirea în lumea apuseană a cunoştinţei firei şi năzuinţelor poporului român din care cunoştinţă vom vedea cum se zămisleşte întărirea şi înălţarea lui politică.

CAPUL II

DOMNIILE DE BALTA LIMAN

I

BARBU ŞTIRBEI ŞI GRIGORE GHICA

1. BARBU ŞTIRBEI 1849—1856

Barbu Ştirbei înnainte de domnie. — Domnul ce ocupă tronul muntenesc după revoluţia din 1848, îşi făcuse încă de mult un nume în ţara lui.

Barbu Ştirbei fusese născut în 1799 în Craiova, din marele Vornic Dimitrie Bibescu, şi erà deci frate bun cu Domnul dintre anii 1842—1848; primise însă numele de Ştirbei în urma adopţiunei de către un unchiu din partea mamei sale. Ecaterina Văcărescu, marele vornic Barbu Ştirbei, adopţiune făcută cu condiţie ca să-i poarte numele[1]. Tânărul Ştirbei fu trimes la Paris în 1817, unde urmă cu sârguinţă studiile de filosofie, drept şi economie politică. Când vru să se întoarcă în ţară în 1821, fu oprit de turburările revoluţiei şi rămase în Transilvania, până către anul anul 1825, când putu reintra în Muntenia, unde fu numit îndată ispravnic al judeţului Ilfov şi apoi director al vistieriei, în vremile domniei lui Grigore Ghica, şi în care post stă până la ocupaţiunea rusească din 1828, în timpul căreia numele său de om învăţat şi purtat prin trebile ţărei îi procură, deşi tânăr încă (avea abia 30 de ani), însemnata funcţiune de secretar, redactor al secţiei muntene de întocmire a Regulamentului Organic. După ce el săvârşi atare grea şi migăloasă lucrare în decurs de un an de zile, fu numit în 1830 unul din cei trei membri ai divanului executiv, care purta trebile sub ordinile

[1] Vezi testamentul lui Barbu Ştirbei din 15 Sept. 1831 în N. Iorga, *Viaţa şi domnia lui Barbu Ştirbei* în *An. Ac. Rom.* II, XXVII, 1905, p. 347 (25) Memoriul I apărut şi în ediţie aparte. Familia Ştirbei este amintită, după cât ştim, pentru prima oară, în un hrisov al lui Brancovanu din 1698, *Condica logofeţiei* needită la Arhiva statului, p. 93. Sunt enumeraţi în el: Radu Ştirbei fără rang de boierie, fratele lui Constantin Ştirbei vel clucer şi vărul Cernica Ştirbei vel-armaş. Ca soacră a lui Radu Ştirbei este arătată Ilinca Vorniceasa.

superioare ale ocârmuirei provizorii ruseşti, şi anume în partea cea mai grea a lucrărilor acelor comisii, fiind însărcinat cu departamentul din lăuntru, care avea de luptat depe o parte cu greutăţile introducerei nouelor reforme, pe de alta cu nevoile create prin ocupaţia rusească. La începutul anului 1831, el ia parte la adunarea de revizuire a Regulamentului Organic, şi despre spiritul de care era însufleţit dă dovadă următoarea împrejurare : Un membru propunând ca cele 5 pogoane de fânaţ, încuviinţate ţăranului să fie reduse la 3, toţi membrii adunărei în număr de 43 afară de unul, primesc atare îndreptare. Acel unul singur care se opuse acestor măsuri favorabile boierilor şi obijduitoare pentru ţăran, fu Barbu Ştirbei [2].

După închiderea adunărei de revizuire. Ştirbei devine secretar de stat adică ministru al trebilor străine, post în care starea în care se afla Muntenia peatunci, supusă controlului puterilor şi mai ales protectoratului rusesc, era centrul de unde plecau şi către care se întorceau aproape toate daraverile. Toate proectele şi rapoartele trebuiau alcătuite în două limbi, româna şi franceza, spre a putea fi date în cunoştinţa puterilor stăpâne. Deşi nu ar fi trebuit să fie în competenţa lui, îl vedem în 1832 făcând către Kisseleff, însemnatul său raport asupra stărei Munteniei, la începutul ocârmuirei provizorie ruseşti, în care descrie cu o deplină cunoştiinţă de cauză, şi într'un chip viu şi precis destrăbălarea desăvârşită în care se aflau toate serviciile publice, în momentul când Ruşii ocupară principatele, şi după aceea arată istoricul reformelor care dădură naştere regulamentului, precum şi binefacerile realizate prin noua întocmire dată Munteniei. Acest raport fu întrebuinţat de însuş Kisseleff, ca bază de informaţii, când în 1834, îşi făcu darea lui de samă a activităţei sale [3].

In 1834 Ştirbei trece dela funcţiea de ministru al trebilor din afară la acea a departamentului bisericesc, făcând să fie numit, în locul părăsit de el, fratele său Gheorghe Bibescu. El rămâne în fruntea acestui departament în anul întâi al domniei lui Alexandru Ghica, priveghind întocmirea şcoalelor elementare în toate capitalele ţinuturilor şi în unele comune rurale mai împoporate şi reorganizarea învăţământului naţional, mai cu seamă al colegiilor din Bucureşti şi Craiova [4].

---

[2] *Analele parlamentare ale României*, I, p. 562.

[3] Raportul lui Barbu Stirbei din 1832, publicat în *Convorbiri literare* XXII, N-rile 9, 10 şi 12, XXIII Nr. 1 şi 2. Pentru întrebuinţarea raportului lui Ştirbei de către Kisseleff, comp. partea publicată în *Conv.* XXII, Nr. 9, cu traducerea raportului lui Kisseleff din 1834, publicată în *Analele Academiei*, Seria II, Tomul IX, p. 138.

[4] In cuvântarea rostită de P. Poenaru la împărţirea premiilor din 1843, el spune că „după Lazăr veniră silinţele lui Kisseleff care găsi în Stirbei Vornicul un vrednic ajutor pentru reînsufleţirea învăţământului naţional". *Foaia pentru minte*, 1843, p. 244.

Pentru a se mai odihni de munca încordată căreia se supusese în decurs de aproape 10 ani, în 1835 se duce la Paris, de unde se întoarce în 1837, răspunzând la chemarea principe-

Barbu Dimitrie Ştirbei
Domnul Munteniei 1848—1856. — Colecţia Academiei Române.

lui, care-i oferea departamentul dreptăţei. In acest nou minister Ştirbei dovedeşte aceeaşi destoinicie, râvnă şi iubire de lucru, pe care le arătase în celelalte dregătorii ocupate de el, şi prin

silinţele sale ajunge a desfunda tribunalele de nămolul de procese ce se adunase în ele, şi care paralizau cu totul mersul regulat al justiţiei. In raportul său din 1840 către adunare, Ştirbei enumeră toate îmbunătăţirile aduse de el departamentului lui, şi anume organizarea grefelor şi a arhivelor, şi activarea judecărei proceselor. La venirea lui în capul departamentului, el găsise pendente 24.225 de pricini, către care se mai adaoseseră în cursul anilor până la 1840 încă 42.418, fiind de judecat în răstimpul de trei ani 66.643 de procese. Din aceste se judecă şi se împacă 21.658, se închid din alte motive 26.985 şi mai rămân de hotărît la începutul lui 1840 numai 18.000. Se aduce o uniformitate în lucrările de procedură a tuturor instanţelor, îndatorindu-se grefierul a ţinea o condică şi a trece în ea toate actele pentru care legea cerea o atare formalitate. Se alcătueşte un comitet care se pregătiască legile trebuitoare, şi se traduce din limba franceză condica de comerţ. Se mai înfiinţează patru catedre pentru studiul dreptului [5].

In 1841 Ştirbei părăseşte din nou ocupaţiile şi se întoarce la Paris; dar răsturnarea principelui Ghica şi alegerea noului domn îl fac să vie în ţară, unde dă concurs fratelui său Gheorghe Bibescu la alegerea de domn. In 1844 când Bibescu trebuia să plece la Constantinopole spre a lua învestitura, Ştirbei este numit în postul de ministru de interne. In această însuşire lucrează împreună cu domnul la introducerea tuturor măsurilor de îmbunătăţire administrativă care deosebesc domnia Bibescului. In 1847 Ştirbei se retrage din acel post, rămânând departe de trebile publice până la 1849, când în urma Convenţiei dela Balta Liman, este numit la domnia Munteniei de către ambele curţi cari năbuşiseră revoluţia munteană.

Reforme. — In ziua de 16 Iunie anul 1849 Barbu Ştirbei fu uns de domn al ţărei Munteneşti în catedrala din Bucureşti. Şi Muntenia avea nevoie de un bărbat luminat şi ocârmuitor destoinic precum era Ştirbei, acuma după revoluţia care zdruncinase atât de adânc starea ei materială, prin ocuparea violentă a ţărei, şi acea morală, prin deschiderea de nouă orizoane, cu atâta mai mult că noui greutăţi, noui ocupaţiuni erau să vină în curând să adauge încă la greutăţile existente. A se conduce însă Statul către progres în asemenea condiţiuni era greu, dar Ştirbei în Muntenia, ca şi Grigore Ghica în Moldova, au ştiut să o facă.

Intâia grijă a domnului, încă pe când armatele străine ocupau pământul ţărei, fu redeschiderea şcoalelor, care stătu în nelucrate $2^1/_2$ ani, dela revoluţie. In Octombrie 1850 se face

[5] *Relaţia din partea departamentului dreptăţei cuvântată în seanţa obşteştei adunări,* Bucureşti în tipografia lui Z. Caralechi şi fiu, Iunie în 24, 1840.

o solemnitate, la care Ştirbei rosteşte un însemnător discurs [6], în care între altele îndeamnă la „înzestrarea patriei cu bărbaţi împodobiţi de ştiinţi pozitive şi speciale în deosebite ramuri, încât să se poată compara cu cei mai învăţaţi de aiurea; cu acest mijloc putem numai deschide ţărei izvoare de fericire şi a ne socoti şi noi între neamurile civilizate". Se înţelege că o asemene izbândă se aştepta numai dela reintroducerea limbei române în cursul superior al şcoalelor. Căci pe lângă învăţarea limbei şi deprinderea culturei franceze care se hrănia necontenit prin tineri ce sosiau din Paris, poporul mai doria şi o învăţătură în limba ţărei, cu atât mai mult că el văzuse că din cultivarea acestei limbi se alesese cu ceva progres. Erau nu e vorba şi partizani ai sistemului lui Bibescu, învăţăturile mai înalte în limba franceză, direcţie ce era combătută cu energie de acea transilvăneană şi latinistă reprezentată prin Laurian şi Ion Maiorescu, aşa că şcoala germană le arată de astă dată mai apărătoare a geniului natural decât cea franceză.

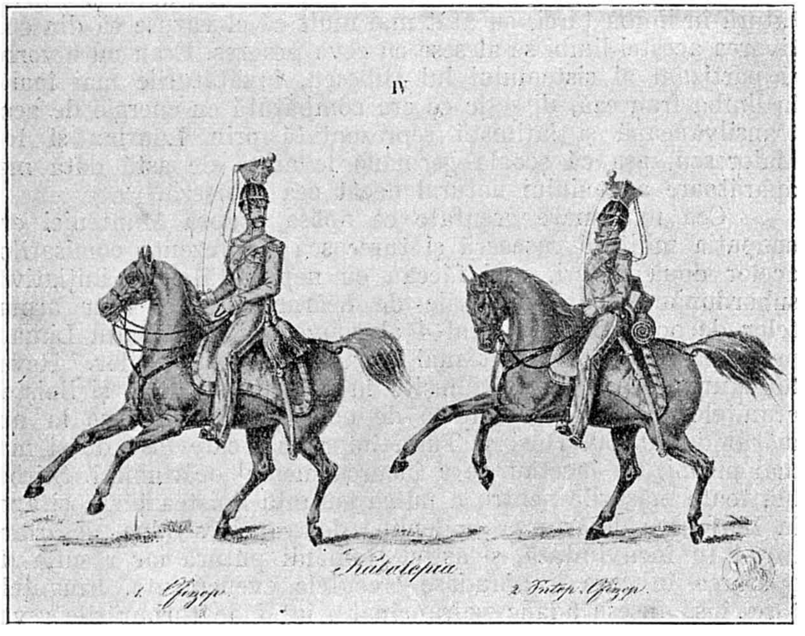
Cea mai mare greutate ce apăsa asupra Munteniei era ocupaţia militară rusească şi turcească şi prezenţa comisarilor acelor două puteri, cari făceau cu nepuţinţă orice iniţiativă, subordonând toate măsurile de ocârmuire intereselor armatelor de ocupaţie. Articolul 4 al convenţiei dela Balta Liman, prevedea cum am văzut mai departe ocupaţia ţărilor. [7] Revoluţia ungurească fiind înăbuşită în 13 August 1849, şi liniştea graniţelor restabilită, trupele de ocupaţie fură reduse la numărul de 20.000, Ruşi şi Turci împreună, care însă de şi mai mai puţini, nu încetau de a încurca mersul ocârmuirei. Ştirbei luă toate măsurile pentru a putea garanta liniştea ţăr. , şi apoi în 1851 ceru deşărtarea ei deplină de trupele străine, leşărtare care-i fu încuviinţată, şi astfel Românii putură iar răsufla de apăsarea în care îi afundase trecutele evenemente. Finanţele ţărei însă fusese adânc zdruncinate, întâi de turburările revoluţiei, apoi de cheltuielile ocupaţiei ruso-turce. Vistieria se încărcase cu o datorie de 19.066.000 de lei. Ştirbei hotărî ca fond de strângere a acestei datorii să întrebuinţeze a patra parte din veniturile mânăstirilor închinate şi neînchinate, şi cele două zecimi adiţionale la dăjdii, a căror ridicare îi fusese încuviinţată de obştescul divan. Dar clerul grecesc se împotrivi a plăti partea ce se cuvinea să răspundă şi guvernul nu găsi cu cale să aplice această măsură numai la mânăstirile cele neînchinate; iar cele două zecimi, deşi s'au împlinit, aceasta

[6] Discursul lui Ştirbei publicat în *Vestitorul românesc*, pe 1851, p. 205 N. Iorga *l. c.* Memoriul II, p. 10 şi 12 apreţuieşte prea aspru direcţia franceză. Veniau în adevăr tinerii din Paris cu obiceiuri uşoare (de şi desigur nu toţi) şi cu o limbă stricată, dar atuncea şi idei şi apucături civilizătoare.

[7] Firmanul Sultanului din 14 Aprilie 1851. *Vestitorul român* 1851, p. 105

s'a făcut cu începere dela 1851, sumele încasate pretinzându-se de guvernul rusesc ca un început de plată pentru cheltuielile ocupaţiei din 1848 [8]. Fără a spori contribuţiile, principele izbuti numai, prin regularitate şi controlul încasărilor şi a cheltuielilor, ca datoria să fie plătită din prisosul de venituri, şi ea fu redusă în 1853 la 4.600.000 de lei [9].

Miliţia fusese deasemenea zdruncinată prin revoluţia din 1848, în organizarea ei, deabia începută. Ea trebuia, pentru a zice astfel, creată din nou. Pentru a forma un corp de ofiţeri

Cavaleria Munteniei 1852
Din «Albumul Oştirei» 1852. — Colecţia Academiei Române.

capabili, se instituie în 1850 o scoală militară, în care elevii erau primiţi prin concurs, eşind din ea pe an câte 12 absolvenţi care, după un an de serviciu în front, erau trecuţi ofiţeri. Se înfiinţează şi o baterie de artilerie, adăugându-se 8 tunuri la cele 4 ce fusese dăruite de mai înainte ţărei de Poartă. Ceeace împiedica însă propăşirea armatei era împrăştierea ei pe liniile de fruntarii, fiind întrebuinţată la paza pichetelor Dunărei şi

[8] *Starea finanţelor ţărei Româneşti la retragerea din domnie a prinţului Barbu Ştirbei.*

[9] Adresa divanului cătră domn. din 2 Martie 1853 în *Etat de l'administration des services publics de la principautè de Valachie en Iuin 1856.*

la acea a graniţei Carpantine. Răspândită astfel pe o mulţime de punte, instrucţiunea technică era peste putinţă şi armata se demoralizase şi zăcea în neştiinţă. Pentru a face din ea ceeace trebuia să fie, un corp care să slujească la caz eventual spre apărarea ţărei de duşmanii din afară şi nu numai la paza ei poliţienească, Ştirbei organizează două alte corpuri menite a îndeplini ele aceasta de pe urmă însărcinare, cari corpuri fusese prevăzute de Regulamentul Organic, dar până atunci rămăses neîntocmite, anume un corp de păzitori ai graniţelor compus din 5 batalioane (împărţite fiecare în 5 companii), din cari trei aveau să păzească linia Dunărei, iar două acea a munţilor. Din numărul total, a treia parte făcea la câte 2 săptămâni slujba activă. Al doilea corp pentru siguranţa internă era o jandar-

Artileria Munteniei, 1852
Din «Albumul Oştirei» 1852. — Colecţia Academiei Române.

merie sub numele de dorobanţi, împrumutat dela vechii darabani, cu toţii călări şi înarmaţi cu o carabină şi o sabie. In fiecare din cele 17 districte ale ţărei se înfiinţa câte un escadron de dorobanţi, de 200—300 de oameni, puşi sub un ofiţer şi mai mulţi caporali, şi aceştia făceau slujba alternative de câte 2 săptămâni. Astfel se ajunge a se crea o poliţie a graniţelor, lăsându-se pe deoparte miliţiei rolul ce era menit să-l aibă, pe de alta ne împiedecându-se cu totul pe grăniceri dela munca câmpului. Armata, putând întrebuinţa timpul la a ei instrucţie, nu întârzie în puţin timp a face un progres simţitor.

Prin instituirea dorobanţilor de către Ştirbei, reînoirea vechiului aşezământ ostăşesc al ţărei, s'a pus baza viitoarei ei reorganizărei în privirea militară, şi timpurile mai noue care au pus temeiul armatei româneşti în corpul dorobanţilor, nu au făcut decât a clădi mai departe pe temelia vechei consti-

tuiri a armatei române, a căreia primă desgropare este datorită lui Ştirbei.

Celelalte mai însemnate reforme ale lui Ştirbei fură : acea privitoare la raporturile muncitorilor cu proprietarii de pământ şi reorganizarea învăţământului, care introduce înapoi limba naţională, ambele reforme îndeplinite în decursul anului 1851.

Legea agricolă a lui Ştirbei sporeşte numărul zilelor de muncă dela 12 câte erau sub regulament la 22; dar scăzând câtimea de muncă ce ţăranul era îndatorit să îndeplinească în o zi, nu îngreuiază starea plugarului. Următorul tablou arată lucrările agricole pe care săteanul era nevoit să le facă în o zi regulamentară şi în o zi după legea lui Ştirbei.

Regulament	*Ştirbei*
Arat 10 prăjini pogoneşti în moină; 7 în ţălină.	8 pr. pog. în moină 5 în ţelină.
Grapat 1 pogon.	16 pr. pogoneşti.
Podvoadele 5 zile cu 4 boi pentru o distanţă de 12 oare;	idem
Cu 2 boi 3 zile p. 6 oare.	idem
Sămănatul cu mâna; 5 pogoane.	3 pogoane
Sămănatul cu acoperirea piciorului 1 pogon.	16 pr. pogoneşti.
Sămănatul cu sapa : 3/4 de pogon.	1/2 de pogon.
Săcerişul 3 1/2 clăi	idem
Culesul 20 de baniţi	10 baniţi.
Cositul 1 pogon	12 prăjini pog.
Strânsul fânului 1 pogon	idem

Legea lui Ştirbei păstrează dijma, însă suprimă carul de lemn de transportat din partea ţăranului, ziua de plug în afară de acele ordinare şi cei 4 oameni la sută ce erau datori sătenii să deie proprietarului. In privirea pământului pe care proprietarii erau datori a pune la dispoziţia sătenilor, Ştirbei păstrează în toate privirile vechea măsură. Numai cât locul de izlaz îl sporeşte dela 1/2 de pogon de cap de vită la un pogon întreg, fiind şi acuma ca domn consecvent cu ceeace lucrase ca deputat în adunarea de revizuire a Regulamentului, când votase singur din toată adunarea contra răstrângerei pământului de hrană a vitelor săteanului, propusă prin un amendament[10].

[10] Mai sus p. 122. Sporul de pământ ce nu fusese primit de comisia ce întocmi noua legiuire, fu adaos prin observaţiile principelui însuş, precum se vede aceasta din originala condică care conţine acest proiect de lege, aflată în păstrarea principelui A. Stirbei care au binevoit a mi-o pune la dispoziţie în 1892 când scoteam vol. VI al ediţiei I a Istoriei Românilor.

Cu alte cuvinte legea lui Ştirbei a stabilit câtimea reală a muncei, pe care ţăranul poate s'o facă în o zi, spre a înlătura deoparte tânguirile proprietarului asupra neîndeplinirei muncei din partea locuitorilor, de alta ale acestora despre asupririle proprietarului. In multe alte priviri această lege conţine un progres asupra trecutului, precum în regularea modului cum trebuiau să fie formate alcătuirile de bună voie, pentru locul de hrană trebuitor peste numărul de 5 vite prevăzut prin lege, prin care măsură se îndepărta arbitrarul tocmai în partea cea mai delicată a daraverilor ţărăneşti. Asupra dreptului de strămutare a locuitorilor, deşi legea lui Ştirbei lasă în alte priviri, dispoziţiile regulamentare aproape neschimbare, uşurează totuşi strămutarea, învoind-o fără nici-o mărginire, la împlinirea fiecărei perioade de recenziment, care avea să fie însă numai de 5 ani în loc de 7, şi împiedicările mai grele sunt prevăzute numai pentru cazul când strămutarea s'ar face în lăuntrul perioadei recenzimântului.

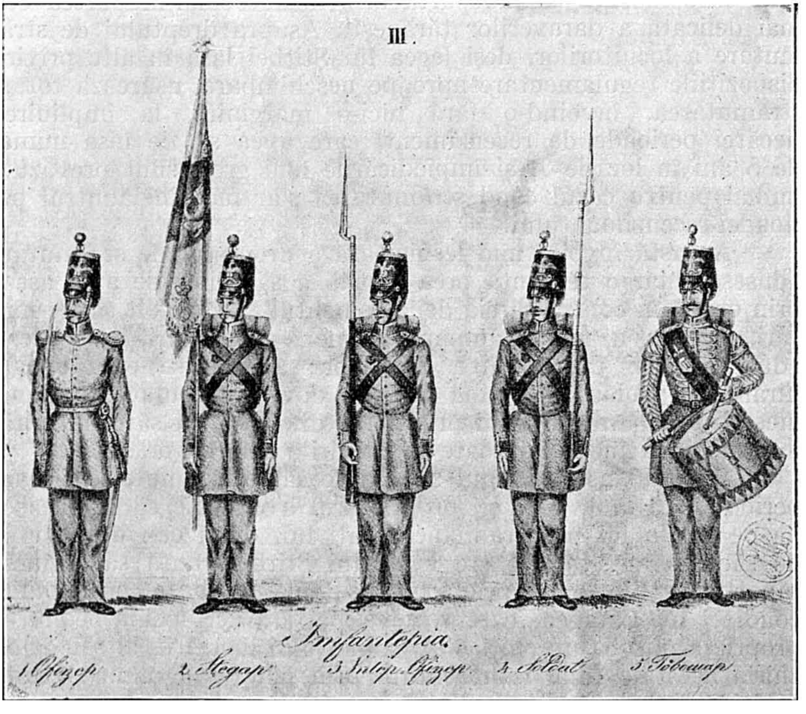
Această învoire mai lesnicioasă a dreptului de strămutare adusese chiar o tendinţă prea rostită a sătenilor de a se aşeza prin oraşe, în contra căreia departamentul este nevoit să iee măsuri, pentru a mai stâmpăra asemene apucături, ce puteau aduce tocmai dărăpănarea ţăranilor; anume se cerură dela ţăranii ce vroiau să devină orăşeni, dovedirea cunoştinţei unei meserii sau garanţia unui proprietar din oraş, că săteanul strămutat îşi va îndeplini toate îndatoririle sale de orăşan [11].

Precum însă săteanul avea voie să se strămute la fiecare period de 5 ani, aşa şi proprietarul avea voie să izgonească de pe moşia lui pe ţăranii neplăcuţi lui, după ce-i despăgubia de sădirile lor. In deobşte legea lui Ştirbei caută să reguleze raporturile dintre proprietari şi săteni, pe baza principiului condicei lui Caragea, care socotea pe ţăran ce locuia pe moşia proprietarului ca un chiriaş al pământului lucrat în al său folos, chiria acestuia fiind reprezentată prin plata sau munca făcută în folosul proprietarului. Ştirbei privia însuşi legea lui ca transitorie, până se va putea introduce de obştie în Muntenia învoielile de bună voie, „la care învoieli priveşte mai cu seamă duhul acestei legiuiri, şi pe care se sileşte a le înlesni prin toate mij-

[11] Jurnalul sfatului administrativ extraordinar publicat în *Buletinul oficial* pe 1851, Nr. 69. p. 273. — Protivnicii principelui Stirbei, găsesc mijlocul de a critica şi dispoziţia de liberă strămutare încuviinţată ţăranilor, spunând că domnul ar fi luat atare măsură spre a-şi umplea moşiile lui de locuitori. (*Coup d'oeil sur l'administration de la principauté de Valachie de 1849—1853* par un Valaque Paris, 1854, Bibl. Acad. Col. Sturza, No. 3775, p. 25). Mai jos însă, uitând învinuirea adusă, broşura susţine că nicăirea sătenii nu ar fi fost mai apăsaţi decât pe moşiiile domnului, (p. 38). Cum se face atunci de oamenii se strămutau pe moşiile principelui dacă aici îi aşteapta apăsarea şi relele tratamente! Ura nu este niciodată logică.

loacele". Legiuirea se mărgineşte însă a regula ea, în locul învoielelor, raporturile ce s'ar naşte până la nevoile săteanului de pământ pentru 5 vite maximum, rămânând ca cea ce ar întrece atare cifră să se întocmiască tot prin bună înţelegere.

Este de netegăduit că legea lui Ştirbei ţinea mai bine seamă de nevoile ţăranului şi-l lua sub a ei ocrotire într'un chip mai întreg de cum o făcea Regulamentul Organic, şi că este deci un pas înainte făcută către regularea mai dreaptă a

Infanteria Munteniei în 1852
Din «Albumul Oştirei» 1852. — Colecţia Academiei Române.

raporturilor între ambele clase [12]. Principiul însă pe care această lege se întemeia, baza ei teoretică, anume concepţia raportului ţăranului către pământul lăsat în al lui folosire, ca acel al unui chiriaş, era de tot greşită, deoarece am văzut în mai multe

[12] Legea lui Stirbei din Iunie 1851, publicată împreună cu instrucţiile şi mai multe anexe sub titlul: *Instrucţii pentru introducerea nouie legiuiri privitoare la reciproacele drepturi şi îndatoriri ale proprietarului şi ale lucrătorilor pământului.* Bucureşti, Tipografia Statului, 1851. Pentru asemănarea cu dispoziţiile Regulamentului Organic al Munteniei, vezi *Analele parlamentare*, I p. 79.

rânduri că ţăranul, chiar după ce se vânduse vecin sau rumân, tot păstrase dreptul său de proprietate asupra ocinei lui de pământ. Concepţia legei lui Ştirbei înlătura pentru totdeauna dreptul de împroprietărire[13].

Ştirbei mai sporeşte lefile funcţionarilor, spre a-i îndemna la o purtare mai corectă faţă cu publicul cu care veniau în atingere, şi recunoaşte apoi şi funcţionarilor de mai puţin de 200 de lei leafa pe lună dreptul la pensie, de care nu se bucurau mai înainte.

Pentru încurajarea agriculturei înfiinţează o fermă model şi încurajează plantarea de duzi; întemeiază apoi o şcoală de arte şi meşteşuguri, organizează un început de serviciu sanitar, stabilind spitaluri în toate ţinuturile, şi se creiază o şcoală de hirurgie la Bucureşti.

In privirea lucrărilor publice se alcătuieşte un corp al personalului punţilor şi şoselelor, cu o şcoală anumită; se desfiinţează ca prea împovorătoare prestaţia personală de 6 zile pe an pentru lucru la şosele, şi se înlocuieşte cu un impozit de 9 lei pe cap de ţăran, din care 6 plătiţi de el şi 3 de proprietarul pe moşia căruia se afla, prima încercare de supunere şi a claselor privilegiate la contribuţie. Cu sumele adunate din darea înlocuitoare prestaţiilor, se aşterne şoseaua cea mare ce trebuia să lege capitala ţărei cu monarhia Austriacă, dela Bucureşti prin Ploieşti la Predeal.

In ramul judecătoresc se promulgă codul şi procedura penală în 1851, iar condica civilă este îndeplinită prin deosebite dispoziţii legiuitoare. Se grăbeşte încă cercetarea pricinilor, aşa că în anul 1853 se ajunge aproape a se istovi toate rămăşiţele vechi.

Se înfiinţează o tipografie spre tipărirea cărţilor sfinte trebuitoare slujbei.

Toate aceste măsuri, introduse din iniţiativa principelui, erau privighiate de el în a lor executare, şi călătorii regulate întreprinse prin judeţe îi dădeau mijlocul de a se încredinţa în persoană, despre gradul până unde pătrunsese dispoziţiile luate de guvernul central în practica şi obiceiurile administraţiei ţinutale[14]. Astfel ajunse Ştirbei, prin o muncă stăruitoare, a readuce în puţini ani mersul Munteniei iarăşi pe pârtia propăşitoare, când deodată cerul iar se întunecă, un nou răsboi izbucneşte, şi Muntenia este expusă alăturea cu Moldova la o nouă încălcare a oştirilor străine, şi anume ale celor două state

---

[13] Comp. Kogălniceanu, *Ştergerea privilegiilor boiereşti, desrobirea Ţiganilor şi emanciparea ţăranilor* discurs rostit în Academia Română 1 Aprilie 1891, Bucureşti, 1891. p. 34.

[14] In relaţia asupra inspecţiei făcute de domn în ţară în 1851, *Vestitoru omânesc*, 1851, p. 309, spune : „că scopul acestui voiaj avea de ţintă a se încredinţa M. S. dacă cursul slujbei e conform cu impulsia activă ce-i este dată”.

vecine cu ele dinspre nord: Rusia întâiu pentru un timp mai scurt, apoi Austria pentru tot restul cât mai stătu Ştirbei în scaunul muntean.

Retragerea la Viena. — Chestia locurilor sfinte aprinsese iarăşi răsboiul între cele două puteri, ce împărţiau dreptul de supremaţie asupra ţărilor române, şi Turcia fiind de astădată susţinută de puterile Apusului, Rusia trebuia să înfrunte o puternică coaliţie. Vom vedea mai la vale cum de Ruşii îndrăzniră să întreprindă această luptă. E însă netăgăduit că ei se hotăresc a face întâiul pas duşmănesc ocupând principatele. Incă din luna Martie 1853, se temeau în Bucureşti de o pătrundere a Ruşilor în ţările române, veste transmisă de ispravnicul de Putna, dar care se adeveri în curând ca prea timpurie. Ştirbei spre a se asigura despre adevăr, vroi să trimită la Iaşi pe colonelul Bibescu, sub pretextul complimentărei lui Grigore Ghica, pentru însănătoşirea lui din o boală. Consulul rusesc Kalcinski îl asigură însă că-l va înştiinţa el singur despre intrarea ruşilor în Moldova. Tocmai atunci venind agentul lui Ştirbei, Aristarchi, din Constantinopole, îi spuse că Turcii, în caz când Ruşii ar declara răsboi, ar cere dela domnii Ţărilor române să se retragă din domnie. Poziţia lui Ştirbei devenia grea deoarece se aştepta pe fiece zi ca Ruşii să intre în Moldova şi această păşire peste graniţele otomane, în care pe atunci se priveau ca cuprinse şi ţările române, nu putea fi interpretată altfel decât ca o declarare de răsboi. Peste puţin timp Ştirbei şi primeşte, dela comandantul oştirilor ruseşti, ordinul de a lua măsurile trebuitoare spre aprovizionarea trupelor împărăteşti, cari erau să pătrundă în Muntenia. La această veste poporul Bucureştilor, ştiind că Ştirbei nu va vroi să slujească la doi stăpâni şi mai curând se va retrage, se arată foarte îngrijit pentru părăsirea ţărei din partea domnului în nişte momente atât de critice, Ştirbei se sileşte pe cât poate să liniştească mulţimea. Ruşii trecând Prutul în 20 Iunie 1853, Ştirbei primeşte în 5 Iulie comunicarea lui Nesselrode prin care îi spune că nu se va atinge de organizarea Munteniei, şi va învoi gospodarilor ocârmuirea mai departe a ţărilor, cu condiţia ca domnii să întrerupă la moment orice relaţii cu Turcii şi să înceteze a le răspunde tributul [15]. Ştirbei se grăbeşte a transmite această impunere marelui vizir Reschid-paşa care-l autoriză a păstra scaunul numai cu condiţie a refuza să se supună cererilor ruseşti, şi a urma regulat înainte cu plata tributului, adăugând la sfârşit în formă de ameninţare că, la caz protivnic, Poarta va lua măsurile necesare pentru apărarea intereselor ei [16]. Mai pe

---

[15] Ordin din 11 Iunie 1853. *Doc. renaşterei României,* II, p. 130.

[16] Reschid-paşa către principii Munteniei şi Moldovei, 30 August 1853 *ibidem,* p. 213.

urmă chiar Turcii se răsgândesc şi ordonă domnilor români, pur şi simplu, părăsirea scaunelor, întrucât nu s'ar cuveni ca *funcţionarii Porţei* să stee în nişte ţări ocupate de duşmani[17].

Ştirbei însă fiind împiedidecat de ruşi a răspunde trimestrul tributului pe Octombrie, şi deci văzând că a sta contra ordinului înnadins al sultanului, ar fi a se da în partea Rusiei, ceeace nu era în scopul său, faţă cu alianţa Porţei cu puterile Apusului, se hotărăşte a se rteage din scaun în 16 Octombrie 1853[18]. Cu prilejul acestei părăsiri a puterei, Ştirbei renunţă la lista civilă ce i se cuvinea dela 1 Ianuar 1854 înainte, hărăzind-o ţărei, spre a răspunde grelelor nevoi ce căzuseră peste ea[19]. Ştirbei se retrage la Viena.

In timpul lipsei domnului, ţara rămase sub ocârmuirea sfatului administrativ (consiliul de miniştri), autoritatea superioară fiind înlocuită prin agenţi ruseşti, şi anume baronul de Budberg ca preşedinte al ocârmuirei ambelor ţări, ajutat de doi vice-preşedinţi, Kalcinski la Bucureşti şi principele Ursoff la Iaşi[20]. Ruşii caută să-şi atragă simpatiile mai multor boieri, înălţindu-i în ranguri, care toate sunt însă anulate la eşirea Ruşilor din ţară[21]. Purtarea acestora e însă mult mai blândă decât în ocupaţiile anterioare, cu toate că ţara nu este cruţată de cheltuielile trebuitoare pentru întreţinerea armatelor. Deşi ruşii promit a plăti toate proviziile, cabinetul de Petersburg neavând bani, emite pentru plata celor cumpărate bonuri cu curs forţat, până la suma de 17.590.000 de lei, din care Ruşii plătesc numai 5.276.447 de lei rămânând restul de 12 313,553 în sarcina visteriei muntene. Ştirbei se va sili ca, la trătările de pace, să se obţină dela Ruşi plata acestei datorii[22].

Ruşii însă nu pot sta mult timp în ţările române, deoarece aliaţii schimbând atacul din valea Dunării în Crimeea, Ruşii sunt siliţi să-şi retragă trupele din principate, spre a le duce pe noul câmp de răsboiu. Ei părăsesc deci Muntenia către

---

[17] Reschid-paşa c. Stirbei 31 Octomvrie 1853, *ibidem*, p. 272.

[18] In o scrisoare a lui către Reschid-paşa din 11 Octomvrie, *ibidem*, p. 264, ei îi spune că pleacă „poimâni, Mercuri". El pleacă însă în 16 Octom. idem. p. 689 O mulţime de amărunţimi asupra părăsirei tronului de către Stirbei conţine raportul c. Poartă în 25 Marte 1855, *ibidem*, p. 681. Raportorul însărcinat cu o cercetare asupra purtărei lui Stirbei cu prilejul întrărei Ruşilor, conchide la nevinovăţia lui de trădarea ce i se impută.

[19] Scrisoarea lui Stirbei, *ibidem*, p. 689.

[20] Ordin din 25 Noemvrie 1853, *ibidem*, p. 301. Comp. o dare de seamă a sărbărilor dela Iaşi de ziua împăratului Neculai 7 Decemvrie 1853 *ibidem*, p. 318.

[21] O listă a boieriilor anulate de Turci, *ibidem*, p. 791. Cf. *Buletinul oficial al ţărei Româneşii*, 1854, p. 181 şi 185.

[22] Thouwenel c. Walewsky, 25 Fevruarie 1858, *Doc. ren.*, *Rom*, p. 962. C mp. comunicarea lui Gr. Ghica domnul Moldovei c. Rechid Paşa, 31 Iunie 1853, *ibidem*, p. 146.

Iulie 1854[23], fiind înlocuiţi curând după aceea de Austriaci, cari ocupă Ţările Române după convenţia încheiată cu Turcia în 29 August 1854. Până să vină Austriacii, Turcii intră în Muntenia, şi Halim-paşa dă o proclamaţie, prin care arată că a venit să menţină liniştea[24]. Dervisch-paşa comisarul turcesc înştiinţează însă curând după sosirea lui, că după înţelegerea avută cu înalta Poartă, cabinetul austriac va trimite trupele sale să ocupe Principatele[25]. El instituie un sfat administrativ provizoriu, până la reîntoarcerea lui Ştirbei din Viena, iar domnul vesteşte pe poporul muntean, că va relua frânele ocârmuirei[26].

Reîntoarcerea lui Ştirbei. — Cum reie Ştirbei guvernul pe mâni, caută întâiu să-şi dea seamă de starea finanţelor ţărei, care deabia îndreptate prin sârguinţele lui, fusese din nou aduse la ruină în urma cheltuielilor ocupaţiei ruseşti. In 7 Iunie 1855 el ajunge deabia a încheia socotelele, şi vede cu durere că datoria ce se redusese până la 1853, la 4.600.000 de lei se adăugise acuma într'un chip uriaş din nou, întâi cu 2.000.000 de lei deficitul anilor în care urmase ocupaţia rusească, 1853 şi 1854, cu rămăşiţa cheltuielilor făcute şi neplătite de Ruşi, în sumă de 12.300.000 de lei, pe lângă cheltuielile ocupaţiei austriace dela intrarea lor, pe la Septembrie 1854, până la 7 Iunie 1855, în sumă de 7.000.000 de lei, — alcătuind în totul o datorie publică de tot apăsătoare, pentru puterile producătoare ale Munteniei de atunci, de 27.000.000 de lei. Ştirbei, constrâns de nevoie, menţine cele 2 zecimi adause la contribuţie şi pe care acum putea să le încaseze ţara. Cu acest slab ajutor ocârmuirea muntenească este în stare a suporta cheltuielile ocupaţiei austriace, fără a mări cu nici un ban datoria publică a ţărei, care rămâne fixată la suma preciză de 25.988.450 de lei în 1855; ba bugetul din acest an se înfăţişează chiar cu un prisos de 2.738.580 de lei, care putea fi întrebuinţat la cheltuielile extraordinare pe anul 1856[27]. Tot atunci însă casele publice ofereau economii şi rezerve însemnătoare, în sumă totală de 28.000.000 de lei, din care bunăoară acea a mânăstirilor suma de 5.000.000, aceea a mitropoliei 3.000.000, acea a podurilor şi şoselelor 8.500.000 de lei. Această rezervă însemnată din casele publice, făcea singură cu putinţă procurarea, până la încasarea veniturilor, a

[23] *Buletinul oficial* din 12 Iulie 1854, p. 213, conţine înştiinţarea comandantului Mihai Gorciakof, că „în urmarea *concentrărei* armiei împărăteşti, ce se va opera fără zabavă, oraşul Bucureşti se va deşarta de trupele rosiene". Baronul Budberg părăseşte ocârmuirea lăsând-o pe mânile voinicului din lăuntru.

[24] Din 27 Iulie 1854, *Buletinul oficial*, p. 229.

[25] *Doc. ren. Rom.*, II, p. 498. *Buletinul oficial*, 26 Aug. 1854, p. 245.

[26] *Doc. ren. Rom.*, p. 513.

[27] *Etat de l'administration publique*, p 5. Ofisul lui Stirbei, pentru deschiderea divanului din 2 Ianuarie 1856 în *Doc. ren. Rom*, II, p. 898.

banilor neapăraţi cheltuielilor ocupaţiei, care dacă ar fi fost împrumutaţi dela privaţi, ar fi încărcat cu procente, pe atunci foarte grele, tezaurul public.

Ştirbei însă pentru a adăugi veniturile Statului, cerea necontenit dela Turci regularea daraverilor mânăstirilor închinate grecilor. Aceştia acuma, după răsboiul cel nenorocit purtat de Ruşi, ne mai putând fi proteguiţi de ei, domnul spera că va putea îndupleca pe Poartă a îndatori pe Greci la primirea reorganizărei pe care Ştirbei vroia să o dee mânăstirilor închinate. Pentru a izbuti însă în această încurcată daravere, ar fi trebuit să poată dispune şi de timp, şi sorocul domniei lui mărginit la 7 ani, se împlinia în 1856.

Ştirbei mai stărueşte pentru emanciparea tuturor ţiganilor, a căruia început fusese făcut prin acea a ţiganilor Statului şi a mânăstirilr cu legea lui Bibescu din 1844. Incă din 1851 el opreşte vânzarea ţiganilor dela particulari la particulari dispunând ca acei ce ar vrea să-i vândă să o facă numai către Stat, care le dădea îndată libertatea [28]. In ofisul de deschidere al divanului din 1856, îl înştiinţează că între alte măsuri trimise spre chibzuire, se află şi acea privitoare la desrobirea ţiganilor particulari, care lege primită de divan este sancţionată de domn în 2 Februarie 1856 [29].

Principele cu toate că termenul domniei lui se apropria lucra aşa ca şi când domnia lui avea să ţină un timp nedefinit, ţinându-se de principiul după care se săvârşesc toate lucrurile mari : lucrează aşa ca şi când n'ar fi să mori niciodată, dar totdeauna să fii gata de a părăsi lumea. El face să treacă o lege privitoare la înfiinţarea drumurilor de fier şi alta la acea a unei bănci publice, când împlinându-se termenul de 7 ani al domniei, şi principatele urmând să fie organizate după noile principii primite de congresul de Paris, el părăsi puterea şi fu înlocuit cu căimăcămiile acele care stătură la cârma ţărilor române, în tot acel răstimp memorabil, în care se puseră bazele vieţei lor celei noi.

Aceasta pe domnia lui Barbu Ştirbei pe cari oameni străini şi nepărtinitori, ca delegatul francez la comisia din Bucureşti, Talleyrand, o numeşte viguroasă şi spune despre domn că „deşi nu ar fi sosit încă timpul de a rosti o judecată asupra persoanei lui, totuşi se poate constata chiar astăzi că în luptă cu cele mai grele împrejurări, slujit de oameni corupţi, el lasă pline casele Statului. Aceasta este atestaţia cea mai neauzită de dat acestui bărbat"[30].

---

[28] *Vestitorul romănesc*, 1851, p. 77.

[29] Comp. cele două ofise din *Doc. ren. Rom*, II, p. 899 şi 961.

[30] Thouwenel c. Walewsky, 18 Fevruarie 1856, *ibidem*, II, p. 953; alta din 26 Iulie 1856, *ibidem*, III, p. 713.

2. GRIGORE GHICA IN MOLDOVA, 1849—1856

Reforme. — Grigore Ghica era un coborîtor al domului cu acelaş nume, care pierise ucis de Turci în piaţa Beilicului, în 1777. El era ginerele fostului domn al Moldovei Ioan Sandu Sturza, îşi făcuse studiile în Germania şi luase parte ca membru al partidei naţionale, în mişcarea din 1848 contra unchiului său Mihai Sturza [31].

Fiind numit domn în Moldova în urma convenţiei dela Balta Liman, el se duce împreună cu Ştirbei la Constantinopole, unde deşi sunt primiţi ceva mai cu dinstincţie, decum se făcuse cu domnii mai vechi ai ţărilor române, fiind între altele poftiţi la masă de vizir şi chiar de sultan, sunt cu toate aceste obligaţi şi ei a se prosterna înaintea padişahului şi ai săruta papucul [32]. Incă înainte de a se mântui Moldova de ocupaţia militară adusă prin evenimentele din 1848, Ghica se apucă de oarecare reforme folositoare. Aşa în 1849 el regulează modul ţinerei socotelelor din partea eforiei capitalei, apoi a celor din oraşele judeţene, desfiinţează monopolul cărnei şi a luminărilor, fixând un aiar pentru vânzarea lor [33]. El mai înfiinţează departamentul lucrărilor publice [34], şi în 1850 reorganizează jandarmeria pe picior milităresc, spre o mai bună pază poliţienească; reduce mai multe taxe, ia măsuri pentru aliniarea stradelor şi zidirea binalelor, în scopul de a introduce o regulă în aşternerea şi ridicarea clădirilor; regulamentează modul de funcţionare al pieţelor de vânzare de obiecte şi stavileşte jăfuirea ţăranilor din partea funţionarilor subalterni; înfiinţează o pedeapsă pentru tăinuirea boalelor de vite; regulează chestia vitelor de pripas [35]. Tot în acel an 1850 Ghica ia însă o măsură care au contribuit a adăugi numărul poporaţiei evreeşti în Moldova. Anume după legile vechi orice Evreu care nu justifica posedarea unui capital de 5.000 de lei, sau exercitarea unei meserii sau industrii, putea fi izgonit din ţară ca vagabond. Această măsură, de o extremă asprime, nu fusese niciodată aplicată cu stricteţă, în care caz cea mai mare parte din Evrei, fiind oameni săraci şi fără meserii, ar fi trebuit să părăsească ţara, şi Moldova nu ar fi înfăţişat o poporaţie atât de bogată de Evrei. Totuşi atare lege constituia fără îndoială o piedică la năvălirea lor în ţară de peste graniţă. Grigore Ghica revoacă această dispoziţie, ordonând ca

---

[31] *La Moldavie sous Grégoire Ghica* par Murphy Byrne sujet britanique Jassy, 1856.

[32] *Actele publice ale principatului Moldovei* 1849, (Bibl. Acad, colecţia Sturza. Nr. 3782) p. 33—38.

[33] *Manualul administrativ al principatului Moldovei*, I, p. 169, 187.

[34] *Ibidem*, II, p. 211.

[35] *Ibidem*, I, p. 91, (Comp. p. 304 şi 342), 143, 208, 211, 408, 450 şi 475.

ea să fie aplicată numai Evreilor veniţi *de curând* de peste hotar. Nelămurindu-se însă întru nimic înţălesul acelui termen, interpretarea lui rămânea la arbitrarul autorităţilor inferioare care, fiind dată starea lor de moralitate, deschidea porţile ţărei largi

Grigore Ghica
Domnul Moldovei 1849—1857. — Colecţia Academiei Române.

migrărei evreeşti. O a doua măsură favorabilă evreilor, fu desfiinţarea măsurei luate de Mihai Sturza, în 1844, de a se opri jidovii dela ţinerea de orânzi prin sate, învoindu-le Ghica această

îndeletnicire sub nişte condiţii prea uşor de îndeplinit [36]. Sporul vămei dela 3 la 5 sută câştigat după multe stăruinţi de principele Bibescu pentru ambele principate, nu fusese pus în lucrare din pricina turburărilor întâmplate. Deabia în 1850 se vede aplicată această măsură în Moldova, şi lucru vrednic de însemnat pentru tendinţele de emancipare ale intereselor româneşti, este împrejurarea că sfatul administrativ al Moldovei, odată cu regularea acelei afaceri, scade şi vama de export (care prin o neînţelegere fenomenală a intereselor economice, fusese fixată de Turci la 12 %), tot la nartul de 5% [37]. Ghica mai înfiinţează o şcoală de inginerie pe lângă departamentul lucrărilor publice, ia măsuri pentru şoseluirea şi paveluirea Iaşilor, precum şi a oraşelor ţinutale [38], înfiinţează serviciul dilijanselor pe lângă poştă pentru transportul călătorilor, şi în deosebire de Ştirbei care desfiinţase prestaţiile în natură pentru lucrarea şoselelor, Ghica introduce măsura în Moldova, îndatorind pe ţăran la munca de 3 zile pe an pentru întocmirea drumurilor. In sfârşit tot în 1850 el zideşte penitenciarul cel mare dela Târgul Ocna [39].

Pe lângă aceste şi alte măsuri mai mărunte de administraţie, Grigore Ghica în 1851, după ce Moldova se mântuie de ocupaţia ruso-turcă, adaugă încă două legiuiri însemnate, menite ambele a influenţa asupra desvoltărei generale a ţărei, anume reforma legei care regula raporturile dintre proprietari şi muncitori şi organizarea învăţământului public, ambele măsuri luate paralel şi în acelaşi timp cu acele identice din Muntenia.

Indatoririle impuse sătenilor prin legea lui Ghica, deşi cer ceva mai multe munci agricole decât Regulamentul Organic, scăzând însă numărul cel însemnat de zile, întrebuinţat pentru reparările la acareturi, iazuri şi ţarine ale proprietarului, reduce în total câtimea de muncă, prestată de locuitor în favoarea stăpânului. Legea lui Ghica revine, în fixarea câtimei de muncă din partea ţăranului, iar la nartul muncei anuale părăsind sistemul zilelor regulamentare, care numai reale nu erau, impunând în o zi mult mai multă muncă, decum omeneşte putea fi făcută. Pentru a putea însă face o comparaţie între legiuirea din 1851 şi Regulamentul Organic, va trebui să reducem şi munca cerută de acea lege, în zile reale de muncă precum am făcut-o cu aşa numitele zile regulamentare.

---

[36] *Ibidem*, I, p. 521 şi II, p. 43. Prin urmare nu fără cuvânt învinueşte pe Ghica *Revista domniei prinţului Grigore Ghica* de un membru al partizei naţionale 1856, că ar fi deschis ţara Evreilor.

[37] *Man. adm.*, II, p. 111.

[38] *Ibidem*, II. p. 217, 247 şi 258.

[39] *Ibidem*, II, p. 131, 225—234 şi I, p 508, 592.

Regulament organic munci	zile reale	*Legea lui Ghica* munci	zile reale
Arătură 14 prăjini	2	28 prajini	4
Prăşilă de 2 ori 36 pr. în 3 zile regulamentare plus strânsul şi căratul	12	42 pr. idem	14
Săcerat 48 pr. în 3 zile regul. plus căratul	8	56 pr. idem	9
Cosit, 1 falce, adunat şi clădit	8	1 falce, idem	8
2 podvoade	8	2 podvoade	8
2 cară de lemne	2	2 care de lemne	2
Lucrul la acareturi	4	Lucrul la acaret.	4 [40]
Meremetul iazurilor	6		
Ingrăditul ţarinilor	3		
După regulament	53	După leg. lui Ghica	49

Cu toate că legea din 1851 sporeşte întrucâtva munca agricolă propriu zisă, ea scade în total zilele de muncă, prin reducerea numărului celor întrebuinţate mai înainte la meremeturi, şi care erau prin abuz adeseori schimbate de proprietari în zile de muncă la câmp. Ba legea din 1851 împiedică asemene prefacere, dispunând ca zilele neîntrebuinţate de proprietar după prescrierile ei, să rămână câştigate de locuitor. Mai regulează apoi deosebite puncte, cari erau toate înterpretate mai înainte în defavoarea ţăranului, precum schimbarea celorlalte munci agricole în acea mai grea a praşilei, reduce la moşiile înguste munca locuitorului în proporţie cu pământul dobândit, şi lucru mai însemnat, desfiinţează dijma pe care ţăranul era dator să o deie din productele sale, compensându-se prin acest mare folos, sporul cel nu prea însemnat de muncă adăugit locuitorului. In privirea pământului pe care proprietarul era dator a-l da ţăranului, legea nouă adauge numai 20 de prăjini la imaşul locuitorilor [41].

In privirea dreptului de strămutare, legea lui Ghica mai uşurează condiţiile în care ea putea fi efectuată. Deşi păstrează

[40] Vezi art. 28 al legei din 1851, *Man. adm.*, I. p. 428. Meremetul iazurilor şi îngrăditul ţarinilor intră toate în acele 4 zile de lucru la acareturi.

[41] Iată cum arată comitetul proprietarilor în divanul ad-hoc al Moldovei foloasele încuviinţate ţăranilor prin legea lui Ghica: „aşăzământul publicat în 1851, desfiinţând şi îndatorirea sătenilor de a face coşerele proprietarului şi mai desfiinţând şi îndatorirea celor fără boi de a lucra 4 zile la reparaţiile careturilor, în locul transporturilor prescrise de Regulamentul Organic, au sporit şi cu 20 de prăjini imaşul cuvenit locuitorilor, şi prin urmare departe de ale înmulţi îndatoririle, le-au adus un simţitor folos''. *Buletinul şedinţelor divanului ad-hoc al Moldovei*, I-iul suplement la Buletinul No. 21, p. 3.

nedreapta dispoziţie, ca locuinţa şi sădirile ţăranului strămutat să rămână fără nici o despăgubire în folosul proprietarului, ea reduce sumele pe care ţăranul trebuia să le răspundă proprietarului şi cutiei satului, dela echivalentul acelor datorite în munci şi bani pe un an întreg, la acele ce s'ar constata ca datorite până atunci, prin o dreaptă răfuială; deasemenea suprimă îndatorirea impusă ţăranului de a răspunde anticipat toate dările până la împlinirea perioadei recenzimentului, dispoziţie luată de Regulament, chip pentru a nu încurca socotelele vistieriei prin strămutarea contribuabilor, în realitate însă pentru a împiedica cu totul acea strămutare.

Paralel însă cu înlesnirea dreptului de strămutare, legea din 1851 caută să oprească pribegirea fără temei a locuitorilor, cari desgolia moşiile şi încurca, ba adeseaori păgubia încasările vistieriei. Se ia anume măsura de a se impune o pedeapsă satului ce ar primi pe un fugar, fără dovada îndeplinirilor îndatoririlor sale, pedeapsă ce consta în plata îndoită a sarcinelor ce fugarul avea de făcut pe răstimpul dela ziua strămutărei până la ridicarea lui de ispravnic. Ghica privighiază ca legiuirea strămutărei să fie îndeplinită cu dreptate, şi dacă el împiedeca strămutările fără cale, o făcea nu numai în interesul proprietarului, dar chiar în acel al ţăranilor, care adeseori părăsiau o moşie fără motive îndestulătoare, „dărăpânându-şi avutul şi rămânând isteresiţi de zilnica hrană peste an, prin pierderea vremei cu aşa pribegire" [42]. Dealtfel când strămutarea se cerea în condiţiile legei, o învoia numai decât; găsim bunăoară că proprietarul Călineştilor refuzând locuitorilor ce vroiau să se strămute răfuirea daraverilor lor, domnul ordonă ca privighetorul să facă răfuiala după arătarea ţăranilor, şi să le învoiască strămutarea [43].

A doua măsură de reorganizare însemnată întreprinsă de Ghica fu acea privitoare la învăţământ, îndeplinită tot în în 1851. Acesta este legiuit în marele său regulament din acel an [44], care împarte instrucţia în trei categotii: cea primară, secundară şi înaltă, reînfiinţând iarăşi pe acesta din urmă după distrugerea ei din 1847, în limba română. Atât de mult se deosebea Ghica de principiul lui Sturza şi Bibescu din 1847, în privirea destoiniciei limbei române ca organ de predare, în cât impune chiar profesorilor de limbi străine să predeie în româneşte [45]. Cursul superior al învăţăturilor este împărţit în 4 facultăţi: această filosofică, juridică, teologiă şi medicală. Din aceste însă numai cele două dintâi se înfiinţează în realitate, consti-

---

[42] Dispoziţia din 1851, *Ibidem*, II, p. 28.
[43] Dispoziţia din 1853, *Ibidem*, II, p. 30.
[44] *Ibidem*, II, p. 304.
[45] Ofis din 1852, *Ibidem*, II, p. 341.

tuind cele trei facultăţi ale literilor, ştiinţelor şi drepturilor. Cea teologică era lăsată pe seama seminariilor, care ele însăşi se reorganizează prin o legiuire tot din 1851[46]; iar în locul celei medicale care nu se putea înfiinţa din lipsa de mijloace, se întemeiază o şcoală de moşit unită cu un institut pentru primirea femeilor însărcinate sărace şi pentru creşterea copiilor găsiţi, numit institutul orfanotrofic Tot pentru complinirea facultăţei medicale se mai face şi o şcoală de hirurgie. Alt aşezământ de bine-facere este ospiciul de infirmi dela Galata. Ghica precizează mai bine, în ceeace priveşte instrucţia, dispoziţiile după care urmau să fie primiţi aspiranţii la dregătoriile publice, hotărând că nu se pot primi în slujbe decât acei ce vor fi petrecut cu laudă cursul învăţăturilor; pentru scriitori clasele primare; până la cap de masă, învăţăturile gradului al doilea; pentru capii de secţie şi înainte, acel de gradul al treilea[47]

Retragerea la Viena. Reîntoarcerea la domnie.— Intrarea Ruşilor în Moldova în Iunie 1853, sili pe Ghica şi pe Ştirbei a se retrage la Viena şi purtarea domnului Moldovei în această împrejurare, faţă cu Poarta Otomană, este identică cu acea a domnului Munteniei[48]. Şi Ghica avu de luptat din pricina ocupaţiunilor streine cu greutăţi financiare, lăsate mai întâiu de revoluţia din 1848, sporite prin ocupaţia ruso-turcească cei urmă. Anume în 1851 deficitul constatat prin buget se urcă la 1,000.768 de lei, care este însă redus prin măsuri de economie la 655.266 în 1852, iar în 1853 este strâns cu desăvârşire, ivindu-se chiar şi un prisos de 123.688 de lei. Tocmai atunci intervine din nou ocupaţia rusească, şi deficitul reapărea la sfârşitul anului în sumă de lei 1.223.817. Cu toată suprimarea tributului, a plăţei agentului din Constantinopole şi a lipsei civile a lui Ghica, el găseşte când se întoarce în Octombrie 1854, un deficit de 2.408.345 de lei, care adaos cu cheltuielile pricinuite de ocupaţiunea austriacă se urcă la 1855 la 3.025.691 de lei. Pentru acoperirea lui se face primul împrumut al Moldovei de 2.400.000 de lei la bancherul Hillel Manoah din Bucureşti. Nevoile ocupaţiei austriace aduc în curând afacerea unui al doilea împrumut dela casa maiorului Mişu Anastasievici de 2.500.000 de lei. Imprumuturile fură în parte restituite, însă dobânzile cele mari unite cu cheltuielele continue ale ocupaţiei austriace, aduc la sfârşitul domniei lui Ghica în 1856, un neajuns total de 6.000.000 de lei (vechi). Ghica voise pentru a căpăta mijloace noi de întâmpinare a grelelor nevoi în care se afla ţara, să supună la contribuţie averile

[46] *Ibidem*, p. 376.
[47] Anafora din 25 Octomvrie 1852, Ibidem, I, p. 57.
[48] Vezi mai sus, p. 132. Comp. scrisorile lui Ghica c. Reschid-paşa din 1852 şi Iunie 1853 în *Documentele renaşterei României*, II, 146 şi 160.

mânăstirilor închinate; dar este împiedicat de a o face prin un ordin al Porţei.

Rezultatul purtărei finanţelor din partea lui Ghica este cu drept cuvânt, apreţuit în chipul următor, de raportul oficial făcut de visternicul Scarlat Rosetti către căimăcămie în 18 August 1856 : In faţa crudelor încercări prin care au trecut Moldova dela 1848 până azi, este încă de mirat cum de deficitul era numai de 6.984.148, când în Muntenia unde aceleaşi fapte s'au produs, el se urcă la 27.216.543 de lei. Dacă s'ar restitui Moldovei toate cheltuielele făcute cu oştirile streine, desigur că, nu numai deficitul ar fi umplut, dar încă ar rămânea un prisos; trebuie însă să ne supunem soartei celor slabi" [49]. Felul cheltuelelor pentru oştirile de ocupaţie, consta în întreţinerea spitalelor, aprovizionarea cu lemne, leafa generalului Budberg în timpul ocupaţiei ruseşti, despăgubirea antreprenorului postelor pentru pierderea de cai, care condei singur se urca la 986.850 de lei construirea de poduri, lefile talmacilor, etc.

Grigore Ghica dovedeşte, în tot timpul domniei lui, că-şi menţine principiile naţionale care-l însufleţiseră înainte încă de a ajunge în tron. El emancipează pe ţigani, despăgubind pe proprietarii lor, încuviinţează tipărirea *Letopiseţelor ţărei Moldovei*, lui Mihail Kogălniceanu în 1852, iar în 1853 pune să se tipărească pe cheltuiala domnească *Cronica lui Şincai*, care apare de astădată în întregul ei cuprins. El ia o parte însemnată alăturea cu Ştirbei la lupta Românilor pentru realizarea unirei principatelor şi a emancipărei lor de sub cleştele suzeranităţei otomane, atât în timpul domniei lor cât şi mai ales după a lor eşire din scaun în 1856. Ghica este ca şi Ştirbei şi om de progres. El introduce telegraful, vrea să construească un drum de fier dela Botoşani la Galaţi, şi să canalizeze Prutul; dar înplinindu-se termenul domniei lui, el părăseşte puterea, înainte de a fi putut să pună în aplicare planurile sale de îmbunătăţire.

Câteva luni înainte de a părăsi domnia, Grigore Ghica desfiinţează cenzura şi decretează libertatea presei; cerând dela înfiinţătorul unui ziar numai depunerea unei cauţii de 5.000 de lei şi prevăzând oarecare restrângeri precum defăimarea domnitorului, atacurile contra religiei, provocarea la întovărăşirea străină şi alte câteva. Se bănuia lui Ghica că el luase aceste măsuri când era tocmai să iasă din scaun din un dor zadarnic de popularitate. Ghica fusese însă călăuzit de un gând mai îna

[49] *Observations sur l'état actuel du finances en Moldavie présenté a la Caimacamie* par le vistiar Ch. Rosetti le 18 Août 1856, Bruxelles (Bibl. Acad. Col. Sturza N-ro 3.796), p.]25 şi 47—49. Comp. ofisul lui Ghica c. adunare din 10 Mai 1856, în *Documentele Renaşt.* III, p. 466. Marphy-Byrne imputâ fără drept deficitul, rălei administraţii a financelor din parea lui Ghica, şi îl urcă la 13.000.000 socotind în el şi datoria pentru emanciparea ţiganilor, care însă urmând a fi încasată dela desrobiţi, nu constituiau o adevărată datorie.

anume prevăzând luptele ce se vor încinge pentru unire, rezolvarea el voia să descătuşeze condeele întru a ei apărare !. [50].

In timpul domniei acestor doi de pe urmă domni ai ţărilor române despărţite, se întâmplă un mare eveniment european, fără de care Românii nu ar fi văzut poate nici odată împlinită măcar o parte din visul cel mai dulce al sufletului lor. Ceeace Românii nu putuse smulge prin mişcarea violentă din 1848, ajunseră a-l realiza cu prilejul unui nou mare conflict iscat între Rusia şi Turcia. In loc însă ca de astă dată urmările sale să le fie ca deobiceiu dăunătoare şi fatale, ele fură din protivă din cele mai fericite, aducând garantarea existenţei lor ca popor, îndrumarea unei vieţi într'adevăr civilizate, precum şi putinţa consolidărei puterei lor, prin unirea cel puţin a două din răşchiratele mădulare a le corpului lor, a celor două ţări surori de la poalele Carpaţilor. Inainte de a păşi la expunerea acestui eveniment, cel mai mare şi mai frumos al întregei lor istorii, trebui să arătăm împrejurările marei crize europene, zămislitoarea norocului lor.

---

[50] Radu Rosetti. *Despre Cenzură în Moldova*, în *An. Ac. Rom.* II, tom. XXX, 1907 p. 12. Textul legei lui Ghica, *ibidem*, p. 87.

II

RĂSBOIUL DIN 1853

PACEA DE PARIS 1856

1. LOCAŞURILE SFINTE

Rusia şi puterile apusene. — Răsboiul din 1856 este un episod în epopea uriaşă a răsboaelor ruso-turce, episod ce nu prea se împacă cu şirul întregului poem. Până acum izbânzile Rusiei în contra Turciei mersese tot propăşind, îngrămădind victorii peste victorii, cotropire peste cotropire. Acum peste întâia oară ele sunt stavilite şi puterea rusească, ce părea un puhoi menit a înghiţi împărăţia otomană, este oprită în cursul ei vijelios, spulberată şi aruncată în vânturi. Cauza acestei scrintiri în mersul triumfurilor ruseşti provine din împrejurarea, că deastădată Rusia numai lupta numai în contra politicei Apusului care ar fi venit în ajutorul Turciei, ci însu-şi în contra braţului său de fier şi de foc, în contra puterei sale materiale, ce întindea în sfârşit o mână de ajutor împărăţiei lâncezite a lui Mohamed. Cât timp Rusia luptase în potriva unei împărăţii mai neculte decât dânsa, ea învinsese, şi calea ei fusese un lung şir de izbânzi cu folos. Acum când trebui să lupte împotriva civilizaţiei, ea dădu înapoi, fu învinsă şi nevoită să plece grumazul ei cel mândru mai mândrului învingător.

Nu este deci greu de înţeles pentru ce Rusia a fost răpusă mai greu este însă de arătat cum se face de Europa s'au trezit de astădată; care au fost şirul de împrejurări ce au hotărît-o să se scoale în potriva colosului dela nord şi să-i dee o învăţătură, care însă nu au avut efectul de a-l întoarce dela planurile sale, ce l'au îndemnat numai cât de a fi mai prevăzător în conceperea lor, mai ghibaciu şi mai iscusit în a lor îndeplinire.

Ca punt de purcedere a unei noue politici în privirea Rusiei din partea Apusului, putem privi tratatul dela Unkiar-Iske-

Iesi, care destăinui planurile ruseşti într'un chip mult mai văzut de cum se întâmplase până atunci. Acest tratat dintre Ruşi şi Turci prevedea ca corăbiile ruseşti să aibă voie a trece prin Bosfor în Mediterană, iar acele ale puterilor Apusului să nu poată trece prin Dardanele către Marea Neagră, în timp de războiu — această îndatorire luată de Turci, făcea din marea Neagră un adevărat lac rusesc, şi acest lac, prefăcut într'un imens port al Rusiei, putea să reverse asupra Mediteranei flotele ruseşti, pe când intrarea în el era apărată de tunurile turceşti dela intrarea în Dardanelelor. Rusia devenia astfel neatacabilă acasă la dânsa, şi putea deci să desvolte în toată linişte politica sa de cotropire în contra chiar a acelei puteri ce luase asupra-şi cu atâta nesocotinţă, îndatorirea dea o apăra într'un chip aşa de efectiv.

Pentru a zădărnici acest tratat, puterile apusene vroiau să nimicească baza pe care el se înnălţase, ajutorul făgăduit de Ruşi Porţei împotriva lui Mehemet-Ali. Dar aceste puteri nu erau deloc înţelese asupra liniei de purtare ce erau să ţină faţă cu răsvrătitorul vasal al sultanului. Franţa vroia să-l sprijine şi să-l întărească, sperând cu timpul a-l pune pe dânsul pe tronul sultanilor şi a regenera astfel Impărăţia otomanilor. Anglia din contră vroia să-l supună şi să-l aducă din nou la ascultare, pentru că se temea să lase Suezul în mâinile unui barbar. Dintr'aceste două tendinţi contrazicătoare, cea mai periculoasă pentru Rusia era acea reprezintată de Franţa, ca una ce voia să deie o viaţă nouă şi puternică Impărăţiei Otomane. Temându-se Rusia ca, la urma urmelor, să nu se îmvoiască şi Anglia cu acest plan, se hotăreşte a jertfi foloasele câştigate prin tratatul dela Unkiar-Iskelesi, care o îndepărta de Anglia, şi a se pune în legătură cu această putere pentru a nimici figura ameninţătoare a vice-regelui egiptean. In 15 Iunie 1840 se iscăleşte tratatul împătritei alianţe[1] între Anglia Rusia, Austria, şi Prusia îndreptat în contra lui Mehemet-Ali şi eventual în contra sprijinitoarei acestuia, Franţa. Cele trei dintâi se hotăresc a ataca pe Mehemet-Ali iar cea depe urmă privighea mişcările Franţei. Răsboiul în contra vasului răsvrătitor este în curând isprăvit prin desăvârşita lui înfrângere, iar Franţa nu face nici un pas spre apărarea lui.

Rusia deci renunţase la dreptul de a face să treacă corăbiile sale prin Bosfor; dar Poarta menţinuse făgăduinţa dată de a păstra *mare clausum* a strâmtoarei Dardanelelor. Curând după aceea, şi Franţa se apropie de celelalte puteri apusene, şi astfel se închee în 13 Iunie 1841, la Londra, între aceste cinci mari puteri europene tratatul strâmtorilor sau al Dardanelelor, care prevede ca „trecerea corăbiilor de răsboiu atât prin Bos-

[1] Guillany, *Manuel diplomatique* II, p. 164.

for cât şi prin Dardanele să rămână pentru totdeauna oprită, cât timp Poarta s'ar afla în pace". Prin acest tratat Poarta este primită în dreptul public al Europei, şi cu toate că se favoriza prin el predomnirea rusească în Marea Neagră, i se închidea Bosforul, încât acest tratat este pentru Rusia tocmai contrariul celui dela Unkiar-Iskelesi. Insemnătatea tratatului Dardanelelor este din cele mai mari. Pentru întâiaş dată se văd puterile apusene unite într'un gând pentru sprijinirea Turciei împotriva tendinţelor cotropitoare ale Nordului. Acest tratat este înainte mergătorul alianţei ce au dat naştere răsboiului Orientului[2]; el este începutul unei schimbări în politica Europei faţă cu Rusia şi anume nu a unei sau a altei puteri, ci chiar a întregului Apus. Din nenorocire a rămas numai un început, şi apatia care cuprinse pe Europa, curând după sfârşitul răsboiului oriental, îndreptăţeşte judecata de mai sus, că acest răsboiu a fost numai un episod discordant în istoria răsboaielor ruso-turce.

Această schimbare de îndreptare în politica Apusului era motivată şi de altă împrejurare. Negoţul tot crescând a Rusiei cu ţările Turceşti, care făcea Englejilor şi Francejilor concurenţa cea mai serioasă, deschid ochii acestora asupra primejdiei ce-i aştepta dacă Ruşii ar pune mâna pe Constantinopole şi, aplicând şi aci maximele prohibitive de care erau conduşi în politica lor economică, ar închide cu totul Marea Neagră comerţului apusean.

Pe de altă parte Rusia vedea pe fie-ce zi scăzând înrâurirea ei în Orient. In principate ea fusese cu totul compromisă, şi chiar în celelalte părţi ale Impărăţiei Otomane, Creştinii începuse a vedea că au fost amăgiţi în speranţa lor, de a scăpa de sub jugul Mahometanilor cu ajutorul Rusiei. Apoi tânărul sultan Abdud-Medjid, sub influienţa lui Reşid-paşa, intreprinde mai multe reforme civilizătoare în împărăţia sa, pe care le proclamă prin hatişeriful dela Gulhane[3] (13 Noemvrie 1849), în cât ghiaurii încep a crede că cu timpul vor putea duce o viaţă mai liniştită şi alăturea cu Osmanliii. Dacă influenţa rusească scădea însă la creştini din împărăţia turcească, din causa unor altor împrejurări ea se micşura chiar în Constantinopole. Englezii şi Francezii, vroiau să-şi formeze o generaţie de Turci care să le fie simpatică, atrag în ţările lor tineretul turc, care formându-se în şcolile Apusului, începe a privi pe aceasta ca limanul scă-

---

[2] Că el era astfel privit de diplomaţie ne o dovedeşte o depeşă a ministrului de externe a Franţiei către ambasadorul francez din Londra din 31 Mai 1835 „Le cabinet de Londres n'a donc pu jamais douter de notre concours pour faire respecter l'esprit du traité du 13 Juillet 1841 et pour rappeler, s'il le fallait, au cabinet de St. Petersbourg, *que l'empire ottoman est placé par cette transaction sous une garantie collective.* Iasmund *Aktenstücke zur orientalischen Frage,* I, *No.* LXXXII.

[3] Rosen, *Geschichte der Türkei,* II, p. 250.

pării împărăţiei otomane. Insuşi sultanul câştigat pentru aceste gândiri şi încurajat de o generaţie prietină civilizaţiei Apusului, şi prin aceasta chiar duşmană Ruşilor, aduce în Constantinopole un curent de idei cu totul noui care nu însemna altceva decât alianţă cu puterile Apusului şi răsboiu cu Rusia.

Aceasta din urmă, dacă nu vroia să piardă desăvârşit roadele unor silinţi seculare, trebuia să caute un prilej pentru a recăpăta în Constantinopole, pe cât şi la Creştinii din Impărăţia Otomană, înriurirea ei de mai înainte. Ruşii caută să ajungă la aceasta mai întâi prin exploatarea revoluţiei române. Ei se siliau a arăta mişcarea românilor ca pornite în potriva suveranităţei otomane, pentru ca, prin concursul dat de ei la înăbuşirea aceleia, să poată dobândi un titlu la recunoştinţa Porţei [4]. Un tărâm însă mult mai mănos pentru intrigile sale, o deschide Rusiei prin afacerea locaşurilor sfinte.

Politica orientală a lui Napoleon al III-lea. — Lăcaşurile sfinte, martore patimilor şi morţei Mântuitorului, fusese totdeauna o pricină de neînţelegere între deosebitele confesiuni creştine, şi cu deosebire între cele mai puternice, Ortodoxii şi Catolicii. Dela întâiele relaţiuni ale Francezilor cu Poarta, ei stipulase pentru Catolici privilegii în această privire, care se reînoesc şi se întăresc prin un tratat din 1740, în care se prevede că : „Monahii francejii adecă catolici, care locuesc după vechiul obiceiu în Ierusalim şi prin prejurul acestuia, şi anume în biserica dela sfântul Mormânt, şi care se găsiau în stăpânirea locaşurilor sfinte, să rămână nesupăraţi ca şi mai înainte în această stăpânire" [5]. Cu timpul însă Franţa, ocupată în altă parte, neîngrijeşte de păstrarea acestor privilegii, şi Ortodoxii reprezentaţi mai ales prin Greci, bancheri din Constantinopole, care aveau mare înrâurire la Poartă, izbutesc a scoate cu încetul pe Catolici din cele mai multe lăcaşuri sfinte, în cât pela 1850 din 19 lăcaşuri ce fusese în stăpânirea lor, ei rămăsese numai cu 9.

In anul 1847 se întâmplă în biserica din Bethleem, un scandal între clerul latin şi cel grecesc, în care dispare o cruce de argint cu o inscripţie latinească ce se afla pe mormântul Mântuitorului. Reclamaţiile Latinilor, sprijinite de consulul francez din Constantinopole, ajung până în Franţa.

---

[4] Vezi aceste susţineri ale cabinetului rusesc în circulara lui Nesserode c. ambasadorii ruseşti 19 Iulie 1848, în *Acte şi documente relative la istoria Renaşterei României* publicate de Ghenadie Petrescu episcop de Argeş, Dimitrie A. Sturza şi Dimitrie C. Sturza, Bucureşti, 1888, II, p. 7. Ele vor fi citate în prescurtare : *Doc. ren. Rom.*

[5] Compară : Rosen *Geschichte der Türkei*, II, p. 137 şi urm. Forcade, *Histoire des causes de la Guerre d'Orient*, Paris 1854, p. 7. ş. u.; Dimitri de Boukharow. *La Russie et la Turquie* p. 152. *Der russisch-turkische Streit*, Leipzig, 1854, p. 11.

Revoluţia din 1848 înnăbuşă însă pentru cât-va timp această împrejurare, care părea că va trece nebăgată în seamă. Ajungând însă Napoleon al III-lea la preşedinţia republicei franceze, politica acestuia trebuia să reînvie, şi încă cu mare putere, chestia lăcaşurilor sfinte. Napoleon vroia pe de o parte să reînalţe înrâurirea Franţei în Orient, unde fusese mai cu totul înlocuită prin acea a Rusiei; apoi el se punea bine cu papa şi cu clerul, de care avea nevoie pentru planurile sale ulterioare ascultând plângerile bisericei catolice şi cerând dela Turci îndreptarea încălcărilor suferite de dânsa.

In 28 Maiu 1850 generalul Aupic, ambasadorul Franţei la Constantinopole, trimite Porţei o notă în această privire la care neprimind niciun răspuns [6], o repetează în August acelaş an, cerând prin ea ca Turcii să respecteze tratatul din 1740 şi să nimicească cu totul ori-ce schimbări intervenite de atunci înainte. Ali-Paşa, ministerul afacerilor streine, răspunde, tocmai la 30 Decembrie 1850, că va numi o comisie de Greci şi de Franceji, care să cerceteze drepturile ambelor confesiuni. In acest răstimp Rusia folosindu-se de împrejurarea cea atât de fericită pentru dânsa, de a se putea amesteca în trebile Orientului pentru motive religioase, deocamdată trimite sultanului o scrisoare autografă a ţarului în care acesta, luând un ton foarte cumpătat, arată numai aşteptarea că Turcia va păstra status quo în afacerea locaşurilor sfinte. Indată după acest pas al Rusiei, comisia este disolvată şi se numeşte o alta, alcătuită numai din Mahometani, care tocmai către sfârşitul anului 1851 îşi dă raportul său către Sublima Poartă, pe baza căruia Ali-Paşa împărtăşeşte lui Lavalette, ambasadorul francez, hotărîrea sultanului. Aceasta cuprindea: că biserica sfântului mormânt şi acea din Betleem să fie în stăpânirea ambelor confesiuni. Latinii însă se păstreze cele două chei dela porţile bisericei Sfânta Maria şi cheea dela Poarta cea mare a bisericei din Betleem ce până acum fusese a Grecilor. Această hotărîre deşi prea favorabilă catolicilor lovia în drepturile lor, fiind că în loc de a respecta tratatul din 1740, care le dădea în stăpânire exclusivă locaşurile sfinte admitea acum la părtăşia lor, pe Greci [7].

Spre a hotărâ odată pentru totdeauna drepturile confesiunilor rivale, Poarta dă după îndemnul ambasadorului rusesc, un firman pentru care însă Lavalette dobândeşte făgăduinţa că nu va fi cetit în public, din pricină că consfinţia nişte măsuri cu totul umilitoare pentru politica franceză. Ambasadorul rusesc

[6] Vezi această notă în *Doc. ren. Rom.*, II, p. 8.

[7] „A la plus grande indignation de tout le peule professant la religion orthodoxe, la chef de l'église de Bethleem est rendue aux catholiques, comme pour prouver publiquement leur préponderance en Orient; le mal est fait Mr. le baron et il n'est plus possible de le prévenir". Nesselrode au baron de Brunow in Boukharow, p. 156.

însă stăruieşte cu tot dinadinsul la Poartă şi dobândeşte nu numai că acel afirman să fie cetit, dar chiar şi un ordin către guvernatorul Ierusalimului, ca să nu învoiască francezilor a se servi cu cheia luată dela Greci. Franţa, de şi aşa de greu lovită într'o afacere din care crezuse că va trage un folos însemnat pentru politică ei orientală, primeşte toate aceste umiliri fără a se împotrivi şi se supune astfel desăvârşit pretenţiilor din ce în ce mai mari şi mai covârşitoare ale Rusiei.

Care este secretul unei asemenea purtări? Franţa ceruse la început foarte mult şi anume desfiinţarea tuturor firmanelor ulterioare care contraveniau dispoziţiilor tratatului din 1740. Rusia din potrivă, mult mai ghibace, nu pretinse la origine de cât menţinerea statului quo în privinţa confesiunei ortodoxe. Dar Franţa cu cât mergea, scădea din pretenţiile sale, şi, mai la urmă, se lepăda cu totul de dânsele, pe când Rusia pornind dela un sâmbure cu totul mic, îl cultiva şi-l creştea făcând să iasă din el arborele uriaş al pretenţiilor sale faţă cu Poarta. Franţa se convinsese că făcuse o mare greşeală, trezind aceasta împrejurare a lăcaşurilor sfinte. Ea vârâse pe Poartă în o încurcătură faţă cu Rusia, din care nu ştiea acum cum să o scape. De aceea videm pe Franţa dând necontenit înapoi înaintea pretenţiilor ruseşti crezând că prin aceasta va putea potoli focul ce ea însăşi îl aprinsese cu atâta nesocotinţă.

Cunoscând acuma causa retragerei Franţei, să cercetăm acea a înaintărei Rusiei, care curând păru a nu mai cunoaşte nici o margine.

Rusia era către acest timp statul cel mai puternic din Europa. Revoluţia ce sguduise până în temeliile lor celelalte naţii a le continentului, o lăsase pe dânsa neatinsă; ba chiar ea luase o parte strălucită la înăduşirea ei. In Rusia se întrupa principiul conservatismului; ea apărase aşezământul monarhic în potriva valurilor necontenit crescânde ale tendinţelor democratice. Statele continentale, nesigure în privirea stărei lor lăuntrice, în care încă nu amuţise răsunetele revoluţionare, nu se încumetau a întreprinde în afară o politică mai îndrăsneaţă, temându-se ca să nu le fugă pământul sub picioare, tocmai în momentul cel mai critic. Impăratul Neculai crezu că au sosit momentul de a da Turciei lovitura hotărîtoare şi a deslega astfel în favoarea Rusiei chestia Orientului. Dintre puterile pe care le credea cu deosebire interesate în această chestie, de Austria era sigur — întrucât poate fi siguranţă în politică. Ii făcuse o slujbă atât de mare, prin înnăbuşirea revoluţiei ungureşti, în cât trebuia să se aştepte la recunoştinţa ei, şi deci, dacă nu la o favoare deplină a planurilor sale, cel puţin la o împiedecare a lor mai puţin rostită. Mai trebuia câştigată Anglia, şi izbânda era asigurată. Turcii trebuiau să părăsească Europa, împărăţia Otomanilor era să fie împărţită între Rusia, Anglia

şi Austria, şi de sigur că partea leului era să revină celui dintăi, întru'cât ea poftise pe celelalte două la masa cea mare, şi — cine ştie — poate că în fundul visurilor ei, Constantinopolea se înălţa, oglindindu-se, cetate împărătească, în apele albastre ale Bosforului.

Că într'acolo mergea gândul împăratului Neculai, ne o dovedeşte convorbirea memorabilă a acestui împărat cu sir Hamilton Seymour, ambasadorul Marei Britanii la Petersburg pe la începutul anului 1853. In mai multe întâlniri ce împăratul avu cu ambasadorul englez, el îi arăta părerile sale asupra stărei Turciei şi asupra necesităţei unei înţelegeri între Anglia şi Rusia, în cazul unei eventuale desfaceri a împărăţiei Otomane. „Turcia, spunea între altele împăratul este atât de decăzută că oricât am dori noi să se prelungiască traiul *omului bolnav* (şi vă rog să mă credeţi că şi eu doresc ca şi Domnia Voastră continuarea vieţei lui), el poate într'o zi să ne rămână pe braţe. Ceea ce este mort nu mai poate reînvia, şi dacă împărăţia Turcească cade, apoi aceasta va fi pentru tot deauna, şi de aceea vă întreb dacă n'ar fi mai bine de prevăzut un asemenea caz, de cât a se expune chaosului turburărilor şi siguranţei unui războiu european"? Ambasadorul răspunde la aceasta că „în Anglia s'ar simţi o mare depărtare de a sconta de mai înainte moştenirea unui vechiu amic"; la care împăratul întâmpină că: „este cu toate aceste de cea mai mare însemnătate ca să ne înţelegem asupra acestui punt, Anglia şi cu mine; puţin îmi pasă de ceilalţi. Trebuie însă se declar curat că dacă Anglia ar vrea să se aşeze în Constantinopole, eu nu voi putea învoi aceasta. Şi eu sunt dispus a mă îndatori să nu mă aşez acolo, se înţelege ca proprietar, căci ca depozitar nu pot garanta. S'ar putea întâmpla ca împrejurări neaşteptate să mă pună în poziţia de a ocupa Constantinopolea, dacă nimic n'ar fi pregătit, dacă toate lucrurile ar fi lăsate în voia întâmplărei" [8]. Această convorbire, raportată cabinetului englez provoacă din partea acestuia un răspuns al cărui înţeles este că: nefiind sigur momentul *când* are să se întâmple căderea Impărăţiei Mahometane, ar fi pe de o parte zadarnic, pe de alta ofensator pentru Turcia şi periculos faţă cu celelalte puteri europene, de a se hotărâ de mai înainte modul împărţirei sale.

Acest răspuns adus împăratului, îl face să se jăluiască ambasadorului că nu a fost înţeles de guvernul englez. „Nu mă preocupă atât pe mine ceea ce trebue făcut în cazul când omul bolnav ar muri, pe cât doresc a hotărâ împreună cu Anglia, ceea ce *nu trebuie* să se întâmple. Catastrofa turcească poate să se realizeze în fie-ce moment, sau prin un războiu exterior, sau

[8] Reprodusă în interesanta depeşă a lui Hamilton Seymour c. Iohn Russel, 11 Ianuarie 1853. *Doc. ren. Rom*, II, p. 13.

prin o luptă între partida vechilor Turci şi acea reformelor superficiale franceze, sau în sfârşit prin o răscoală a creştinilor, care sunt foarte nerăbdători a scutura jugul mahometan. Lucrurile ce nu pot să le învoiesc sunt, începând prin noi înşine: o aşezare a Ruşilor în Constantinopole. Acest oraş însă nu trebue nici odată să ajungă în mâinile Englejilor sau ale Francezilor, sau a ori cărei altei mari naţii; de asemene, nu pot să primesc restabilirea împărăţiei bizantine, sau o altfel de întindere a Greciei, care ar face dintr'însa un stat puternic; cu atât mai puţin m'aş putea împăca cu îmbucătăţirea Turciei, în o mulţime de mici republice, locuri de scăpare pentru Kossuţii, Mazinii şi alţi revoluţionari ai europei. Mai curând de cât aş primi eu una din aceste întocmiri, aş întreprinde răsboiul şi l'aş duce cât timp mi-ar mai rămâne un om şi o puşcă". Ambasadorul englez a înţeles uşor din ceea ce nu vroia ţarul să se întâmple cu împărăţia Otomanilor, care erau dorinţele sale cele ascunse: înţelegerea cu Anglia şi cu Austria pentru împărţirea definitivă a Turciei, şi anume cu excluderea Franţei. Şi într'adevăr că aşa era. Despre Austria spunea împăratul: „Trebue să ştiţi că atunci când vorbesc de Rusia, vorbesc şi de Austria; interesele noastre în Orient în privirea Turciei sunt cu totul identice". Pe Anglia vroia s'o câştige în orice mod, fie măcar şi numai pe cuvântul de onoare. Sigură fiind de aceste două puteri, pe lângă prietenia cea atât de statornică a Prusiei, Franţa rămânea izolată şi putea fi trecută cu vederea [9]. Anglia însă rămase statornică în refuzul ei, cu toate ademenitoarele făgăduinţe ale Rusiei care îi dăruia Egiptul şi Candia, păstrând „sub protectorul său" ţările române, Serbia şi Bulgaria.

Ambasada lui Mencikoff. — Rusia văzând că nu poate face pe Anglia complice la loviturile ce se pregătea a da Turciei, se hotăreşte a lucra ea singură şi a dobândi dela aceasta nişte foloase, care să întreacă pe toate cele de până acuma; ea vroia a pune pe Turci într'o atârnare aşa de mare de dânsa, în cât chiar timpul cât ar mai exista împărăţia Otomanilor, să nu fie decât o unealtă oarbă şi ascultătoare în mâinile sale. Rusia se hotăreşte a lua de pretext chestiunea locaşurilor sfinte, sub care se putea ascunde aşa de bine scopurile sale şi care-i dădea tot odată prilejul de a reîmprospăta înrâurirea sa asupra popoarelor din peninsula Balcanului. Ea trimite deci pela începutul anului 1853, un ambasador extraordinar la Constantinopole, pe principele Mencikoff care intră, cu încunjurimea cea mai strălucită în capitala Impărăţiei Otomane, în ziua de 16 Fevruarie. Ruşii răspândesc ştirea că misiunea principelui

[9] Vezi depeşele lui Seymour c. Russel din 21 şi 22 Fevruarie 1853, *ibidem*, p. 27—30.

Mencikoff, ar fi regularea chestiei locaşurilor sfinte şi acea a Muntenegrului. Dar această de pe urmă fusese pusă la cale încă înaintea sosirei princepelui, prin intervenirea Austriei, şi cea a lăcaşurilor sfinte mai că îşi luase sfârşitul, şi anume în favoarea Rusiei, în cât lumea se aştepta, cu drept cuvânt, ca să vadă eşind o altă stafie din cutia fermecată a diplomaţiei ruseşti.

Ce putea fi aceasta? Franţa care văzuse greşala ce o făcuse cu trezirea chestii locaşurilor sfinte, se arătă chiar dela început foarte îngrijită de planurile Rusiei. Ea punea înainte temerii ca „curtea rusesscă să nu fie hotărâtă a lucra asupra Porţei cu o apăsare care să o facă să piardă puţina trecere ce i-a mai rămas, sau să o expună la primejdiile cele mai mari, când ea ar vroi să se împotrivească", cerând ambasadorului ei să „întrebe pe cabinetul de St. Petersburg, dacă lepădând principiul care predomină de trei-zeci de ani în raporturile marilor puteri, înţelege a se face el singur arbitrul al soartei Turcilor, şi dacă Rusia vroieşte să înlocuiască politica comună a puterrilor, căreia toată lumea datoreşte odihna sa, prin o lucrare singuratecă şi bazată pe silnicie, care să împingă şi pe celelalte cabinete în criza ce se pregăteşte, a nu lua sfat decât numai dela interesele lor şi a nu asculta decât de vederile lor particulare" [10]. Către acelaş timp şi Anglia face, deşi în un chip mai puţin apăsat de cât Franţa, aceleaşi întrebări Rusiei. Sir Hamilton Seymour, ambasadorul Angliei la Petersburg, spune într'o depeşă către ministrul său: „Arătam contelui de Nesselrode că aş fi curios de a afla dacă cu chestia locaşurilor sfinte ar lua sfârşit toate greutăţile dintre Rusia şi Turcia, sau dacă principele Mencikoff ar mai avea de adaos şi alte pricini de nemulţumire. Cancelarul îmi răspunse că el nu ştia că se mai fie şi altele. Aşa dar, pozitiv nu mai este nici o alta întrebai eu, pentru a înlătura neînţelegerile. — Nici una decât acele ce fac obiectul lucrărilor curente de cancelarie" [11].

Aceleaşi încredinţări de pace sunt pe de altă parte făcute dea dreptul miniştrilor engleji prin ambasadorul rusesc din Londra. Baronul Brunnow este însărcinat a spune acestora că: „împăratul este stăpânit de statornica voinţă de a menţinea întregimea şi neatârnarea Impărăţiei Turceşti, şi că, în cazul când părerile sale s'ar schimba în aceasta privire, înaltul său stăpân ar fi cel dintâi a încunoştiinţa pe guvernul englez despre aceasta. Asiguraţi pe ministrii reginei în termenii cei mai pozitivi că scopurile împăratului sunt tot acele; că falşele vorbe la care au dat prilej sosirea princepelui Mencikoff în capitala

[10] Ministrul Franţei c. Generalul de Castelbajac ambasador la Petersbourg. Depeşa din 21 Mart 1853, *Ibidem*, p. 51.

[11] Seymour c. Clarendon, 24 Martie 1853, Iasmund, *Aktenstücke zur orientalischen Frage*, I, N-ro. LVII. Această depeşă nu se află reprodusă în *Doc. ren. Rom*.

otomană — ocuparea principatelor, mărirea teritoriului nostru în Asia, cererea ca numirea marelui patriarh de Constantinopolea să ne fie dată nouă — nu numai că sunt exagerate, dar sunt chiar lipsite de orice temeiu; că într'un cuvânt, misiunea principelui Mencikoff nici odată n'au avut alt scop decât acela pe care a-ţi fost însărcinaţi a'l aduce la cunoştinţa guvernului britanic"[12]. Şi asemenea asigurări nu sunt date numai confidenţial prin mijlocirea ambasadorului, ci chiar oficial, prin note înmânate guvernului englez. „Maiestatea sa are fericirea de a se încredinţa că ideile sale se potrivesc cu acelea ale guvernului englez în ceace priveşte combinaţiile politice care ar fi să intervină atunci când în orient s'ar întâmpla o catastrofă, pe care Rusia are şi ea interes ca şi Anglia, dacă nu a o împiedeca, cel puţin a o îndepărta" [13].

Pe când cabinetul de St. Petersburg căuta a adormi astfel ochiul veghetor al politicei engleze, principele Mancikoff în Constantinopole „se silea a dobândi dela Rifaat Paşa făgăduinţa că înainte de a-i face cunoscut scopul trimiterei şi felul cererilor sale, Poarta să se îndatorească formal a nu destăinui nimica ambasadorilor Franţei şi Angliei" [14].

Lucru în destul de neaşteptat, Anglia este într'adevăr înşelată prin vorbele atât de pacinice ale Rusiei. Lordul Clarendon se rosteşte în o depeşă din 23 Mart către Lordul Covley, ambasadorul Angliei la Viena" „Guvernul Majestăţii Sale este plecat a pune încredere în împăratul Rusiei, dela care a primit atât de adesea asigurările cele mai solemne, că ar fi atât interesul cât şi vroinţa sa de a menţine împărăţiei otomană şi că dacă ar încăpea vreo schimbare în acestă politică, Maiestatea sa n'ar întârzia a-i împărtăşi fără zăbavă asemenea hotărîre. Fiindcă până acuma nu ni s'a făcut nici un soi de încunoştiinţare în această privire, apoi guvernul Maiestăţei Sale crede, până la dovada protivnică, că trimiterea principelui Mencikoff nu are un caracter ameninţător pentru neatârnarea şi întregimea Porţei" [15].

Franţa în deosebire de Anglia înţelese, cu o pătrundere minunată, scopul ambasadei principelui Mencikoff. Fiind deadreptul interesată în pricina care forma pretextul acestei ambasade, Franţa trebuia să vegheze mai cu pătrundere la caracterul ce era să-l iee şi la încurcăturile ce era să atragă. Văzând că

---

[12] Nesselrode c. Brunnov, 7, Aprilie 1853, *Doc. ren, Rom.*, II p. 63.

[13] Memorandul rusesc din 3 Aprilie, anexă la depeşa lui Seymour către Clarendon, 21 April, *Ibidem* p, 81.

[14] Colonelul Rose cătră Clarendon 31 Mart; lipseşte în *Doc. ren. Rom.*

[15] Clarendon cătră Covley, 23 Mart, Iasmund, 1. N-ro LIV. Documentele care lipsesc în colecţia documetelor renaşterei României le vom cita după alte colecţii. Dealtmintrele aceleaşi idei sunt conţinute în o depeşă a lui Clarendon c. Seymour din aceeaşi dată. *Doc. ren., Rom.* II, p. 57.

trimiterea principelui Mencikoff cade împreună cu pregătiri militare însemnate ale Rusiei la graniţele Turciei, ministrul Franţei, Drouyn de Lhuys, atrage luarea aminte a lordului Clarendon asupra încurcăturilor care s'ar putea naşte în Orient prin misiunea princepelui Mencikoff [16], şi în urma acestuia dă ordin flotei franceze de a pleca spre apele turceşti.

Să vedem acuma ce făcea ambasadorul extraordinar al Rusiei în Constantinopole?

Cum vine în capitala Impărăţiei Otomane el înfăţişază scrisorile sale de creanţă şi face vizita de datorie marelui vizir, dar refuză de a îndeplini pe cea tot atât de îndatoritoare către ministerul treburilor streine, Fuad Paşa, pretinzând că el ar fi fost duşman politicei ruseşti şi că nu vroieşte să aibă aface cu dânsul. Această purtare neauzită face pe Fuad Paşa să-şi dee dimisia, spre a nu pune pe Poartă în trista poziţie de a suferi o insultă aşa de grea. După ce se înfăţişează într'o audienţă la sultanul şi pipăe tărâmul în toate părţile, văzând că nu poate dobândi dela Poartă făgăduinţa secretului, se hotăreşte a da fiinţă cererilor sale prin o notă din 19 Aprilie. După ce se rosteşte în ea asupra miniştrilor sultanului în termeni cu totul necuviincioşi, numindu-i „perfizi şi înşelători" arată că împăratul, văzând nesiguranţa făgăduinţelor turceşti, „s'au văzut siliţi de a cere dela Poartă garanţii pentru viitor şi anume: 1) un firman lămuritor asupra cheei bisericei din Betleem şi a privilegilor bisericei greceşti pe lăcaşurile sfinte; 2) un ordin privitor la repararea cupolei templului Sf. Mormânt, reparare care să se facă sub privigherea patriarhului grecesc, fără amestecul vre unui alt cult; 3) *un sened sau o convenţie pentru garantarea statului quo a privilegiilor confesiunei greco-ruseşti* şi a lăcaşurilor sfinte posedate de dânsa. Ambasadorul trebue cu acest prilej să aducă aminte ministrului trebilor streine, ceeace i-au arătat în mai multe rânduri: *că Rusia nu cere dela Poartă concesii politice; dorinţa sa este de a linişti conştiinţele credincioşilor prin siguranţa menţinerei a ceeace este şi s'au obicinuit până în zilele noastre*" [17]. Această notă dădea în sfârşit pe faţă scopurile Rusiei, pe care ea se silise atâta timp a le ţinea ascunse de lumina zilei. Sultanul adună îndată marele sfat al împărăţiei, care cu 42 voci contra 3 hotărăşte a încuviinţa neîntârziat punturile I şi II din cererile Rusiei şi a refuza numai decât pe cel de al III-lea. In 5 Mai sultanul iscăleşte două fimane din care unul orândueşte ca cheea dată Latinilor dela biserica din Betleem să nu însemneze altceva decât un drept de trecere, nu însă şi unul de stăpânire al acelui sanctuar, iar celălalt învoeşte ca să fie rezidită cupola

---

[16] Drouyn de Lhuys către Walewsky ambasador la Londra 21 Februar Iasmund, N-ro XLVII.

[17] Nota peincipelui Mencikoff din 19 Apri' 1853 în Iasmund, I, No. LXIV,

bisericii Sf. Mormânt sub privigherea patriarhului grecesc. Aceste firmane, care hotărau desăvârşit afacerea lăcaşurilor sfinte — şi anume în tocmai după cererile ruseşti, necunoscând cu totul drepturile Latinilor, de vreme ce Franţa părăsise cu totul pretenţiile sale, — fusese date după sfaturile ambasadorului englez, lordul Straford de Redcliffe, care spunea Turcilor: „Siliţi-vă a despărţi afacerea lăcaşurilor sfinte de propunerile ulterioare a le Rusiei, ori care ar fi ele. Regulând acest punct, când principele Mencikoff va veni să facă propuneri noi, veţi fi în totul liberi de a refuza să intraţi în asemenea tocmeli, dacă nu vi se va lămuri pe deplin felul, întinderea şi temeiurile lor. Dacă ambasadorul rus ar fi autorisat a împinge lucrurile până la cele depe urmă margini, tot ar rămâne Porţei putinţa de a amâna consimţământul său, până ce se va fi sfătuit cu aliaţii săi, care au luat parte împreună cu Rusia la tratatul din 1841" [18].

Turcia, ascultând de aceste înţelepte sfaturi, îndeplinise în totul cererile Rusiei privitoare la lăcaşurile sfinte, şi putea privi puntul al III-lea din nota lui Mencikoff ca o pretenţie cu totul nouă; ea răspunse deci asupra acestuia în modul următor, pe cât de politicos pe atât şi de hotărâtor: „Oricât de pretenţioase ar fi intenţiile de care sunt însufleţite una către alta curţile ruseşti şi turceşti, totuşi încheierea unui act asupra întrebărei în chestiune, care prin urmăririle ei primejdioase ar nimici principiul fundamental al neatârnarei uneia din ele, este cu totul potrivnic dreptului internaţional şi de natură a ruina cu totul autoritatea Porţei. Aceste fiind mai presus de îndoială grelele urmări ale unei asemene stipulaţii, mobilele legiuite care împing pe Poartă a o refuza nu ar putea fi tăgăduite de nimene, şi cu atât mai puţin de Majestatea Sa Impăratul, a căruia iubire de dreptate este cunoscută de întreaga lume" [19]. Mencikoff atunci ameninţă pe Turci cu ruperea relaţiilor diplomatice; aceştia stăruiesc însă în refuzul lor şi ambasadorul rusesc părăseşte Constantinopolul.

Ruşii nu lepădă speranţa de a îndupleca pe Turci nici chiar după aceasta. Ei urmează negocierile înainte prin depeşe, şi contele de Nesselrode trimite lui Reschid-paşa în 31 Mai o nouă misivă, stăruind într'un mod foarte călduros, ca sultanul să iscălească proectul de notă pe care Mencikoff îl lăsase în mâinile sale, la părăsirea capitalei, şi prin care proiect Turcii se obligau faţă cu Rusia la împlinirea aceloraşi condiţii pe care le conţinea şi tratatul refuzat de dânşii. Turcii se împotrivesc cu aceaş statornicie, încât şi aceste depe urmă încercări ale Rusiei rămân zadarnice.

---

[18] Strafford de Redclife către Clarendon în Forcade, *Histoire des causes de la guerre d'Orient*, p. 86.

[19] Rifaat Paşa c. Mencikoff, 10 Mai. *Doc. ren. Rom.*, II. p. 86.

Tratatul propus Turciei era următorul: „In scopul de a face să înceteze pentru totdeauna toate pricinile de neînţelegere, toate îndoelile şi toate reclamaţiile privitoare la drepturile şi privilegiile care au fost încuviinţate şi asigurate prin vechii împăraţi otomani locuitorilor Moldovei, ai Valahiei şi Serbiei care, ca şi deosebitele alte naţii creştine din Impărăţia Turcească se închină la religia greco-rusească s'au stipulat prin convenţia de faţă următoarele condiţii: religia grecească va fi întotdeauna proteguită în toate bisericile; reprezentanţii curţii imperiale vor avea dreptul ca şi în trecut de a da ordin bisericilor atât din Constantinopole cât şi din alte locuri şi oraşe, precum şi persoanelor bisericeşti, şi aceste sfaturi, venind din partea unui guvern vecin şi amic, vor fi bine primite" [20].

Acest proect fu schimbat, întors şi sucit în deosebite rânduri: în esenţa lui rămase însă acelaş: *protectoratul Rusiei asupra creştinilor ortodoxi din Impărăţia Muzulmană*; căci altfel nu se putea pretinde că pentru a se asigura Creştinilor ritului răsăritean stăpânirea a câtor-va lăcaşuri sfinte, era de neapărată nevoie ai pune pe aceştia, în toată întinderea împărăţiei otomane sub o protecţie, prin care autoritatea morală a împăratului rusesc ar fi înlăturat cu totul autoritatea de drept ce se cuvinea sultanului? Un asemenea protectorat nu putea fi primit de Turci sub nici un cuvânt, dacă vroiau să mai păstreze măcar o umbră de neatârnare. Şi într'adevăr pretenţia Rusiei nu însemna mai puţin decât înstrăinarea autorităţei politice a sultanului asupra 10—12 milioane din supuşii săi. Cu toate că Ruşii pretindeau că prin acel tratat ei nu cereau nici un drept politic, ci numai cât liniştirea conştiinţei coreligionarilor lor, în realitate acest scut religios ascundea un protectorat politic. Căci în ce se întrupează autoritatea politică dacă nu în supunere şi ascultare? Marea majoritate a supuşilor sultanului erau să asculte de acuma înainte de sigur mai mult de şeful lor religios care nu mai era patriarhul grecesc, ci ţarul Ruşilor, decât acel politic, sultanul Turcilor, căci este în natura simţimântului religios de a fi cel mai supus, cel mai ascultător. Prin urmare atunci când din conflictul datoriilor erau să se nască o luptă într'o religie şi puterea lumească, între cererile Dumnezeirii şi acele ale Cesarului, fără îndoială că acele ale Dumnezeirei erau să treacă înainte, — şi Cesarul aice era sultanul, iar ţarul Ruşilor era Dumnezeu!

Apoi este de observat că demnitarii bisericei greceşti sunt în acelaş timp şi magistraţi civili. Rusia deci „ordonând persoanelor bisericeşti" ordona tot odată unor magistraţi ai sultanului. In sfârşit ea cere menţinearea statului quo

[20] *Corespondance respecting the rights and privileges of the latin and greck churches in Turkey* No. 153. Reprodus şi de *Doc. ren. Rom.* II, p. 74.

în constituția bisericească a Grecilor. Această constituție era însă plină de rele, mai ales în ceace privește amestecul clerului în trebile civile. Dacă respecatrea statului quo în această privire ar fi căpătat autoritatea unei convenții internaționale, orice speranță de îndreptare ar fi fost pierdută, și când abuzurile ar fi fost așa de strigătoare încât să nevoiască numai decât o reformă, Creștinii împărăției turcești ar fi trebuit să îndrepte cererile lor, nu către guvernul sultanului, ci către împărăția Rusească. Rusia invoca, în sprijinul pretențiilor sale, tratatele mai vechi încheiete cu Turcia. Dintre aceste, este de observat că prin tratatul dela Cainargi, Poarta „făgăduiește a protegui în mod statornic religia creștină și bisericile acestuia, și dă voe miniștrilor curței imperiale a Rusiei, de a face în toate ocaziile reprezentații atât în favoarea bisericiei celei noi din Constantinopole cât și pentru acei ce o servesc". Făgăduința cea *generală* era dată din libera îmboldire a Porței și nu o lega către Rusia; cealaltă care cuprindea o adevărată îndatorire către această putere, era *specială*, și se referia la o singură biserică din Constantinopole, care se punea prin tratat sub protecția Rusiei.

Și dacă admitem chiar că făgăduința cea generală, făcută de Poartă Rusiei, însemna un drept de protecție al acestei din urmă, atunci ce nevoie avea ea de un tratat nou asupra acestei protecții, întru cât n'avea decât să ceară îndeplinirea celui vechiu? [21]. Era vederat că Rusia nu privea ca îndestulătoare garanția generală a tratatului de Kainargi, că ea vroia să întindă dreptul său special de protecție, dela una la toate bisericele creștine din Impărăția Mahometană; dela servitorii acestei biserici la tot clerul, ba la toți Creștinii supuși ai Sultanului; dela un așezământ religios la proteguirea religiunei însăși. Rusia opunea în sfârșit că și Franța încheiese în timpurile de mai înainte capitulații în scopul de a protegui pe coreligionarii săi. Aceasta era adevărat. Deosebirea cea nemăsurată constă însă în aceea că pe când capitulațiile Franței protegueau pe *supușii săi*, tratatul pretins de Rusia era să proteguiască pe *supușii sultanului*!

Pentru a vedea cât de stranie era cererea Rusiei, n'avem de cât să ne închipuim acelaşi relațiuni, schimbând actorii. Ce s'ar fi zis în Europa, dacă Franța sau Austria ar fi cerut dela Marea Britanie o garanție pentru protegiuireaa și buna tratare a clerului catolic în Anglia? Ce s'ar fi zis dacă regina Angliei ar fi cerut aceleași garanții pentru protestanții Franței? Ce ar fi zis în sfârșit chiar Rusia dacă și Turcia, la rândul ei, ar fi cerut protecția Muzulmanilor din împărăția rusească?

---

[21] Asupra modului cum Rusia interpreta stipulațiile privitoare la proteguirea religiei din tratatul dela Cuciuc-Cainargi vezi Nesslrode c. Kisseleff, 3 August 1853 în Iasmund, I, No. C. Asupra interpretărei Porței, protestul ei contra ocupărei principatelor 14 Iulie 1853, *ibidem*, No. CII.

Rusia, prin protecţia ei, caută să dobândească o înrâurire precumpenitoare asupra hotărîrilor Porţei, înlăturând orice altă înrâurire şi să-şi asigureze astfel mijloacele, dacă nu spre a grăbi peirea Turciei, cel puţin spre a o împedica în desvoltarea ei şi spre a-şi asigura triumful intereselor sale la întâmplarea unei catastrofe. Pentru a întrebuinţa energicele cuvinte ale Lordului Straford Redecliffe, „nu se cerea Turciei amputarea unui mădular, ci introducerea otrăvei în tot trupul ei" [22].

Dacă privim acuma la modul cum Mencikoff caută să silească pe Turci la primirea acestor condiţii, îl găsim şi pe acesta tot aşa de curios ca şi condiţiile însăşi. Sultanul anume ar fi dator împăratului o reparaţiune pentru „ofensa cea mai grea ce-i făcuse, opunând necontenit tendinţelor sale atât de prietenoase şi de pline de mărinimie, o neîncredere fără temeiu şi un refuz neîndreptăţit" [23]. Stranie procedare! Rusia vroia să dobândească dela Turci lucruri cu neputinţă de încuviinţat, şi dacă aceştia refuzau, ea pretindea că împăratul a fost ofensat şi cerea dela Turci aceleaşi lucruri, sub o altă formă, pentru repararea ofensei.

Adevăratul ţel al misiunei lui Mencikoff ajungând la cunoştiinţa Angliei, desamăgirea acestuia asupra curăţeniei politicei Rusiei, şi a preţului ce se putea pune pe făgăduinţele ei trebui să fie atât de mare, în cât în cele dintâi momente, lordul Clarendon nu voi să creadă că cererile principelui Mencikoff să fi fost încuvinţate de guvernul său. In 16 Mai el scrise către ambasadorul englez din Petersburg: „Guvernul Maiestăţii Sale se găsea deci pus în necesitatea, sau de a crede că principele Mencikoff întrecuse însărcinările sale, sau să pună în îndoială încredinţările ce primise" [24]. Totuşi la urma urmelor, cabinetul englez trebui să se convingă că a doua alternativă era cea adevărată. Indignat de purtarea Rusiei, el trimite la 31 Mai o lungă depeşe Hamilton Seymour în care, luând în cercetare întreaga corespondenţă a ambasadorului, îi arată că dela 8 Ianuarie până la 19 Mai contele de Nesselrode susţinuse în 15 *rânduri*, că singurul scop al misiunei principelui Mencikoff, ar fi regularea chestiunei lăcaşurilor sfinte, şi acuma cuvântul dat de 15 ori rămânea de greş [25]. Pentru ca ministerul englez să nu creadă cumva că poate ar fi fost rău slujit de ambasadorul său, acesta îi răspunde prin următoarele cuvinte, care sunt cel mai minunat comentar al felului politicei ruseşti: „Pot să asigur pe excelenţa Voastră că am simţit o mare uşurare când am auzit că, deşi raporturile mele au făcut să se înşele guvernul Maiestăţii sale a-

[22] Strafford de Redcliffe c. Clarendon, 22 Mai Iasmund, I, No. LXXIV.

[23] Nesselrode c. Reschid-paşa, 31 Mai, *Doc. ren. Rom*, II, p. 104.

[24] Clarendon c. Seymour, în *Corespondance respecting the rights and privileges of latin and greck Churches in the Turkey*, I, No. 176.

[25] Clarendon c. Seymour *Corespondance*, I, No. 195.

supra scopurilor în privirea Turciei, nici o greşală nu-mi poate fi pusă în socoteală. Aş fi pus să mă înşel asupra cuvintelor şi asigurărilor domnului de Nesselrode, dacă mi-ar fost date numai odată; dar cu greu îşi va putea cineva închipui că aş fi putut să mă înşel asupra înţelesului protestărilor sale, repetate fără încetare, şi ipoteza înşelărei mele divine cu neputinţă, când se vede că şirul de arătări, făcut trimisului britanic de către cabinetul rusesc, este reprodus în întregul său secretarului de stat al afacerilor streine a Maiestăţei Sale, prin ambasadorul rusesc din Londra. Totuşi trebuie să mărturisesc Excelenţei Voastre, că merit toată ocara ce se cuvine unei încrederi depline dată unor asigurări solemne, şi că au fost pe atâta nenorocirea cât şi datoria mea de a arăta guvernului Maiestăţei Sale crezământul ce-l punem în asemenea asigurări [26]. Lucru mai curios este că chiar ambasadorul rusesc din Londra nu ştia adevărata stare a lucrurilor; că el fusese însuşi ţinut de cabinetul său pentru a putea mai bine convinge pe Englezi in necunoştinţă.

Onestitate şi politică nu se împacă totdeauna una cu alta. Totuşi este o măsură în toate; prin urmare şi în gradul până unde cerinţele onoarei pot fi despreţuite.

Răsboiul trebuia deci să înceapă, şi împăratul Neculai, pentru a îndreptăţii ocuparea principatelor, care urmează curând după aceia, publică în 26 Iunie un manifest, în care religia creştină joacă un rol atât de mare, în cât ar părea că porneşte dela un patriarh, dacă scopul pentru care fusese dat — îndreptăţirea unui răsboi — nu ar fi arătat că este lucrarea unui împărat. El începe prin a spune că „iubiţilor şi credincioşilor noştri supuşi le este cunoscut că din timpurile cele mai vechi, glorioşii noştri antecesori au jurat a apăra credinţa ortodoxă", şi sfârşeşte zicând că : „plin de încredere în mâna sa cea a tot puternică, vom păşi la luptă pentru proteguirea credinţei ortodoxe". Mai adaoge împăratul că „prin ocuparea principatelor nu este scopul nostru de a începe răsboiul, ci numai cât a ne asigura o garanţie care să ne răspundă pentru restatornicirea drepturilor noastre"[27]

Fiind-că acuma au sosit momentul când arătăm în toate amănunţimile interesul Rusiei de a se întinde în Răsărit, precum şi acel al celorlalte puteri de a i se opune, apoi înainte de a merge mai departe, să aruncăm o ochire asupra acestor lincamente generale a le politicei europene.

2. CHESTIA ORIENTALĂ. INTERESELE PUTERILOR

Interesele ruseşti. — Intrebarea asupra căreia avem să îndreptăm acuma cercetările noastre este una din cele mai grele

[26] Seymour c. Clarendon *Corespondance*, I, No 268.
[27] Manifestul împăratului de Rusia 26 Iunie. *Doc. ren. Rom.*, II, p. 145.

ce au avut vre-odată de deslegat politica europeană, pentru că dela dânsa atârnă în mare parte soarta viitoare a Europei, şi prin urmare aceea a lumei întregi. Este întrebarea care a frământat atât de adânc lumea europeană şi care schimbându-se cum puteau, nelinişteşte şi astăzi încă minţile bătrânului continent. Ea este cunoscută sub numele de *chestiunea orientală.* Inţelesul ei este următorul :

Impărăţia turcească merge spre peirea ei, cel puţin în Europa, şi este vorba cu ce poate fi înlocuită? Rusia în mersul ei propăşitor spre Constantinopole, pare a fi moştenitorul firesc al coroanei sultanului. Peninsula Balcanică [28] cuprinde însă popoare care de şi de neamuri deosebite, se temeau de atare împrejurare ca de primejdia cea mai cumplită ce putea veni asupra lor. Acest element de rezistenţă contra cotropirei ruseşti, îşi găsea un sprijin foarte puternic în Apusul Europei, îngrijită şi ea de a lăsa să cadă peninsula Balcanului în mâinile Ruşilor. Anglia, Franţa se teameau pentru Marea Neagră şi predomnirea în Mediterană ; Austria pentru gurile Dunării.

Intr'un cuvânt chestia orientală era pe atunci şi tot aşa a rămas până astăzi *rivalitatea Rusiei şi a Europei apusene, de la stăpânirea peninsulei balcanice.*

La începutul istoriei moderne, Turcii punând mâna pe Impărăţia Bizantină, împiedică de o cam dată pe Ruşi a se întinde spre aceste părţi, către care se simţiau atraşi de clima cea dulce şi locurile încântătoare, care contrastau într'un mod atât de pronunţat cu locuinţele lor geroase şi pustii. Principele Sviatoslav, spune în 972, ambasadorilor ce venise să negocieze pacea : „nici odată nu vom putea părăsi o ţară aşa de frumoasă" [29]. Cu desvoltarea vieţii lor politice, Ruşii însă nu întârziară a se convinge că şi alte interese, decât acelea de a se încălzi la un soare arzător, trebuia să dee un mare preţ cucerirei Constantinopolei, şi ei întreprinseră şirul de răsboaie pe care le-am întâlnit până aci. Pentru a înţelege ce soiu de interes împingea pe Ruşi într'acolo, trebuie să aruncăm o privire generală asupra pricinilor întinderei împărăţiei ruseşti.

Rusia este împărăţia cea mai mare din lume, şi ea a ajuns astfel prin o necontenită lăţire, căci la început era departe de a fi aşa de întinsă. Creşterea ei se făcu în două direcţiuni : spre răsărit în Asia, spre Sud şi apus în Europa.

Ţările asiatice, ce veniau în atingere cu graniţele sale, erau înlocuite de popoare nomade ce trăiau numai din prădăciunile periodice ale stăpânirilor ruseşti. Rusia trebuia să caute

---

[28] Intindem această denumire geografică, deşi impropriu, şi asupra ţărilor române de dincoace de Dunăre.

[29] M. Anagnosti. *Les idées de la Révolution et les affaires d'orient.* Par 1841, p. 229.

a scăpa de ele, şi care era mijlocul pentru a ajunge la acest scop? Ea nu putea ridica un zid ca Chinejii, căci era prea costisitor; nu putea nici păzi ţara prin un cordon militar, fiind graniţele sale prea întinse. Prin urmare singurul mijloc ce-i rămânea era cucerirea ţărilor ce slujiau de lăcaş şi de cuib jefuitorilor ei. Ţara cucerită devenind rusească, partea cea mai liniştită a poporaţiei se aşeza; turburătorii se retrăgeau în o parte de loc mai îndepărtat, de unde începeau iarăşi a preda fosta lor patrie, ce se bucura acum de o organizare şi o linişte, care îi înlesnea înavuţirea. Ruşii deci, spre a apăra noua lor provincie, trebuiau să supună ţările tot mai departe, până ce ar fi întâlnit o ţară care să înfăţişeze destule garanţii de bună vecinătate [30]. De aceea ea se tot întinde şi ajunge acum la marginile Chinei şi la graniţele Indiilor engleze.

In spre Europa întinderea Rusiei, tot aşa de neapărată, are cu totul alte mobile. Aice nu locuiesc naţiuni barbare şi prăditoare. Poporaţia ţărilor limitrofe este din potrivă liniştită şi dedată la îndeletniciri paşnice, mai ales la agricultură. Trebuie astfel amintit că pe la începutul veacului al XVIII-lea Rusia era mărginită numai cât în centrul acelei ţări pe care o ocupă astăzi. In spre apus Svedia stăpânea Finlanda şi provinciile Baltice: Estonia, Livonia, Carelia şi Ingria, care despărţeau pe Rusia de marea Baltică. Polonia se întindea până lângă Kiev şi la malurile Niprului, iar în spre sud, Tătarii împiedecau atingerea Ruşilor cu marea Neagră şi cu marea Caspică. Rusia era un corp mare, dar cu mânile şi picioarele legate iar care semăna paralizat, neputând arăta lumei puterea de viaţa lăuntrică ce îl însufleţia. Sufletul popoarelor este marea şi fiecare dintre ele e cu atâta mai puternic cu cât poate dispune mai cu îmbelşugare de acest element dătător de viaţă. Oceanul este sufletul pământului, pe care-l resfrânge în vecinica lui mişcare, şi pentru ca un popor să poată răsufla şi să nu fie înnăbuşit, îi trebuie numai decât o deschidere spre ocean. Pe atunci nu numai că acea deschidere lipsia Rusiei; dar ea era chiar împiedecată de a se atinge cu mările cele mai apropiate de dânsa. Ea stăpânea nu e vorbă, Marea Albă; dar aceasta nu-i era de folos, din pricina ghieţurilor sale. Dacă Rusia nu vroia să piardă din lipsă de răsuflare, trebuia cu orice preţ să-şi deschidă un drum în spre Marea, şi că Petru ia simţit aceasta, iată vecinicul său merit şi titlul cel mai mândru al gloriei sale. Am văzut aiurea silinţele şi luptele sale pentru a-şi deschide drumul înspre cele trei mări ce se învecinau cu împărăţia sa, şi politica lui fu ur-

[30] Mackensie Walace. *La Russie*, ouvrage traduit de l'anglais par Henri Bellenger, Paris, 1877, II, p. 400: „Aprés bien des années d'expérience les Russes arrivèrent à la conviction que le seul moyen efficace de prévenir ces incursions était de conquérir les tribus adonnées à la maraude"

mată cu statornicie de toţi urmaşii săi, care, cu cât propăşia Statul rusesc, se convingeau cât mai deplin de neajunsul ce-l omorâtor al aşezării sale geografice.

După ce ajunse Rusia a se întinde pe coastele mărilor sale ea se convinse în curând că tot nu dobândise deplina libertate, cât timp strâmtorile ce închid două din aceste mări nu ar fi în stăpânirea sa. Marea Neagră şi cea Baltică ajunsese nişte lacuri ruseşti aproape ca şi Marea Caspică; dar de şi erau *ruseşti* tot nu erau decât nişte *lacuri*; unul din ele închis fireşte din toate părţile; celelalte deschise numai atunci, când ţările, stăpâne strâmtorilor, trăiau cu dânsa în bună înţelegere. Danemarka însă, proprietara Sundului şi a celorlalte strâmtori, fiind o ţară mică, putea mai uşor fi îndatorată de Rusia a-i lăsa libera străbatere prin trecătorile sale. Turcia din potrivă, putere mare şi duşmană Rusiei, opunea în totdeauna cea mai deplină rea voinţă la trecerea corăbiilor ruseşti prin Bosfor şi Dardanele, aşa că Rusia fu nevoită, în fiecare tratat, a stipula din nou pentru dânsa dreptul de trecere prin numitele strâmtori. Era deci firesc lucru pentru Rusia, care căuta să-şi deschidă drumul în spre Mediterana, ca să se siliască a nu mai atârna, în plutirea pe mările Turciei, dela bunul plac al acesteia, şi să se desfacă de un portar, ce adesea nu lasă pe stăpânul său să iasă din casă.

Iată pricina de căpetenie care împinse pe Ruşi, a se apropia necontenit de Constantinopole în speranţa nemărturisită, dar nu mai puţin reală, de a pune odată mâna pe dânsa [31]. Aşa dar *nu este chiar oraşul Constantinopole ţinta politicei ruseşti ci strimtorilor ce acest oraş domineazǎ*. Deaceea cuvântul cel vestit al lui Napoleon cel Mare: „Constantinopole este stăpânirea lumii", nu are pentru cugetarea rece nici un înţeles. De altfel dacă ar fi adevărat, de mult timp Turcii ar fi trebuit să fie stăpânii pământului.

Acest mare interes al Rusiei este sprijinit şi de altele, care lucrează în acelaş sens şi o atrage tot mai puternic în spre sud; anume de comunitatea sa de origine cu cele mai multe popoare din peninsula Balcanului, şi de identitatea sa de religie cu toate aceste popare. Un număr însemnat din ele este de viţă slavă fie ca sânge, fie ca Bulgarii numai ca limbă şi Ruşii tind să-i cotopească în imensitatea împărăţiei lor. In timpurile mai vechi toate popoarele peninsulei Balcanului, chiar Românii şi Grecii, vedeau în Ruşi proteguitorii lor fireşti şi apărătorii lor. Mai târziu însă, când se destăinuiră adevăratele ţinte ale Rusiei asupra

---

[31] Consultă asupra acestui punct important: Mackensie Wallace, II, p. 408, *Die orientalische d. i. russische Frage* Hamburg, 1843, p. 35. Anagnosti, p. 236. Arthur von Kelenfoldy, *Die Verhältnise im Orient und in den Donaufürstenthümern*, Leipzig, 1863, p. 26. *Der russisch-turkische Streit und der Widerstand Europas gegen die russische Politic*, Pest, 1854, p. 11. Ceva deosebit în apreciare este Ficquelmont, *Russlands Politik und die Donaufürstenthümer*, Wien, 1856, p. 30.

lor, acele simpatii se răciră şi fură înlocuite prin o îndepărtare tot mai rostită care se prefăcu cu încetul în un simţimânt de respingere, din ce în ce mai neîmpăcat, în contra celor ce se dădeau drept apărătorii lor.

Poziţia noastră, a Românilor este cu atât mai grea, cu cât, interpuşi între Rusia şi popoarele slave dela sud cu care ea ar avea să se poată atinge de a dreptul noi o împiedecăm de a îndeplini acest avânt al inimei ei. Şi această poziţie aşa de periculoasă este încă sporită prin aşezarea geografică — a noastră a Românilor din România liberă. Pe când Carpaţii înalţă piscurile lor neumblate, şi ne despart de rămăşiţa neamului nostru din Transilvania, din spre Impărăţia Rusească nu ne apără nici un deal, nici un colnic, ci acelaş şes se întinde neîntrerupt dela Marea Ingheţată până în munţii Balcanului. Suntem aşezaţi în sfera firească de întindere a popoarelor slavone, suntem expuşi la pericolul de a fi luaţi înainte de uriaşa minge de omăt ce se rostogoleşte dela cercul polar, mergând cu o repegiune tot mai ameninţătoare spre ţărmurile mărei Mediterane.

Dacă adăugim la aceste năzuinţa după întindere care e cu atât mai cuprinzătoare cu cât organismul e mai puternic, atunci vom înţelege de unde provine dorinţa Rusiei de a cuprinde partea sud-estică a Europei. *)

Apusul faţă cu tendinţele ruseşti. — După ce am arătat interesele şi tendinţele cotropitoare ale Rusiei, să trecem acuma la expunerea stărei Europei de atunci faţă cu nişte asemenea năzuinţi. Dar chiar aici trebuie să observăm că pe când opoziţia Europei trebuie să schimbe puterile ce iau parte la ea după interesele momentului, tendinţa de cotropire a Rusiei rămâne una şi neschimbată. Câţi mai mulţi sorţi are ea deci de a izbuti decât de a fi înfrântă de schimbătoarea politică a Apusului?

Pe la anul ce ne preocupă, 1853, Rusia devenise ameninţătoare pentru liniştea şi desvoltarea celorlalte ţări europene. Ceea ce fusese odinioară Carol al V-lea şi Napoleon cel Mare pentru Europa, devenise acuma Rusia, cu deosebire numai că altă dată primejdia venia din partea unor individualităţi şi că acuma ea pornia dela un popor. Ameninţarea ce fusese mai înainte trecătoare se prefăcea acuma în una permanentă. Cu cât mai mult deci trebuiau ţările europene să se impună curentului rusesc, când ele vedeau într'însul, nu avântul momentan a unui gust de cucerire, ci această tendinţă însăşi sistematizează, şi îmbrăcând forma unui principiu statornic şi neînduplecat. Ideea echilibrului European nu era deci o zadarnică închipuire a visătorilor politici; ea era chiar expresia nevoiei celei mai simţite a Europei, păstrarea neatârnărei ei, a luminei şi a civilizaţiei sale. Datoria cea mai înaltă se întrupa într'însa

*) *N. R.* Acest pasagiu a fost scris de A. D. Xenopol în anii 1914 1916, deci înainte de a se face unirea ţărilor române.

aceea de a păzi neatinsă comoara de gândiri şi de simţiminte moştenită dela generaţiile de mai înainte, şi pentru care partea cea mai nobilă a omenirei jertfise cele mai scumpe bunuri ale traiului său. Era într'un cuvânt apărarea existenţei ei în contra unei cotropiri ameninţătoare.

Afară însă de acest interes general, mai erau şi altele speciale, care sunt cu atât mai însemnate, cu cât ele hotărîră puterile apusene la împotrivire; căci popoarele ca şi indivizii sunt astfel făcute, încât să se mişte mult mai uşor pentru un interes mai mic, dar nemijlocit, decât pentru unul mare şi îndepărtat. Aceste interese mai speciale erau acele comerciale.

Dintre toate ţările Europei, Anglia şi Franţa făceau un comerţ mai întins cu ţările turceşti. Pe acel timp (1852) comerţul Angliei se suia, import şi export, la vr'o 600.000.000 franci, afară de transitul prin Egipt către India, care urca comerţul total al Angliei cu ţările turceşti, aproape la un miliard. Acel al Franţei, însemnat cu deosebire prin exportul său, se ridica aproape la 750.000.000 de franci [32]. Interesele Franţei şi ale Angliei erau aceleaşi, şi deci politica lor trebuia să fie aceeaşi. Ambele aveau de apărat nişte daraveri băneşti de o mare însemnătate şi trebuiau deci să se opune cu puteri unite politicei ruseşti care ameninţa desfăşurarea lor. Primejdia pentru dânsele era următoarele: dacă Rusia punea mâna pe strâmtorile turceşti şi poate chiar şi pe Egipet, atunci introducând ea în aceste părţi sistemul prohibitiv, nimicia prin o singură lovitură tot comerţul anglo-francez, înlocuindu-l cu al ei.

Pe lângă acest pericol, care ameninţa pe Franţa cât şi Anglia, mai erau şi altele cari priviau numai cât interesele engleze. Această ţară se mai temea ca Rusia punând stăpânire pe Egipt şi pe Turcia aziatică, să nu-i împiedece comunicarea ei cu India, isvorul cel mai mănos al bogăţiei sale, cu atât mai mult că poporul englez era neliniştit şi de propăşirea Rusiei în Asia centrală, a cărei ţintă nu putea fi, după Englezi, decât surparea puterii lor în Indii.

Italia pe atunci frământată de dorinţa unirii, domnită de mai multe dinastii duşmane una alteia, nu putea urma în privirea Orientului o politică susţinută, şi de aceea participarea ei la răsboiul Crimeei nu avu atâta în vedere restatornicirea unor interese trecute, cât îngrijirea de altele viitoare.

Austria nu putea să învoiască prea marea întindere a Rusiei în Orient din alte motive. Pentru a ajunge la Constantinopole trebuia ca Rusia să pună mâna pe ţările române, pe care l'am văzut că fusese totdeauna combătut de Austria cu cea depe urmă stăruinţă, ca unul ce putea deveni periculos pentru dânsa. Prin această întindere Rusia devenia vecină ne-

[32] G. Fr. Kolb *Handbuch der vergleichenden Statistik* 1855. Leipzig.

mijlocită a Austriei şi pe la sud, putând da mâna cu Românii din Transilvania şi cu Slavii din sudul Impărăţiei Austriace. Apoi Rusia punând prin pacea de Adrianopole (1829), stăpânire pe gurile Dunării, se folosise de această împrejurare pentru a îngreuia tot mai tare plutirea pe acest fluviu. Ea nu îngrijise pentru curăţirea albiei Sulinei, înfiinţase o carantină la gurile fluviului şi supunea toate corăbiile ce treceau prin ele la nişte orânduiri foarte împovărătoare, încât comerţul ce Austria îl făcea prin artera Dunării ameninţa să decadă din ce în ce mai tare [33]. Ce era însă să se întâmple dacă Rusia era să ajungă stăpâna netăgăduită a împărăţiei turceşti? Era să fie nimicit şi comerţul cel însemnat al Austriei cu această împărăţie, care se ridica în 1850 la 70.000.000 de franci [34].

Prusia nu avea un interes aşa de nemijlocit în chestiunea orientală, şi celelalte ţări germane erau prea mici şi neînsemnate pentru a putea ridica şi ele glasul lor. In genere vorbind, Germania, ruptă în o mulţime de părţi, nu putea juca un rol precumpănitor în această însemnată întrebare. Ea era deprinsă a fi împilată; toate arterele cele mari ale comerţului ei erau în mâinile străinilor: Olandezii le închideau Rinul, Englezii prin Helgoland, Elba; Danezii, marea Baltică [35]. Cum putea ea împiedeca pe Ruşi de a închide acuma şi Dunărea, când statul cel mai puternic, Prusia, era deprins de sute de ani a nu avea în politică altă voinţă decât aceea a cabinetului de Petersburg? Cu cât Prusia prinde mai târziu la putere, cu atâta ea se emancipează de sub epitropia rusească. De când au ajuns a realiza unitatea Germaniei şi se vedea în fruntea a mai multor milioane de baionete, ea se vede silită a apăra interesele ei, care sunt, în privirea Dunării, identice cu ale Austriei [36]. Devenind tot mai neatârnată în politica ei orientală, în curând va vroi să dicteze şi aici precum s'au deprins a dicta aiurea, şi un răsboi va trebui numai decât, mai curând sau mai târziu, să pună un capăt bunei înţelegeri ce au predominat până acuma între aceste două State.

Turcia şi principatele române. — Să vedem acum care era starea acelei împărăţii, ce era aruncată, ca mărul discordiei, între Rusia şi popoarele apusene. Această împărăţie mergea

[33] *Die orientalische d. i. russische Frage* p. 65.

[34] Iosheph Hain, *Handbuch der Statistik der oesterreichischen Kaiserstaates*. Wien 1853, II, p. 522.

[35] *Die orientalische d. i. russiche Frage*, p. 65. Kelenföldy, p. 22.

[36] Drouyn de Lhuis către generalul de Castelbajac 15 Iunie 1853, *Doc. ren. Rom.* II, p. 128. „l'Allemagne a une trop grande intelligence de ses interêts pour accepter facilement l'éventualité de la possesion du bas Danube, qu'elle considère avec raison comme une de ses voies comerciales, par un grand Etat qui pourrait lui fermer le débouché".

spre stângerea ei, şi toate silinţele, atât ale sale proprii cât şi acelea ale puterilor Europei, nu puteau decât cel mult să întârzie căderea ei, dar nu să o oprească. Răul de căpetenie, ce o săpa fără încetare, era duşmănia tot mai făţişă între poporaţia creştină şi acea musulmană. Turcii nu puteau uita că sunt învingători şi că creştinii sunt supuşii lor; apoi aceşti supuşi, fiind de o altă religiune decât aceea a lui Mahomed, ei îi priveau ca pe nişte fiinţi de jos, care nu erau vrednice a se bucura de alte drepturi, decât de acele ce stăpânii lor se îndurau să le încuviinţeze. Numai Impărăţia Turcească mai făcea în Europa o deosebire între cuceritori şi cuceriţi; numai în ea se mai aflau două clase suprapuse ale societăţii, ce nu puteau a se contopi nici într'un chip, fiind despărţite prin rasă, religie, credinţi şi obiceiuri. Pentru un Muzulman, ghiaurul nu însemna nimica; averea lui, chiar viaţa lui erau o jucărie în mâinile sale, şi adeseori regimul cel cu totul arbitrar al poporului domnitor împingea pe supuşi la răscoală. De când Ruşii se apropiase de peninsula Balcanului, ginţile de aici îşi îndreptară către dânşii speranţele lor de scăpare. Unele din ele se lepădară apoi de aceste aşteptări, văzându-se înşelate; cele mai multe însă, Slavonii, vedeau tot în Rusia îngerul mântuitor al suferinţelor lor, şi priviau deci orice încercare de a susţine Turcia, ca un act de duşmănie în potriva lor. Şi cu toate aceste ţările Apusului trebuiau să sprijine pe Turci şi să caute a susţinea împărăţia lor; căci ele nu găsiau alt mijloc mai potrivit de a scăpa Orientul de o stăpânire exclusivă, decât acela de a-l menţine, cât se va putea mai mult, în starea în care se afla. Intregimea Impărăţiei Otomane deveni astfel maxima conducătoare în politica statelor apusene, şi ele trebuiau să privească de duşmani, nu numai pe Rusia, dar şi pe popoarele acelea din peninsula Balcanului, cari cereau emanciparea lor de sub jugul turcesc. Din această pricină proveniră toate încurcăturile politicei orientale. Rusia, care proteguia popoarele creştine în potriva asupririlor turceşti, era privită ca apărătoarea intereselor umanitare; Apusul, care susţinea pe Turci şi barbariile lor, păreau că-i sprijine numai pentru nişte interese egoistice. Rolurile se schimbase cu totul: Rusia, stat absolut mai înapoiat era apostolul libertăţii şi a omeniei; ţările apusene, vetrele luminii şi ale culturii, deveniau uneltele arbitrarului. Nu e vorbă că aceste din urmă stăruiau pe cât puteau pe lângă Turci, ca să mai îndrepte conrupţia înspăimântătoare a administraţiei lor şi să recunoască şi Creştinilor o stare mai puţin impilată; dar silinţele lor erau zadarnice. Sultanul şi dregătorii turci cei înalţi, însufleţiţi de luminile civilizaţiei şi îmboldiţi fără încetare de agenţii puterilor apusene, proclamau necontenit principii mai umanitare; dar aplicarea lor întâlnia greutăţi şi chiar piedici neînlăturabile, întrucât schimbarea sistemului nu se putea aştepta decât dela o schimbare a minţii

poporului turcesc, şi aceasta era peste putinţă de ajuns, din pricina rasei inferioare [37] în care această minte erà împlântată.

Ca toate faptele istorice şi acestea erau neapărate, fatale. In zadar s'ar fi susţinut cutare sau cutare mod de rezolvire a chestiunii orientale, după cum s'au încercat să o facă mai mulţi publicişti ai acestui timp. Turcii trebuiau să stăruiască în barbaria lor; Ruşii să caute a înainta, şi popoarele apusene să li se opună. Pentru a hotărî într'un fel nişte tendinţe atât de contrazicătoare, trebuia alergat la mijlocul cel depe urmă ce rămâne popoarelor, când toate celelalte au dat de greş — la răsboi, care şi începu de fapt prin intrarea Ruşilor în principate în 3 Iulie 1853.

Ruşii, cum am văzut, pretindeau că, deşi ei au încălcat graniţele Impărăţiei Otomane, n'au înţeles prin aceasta a porni cu răsboiu asupra Porţii; că ei ar fi vrut numai prin o astfel de măsură să constrângă Poarta a se supune dreptelor lor cereri, iar pe de alta ar fi fost provocaţi la o asemenea, prin apropierea ameninţătoare a flotelor anglo-franceze de strâmtoarea Dardanelelor [38]).

Că aceasta era numai cât un meşteşug, se poate vedea foarte lesne; nu era nici cea mai mică asemănare între aşezarea flotelor apusene în Besica-Bai şi acea a oştilor ruseşti în principate. Aceste flote aveau într'adevăr dreptul de a staţiona în acel port, ca în oricare altul depe marea Mediterană. Prin arătarea lor în acele ape nu se înfrângea nici un tratat, nu se încălca niciun teritoriu, nu se lovia în niciun principiu de drept public; neatârnarea împărăţiei otomane nu era ameninţată, şi Rusiei nu se da niciun motiv de supărare. Din contră ocuparea principatelor de către Rusia era o incălcare viderată a stăpânirilor sultanului şi a tratatelor care regulau soarta acelor două provincii; era o izbire în principiile dreptului public şi un act de duşmănie neîndoielnic în potriva sultanului, care ar fi avut dreptul a răspunde unei asemenea urmări, prin o declarare de răsboi şi chemarea în ajutorul său a escadrelor aliate [39]).

Dar să cercetăm acuma ocuparea principatelor din punctul de vedere al poziţiei Rusiei faţă cu dânsele. Nici un tratat nu învoia Rusiei o asemenea ocupare. Acel de Adrianopole prevedea ca Ruşii să poată intra în principate, numai atunci când privilegiile lor ar fi fost încălcate de Turci, şi pe baza acestui

[37] *Die orientalische d. i. russische Frage* p. 83, pune greşit neputinţa de propăşire a Turcici în sama religiei lor. Tot Mahomedani fusese şi Arabii; dar la ce înaltă cultură dăduse ei fiinţă!

[38] Circulara contelui de Nesselrode 2 Iulie. *Doc. ren. Rom.* II, p. 150,

[39] Circulara cabinetului englez către agenţa sa diplomatică, 16 Iulie 1853. *ibidem*, p. 171.

drept trimiseseră Ruşii în 1848 oştirile lor în principate. Senedul dela Balta-Liman din 1849 adaugea, în vederea revoluţiei din 48, că dacă asemenea turburări s'ar ivi din nou în principate în răstimpul de şapte ani, ambele puteri să iea măsurile trebuincioase pentru restatornicirea orânduielii. Provinciile române nu fuseseră nici împilate de Turci, nici nu erau turburate de vreo rezmeriţă, care să îndreptăţească întrarea în ele a oştirilor ruseşti; şi cu toate acestea erau cuprinse de dânsele [40]).

Ruşii priveau întotdeauna provinciile române sub două feţe deosebite, după cum le cerea interesul: când ca nişte ţări cu totul deosebite de împărăţia turcească, pentru care stipulau în tratatele lor drepturi şi privilegii; când ca parte întregitoare a împărăţiei Otomane. Nevoile momentului cereau ca ţările române să fie privite în a doua ipostasă, ceeace Ruşii făceau ocupând-le cu armele. Din aceasta însă se poate foarte bine vedea sistemul urmat de politica rusească faţă cu principatele dunărene.

Anglia şi Austria, care doriau din toate puterile ca să menţină cât se va putea mai mult timp pacea între ambele împărăţii rivale, sfătuesc pe Poartă să nu privească ocuparea principatelor, de Ruşi, ca un casus belli, ci închizând ochii asupra acestui fapt duşmănesc, să urmeze înainte calea negocierilor [41]).

Aceste se reîncep prin stăruinţele Austriei, putere din cele mai interesate în chestia Orientului. Rusia anume, căreia i-ar fi plăcut mai bine a surpa pe Turci prin o cale piezişă decât prin un răsboiu, propune la Viena un proiect de notă, ceva deosebit de acela pe care principele Mencikoff îl lăsase în mâinile Turcilor, la plecarea sa din Constantinopole. Acest proiect, sprijinit de Franţa şi de Anglia, mai mult de cum se cuvenea, este trimis la Poartă, cu stăruinţele cele mai călduroase pentru primirea lui. Poarta se rosteşte că-l va primi dacă va suferi oarecare schimbări. Incepe atunci o lucrare a diplomaţiei din cele mai seci şi mai nemulţumitoare, anume schimbarea frazelor şi a cuvintelor, răsucirea şi învârtirea lor astfel ca să împace ambele cerinţi. Aşa d. e. nota vieneză conţinea următoarea frază: „dacă în toate timpurile împăraţii Rusiei au arătat îngrijirea lor cea mai harnică pentru menţinerea scutirilor şi privilegiilor bisericii greceşti ortodoxe în împărăţia otomană, sultanul nu s'au refuzat niciodată a le consfinţi din nou prin acte solemne". Această redacţiune speria pe miniştrii Turciei; din paralela în care se punea respectarea privilegiilor de către Turci cu îngrijirea pentru menţinerea lor din partea Ruşilor. Se temeau miniştrii sultanului a nu recuntoaşe că cea a doua

[40] Circulara cabinetului francez către agenţii săi diplomatici, 15 Iulie 1853, *ibidem*, p. 166.

[41] Circulara austriacă 4 Iulie, Iasmund, No. XCVI.

fusese cauza celei dintâi, şi pentru a îndepărta o asemene tâlcuire, ei propuseră îndreptarea frazei în modul următor: „dacă în toate timpurile împăraţii Rusiei au arătat îngrijirea lor cea mai harnică pentru cultul şi biserica ortodoxă grecească, sultanii n'au încetat niciodată de a veghea la menţinerea scutirilor şi a privilegiilor pe care din bunul lor plac le-au încuviinţat". Anglia îşi dă mare osteneală pentru a dovedi Turciei că schimbările propuse de dânsa sunt de prisos, arătând că această frază constată numai cât un fapt istoric, că acesta poate fi adevărat sau falş, dară că Rusia nu dobândeşte prin el nici un drept şi că Turcia nu se leagă la nimic prin recunoaşterea lui. Sultanul chiar dacă ar da oarecare drepturi Creştinilor în urma stăruinţelor unei puteri creştine, nu se leapădă de niciun drept al său, nu se leagă la nimic, nu restrânge nici într'un mod suveranitatea sa, şi câte de aceste.

Bieţii Turci ştiau însă prea bine cu cine aveau aface. Vedeau ei acuma ce tâlcuire dădeau Ruşii tratatului de Cainargi; ştiau ei câte bucăţi de teritorii le fusese răpite tot prin asemenea meşteşuguri şi se păzeau ca de foc de a se lega în vre-un chip către Ruşi, asupra unei împrejurări aşa de delicate. De aceea ei stăruiră cu toată puterea pentru primirea schimbărilor propuse de dânşii, cu toate cererile Angliei, Franţei şi ale Austriei, care le spunea să se lepede de ele.

Pe când însă puterile europene se siliau a convinge pe Turci, că n'ar fi niciun pericol în privirea notei, aşa cum fusese ea întocmită dela început, Ruşii înţelegeau cu totul altfel îndatoririle ce Poarta trebuia să le iee faţă cu dânşii, şi dau şi ei o tâlcuire a notei vieneze, şi de astădată o tâlcuire autentică, ce nu mai lăsa nimic de dorit. In o depeşă a contelui de Nesselrode din 7 Septembrie, acesta pune în cea mai vie lumină înţelesul pe care Rusia vroia să-l dee notei vieneze, şi care se rezumă în îndatorirea din partea Turcilor de a da o *făgăduinţă şi o garanţie pentru viitor despre menţinerea privilegiilor bisericei greceşti.* Franţa, luând cunoştinţă de această depeşă, se rosteşte ea însăşi; „că nu era acesta înţălesul pe care conferenţa din Viena avuse în gând a-l da notei în chestiune", şi aşa toate ostenelile diplomaţilor şi zbuciumarea lor de atâta timp rămaseră zadarnice)[42].

Aceştia în iubirea lor pentru fraze şi tâlcuiri subtile, trăgănase afacerea mai multe luni, lăsând Rusiei timpul de a se pregăti şi a se întări, crezând că ceeace desbina pe Ruşi şi pe Turci era o chestiune de cuvinte. Ei uitau că în mijloc erau nişte interese mult mai grele, cari, în orice cuvinte ar fi fost îmbrăcate, tot la sfârşit erau să'şi arăte cozile şi urechile lor. Atâta este de adevărat că adeseori persoanele oficiale de multă

[42] Amănunţimile vezi în Forcade. *Histoire des causes de la guerre d'orient*, Paris, 1854, Chap. III, La conférence de Vienne.

diplomaţie nu-şi mai aduc aminte de politică, adică de interesele ce sunt puse a apăra.

Dela căderea notei vieneze, speranţele pentru pace sunt tot mai mult înlăturate, şi răsboiul devine din ce în ce mai neapărat, cu toate că diplomaţii nu încetează nici acuma a-şi da osteneală pentru a-l împiedica, sau cel puţin a-l amâna.

Puterile maritime, Anglia şi Franţia, văzând că toate încercările pentru pace au dat de greş, şi aşteptându-se în fiece moment la un atac din partea Ruşilor, contra proteguiţilor lor, dau ordin flotelor lor ca să intre în Dardanele. Ruşii pretind atunci că s'ar fi încălcat tratatul din 1841, care prevedea închiderea strâmtorilor, cât timp Poarta s'ar afla în pace, şi cer Angliei socoteală pentru acest pas. Aceasta le răspunde că „de şi nu urmase declarare de răsboi, Poarta încetase de a fi în pace, din momentul ce un soldat rus călcase principatele dunărene" [43]. Turcii îmbărbătaţi prin această măsură, în care ei vedeau un sprijin efectiv al puterilor apusului, declară Rusiei răsboi în 4 Octombrie 1853.

Ruşii, urmând înainte jocul lor cu două feţe, arată în o circulară a contelui de Nesselrode, că deşi Turcii le-au declarat răsboi, ei se vor mărgini a păstra poziţia ce au luat-o în principate, rămânând în apărare cât timp nu vor fi siliţi a eşi din cercul în care doriau să'şi mărginească operaţiile lor" [44]. Ea repetă această declaraţie în alte două rânduri, spunând că vor rămânea „cu braţele încrucişate, hotărâţi numai a respinge orice atac îndreptat în contra lor, fie în principate, fie pe graniţele Asiei", şi aiurea: „trupele noastre vor sta în apărare, aşteptând atacul Turcilor şi răspingându-l, dacă s'ar întâmpla" [45]. Puterile maritime, luând act deasemenea făgăduinţi solemne, trimit ordin escadrelor lor de a învoi corabiilor ruseşti, transportarea trupelor şi a muniţiunilor lor dela un port la altul. Dar Ruşii dăduse acele asigurări numai cât spre a circonveni pe apuseni. In răsboi ca şi în diplomaţie ei procedau prin surprindere neaşteptată. Pe când flotele anglo-franceze, încrezându-se în Ruşi, nu părăsise încă Constantinopole, flota rusească intră fără veste în portul Sinope, şi nimiceşte aici o flotă turcească, ce stătea la ancoră, încărcată cu proviziuni ce trebuia să le ducă în un port al coastei asiatice, ucigând vr'o 4.000 de oameni şi prefăcând în cenuşă corăbiile turceşti. Când ştirea despre acest măcel ajunse în Europa, ea produse o indignare nemaipomenită şi mai că era să provoace de îndată declararea de răsboi din partea puterilor apusului. Ruşii, interpelaţi asupra acestui fapt, răspund: că

---

[43] Clarendon c. Brunow, 1 Oct. *Doc. ren. Rom.*, II, p. 236.
[44] Nesselrode c. agenţii Rusiei, 31 Octomvrie 1853 *ibidem*, p. 276.
[45] Forcade, p. 266.

ei au înţeles a păstra o poziţie de aşteptare numai în principatele dunărene; „dar suntem noi oare îndatoriţi pentru aceasta a face acelaş lucru pe coastele noastre? Să credem noi că în un răsboi, pe care nu l'am dorit, şi care ne-au fost declarat, numai Turcii au dreptul ofensivei, şi că noi, când suntem siguri că un atac va fi îndreptat împotriva noastră, nu avem dreptul a-l împiedica?" [46]. Şi cu toate aceste din depeşele reproduse mai sus, este viderat că Rusia luase asupră-şi îndatorirea de a sta în apărare, mărginindu-se a respinge atacurile Turcilor, şi aceasta *nu numai pentru principate, precum pretindeau acuma, ci şi pentru Asia*, şi deci nu numai pe uscat ci şi pe mare. Apoi că flota turcească nu avea nici un scop duşmănesc împotriva Rusiei, se vede din împrejurarea că ea staţiona în linişte în un port turcesc.

Pentru a împiedica reînoirea unor asemene întâmplări, puterile maritime se hotărăsc a ocupa marea Neagră, şi face cunoscut Rusiei că orice corabie rusească va fi întâlnită în Marea Neagră va fi de îndată învitată a intra într'un port rusesc, şi că la întâmplare de refuz, va fi silită la aceasta cu puterea, îndatorindu-se totodată a împiedica flota turcească de a ataca pe Ruşi [47]. O asemene măsură era însă până la un punct mai protivnică Ruşilor decât Turcilor. Pe când Turcii erau împiedicaţi numai de a ataca pe Ruşi, fiind dealtfel liber a umbla cu corăbiile lor în Marea Neagră, Ruşii n'aveau voie să iasă cu nici o corabie afară din un port: prin urmare erau opriţi chiar de a comunica pe apă cu porturile lor. Ei ameninţă deci atunci puterile apusene cu ruperea relaţiunilor diplomatice, când ar menţinea măsura luată, şi aceste stăruind în hotărârea lor, cabinetul de Petersburg îşi rechiamă ambasadorii din Londra şi din Paris. Napoleon se hotărăşte a scrie o scrisoare autografă ţarului Neculai, în care între altele îi spune următoarele: „Este un fapt neîndoielnic că corăbii ruseşti au venit şi au atacat vase turceşti în apele acestora şi în un port unde staţionau pe ancorele lor, şi că le-au nimicit, cu toate asigurările cabinetului împărătesc, de a nu ataca el cel întâiu şi cu toată vecinătatea escadrelor noastre. Nu au suferit politica noastră o lovitură la Sinope, ci acel fapt au răsunat cu durere în inima tuturor persoanelor din Anglia şi din Franţa, care au un simţimânt de vrednice naţională [48].

Relaţiunile între puterile Apusului şi Impărăţia Rusească înăsprindu-se pe fiece zi, trebuia numai decât să aducă o ruptură. Anglia şi Franţa cer dela Rusia ca condiţie a menţinerei păcei ca ea să deşerte principatele, ceeace aceasta refuzând, şi ele îi declară răsboi în 27 Mart. 1854.

---

[46] Nesselrode c. Brunow, 16 Ianuarie 1854, *Doc. ren. Rom.*, II, p. 337.
[47] Clarendon c. Seymour, 27 Decemvrie 1853. *ibid*, p. 325.
[48] Scrisoarea autografă din 29 Ianuarie 1854. *ibid.*, p. 340.

Purtarea puterilor germane.— Ce făceau în acest răstimp puterile germane ?

Rusia, de îndată ce văzu că trebile merg a răsboi, căută să înduplece pe Austria şi pe Prusia a păzi neutralitatea. Austria întreabă atunci pe Rusia : „dacă Impăratul ar avea de gând a îndeplini făgăduinţele sale, de a nu trece Dunărea, a părăsi provinciile dunărene îndată după răsboi, şi a nu scrinti sistemul de State ce exista astăzi în împărăţia turcească?". Comitele Orloff răspunse că împăratul n'ar putea lua asupră-şi nici un soiu de îndatorire. „In acest caz replică Impăratul austriac nici el n'ar putea să se lege la cele ce i se cereau. El va stărui în principiile pe cari le-au admis, în unire cu celelalte trei puteri mari şi se va conduce în purtarea sa numai cât după interesul şi vrednicia împărăţiei sale [49].

Aceste principii fusese statornicite în mai multe conferinţe ţinute în Viena. In unul din protocoalele acesteia din 9 Aprilie 1854, redactat după declararea de răsboiu a puterilor Apusene, cele patru puteri subsemnate, Anglia, Franţa, Austria şi Prusia recunosc : „că întregimea împărăţiei otomane este şi rămâne condiţia absolută a oricăror tratări, ce ar avea de scop restatornicirea păcei între puterile în luptă. Guvernele, reprezentate prin subsemnaţii, se îndatoresc a căuta împreună nişte garanţii cari să asigure existenţa împărăţiei otomane, ca condiţie a echilibrului european" [50].

Am arătat mai sus motivele care explică îndestul pentruce Austria uita slujba făcută de Rusia în 48, şi se dădea în partea puterilor apusene, în lupta ce era să se încingă. Mai greu este de înţeles cum de Prusia părăsia politica ei tradiţională, aceea de a merge totdeauna în apele ruseşti, şi se hotăria a se pune alăturea cu puterile apusene împotriva tendinţelor moscovite.

Trebuie amintit, în această privire, că revoluţia din 1848 dăduse naştere în Germania, unei partizi unitare, care vedea în Prusia, puterea aceea ce părea menită de soartă a realiza visul poporului german. In Prusia, această partidă se interesa la rândul ei de nevoile germane, şi doria să deie poporului german neatârnarea politică şi libertatea de acţiune potrivită însemnătăţei sale. Această tendinţă nu vroia să zică altă ceva în acele momente, decât eşirea de sub epitropia seculară a Rusiei. Deaceea, deşi regele Frederic Wilhelm al IV-lea şi înconjurimea sa precum şi partida aristocratică, erau pentru sprijinirea Rusiei, acest curent trebui să se mistuiască faţă cu un altul, mult mai puternic, acel al partidei naţionale, ce sus-

[49] Westmoreland c. Clarendon, 4 Febr. 1854, *ibid.*, p. 356.
[50] *Ibid.*, p. 417.

ţinea politica intereselor adevărat germane, care fiind identică cu cea austriacă, nu putea decât fi protivnică Rusiei [51].

Prusia încheie deci în 20 Aprilie 1854 un tratat cu Austria, în care se stipulează că : „guvernul împărătesc austriac va îndrepta către curtea împărătească rusească o poftire, în scopul de a dobândi la Maiestatea Sa împăratul Rusiei, ordinele necesare pentru a opri înaintarea armatei sale pe pământul turcesc, precum şi pentru a dobândi asigurări depline despre curânda deşărtare a principatelor, şi guvernul prusian va sprijini această poftire din toate puterile sale. In cazul când răspunsul curţei împărăteşti ruseşti, la aceste pasuri ale cabinetelor de Viena şi Berlin, ar fi în contra aşteptărilor, astfel, în cât să nu le deie o deplină liniştire, atunci va avea loc aplicarea art. 2 al tratatului încheiat tot astăzi, anume : că fie ce atac duşmănesc făcut înpotriva teritoriului uneia din puterile contractante să fie răspins de cealaltă cu toate mijloacele militare, de care va dispune. O pornire ofensivă a ambelor puteri contractante ar fi la locul ei, numai cât la întâmplarea unei încorporări a principatelor, precum şi la un atac sau o trecere a Balcanilor de către Ruşi" [52]. Cu câteva zile mai înainte se încheiese între Anglia şi Franţa tratatul de alianţă, prin care ambele puteri dau o consfinţire juridică comunităţei de interese ce le unise până acuma (10 Aprilie 1854) [53].

Rusia era deci să se măsoare cu puterile Apusului. Ea îndrăznia să încerce o asemene luptă, pentrucă era îndestul de sigură acasă la dânsa, ştiind bine că deşi Austria şi Prusia încheiase o legătură până la un punct protivnică ei, duşmănia acestora nu era să meargă aşa de departe, încât să iee parte lucrătoare la răsboiul ce se încinsese. De Prusia era sigură prin simpatiile regelui ei, care deşi iscălise mai mult silit, tratatul cu Austria, se rostise foarte hotărât că nu va lua parte la un răsboi contra Rusiei [54]. Politica austriacă apoi era cunoscută Rusiei de mult timp. Ştia aceasta că poate s'o împace în momentul critic, prin o bucată de pământ aruncată la timp în gura ei. Austria nu putea învoi un atac al puterilor apusene,

---

[51] Asupra acestei schimbări în politica Prusiei vezi : *La* Prusse, *la cour et la cabinet de Berlin dans la question d'orient.* Extract de la *Revue des deux Mondes,* 1855.

[52] Act adiţional la tratatul de alianţă ofensiv şi defensiv încheiat între Austria şi Prusia în 20 Aprilie 1854. *Doc. ren. Rom.,* II, p. 429.

[53] *Ibidem,* p. 418.

[54] „Lorsqu'il fut question de poser le cas de guerre, Fréderic Guillaume prit l'alarme et fit toutes sortes de difficultés. Le général Hess proposait d'indiquer dans le traité, comme justifiant l'entrée en campagne de l'Autriche tout mouvement de l'armée russe au delà de la muraille de Trajan. *Le roi s'emporta et s'écria avec colère qu'il ne voulait pas faire la guerre à la Rusie, qu'l ne le voulait à aucun prix". La Prusse, la cour et le cabinet de Berlin dans a question d'orient.* Extrait de la *Revue des deux Mondes,* 1855, p. 61.

prin Valahia şi Moldova şi din alte motive. Apropriindu-se armatele aliaţilor prea tare de Polonia, o răscoală a acesteia era cu putinţă, răscoală ce era tot atât de primejdioasă pentru Rusia ca şi pentru Austria şi Prusia, apoi Românii şi Ungurii puteau să se trezească, şi prin urmare un atac în contra Rusiei prin valea Dunărei, nu putea de loc să se împace cu interesul austriac [55]. Rusia prin urmare, deşi refuzată în propunerile ei formale, putea crede în neutralitatea puterilor germane. Ea nu se temea deci a fi atacată pe uscat, ci numai pe mare şi anume pe Marea Neagră, căci în Marea Baltică o apăra Cronstadul. Se înţelege dela sine că o expediţie maritimă trebuia, chiar prin firea ei, să fie mărginită în numărul oştilor, şi deaceea, Rusia nu se aştepta la un atac mai adânc al posesiunilor sale. Ea se rezema apoi pe puterea de apărare a nemăsuratei sale întinderi, şi-şi amintea cu mândrie, în această privire, zdrobirea armatei lui Napoleon cel Mare, în 1812. In sfârşit mersul lucrurilor adusese pe Ruşi numai decât a declara răsboiul : altfel trebuiau să se hotărească a pierde cu totul trecerea ce o aveau la popoarele peninsului Balcanului şi înrâurirea lor în răsărit, pentru care făcuse jertfe atât de uriaşe. Rusia era deci de astă dată împinsă şi prin o chestie de vrednicie naţională a pune în cumpănă soarta poporului sau nu numai pentru scopuri de apărare a intereselor sale ci şi în vederea unor bunuri superioare omeneşti, de cinste sau altruism, cum a făcut-o de mai multe ori în războaiele ei.

3. TRATATUL DE PARIS

Răsboiul din 1853. — Pentru a-şi ajunge scopul, Austria trebuia, în puterea tratatului de sprijinire mutuală încheiat cu Prusia, să ocupe principatele, apărând astfel interesul de căpetenie al ei şi al Germaniei, Dunărea de jos, şi tot odată asigurându-şi, pentru toate întâmplările, stăpânirea ţărilor române.

Am văzut mai sus că în toate timpurile politica Austriei avuse de ţintă a pune mâna pe principate, şi semnele cele mai clare ale acestei tendinţi se dăduse pe faţă în tratatul dela Passarovitz (cedarea Olteniei), şi în răpirea Bucovinei. Dacă însă scopul ascuns al Austriei era înglobarea ţărilor române, ea voia

[55] I. C. Brătianu. *Mémoire sur l'empire d'Autriche dans la question d'orient.* Paris 1855, p. 23. Bolintineanu. *L'Autriche la Turquie et les Moldo-Valaques,* Paris 1856 p. 25. *De la conduite de la guerre d'Orient, Expédition de Crimée,* par un officier général, Berlin, 1855, p. 19; ce que l'Autriche voulait eviter à tout prix, c'était l'apparition d'un drapeau français sur les frontiéres hongroises: ci était l'agitation qui en pouvait résulter dans une province toute prête à se soulever".

să ajungă la dânsul, nu prin o măsură violentă, ci pe cât se poate pe o cale pacinică. Ea se ţinea cu statornicie pe principiul ce dăduse naştere în veacul al XV-lea glumei cunoscute: „bella gerant alii, tu felix Austria nube". Aceiaş sistemă pe care Austria o întrebuinţase la răpirea Bucovinei o aplica şi acuma *mutatis mutandis*, la intrigile ţări române. Nu se ştia care va fi soarta răsboiului. Dacă el era să fie în folosul aliaţilor, Austria privighea în tot timpul interesele sale la Dunărea de jos, şi împiedica desvoltarea unor năzuinţi ce puteau deveni primejdioase planurilor sale. Dacă Rusia eşia învingătoare şi împărăţia otomană era să fie desfăcută, Austria punea mâna pe partea cea mai bună din moştenirea acesteia, ţările române. Rolul Austriei era deci cel mai mulţumitor din lume: ea nici scotea sabia din teacă şi cu toate aceste foloasele ce era să le tragă din încurcăturile Răsăritului erau să covârşească cu mult pe acele a le popoarelor ce-şi vărsau sângele pentru interesul european.

Pentru a putea realiza în toată liniştea planurile sale asupra ţărilor române, Austria asigură pe Turci că vroieşte să-i ajute în lupta lor în potriva Rusiei, şi anume, silind pe acesta a deşerta principatele, pe care ea era să le ocupe până la sfârşirea răsboiului, pentru a le feri de nouă încălcări, îndatorându-se formal a le înapoi atunci Porţei otomane. Acest tratat este încheiat în 14 Iunie 1854[56]. Pentru a împăcà puterile răsboitoare cu măsura aceasta, luată în interesul ei, Austria explică pe de o parte aliaţilor că ar fi ocupat principatele pentru a ţinea pe Ruşi îndepărtaţi de ele, iar Rusiei că a făcut-o pentru a-i lăsa putinţa de a cădea asupra duşmanilor ei cu toate oştirile sale. Şi diplomaţii cei mai europeni cred asemenea vorbe, de oarece mai târziu împăratul Napoleon al III-lea se jelui către principele Albert al Angliei că ar fi fost înşelat[57]. Odată cu încheerea lui vedem o măsură cu totul nouă luată de aliaţi în conducerea răsboiului, anume strămutarea operaţiilor din valea Dunărie în Crimeea. Dacă aceste două fapte stau într'o legătură oarecare, sau dacă numai cât întâmplarea le-au făcut să cadă împreună, iată o întrebare care, cu toate numeroasele scrieri asupra răsboiului Orientului, încă nu este deslegată. Unele din ele pretind că aliaţii ar fi fost nevoiţi să strămute teatrul răsboiului, pentru ca Austria ocupând principatele, ar fi împiedicat înaintarea armatelor lor către Rusia prin ţările române. Alţii susţin că greutăţile întâmpinate de aliaţi şi mai ales mortalitatea înspăimântătoare, care nimici în puţine zile mai multe regimente, în câmpiile mlăştinoase ale Dobrogei, ar fi motivat această schimbare a liniei de atac. E de

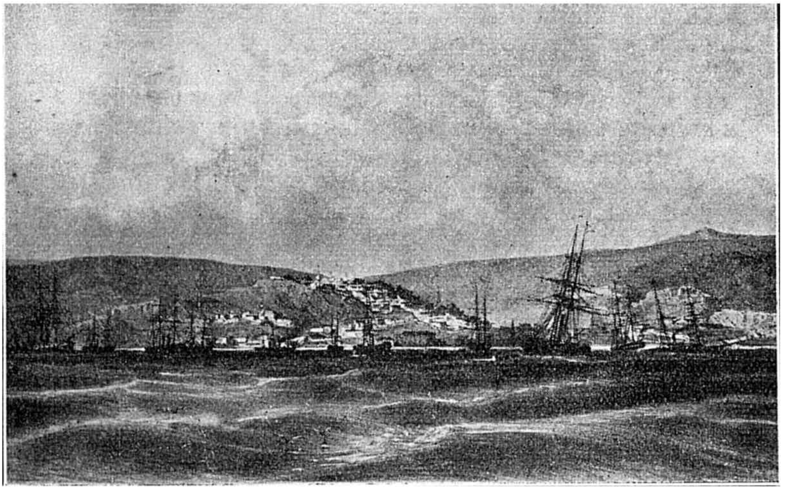
---

[56] *Doc. ren. Rom.*, II, p. 459.

[57] Insemnările principelui Albert asupra întrevederei de la Osborne, 11 August 1857, *Doc. ren. Rom.* V, p. 401.

crezut că părerea întâi e mai apropiată de adevăr, într'ucât am văzut că Austria se temea de înaintarea trupelor aliate prin valea Dunăriei, şi pe lângă celelalte scopuri urmărite de dânsa, prin ocuparea principatelor, ea voi să silească armatele apusene a se îndepărta de graniţele sale [58].

Planul acestei expediţii din Crimeea fusese urzit la Paris se zice că sub inspiraţia directă a lui Napoleon al III-lea. El fu foarte bine primit de Englezi, care aşteptau dela dânsul ruinarea flotei ruseşti în Marea Neagră. El fu însă cea mai mare greşeală a răsboiului. Atacul cel mai serios al aliaţilor prin valea Dunări

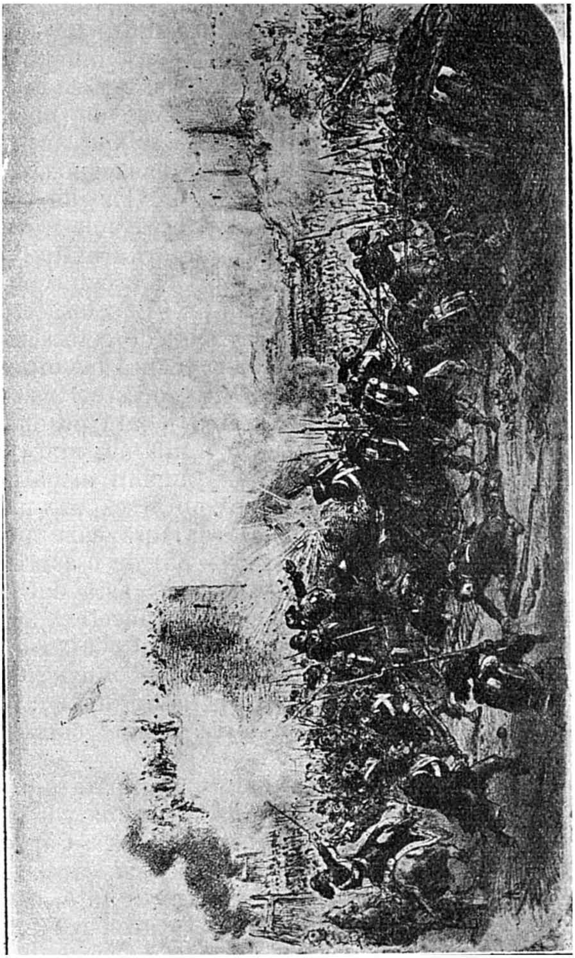
Balcic 1853 cu escadrele franco-engleze.
Desen de pictorul Durand Brager. — Colecţia Academiei Române.

— pe unde puteau fi sprijiniţi de o populaţie plină de simpatii, Românii, care ar fi pus la îndemâna lor, pe lângă bogăţiile fireşti ale ţărilor lor şi un ajutor armat, pe unde aliaţii apropiindu-se apoi de hotarele Poloniei, puteau să neliniştească pe Ruşi prin frica unei revoluţii, pe unde în sfârşit erau sprijinite armatele lor de un şir de cetăţii, cea mai puternică bază de operaţiune — acel atac, zicem, este înlocuit prin unul împotriva Crimeei, apărată prin aşezarea ei firească, precum şi prin o cetate din cele mai tari, unde nu se puteau ajunge decât pe mare şi unde toate

[58] Consultă asupra acestei întrebări: *De la conduite de la guerre d'Orient* par un officier général, Berlin, 1855 p. 18. Fr. von Hagen, *Geschichte der orientalischen Frage*. Frankfurt a. M. 1877, p. 69, I. C. Brătianu, *Mémoire sur l'empire d'Autriche dans la question d'Orient*, p. 22.

ajutoarele şi îndemnările ce le înfăţişa valea Dunării erau înlocuite cu greutăţi şi primejdii [59].

Armatele aliate părăsesc Varna pela Septembrie şi la 13 a aceleiaşi luni zăresc pentru întâia oară albele stânci ale Crimeei. In ziua de 14 ele se scoboară din corăbii în număr de 62.000

Apărarea Silistrei în 1854 de Turci
Colecţia Academiei Române.

de oameni, din care 28.000 de Franceji, 26.000 de Engleji şi 8.000 de Turci. „Năvăleau în Rusia precum năvălise când-va Normanii în Sicilia, Pizarro în Peruviu şi Fernand Cotez în Mexico.

[59] *De la conduite de la guerre d'Orient*, p. 28 I. C. Brătianu, *Mémoire sur l'empire d'Autriche*, p. 23.

Armata era sub impresia unei nelinişti de care nu-şi putea da seama. Fiecare soldat era hotărât să-şi facă datoria şi să-şi vândă scump viaţa sa. Dar este sigur că dacă generalii Ruşi ar fi avut mai multă prevedere, armatele aliate n'ar fi petrecut nici o noapte în Crimeea şi ar fi fost aruncate în mare fără răgaz şi fără milă" [60]. Ruşii însă, care nu se aşteptau la o expediţie în potriva Crimeei, tocmai asupra iernei, se vede că nu adunase multe oştiri în peninsulă, şi de aceea nici nu îndrăzniră a se opune coborârei aliaţilor pe pământul rusesc. In 20 Septembrie aceştia întâlnise o armată rusească la Alma, o împrăştie şi se apropie apoi de Sevastopol, în potriva căruia se hotăresc la un asediu în regulă. Fiind însă că prin partea sudică se puteau apropia şi cu corăbiile lor, aliaţii se apucă să treacă spre acea parte, peste râul Cernaia. Prin aceasta însă se lăsă Ruşilor sloboda comunicare cu lăuntrul ţărei pela Nord şi ei se folosiră în curând de această greşeală a aliaţilor, pentru a întări armata lor de apărare. După 16 zile de pregătire (1—16 Oct.) se începe bombardarea atât, de pe uscat cât şi de pe mare. Fiind însă că tunurile aliaţilor se aflau la o depărtare prea mare de cetate, ele produseră mai mult vuet decât treabă, şi deci ei fură nevoiţi a le apropia, prin deschiderea de paralele. Intre aceste Ruşii încearcă în două rânduri de a despresura cetatea, odată pe drumul dela Balaclava (28 Oct.) şi a doua oară cu mult mai mari puteri, pe podul dela Inkermann (5 Noembrie), punând armatele anglo-franceze în o mare primejdie, din care fură scăpate numai prin bravură şi eroismul soldaţilor lor. Iarna însă căzu puţin timp după aceea, şi ea fu în acest an (1854—55) de o asprime deosebită, pare că zeul gerurilor ar fi vrut şi de astă dată să apere ţara sa de atacurile străinilor. Duşmăniile încetară fără voie, şi atât aliaţii cât şi Ruşii întrebuinţară timpul pentru a se hotărâ în poziţiile lor, şi mai ales generalul rus Todleben ştiu să se folosească minunat de răgazul acesta, înălţând în jurul Sevastopolui mai multe întărituri, tot atâtea piedici noui propăşirei apusenilor.

Această iarnă mai văzu şi moartea împăratului Neculai, întâmplată în 2 Martie 1855. „El muri cu inima sdrobită; anul cel din urmă îi adusese prea multe desamăgiri. Cât de rău se potriveau cu amintirile răsboiului turcesc, cu care el începuse glorioasa sa domnie, experienţele acestui de faţă, care trebuia după aşteptările sale să pună cunună tuturor izbânzilor! Europa unită în potriva sa, sistemul său de ocârmuire, atât de urât lumei întregi, încât chiar potrivnicul său, Turcul, putuse deveni popular, şi în sfârşit armata, copilul iubit al acestui sistem, pentru care el făcuse atâtea jertfe şi care trebuia să şi fie cea dintâi din lume, bătută pe însuşi pământul său, ba chiar

[60] *De la conduite de la guerre de Crimée*, p. 31.

însemnată cu pecetea inferiorităţii"[61]. Mai mult de cât o ascunsă şi neîngrijită boală trupească, săpase aceste idei morale măduva vieţii sale şi-l aruncase în mormânt. Totuşi fiul său Alexandru al II-lea declară la suirea sa pe tron, că va urma politica tatălui său, încât numai monarhul, nu şi sistemul se schimbase în Rusia, la moartea împăratului Neculai.

Cu sosirea primăverei reîncep duşmăniile. Generalul Canrobert, comandantul şef al expediţiunei, este înlocuit prin generalul Pelissier, care pune îndată o mai mare activitate în lucrările împresurării, şi mai ales se arată mult mai puţin cruţător de vieţele soldaţilor. El ordonă un asalt al redutelor marele Redan şi turnul Malacoff, care nu izbuteşte şi costă pe aliaţi o mulţime de morţi. După o nouă bătălie cu Ruşii la Cernaia, se dă un al doilea asalt al numitelor redute, în care Fracejii ajung, de şi cu pierderi însemnate, să pună mâna pe Malacoff, cheia Sevastopolului, pe care Ruşii îl părăsesc curând după acea.

In tot timpul războiului, încercările de a restatornici pacea nu încetase un singur moment, mai ales prin stărunnţele puterilor germane.Anglia şi Franţa cereau ca condiţie a împăcărei următoarele îndatoriri din partea Rusiei, cunoscute sub numele oficial de *cele patru puncte* : 1) Incetarea protectoratului rusesc asupra Moldovei, Valahiei şi Serbiei şi punerea acestor ţări sub garanţia colectivă a puterilor europene. 2) Libertatea plutirii pe Dunăre. 3) Revisuirea tratatului din 1841 în sensul unei mărginiri a puterei ruseşti în Marea Neagră. 4) Renunţarea Rusiei la protectoratul asupra Creştinilor din peninsula Balcanului[62]. Cât timp Sevastopolul fu în mâinile Ruşilor, ei nu voiră nici să audă de asemenea pretenţii. „Sub numele de interesul echilibrului european, ni se pretinde nimicirea tuturor tratatelor noastre de mai înainte, distrugerea flotelor noastre şi mărginirea puterei noastre în Marea Neagră"[63].

De îndată ce vestita cetate căzu în mâinile aliaţilor Rusia începu a da înapoi şi se arată mai plecată a asculta propunerile învingătorului.

Mai multe împrejurări lucrară împreună pentru a îndupleca pe Ruşi. Mai întâi pierderile lor erau înspăimântătoare, căşunate nu atâta prin focul duşmanului, cât prin răua îngrijire, marşurile cele nesfârşite, bolile cele epidemice şi muncile fără cruţare la care erau expuşi soldaţii ruşi. Doctorul Chenu socoteşte la 630.000 numărul Ruşilor periţi din pricina războiului[64];

---

[61] Rosen, *Geschichte der Türkei* II, p. 217.

[62] Drouyn de Lhuys către baronul Bourqueney 23 Iulie 1854, Iasmund CCXLIII.

[63] Contele Nesellrode c. principele Gortschakoff 26 Aug. 1854, *ibidem*, No. CCLI.

[64] Paul Leroy-Beaulieu, *Recherches économiques sur les guerres contemporaines*, Paris 1869, p. 107.

deşi această cifră poate părea exagerată, totuşi de sigur că nu este prea îndepărtată de adevăr [65]. Cheltuielile făcute de Ruşi erau iarăşi cu totul afară de proporţie cu mijloacele lor; răsboiul îi costase aproape la patru miliarde de franci [66]. Apoi la 2 Decemvrie 1854 Austria, văzând că prin prelungirea răsboiului se periclita interesele ei, încheiase cu puterile maritime un tratat, prin care se obligă a nu împiedica pătrunderea lor prin ţările române către Rusia. In cazul când ar izbucnii duşmăniile între Rusia şi Austria, Anglia şi Franţa se datoresc a-i trimite ajutoare: nici o putere nu poate încheie pace sau vre un armistiţiu fără învoirea celorlalte, şi dacă până la sfârşitul anului pacea nu ar fi asigurată, atunci puterile contractante s'ar înţelege asupra mijloacelor de a ajunge la acest scop [67]. Austria prin urmare se lasă tot mai mult în şivoiul puterilor apusene, care ameninţa pe fiece zi s'o arunce chiar în duşmănii de fapt împotriva Rusiei. Prusia deşi nu-şi călca cu totul pe inimă, mai ales prin opunenerea regelui la politica anti-rusească, totuşi prin purtarea ei de până acuma, însuflase Rusiei temerea că ar putea fi mai curând în contra ei decât pentru dânsa. In sfârşit Sardinia oferise şi ea un ajutor de 15.000 de oameni şi aceasta împărtăşire a ei la răsboi putea deveni o îmboldire pentru Svedia, care avea şi ea vechi socoteli cu Rusia. Pe de o parte deci neputinţa de a rezista mai mult, pe de alta pericolul de a se expune la coaliţia întregei Europei în contra sa, hotăresc pe Rusia să plece capul, şi închinându-se vroinţei europene, să primească condiţiile ei.

Dar şi statele ce luaseră parte la acest răsboiu, erau mai cu totul istovite de puteri: Franţa pierduse 95.000 de oameni şi la 1.660.000.000 de franci, Anglia 22.000 de oameni şi 1.885.000.000 de franci, Turcia 35.000 de oameni şi 765.000.000 de franci, afară de ruina comerţului şi a industriei, urmare neapărată a oricărui răsboi [68].

Obosite de luptă, toate puterile ce luase parte la ea doriau reaşezarea păcei şi o doreau din toată inima. De aceea ea nici nu întârzie a se restatornici.

Dintre cele patru puncte unul, cel, de al treilea, mărginirea puterei ruseşti în Marea Neagră, lovia mai greu în interesele ruseşti, şi conferinţele din Viena ce începuse iarăşi şe-

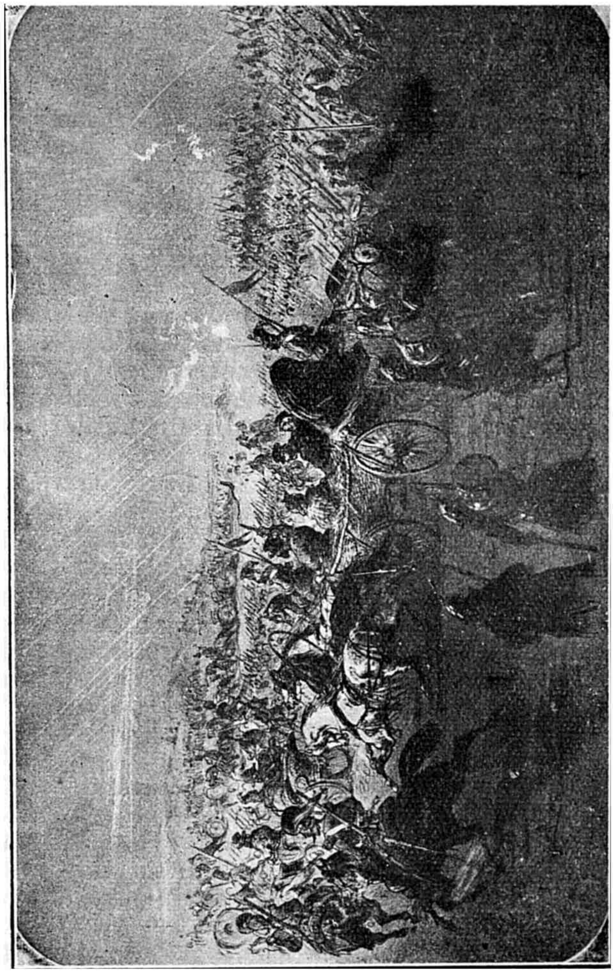
[65] Armata rusească se vede că suferise atât de cumplit încât, pentru întărirea ei, împăratul Neculai ordonă strângerea miliţiilor. Pentru o împărăţie aşa de mare ca a Rusiei aceasta este fără îndoială ceva însemnător. Iazmund No. CCIV. (13 Februarie 1855).

[66] Paul Leroy-Beaulieu, p. 119. F. von Hagen, *Geschichte der orientalischen Frage*, p. 89 socoteşte la 300.000 numărul Ruşilor picaţi şi aproape 2 miliarde, franci banii cheltuiţi de dânşii cu răsboiul Crimeei.

[67] *Doc. ren. Rom.* de II p. 568.

[68] Paul Leroy-Beaulieu, Chapitre II Guerre de Crimée, p. 101 et suiv.

dinţele lor după căderea Sevastopolului, împiedecate de această opunere a Rusiei, închid iarăşi lucrările lor. Austria trimite atunci, la 16 Decembrie 1855, un ultimatum la Petersburg, în care lămureşte înţelesul ce vroiau să-l dee puterile celor patru punte, şi care este următorul:

Retragerea Ruşilor din Giurgiu 1854
Colecţia Academiei Române.

1) Inlăturarea deplină a protectoratului rusesc şi prin urmare a oricărui drept de protecţie şi de amestec al Rusiei în trebile principatelor. Aceste ţări să urmeze însă a se bucura de privilegiile lor sub suzeranitatea Porţei. Ţările să pună la cale organizarea şi apărarea lor, în înţelegerea cu puterea suzerană,

şi să poată chiar lua măsuri extra-ordinare pentru respingerea unui atac străin. Rusia se învoeşte la o îndreptare a graniţelor sale către Turcia şi anume pornind dela Hotin până la lacul Salzyk, şi bucata aceasta de pământ să fie încorporată Moldovei sub suzeranitatea Porţei.

2) Libertatea Dunărei şi a gurilor ei va fi apărată prin măsuri efective luate de Europa, la care puterile contractate să fie de o potrivă reprezentate, fără a se atinge prin aceste interesele puterilor mărginaşe ale fluviului.

3) Marea Neagră este neutralizată; ea va fi deschisă corăbiilor de comerţ a tuturor naţiunilor şi rămâne închisă pentru vasele de răsboi. Arsenalele pentru marina militară nu mai pot fi deci înfiinţate pe coastele sale şi cele în fiinţă trebuesc înlăturate. Ambele state mărginaşe se îndatoresc a întreţine pe apele ei numai câtimea de corăbii de o mărime anumită, necesare pentru slujba coastelor. Aceste lucruri vor fi hotărîte în un tratament încheiat între acele puteri care, tratat va fi ratificat de puterile semănătoare ale tratatului general.

4) In privirea emancipărei Creştinilor din Turcia, se vor stabili drepturile raialelor Porţei, fără a se atinge prin această neatârnare şi onoarea coroanei sultanului. Rusia va lua parte la conferinţele care au de scop asigurarea drepturilor creştinilor din împărăţia mahometană.

5) Puterile răsboitoare îşi păstrează dreptul de a propune în interesul european şi alte condiţii, afară de cele patru punte.[69]

Rusia văzându-se acuma deadreptul ameninţată de Austria, şi sfătuită de Prusia în modul cel mai hotărîtor de a nu se mai opune vrointei Apusului, declară, în Ianuarie 1856, că primeşte fără nici o condiţie preliminările de pace, puse prin ultimatul din 16 Decemvrie, şi astfel se întruneşte la Paris congresul acel european, care trebuia să aşeze iarăşi pe temeliile ei Europa zdruncinată.

Tratatul de Paris din 1856. — Tratatul de pace, subscris în ziua de 30 Martie 1856, cuprinde următoarele orânduiri: Turcia este primită în dreptul public european; puterile contractante se leagă a respecta întregimea şi neatârnarea Imperiului Otoman, şi privesc orice act care ar putea jigni aceastā orânduire, ca o chestiune de interes general (art. 7). Sultanul, din libera sa vrointă, au împărtăşit puterilor un firman prin care îmbunătăţeşte soarta creştinilor din Impărăţia Mahometană. Această împărtăşire nu dă dreptul, nici uneia din puterile semnatare, a se amesteca, fie colectiv fie în parte, în raporturile Maiestăţei sale Sultanului cu supuşii săi, *nici în administraţia lăuntrică a împărăţiei sale* (art. 9). Marea

[69] *Doc. ren. Rom.*, II, p. 482.

Neagră este neutralizată; deschisă corăbiilor de comerţ ale tuturor ţărilor, ea rămâne închisă pentru marina de răsboi (art. 11). Se desfiinţează toate aşezămintele militare maritime atât ale Rusiei cât şi ale Turciei, de pe coastele acestei mări (art.13). Plutirea pe Dunărea nu va putea fi supusă nici unei piedici sau dări, afară de acele prevăzute în tratat. Se aşează o comisie, alcătuită din delegaţii tuturor puterilor semnatare care va priveghia a se executa lucrările necesare pentru uşurarea plutirei pe fluviu, şi o a doua comisiune a unor delegaţi ale puterilor mărginaşe, pentru lucrarea regulamentelor de navigare şi de poliţie (art. 15, 16, 17). Impăratul Rusiei consimte la o îndreptare a graniţelor în Basarabia, hotărându-se în principiu şi linia de demarcaţie. Teritorul cedat va fi alipit către Moldova, sub suzeranitatea înaltei Porţi (art. 20, 21). „Principatele Moldovei şi Valahiei vor urma înainte a se bucura, sub suzeranitatea Porţei şi sub garanţia puterilor contractante, de privilegiile şi scutirile (immunités) în a căror stăpânire se află. Nici o protecţie exclusivă nu va fi pusă în lucrare de nici una din puterile garantate. Nimeni nu va avea dreptul de a se amesteca în trebile lor lăuntrice (art. 22). Sublima Poartă se leagă a păstra ziselor principate o administraţie neatârnată şi naţională, precum şi deplina libertate de cult, legiuire, comerţ şi navigaţie. Legile şi statutele ce sunt astăzi în putere, vor fi revizuite. Pentru a întemeia o înţelegere deplină asupra acestei revizuiri, o comisie specială, asupra alcătuirei căreia puterile contractante se vor înţelege, se va întruni fără întârziere la Bucureşti, cu un comisar al Sublimei Porţi. Această comisiune va avea de însărcinare de a cerceta starea de faţă a principatelor şi de a propune bazele viitoarei lor organizări (art. 23). Maiestatea Sa Sultanul făgădueşte a convoca de îndată, în fiecare din acele două provincii, un divan ad-hoc, compus astfel ca să constitue reprezentarea cea mai exactă a intereselor tuturor claselor societăţei. Aceste divanuri vor fi chemate a exprima dorinţa poporaţiilor asupra organizărei definite a principatelor. O instrucţie a congresului va regula raporturile comisiei cu aceste divanuri. (art. 24). Luând în băgare de seamă opinia emisă de aceste divanuri, comisia va transmite fără întârziere rezultatul lucrărilor sale la scaunul actual al conferinţelor. Inţelegerea finală cu puterea suzerană va fi consfinţită prin o convenţie, încheiată la Paris între înnaltele puteri contractante, şi un hatti-scherif, conform cu stipulaţiile convenţiei, va aşeza într'un chip desăvârşit organizarea acestor provincii, puse de acum înnainte sub garanţia colectivă a tuturor puterilor semnatare (art. 25). Este înţeles că va fi în principate o putere armată naţională, organizată în scopul de a menţinea siguranţa lăuntrului şi de a asigura pe aceea a graniţelor. Nici o piedică nu va putea fi adusă măsurilor extra-ordinare de apărare pe care împreună cu Su-

blima Poartă, ele ar fi chemate a face, spre a respinge orice atac străin. (art. 26) Dacă liniştea lăuntrică a principatelor s'ar găsi ameninţată sau compromisă, Sublima Poartă se va înţelege cu celelalte puteri asupra măsurilor de luat pentru a menţine sau restabili legiuita orânduială. O intervenire armată nu va putea avea loc, decât după o înţelegere de mai înnainte cu aceste puteri (art. 27).

Dispoziţiuni asupra Serbiei analoage celor asupra principatelor române (art. 28, 29) [70].

Articolele tratatului de pace reproduse mai sus scoteau ţările române de sub îndoita epitropisire a Ruşilor şi a Turcilor, le recunoştea de şi mărginit, dreptul de a se cârmui şi a trăi neatârnat de puterile acele ce apăsase până acuma ca un munte asupra pieptului lor. Dacă însă amestecul Rusiei în trebile lor putuse fi respins ca unul ce avea de temelie numai uzurparea, nu era tot aşa cu acel al Turciei, a cărui rădăcini istorice îi dădea o îndreptăţire, ce putea fi uşor tâlcuită ca un drept.

Cu toate aceste vedem că tratatul ţine socoteală de poziţia deosebită a principatelor dunărene şi le priveşte ca pe nişte ţări neatârnate de Impărăţia Otomanilor, deşi în legătură cu dânsa. Această părere îşi făcuse calea în mintea diplomaţilor încă dinainte de răsboi; căci am văzut mai sus că puterile europene sfătuesc pe Turcia să nu privească încălcarea principatelor din partea Ruşilor ca un casus belli, ceeace ar fi fost peste putinţă când aceste ţări ar fi fost privite ca făcând parte întregitoare din Impărăţia Turcească [71]. Tratatul de Paris întăreşte părerile diplomaţilor; anume după ce în art 9 se prevede că puterile europene să nu se amestece nici într'un chip în administraţia lăuntrică a Impărăţiei Otomane, prin art. 26, privitor la principate, se dispune ca organizarea lor să fie întocmită de puterile contractante, dispoziţie pe deplin protivnică înţelesului art. 9 [72]. Dar însuşi Poarta recunoaşte aceasta stare de lucruri, căci altfel pentru ce ar fi stăruit ea aşa de mult ca delta Dunărei, care la început era să fie alipită către Moldova, să se încorporeze împărăţiei sale, dacă principatele române n'ar fi fost decât nişte provincii turceşti? [73]. In sfârşit cum s'ar împăca ideea unei depline suveranităţi a Turciei asupra principatelor cu condiţia cuprinsă în art. 24, privitoare la convo-

---

[70] Textul tratatului publicat de nenumărate ori, între altele în: *Le Traité de Paris du 30 Mars étudié dans ses causes et ses effets* par le corespondant diplomatique du *Constitutionnel*, Paris 1856, p. 411 şi urm.

[71] *L'empereur Napoleon III et les principautés roumaines*, Paris, 1858 p. 11

[72] I. C. Brătiano, *Mémoire sur la situation de la Moldo-Valachie depuis le traité de Paris*, Paris 1857 p. 25.

[73] *L'empreur Napoleon III et les principautés roumaines*, p. 12 I. C. Brătiano, *Mémoire sur la situation de la Moldo-Valachie* p. 22.

carea unor divanuri *ad-hoc*, care să arate dorinţa principatelor asupra viitoarei lor organizări politice?

Pentru a nu se trăgăna încheierea păcei, se prevede ca această organizare să se facă prin un act deosebit; însă această întârziere a aşezărei lor desăvârşite aduce o însemnată îngustare a principiilor stabilite prin tratat, în folosul ţărilor române.

Franţia într'adevăr care sprijinia mai ales aceste ţări perdu în curând din înrâurirea precumpănitoare pe care i-o dădea amintirea izbânzilor sale; pe de altă parte schimbarea intereselor politice aduse în curând pe proteguitoarea noastră a da înnapoi asupra mai multor punte însemnate, înnaintea puterilor ce ne erau duşmane, şi astfel se născu acea constituţie hermafrodită conţinută în Convenţiunea de Paris; Lucrare a momentului, ea era menită a peri la cea dintâi ciocnire cu interesele vitale ale poporului asupra căruia era să fie aplicată.

Cele dintâi conferinţi, după sfârşirea răsboiului se ţinuseră la Constantinopole, între delegaţii celor patru puteri ce erau mai deadreptul interesate în pricină; Turcia, Franţa, Anglia, şi Austria, în scopul de a hotărî mai de aproape condiţiile păcei. Prin protocolul încheit în 11 Februarie 1856, în acel oraş, se declară prin o lipsă de consecvenţă pe care numai diplomaţia o poate înfăptui că ambele ţări române fac parte întregitoare din Impărăţia Otomană; domnii să fie numiţi deadreptul de Poartă; principatele să fie reprezentate în relaţiile lor cu ţările străine de către agenţii sultanului; tratatele încheiate de Turcia cu ţările străine să urmeze ca şi până acuma a fi aplicabile şi în principate; străinii să aibă dreptul de a avea imobile în ţările române şi în sfârşit articolile XXIX şi XXX cuprind următoarele dispoziţi: Art. XXIX: „Legislaţia constituitivă a principatelor trebuind a fi uniformă, o comisie pe jumătate moldovană şi pe jumătate munteană, *aleasă de caimacami în unire cu comisarul imperial* va veni de îndată *la Constantinopole*, pentru a aşeza în locul Regulamentului Organic, nu numai nouile combinări necesitate prin articolile precedente, ci şi toate acele a căror folosinţă experienţa ar fi dovedit-o, şi mai cu seamă acele ce privesc la organizarea puterei legislative." Art. XXX: „Lucrarea comisiei va fi supusă Inaltei Porţi şi împărtăşită de ea înaltelor părţi contractante. Ea va fi învestită cu aprobarea sultanului, şi publicată *în numele său*, la Bucureşti şi la Iaşi, în timp de trei luni de zile" [74].

---

[74] *Presa franceză şi principatele române* de T. Codrescu Iaşi 1856 p. 126 şi urm. Elias Regnault in *Mystéres diplomatiques des bords du Danube*, Paris, 1858, p. 19. Principele Munteniei Barbu Ştirbei şi acel al Moldovei Grigore Ghica combat prin două memorande punctele formulate de Poartă prin acel protocol. Vezi ambele memorande şi *Doc. ren. Rom.* p. 963 şi 965.

Turcia, dela care pleca acest proect luase la serios principiul „porţilor întregitoare" şi credea că, întrucât tratatele între Rusia şi Turcia, privitoare la principatele române, prin faptul încetând răsboiului, aceste ţări erau căzute pe deplin sub stăpânirea sa; că ea avea de acum să reguleze soarta lor, şi că avea să le încuvinţeze numai cât acele scutiri ce va crede de cuviinţă. Ea uita că, dacă tratatele Rusiei cu Turcia încetase de a mai avea vre-o putere, nu era tot astfel şi cu hatişerifurile încuviinţate Românilor în veacurile al XV şi XVI care singure hotărau drepturile lor faţă cu Poarta, şi pe care ea însăşi le amintea în art. I al protocolului. Turcia uita principiul elementar al oricărui drept, anume că daraverile petrecute între două persoane nu pot nici folosi nici strica celui de al treilea. Ea vroia să se folosească de izbânzile aliaţilor ei pentru a-şi întinde şi a-şi mări stăpânirea pe socoteala unor ţări, ce părea a fi lăsate în prada aceluia ce va întinde mai curând mâna asupra lor.

Ea nu ştia că puterile europene avuse de scop a asigura viitorul Orientului în contra ambiţiei Rusiei, nu însă de a reaşeza acest viitor sub vechiul regim turcesc [75].

Pe când Turcii pregăteau ţărilor române o astfel de soartă, în ele se organiza o mişcare însemnată pentru a dobândi o întocmire care să le înlesnească desvelirea puterilor lor de viaţă şi de propăşire.

[75] Saint Marc-Girardin. *Journal des Débats* 1856 Aprile Vezi şi *Presa franceză şi principatele române* p. 195.

III

UNIREA MOLDOVEI CU MUNTENIA

1. IDEIA UNIREI

Urme mai vechi. — Mai înainte ca dorinţa unirei atât între Moldova şi Muntenia cât şi acea mai întinsă care cuprindea întregul neam, să treacă în lumea ideilor, pătrunzând tot mai deplin în conştiinţa românilor din deosebitele regiuni locuite de dânşii, ea se manifestase ca o pornire mai mult instinctivă tinzând la întrolocarea ţărilor lor în cuprinderi mai mari, fără a-şi da samă de nevoia legărei împreună a mădularelor reşchirate ale neamului, cu toate că unirea lor era oare cum predestinată prin condiţiile geografice şi istorice în care li se desfăşurase viaţa. Nici Mircea, nici Ştefan, nici chiar Mihai Viteazul, care acest din urmă adusese chiar la îndeplinire de fapt a tuturor ţărilor române, nu avură o ideie lămurită despre nevoia unirei lor [1].

Despre Mircea ştim atâta că el a prins pe Iuga al II-lea domnul Moldovei şi au ajutat fratelui acestuia, Alexandru cel Bun, a lua coroana ei. Dela sprijinirea însă a unei rude, pentru a ajunge la tronul unei ţări vecine, până la ideea unirei cu acea ţară este încă foarte departe. Ştefan cel Mare ştim că a scos pe Radu cel Frumos din Muntenia; ceeace dovedeşte învederat că ideia unirei, era peste putinţă, nici de conceput pe atunci, este tocmai împrejurarea că el, în loc de a pune Muntenia sub coroana lui, o dă unui partizan al său de acolo, Laiot Basarab. Şi nu doar că i-ar fi lipsit dorinţa de a o încorpora dovadă că atunci când a putut, a rupt din ea ţinutul Putnei pe care-l alipi la Moldova; dar el se temea a arăta o asemene tendinţă spre a nu trezi o împotrivire în contra lui a întregei

[1] B. Boerescu, *La Roumanie après le traité de Paris*, p. 96, are vederi fantastice asupra schemei ideei unirei.

ţări care nu vroia să fie întrupată în Moldova, deoarece atare întrupare ar fi fost privită nu ca unire, ci ca o cucerire. Mihai Viteazul deşi de fapt realizează întrolocarea celor trei ţări române : Muntenia, Ardealul şi Moldova sub stăpânirea lui, nu întreprinsese aceste izbânzi cu scopul de a uni poporul român în un singur corp, ci împins numai de nevoia de a scăpa de duşmanii săi, ce se încuibase în Ardeal întâi, în Moldova apoi. El vroia să cucereară chiar şi Polonia pentru a stârpi izvorul de unde se alimenta necontenita reîmprospătare a duşmăniilor pornite asupra lui. Cea mai vie dovadă că Mihai Viteazul nu au tins prin cuceririle lui la unirea poporului român, este împrejurarea că el nu se bazează pe elementul românesc, nici în Muntenia nici în Transilvania, spre a-şi întemeia puterea, ci în cea dintâi pe mercenari străini, jertfind pe ţărani nevoiei sale de bani, în a doua pe Unguri, respingând pe români. Totuşi Mihai Viteazu deşi n'a fost îmboldit de ideea unirei în răsboinicile sale întreprinderi, are un merit foarte mare pentru atare idee, acela de a fi pus cadrul ei exterior, şi de a fi arătat nouă urmaşilor pânza ce trebuie umplută cu măreţul tablou [2]. Şi apoi e curioz de a deduce ideea unirei din răsboaie între ţările surori. Intre unire, rezultatul unei îmboldiri lăuntrice şi voluntare, şi cucerire, acel al siluirei exterioare, este deosebire cât cerul de pământ. Dealtfel nu înţelegem pentruce nu s'ar atribui aceeaşi ideie şi lui Ioan Vodă cel Cumplit, care pusese pentru un moment mâna pe Muntenia în lupta lui cu Petru Schiopul, ba chiar unui principe străin, lui Iacob Eraclide Despotul care căutase a aduce şi el coroana Munteniei pe capul său alăturea cu aceea a Moldovei şi încă nu prin cucerire şi prin răscoală a boierilor munteni, deci prin o mişcare internă, care putea să înfăţişeze mai pe deplin o tendinţă către unire [3].

Unirea intelectuală. — Insă, dacă domnitorii chiar cei mai mari ai ţărilor române nu pătrunseseră ideia unirei, ea licărise din când în când în minţile Românilor în chip mai mult neconştiut aprinsă în ele de instinctul puternic al păstrărei neamului. Aşa pe timpul lui Ştefan cel Mare găsim rostită părerea că „popoarele moldovean şi muntean voiesc ca ambii lor voievozi Vlad şi Ştefan cari se duşmăniau aşa de înverşunat să-şi jure împreună iubire şi tovărăşie, aşa ca toată ţara (adică Moldova şi Muntenia cuprinse într'o singură rostire) să fie asigurată că turcul n'o să mai poată supăra". Această părere deşi eşită din pana unui italian reproduce învederat o cuge-

[2] Comp. vol. V p. 312 şi urm.
[3] Vol. V. p. 67 şi urm.

tare românească care se rapoartă la un interes comun al ambelor ţări, deci la un interes de unire.

Când călugărul, mai târziu mitropolitul Maximu (sau Maximian) împăcă pe Bogdan fiul lui Ştefan cel Mare cu Radu Vodă al IV-le al Munteniei, împiedicând să se ia la luptă lângă Râmnicul-Sărat, între alte motive învocate în rugămintea către voevodul moldovean pune şi pe acela că „sunteţi creştini şi de *acelaşi neam*".

Altă manifestare tot pe acest tărâm, al interesului comun, este acea dată la lumină de doi boieri ai lui Mihai Viteazul în 1598, care boieri cer înlocuirea lui cu Ieremia Movilă şi punerea Munteniei sub ocrotirea Poloniei cum era şi Moldova pe temeiul *unităţei limbei şi a credinţei* acestor două ţări.

Dealtfel Moldovenii şi Muntenii se priveau ca străini şi de câte ori venia câte un muntean la domnia Moldovei sau câte un moldovean la acea a Munteniei se arătau nemulţumiri cu *domnul străin*. Aşa fac bunăoară moldovenii când vine Petru Schiopul după răscoala lui Ioan Vodă cel Cumplit, cu toate că Petru prin mama lui Kiajna fiica lui Petru Rareş era de obârşie moldovan. Tot aşa muntenii când aleg, după Mihai Viteazul, pe Simion Movilă.

Cel întâi pas spre introlocarea poporului român fu făcut cu introducerea limbei române în biserică, începând mijlocul său firesc de rostire a servi şi de un organ pentru cugetarea sa mai cultă, reflexivă. Inflorirea literară ce fu o urmare neapărată a acestui fericit eveniment, aduse chiar în conştiinţa poporului român cele dintâi idei relative la originea, la neamul şi la unitatea lui etnică, şi Miron Costin, marele cronicar al Moldovei, proclamă pentru prima oară însemnatul adevăr că „Moldovenii, Muntenii şi Ardelenii toţi de un neam sunt, românesc" că alcătuiesc deci una şi aceeaşi unitate naţională [4]. Pe lângă ideea unirei şi odată cu ea apăruse celelalte două mari idei pe care se razimă întreaga dezvoltare a poporului român : originea lui romană, pârghia cea mai puternică a civilizărei sale şi aceea a stăruinţei sale în Dacia traiană, sprijinul cel mai puternic al Românilor de peste munţi, în lupta lor cu Ungurii. De îndată ce aceste idei luară naştere în mintea poporului român, se zămislise în el şi odrasla unităţei politice, care aştepta numai momentul favorabil pentru a se desvolta şi ea ca un arbore trainic.

Deşi curentul născut în ţările dunărene trebui să scadă în puterile lui prin împlântarea grecismului în mintea românească, totuşi indirect, prin reacţiunea culturii naţionale contra celei străine, ascuţindu-se dorinţa după o viaţă liberă şi demnă, se întări această direcţie; şi prin lăţirea în ascuns a fondului

[4] Vol. VIII, p. 159; comp. Vol. V, p. 315.

comun de cugetare românească, se consolidă baza pe care se altoise ideea unirii.

Un nou avânt trebuia să dobândească această idee prin a doua înflorire a gândirii româneşti la cugetătorii Ardealului. Ei reluară la cercetat, şi în chip mai temeinic decât scriitorii moldoveni şi munteni ai veacului al XVI-lea, cele trei idei mari generatoare ale avântului cultural al poporului român, le răspândiră mai întins şi le făcură să pătrundă mai adânc în conştiinţa lui; de atunci ele deveniră la toţi Românii culti un crez naţional, şi treziră în fundul sufletului lor un vis măreţ, o ţintă a vieţii, întrolocarea tuturor Românilor şi într'o unitate politică, după cum erau uniţi prin gândiri şi simţiri comune.

Pe lângă această ţintă a cărei realizare trebuia să fie îndepărtată, tocmai din pricina mărimii ei, ideea unirii îmbracă însă şi o formă mai restrânsă, mărginită deocamdată la cele două ţări mai libere române; Moldova şi Muntenia. Aici se adăugea pe lângă unitatea neamului, şi comunitatea de gândiri născute din o soartă comună, repercutate totdeauna de ecoul celeilalte ţări, un paralelism în desvoltare, aşa de deplin încât încetează de a mai fi datorit jocului întâmplării. şi devine productul aceloraşi puteri, care împingeau dinlăuntru în afară fenomenele istoriei.

Inceputul soartei comune a vlăstarilor români din Moldova şi Muntenia, cade la însuşi descălecarea, care împinsese pe o parte din poporul român, a eşi din ţară de baştină a naţionalităţii lui, cetatea carpatină şi a se revărsa către văile roditoare ale Nistrului şi Dunării. Pornite ca nişte râuri dătătoare de viaţă pentru câmpiile ce veniră să rodească, ambele ramuri ale poporului român trebuiau să dea naştere, în ambele ţări născute din a lor răspândire, unei istorii în mare parte, asemănătoare: aceleaşi zile de fericire şi restrişte: aceleaşi înrâuriri exterioare care hotărîră în mare parte mersul desvoltării lor. Mircea şi Ştefan, Ioan cel Cumplit şi Mihai Viteazul, Matei Basarab şi Vasile Lupu, Brancovanu şi Cantemir, Gh. Lazăr şi Gh. Asaki, şi apoi mai încoace răstrângerea tot mai mult a firelor comune, până ce se contopesc ambele ţări într'un corp unitar. Toate aceste împrejurări îşi găsesc explicarea în faptul că erà istoria aceluiaşi popor, aşezat în acelaş mediu geografic, şi împărţit numai din întâplare în două State deosebite. Intâmplătoare nu este asemănarea ci desbinarea lor; de aceea şi trebuiau să sfârşească ele prin unire, menirea lor din vechi, de atunci de când pornise ambele pârâie din creştetul Carpaţilor, pentru a da, în valea rodită de ele naştere unui râu mare, plin şi unic. Forma de astăzi a Statului român liber a fost determinată de descălecare, precum unirea mai îndepărtată a întregului neam va avea de pricină comunitatea lui de rasă şi de origine. Unirea Moldovei şi a Munteniei are în ultima

analiză o cauză geografică, precum acea mai îndepărtată a întregului neam va fi datorită identităţii lui etnografice, căci natura a hotărît totdeauna formele creiate de mintea omenească [5].

Cu cât înaintau vremurile, cu cât se strica mai rău soarta poporului român, cu cât se ascuţiau suferinţele lui prin afundarea tot mai adâncă în noianul încălcărilor; cu atâta apărea mai în faţă identitatea intereselor lui; cu atâta el se convingea mai tare că protestările trebuiau să fie aceleaşi, spre a avea mai puternic efect; cu atâta el învăţa a preţui unirea puterilor sale, spre a eşi din prăpastia în care era cufundat. După sforţările comune spre a scăpa din apăsarea turcească, acele încercate spre a răspinge de pe capul său copleşirea grecească; şi când veni ceasul mântuirii cu revoluţie din 1821, ea porni în contra Grecilor în ambele ţări deodată, căci ambele aveau interesul identic de a nu cădea în pieire pentru o cauză ce le era străină. Când fură să se reintroducă domnii pământeni, din ambele ţări plecară deputăţii şi tânguiri la Constantinopole, şi când cererea lor fu încuviinţată, ambele se bucurară de izbânda lor. De atunci încoace istoria amânduror provincii române reproduce acelaş mers atât politic cât şi cultural, şi o deosebire nu se mai poate întâlni decât în nuanţele faptelor sau în personalitatea oamenilor ce le îndeplinesc.

Arătarea ideii unirii politice. — Este în natura omului ca faptele să se cristalizeze în idei, şi un fapt care era oarecum în aer, care înconjura pe toată lumea cu puterea evidenţei, trebuia dela o vreme să-şi găsească un răsunet intelectual. Nevoia cea firească şi naturală a unirii Moldovei cu Muntenia trebuia să-şi afle şi rostirea ei teoretică. In care minte se aprinse pentru prima oară această scânteie, nu se mai poate lămuri astăzi, ca toate întrebările asupra începuturilor. S'ar părea că cel întâi care a rostit-o pe fată a fost Ioan Cantacuzino pe timpul războiului din 1789—1792 dacă el nu s'ar fi gândit mai mult la interesul lui însuşi.

O manifestare netăgăduită a ideei unirii cu tendinţa practică a realizării ei în aevea lucrurilor, se găseşte în o cerere de reforme foarte înaintate cuprinse în o copie păstrată în hârtiile Văcăreştilor, şi care cerere trebuia să fie dinnaintea anului 1829, deoarece între altele ea arată dorinţa desfiinţării cetăţilor turceşti Brăila, Giurgiu şi Turnu care fură tocmai dărâmate în urma tratatului dela Adrianopole din acel an. Prin acest act se cere unirea ţărilor române şi introducerea unei dinastii străine, neatârnarea Statului astfel constituit, despăgubirea Turciei pen-

[5] Comp. un studiu al meu: *Intemeierea ţarilor române* în *Revista pentru istorie, arheologie şi filologie* a lui Gr. Tocilescu, V, p. 309.

tru înlăturarea tributului, limba Statului să fie cea românească, şi mai multe alte idei care se ţineau de acelaş mănunchiu în care era prinsă şi ideea unirii [6]). Regulamentul Organic prevede putinţa unirii prin articolele care spun că „origina, religia, obiceiurile şi asemănarea limbii locuitorilor ambelor principate conţin elementele unei uniri intime care a fost împiedicate prin împrejurări întâmplătoare şi că elementele acelei uniri au fost chiar puse în Regulament prin asemănarea administraţiei ambelor ţări. De aceea se şi instituie o comisie mixtă care să prefacă într'un singur trup legile moldo-vlahe" [7]).

Am văzut mai sus cum consulul francez Bois-le-Comte spusese în 1834 că ideea unirii celor două principate fusese chiar în fapt patronată de Ruşi, dar că văzând creaţiunea unui mare ducat al Daciei, urmează raportul mai departe, mi-a părut a fi aici (în Bucureşti) rostirea dorinţii celei mai obşteşti al acestei ţări. M'am pus în Iaşi în legătură cu tot ce se putea întâlni ca oameni ce luau o parte la trebi şi cu toţii, fără nici o provocare din parte-mi, îmi rostiau aceeaş dorinţă. La ideea unirii celor două provincii se adaogă aceea de a remite ocârmuirea unui principe străin. Şi aceasta este o dorinţă generală, chiar la acei ce ar avea un interes ca să fie altfel. Beizadea Ghica îmi spunea : tatăl meu a fost gospodar, moşul meu se află acuma ; cu toate aceste nu sunt jertfe pe care nu le-aş face, pentru a procura ţării mele cele două singure baze de existenţă care să-i poată învoi speranţa unei statornicii oarecare : întrunirea celor două principate şi ridicarea unui principe străin. Marele vornic Filipescu îmi spunea că ar primi cu lacrămi de recunoştinţă orice principe străin, fie cine a fi : însfârşit, dorinţa de a vedea sau Dacia, sau chiar principatele în starea lor de astăzi, sustrase dela proteguirea exclusivă şi imperioasă a unei singure curţi şi pusă sub aceea a marilor puteri europene, această dorinţă de lung timp manifestată, mi-a fost de asemenea de mai multe ori repetată atât la Iaşi cât şi la Bucureşti, şi realizarea ei este considerată că trebuind să îndeplinească opera de regenerare a acestor ţări" [8]). Tot pe atunci ideea unirii ţărilor dunărene

---

[6] Publicat de V. A. Ureche în ziarul politic *Drapelul*, Nr. 3 pe 1897, şi reprodus de N. Iorga, Hurm. *Doc. X*, p. 647.

[7] Regulamentul Moldovei, art. 425. Acel al Valahiei în *An. Parlamentare*, I, p. 355. Adauge C. Brăiloiu în *Românul* 1867, p. 19.

[8] Această prea interesantă corespondenţă, datată din Bucureşti, 17 Martie 1834, a fost reprodusă de Moniteur universel, Paris, 18 Septembre 1859, care pune în introducere : nous croyons qu'on ne lira pas sans intérêt l'extrait suivant d'une corespondance écrite i y a plus de 22 ans sur cette importante combinaison, qui dès ors préocupait vivement les populations". Doc. ren. Rom. III, p. 826. C. *Brăiloiu* în un articol publicat în Românul din 1867 p. 19 aminteşte despre această corespondenţă arătând cum încă de pe atunci boierii doriau unirea sub un principe străin. Corespondenţa este dată ca trimisă de către un Francez : *Bois le Comte*.

găsia un răsunet şi în o pană străină care scria o broşură asupra acestei chestiuni, căutând să dovedească de ce importanţă este Moldo-Valachia în afacerile Orientului şi rezumând cercetările făcute prin următoarele cuvinte: „In scurt, Turcia, dacă ar gândi cu maturitate, ar găsi că poate să se lipsească de neînsemnatul tribut pe care il oferă aceste ţări, pentru a vedea siguranţa în a ei împărăţie. Austria va ieşi din apatia ei pentru integritatea teritoriului ei, iar Anglia şi Franţa pentru interesul civilizaţiei şi a comerţului lor vor executa proectul unui regat moldo-valac care s'ar împăca cu a lor interese, cu onoarea şi demnitatea lor şi a păcii Orientului" [9]).

Raportul lui Bois-le-Comte ne arată că de îndată ce ideea unirii intrase pe calea reflexivă, ea se limpezise şi dăduse naştere la corolare neapărate pentru a deveni într'adevăr pârghie a progresului. Intâi adaosul către ea a principelui străin din o dinastie europeană. Şi să nu ne mirăm că Românii, abia mântuiţi de domnitori străini, iar sub de aceştia vroiau să-şi plece capul. Era o deosebire radicală între principele străin aşa cum el era cerut acuma, membru al unei case domnitoare europene care putea să dea coroanei româneşti vază şi sprijin la vreme de nevoie, şi atirdisitorii greci, slugi ascultătoare ale tiraniei turceşti. Apoi Românii ştiau prea bine că o stabilitate era peste putinţă cu domnii naţionali, întrucât nemai existând o stârpe domnitoare, toţi bioerii puteau să aspire la domnie, şi atare năzuinţă trebuia să arunce vecinic ţările lor în frământările şi frigurile schimbărilor de domnie. In contra unei atare stări periculoase nu rămânea însă altă scăpare decât dinastia de origine străină. Dar această cerere a principelui străin era încurajată ea însuş cu garanţii, pentru a nu face din statul român un vasal al puterilor imediat interesate şi de aice clauzula că el să nu poată aparţinea caselor celor trei monarhii mărginaşe ale ţărilor române.

A doua cerinţă care trebuia, prin îndeplinirea ei, să vină a încununa opera unirii, era scoaterea statului român de sub protectoratul rusesc, care se arătase atât de îngreuitor şi de absorbant, şi punerea lui sub scutul tuturor puterilor europene. Observăm că de şi se agitau aceste chestii de interes naţional printre boerimea timpului nu se vede nici-o rostire în privirea schimbării şi a constituţiei lăuntrice, a desfiinţării privilegiilor şi a introducerii ideii dreptăţii într'un organism social, care era tocmai tăgăduirea ei cea mai făţişă. Această idee era să fie adaosă de generaţia următoare, cea din 1848, la opera de regenerare a poporului român, şi apoi toate aceste cerinţi fiind consfinţite prin noua organizare dată de congresul de Paris

[9] *Poids de la Moldo-Valachie dans la Question d'Orient* par M. de O ancien agent diplomatique dans le Levant, Paris, 1838.

ţărilor române, introdusese în ele o viaţă nouă, bazată pe elementele adevăratului progres: naţionalism şi egalitate.

Dar pe lângă această idee a unirii Moldovei cu Muntenia, licăria în fundul conştiinţei Românilor şi a acea a unirii mai intime a întregului neam.

Ambele ramificări ale ideii unirii deveniră de acolo înnainte nişte puternici ridicători ai vieţii sale morale. Substratul lor, comunitatea de simţiri, cugetări şi interese se lăţi tot mai mult, prin desvoltarea unei producţii literare şi naţionale, care făcea să tresară în întregul corp struna atinsă în o parte a lui. Foile periodice întemeiate în principate întâi în 1829, apoi în Ardeal în 1839, deveniră organele de transmitere grabnică şi întinsă a tuturor gândirilor încolţite în orice ungher al ţărilor române. Creaţiunile poeţilor, discursurile patriotice, studiile istorice, într'un cuvânt întregul val de gândiri referitoare la trezire şi slăvirea naţiei, născute ele oriunde, erau de îndată reproduse de gazetele surori, aşa că toţi Românii din toate părţile se bucurau şi-şi încălziau sufletul la razele binefăcătoare ale soarelui naţional. Românii începură a simţi că pe lângă viaţa colţului lor de pământ mai era şi viaţa întregului.

Pe lângă această lăţire a culturii naţionale care apropia pe toţi Românii unii de alţii, fapte speciale restrângeau tot mai mult pe acele două ramuri ale lor care trebuiau să se unească mai întâiu într'un singur mănunchiu. Aşa la căderea lui Alexandru Ghica din tronul Munteniei, în 1842, mai mulţi boieri munteni trimit pe Ioan Ghica la domnul Moldovei spre a-i oferi şi Coroana Munteniei, gândindu-se astfel a realiza unirea cea mult dorită. Nu era încă timpul de a se îndeplini asemenea idei şi mai trebuiau încă pregătite minţile pentruca unirea să devină o pornire a popoarelor şi nu făptuirea câtorva individualităţi. Domnitorul Munteniei Gheorghe Bibescu face un mare pas spre contopirea intereselor ambelor ţări surori, suprimând în 1843 vămile dintre ele. Această măsură atât de favorabilă pentru ambele trunchiuri ale Românilor din Muntenia şi Moldova îi făcu să resimtă în interesele lor chiar efectul fericit al înlăturării unei supărătoare împiedecări. In urma unei asemenea măsuri se putu ceti în condiţiile vânzării vămilor ambelor principate din 1853 următoarele cuvinte mult însemnătoare: „Ori unde într'aceste punturi se pomeneşte de graniţă, margini sau hotar, se înţelege, sub această numire, *linia încunjurătoare amânduror principatelor*" [10]). Astfel începură Românii a se deprinde ca *hotarele unei patrii comune*, care trecu în curând dela daraverile comerciale la întreaga viaţă şi toate ale ei manifestări. Conform cu aceste împrejurări întâlnim în *Foia pentru minte* din 1843 atribuindu-se de un anonim pricina înnapoierei Românilor în faptul că „nici-

[10] *Buletinul oficial al Munteniei* p. 1853, Mai 21 p. 128.

odată Moldova şi cu Muntenia nu au alcătuit o unire între ele, ei au fost vecinici duşmane şi sfâşiete chiar înlăuntrul lor prin împerecherile boierilor. Numele Milcovului, râu cobitor de nenorociri, în loc de a spăla odată păcatele politice ale naţiei moldo-române, astăzi leneş, despărţeşte nu numai trupul în privinţa geografică ci şi politic în toate privinţele". Articolul este însă împiedecat de cenzura austriacă a urma mai departe [11]).

Revoluţia din 1848, care aduse în mare fierbere întregul val de gândiri politice ce se adunase prin lucrarea veacurilor în sufletul poporului român, trebuia să dee o îmboldire mult mai vie şi idee unirei şi anume în ambele ei forme, atât mai restrânsă a Moldovei cu Muntenia, cât şi mai întinsă, a întregului neam românesc. Aşa pe când Mihai Kogălniceanu cerea în vestita scriere: *Dorinţele partidei naţionale din Moldova*, ca încununare a tuturor, unirea ţărilor surori, *Pruncul român* al lui Constantin Rosetti în apelul său către „fraţii noştri din Moldova" spunea că: „Munteanul şi Moldoveanul sunt fraţi, o singură naţie. Voi fraţilor aţi făcut începutul, dar din nenorocire n'aţi putut izbuti, Nu e vina noastră : vouă vă rămâne gloria de a fi început, nouă acea de a fi săvârşit" [12]. Şi ideia unirei tuturor Românilor îşi găsi un răsunet în revoluţia din 1848, acea mişcare care răscoli toate ideile fundamentale ale poporului român, toate dorinţele lui după libertate şi neatârnare extrioară, dreptate şi egalitate lăuntrică şi viaţă comună a întregului neam românesc. Formularea ei cea mai lămurită se găseşte în o scrisoare a lui Neculai Bălcescu în care el expune planul întregei mişcări pe care regenerarea română trebuia s'o îndeplinească spre a-şi ajunge ţinta desăvârşit, în care scrisoare după ce analizează ţelul revoluţiei din 1821 şi acel al mişcărei din 1848, adaugă că ar mai rămânea de făcut două revoluţii pentru a ajunge capătul dorinţelor poporului român, una de unitate şi alta de neatârnarea naţională. Prin revoluţia de unitate el înţelege unirea tuturor Românilor. „România noastră există, exclamă el cu convingere puternică, şi orb e acel ce nu o vede. Ea poate exista sau în folosul Turciei sau în acel al Austriei, după cum una din aceste două puteri vor favoriza-o; dar poate exista şi în contra lor, de vor vroi s'o împiedice. Maghiarii cei luminaţi nu se opun întrucât văd că nu pierd nimica, ba dinpotrivă câştigă. Se poate din întâmplare ca revoluţia de unitate naţională să fie în acelaş timp o revoluţie de neatârnare. Se poate că înainte ca naţia noastră să reintre în drepturile ei, să se scurgă un veac, un veac în decursul căruia să fim meniţi a ne răsboi cu Ruşii, precum am

[11] *Foaia pentru minte, inimă şi literatură*, 1843, p. 124.
[12] *Pruncul român* din 4 Septemvrie 1848.

petrecut zece veacuri în lupta cu barbarii şi patru cu Turcii; dar ce este un secol în viaţa unei naţii" [13].

Şi Bălcescu avea dreptate a închiega, în fierbintea lui minte aceste visuri dragi şi iubite, şi deacea el şi lucra în Transilvania la împăciuirea Românilor răsculaţi, cu Ungurii, pentru a se opune cu toţii ameninţărilor ruseşti. Sub apăsarea evenimentelor, Ungurii se prefăcuseră chiar a ceda Românilor, recunoscându-le dreptul de a exista ca naţionalitate aparte în Transilvania [14]. Până să plece Bălcescu la Românii din ţara Moţilor pentru a le propune împăcarea, revoluţia ungurească era zdrobită la Villagos de puterile ruseşti.

Moldova şi Muntenia faţă de unire. — Trebue făcută o deosebire între Muntenia şi Moldova în ceeace priveşte întrebarea unirei. Această combinaţie politică era pe placul poporului muntean, fiindcă-i favoriza şi interesele, mai ales acele ale capitalei care totdeauna are glas hotărâtor în mişcările unui popor. Anume făcându-se unirea, capitala noului Stat trebuia să fie Bucureştii, şi Iaşul era să fie lovit în însăşi existenţa lui şi a locuitorilor lui, întrucât era un oraş care'şi datorea însemnătatea, numai împrejurărei, că fusese o capitală politică. N. Istrati pare a fi fost cel dintâiu care dădu strigătul de alarmă în această privire, când în broşura lui *Chestia zilei* din 1856 el spune: „Şi pentru care temeiu am dispreţui noi pe neguţători, pe proprietari cari se îndeletnicesc cu chestia de a doua mână, precum bunăoară, că prin unire Moldova ar putea deveni o provincie sau cel mult asemenea Craiovei, iar capitala Iaşi să fie ameninţată a ajunge un al doilea Hârlău"? Această părere, că în cazul unirei Bucureştii trebuiau să fie capitala României se ivise mai de mult în mintea oamenilor, odată cu ideea Domnului străin. Aşa, raportul lui Bois le Comte din 1834, spune că: „cei din Bucureşti ar vrea ca oraşul lor să devină capitala noului stat, şi noi simţim, că Iaşul este prea aproape de Ruşi spre a se bucura de acest folos" [15].

Ingrijirea pentru strămutarea capitalei se arătase chiar în Iaşi, deoarece consulul Place spune într'un raport către Walewsky, că „indivizii cari se tem de a vedea micşorându-se valoarea caselor şi a magaziilor din Iaşi, sunt în contra unirei; că asemenea motive de interes personal neexistând în districte,

[13] N. Bălcescu şi Al. Golescu, Paris 4 Martie 1850 în Ioan Ghica. *Amintiri din pribegia după 1848*, p. 472.

[14] Vezi adresa ministrului ungar Bathyani c. Bălcescu din 14 Iulie 1849 care aduce cererile Românilor formulate de Bălcescu, *Amintiri*, p 171.

[15] *Question du jour* par N. Istrati, reprodusă de *Acte şi documente la Renaşterea României*, III, p. 125—137 numai în textul francez. Cel românesc nefiindu-mi la îndemână, am tradus în text locul reprodus la p. 132. Corespondenţa lui Bois le Comte, reprodusă *Ibidem*, III, p. 826.

se explică unanimitatea care s'a constatat în sânul poporaţiei lor în ceeace priveşte unirea" [16].

Unionistul muntean, N. Kreţulescu, arată într'un memoriu temeiurile pentru cari Iaşul nu poate fi ales de capitală a României unite. „Oraşul Bucureşti, zice el, are asupra Iaşului o superioritate netăgăduită, fiind aşezat mai în centrul Statului ce este a se înjgheba, pe când Iaşul se aflā numai la o foarte mică îndepărtare de graniţa Prutului. Bucureşti sunt apoi un centru de comerţ foarte desvoltat, poporaţi lui este îndoit numărul acelei a Iaşului care este în mare parte locuit numai de Evrei şi de foarte puţini oameni din clasa inteligentă, cea mai mare parte din boieri, afară de dregători, obicinuind a locui la moşiile lor" [17].

Pentru a nu prea înăspri însă părerile asupra acestei întrebări, se pune, în actul constitutiv al comitetului moldovan al unirei, ca dorinţă, şi *întemeierea unei noi capitale, aşezate într'un punct central pentru ambele ţări* [18].

Această piedică lăuntrică dispare însă ca fumul la vânt, dinaintea puternicei mişcări a minţei Moldovenilor celor buni şi aleşi cari, ca un om, săriră cu toţii pentru a apăra ceeace ei credeau nu numai mântuirea lor proprie, ci şi a neamului întreg. Injghebarea şi întărirea partidului unionist din Moldova înlătură cu totul această stavilă în destul de primejdioasă din drumul către unire. Dacă însă era de nevoie, ca partidul unirei să fie tare şi închegat, aceasta se cerea mai ales în Moldova, asupra căreia cădea tot greul împrejurărilor, şi asupra căreia vom vedea cum se vor năpusti toate apăsările protivnice : Turci, Austriaci şi Caimacami, interesaţi de a deveni fiecare, domn separat asupra unui principat [19]. Aceste apăsări urmăreau deci ţinta de a stoarce dela divanul ad-hoc al Moldovei un vot protivnic unirei. Acest vot ar fi atras însă numai decât căderea propunerei în congresul de Paris care subordonase hotărârea lui, anchetei localnice.

Deaceea să nu se uite un lucru : dacă unirea s'a făcut, ea se datoreşte *exclusiv numai Moldovei, şi anume centrul ei, Iaşul*, care sângerează şi astăzi de jertfa făcută pe altarul neamului.

---

[16] Place c. Walewsky, 4 Iulie 1856. *Ibidem*, III, p. 597.

[17] *Ibidem*, II, p. 726. Paul Bataillard în broşura lui „Le premier point". *Ibidem*, III, p. 417, spune deasemenea că : „Iassy tout voisin du Pruth serait à la merci du premier coup de main". Infiinţarea însă a unei a treia capitale ar fi ruinat pe amândouă cele vechi, în loc de una. Tot aşa vorbesc M. Kogălniceanu şi V. Mălinescu în şedinţa Comisiei centrale.

[18] Actul de constituire al comitetului din 11 Iunie 1856. *Ibidem*, III, p. 533. Comp. Place c. Walewsky, 13 Iunie 1856. *Ibidem*, III, p. 538.

[19] „Les Caimacams ont la chance de devenir Hospodars, si les Principautés restent séparées, tandis que si elles viennent à être réunies, ni l'un ni l'autre ne pourra aspirer à l'autorité suprème". Art. din *l'Etoile du Danube*, 8 Ian. 1857 *Ibidem*, III, p. 1038.

Unirea în timpul domniilor dela Balta-Liman. — Unirea se coborîse din lumea ideilor în acea aevea, mai întâiu prin silinţele lui Grigore Ghica, domnitorul Moldovei, numit în scaunul ei, în 1849, în urma Convenţiei dela Balta-Liman.

Un lucru la care poate nu s'ar putea aştepta cineva, este că regimul protectoratului, în loc de a strânge frânele, după înăbuşirea revoluţiei din 1848, le sloboade puţin, astfel că Ghica poate păşi mai liber în activitatea lui ocârmuitoare, însuflată de idei naţionale. Aşa el poate tipări Cronica lui Şincai, fapt pentru care se ,,fericeşte de a fi contribuit la conservarea unui monument istoric atât de naţional" [20]. Kogălniceanu ajungea să-şi tipărească discursul său introductiv la cursul de Istoria Românilor, pentru care fusese destituit din profesorat în 1843 şi pentru încercarea de publicare a căruia i se închisese *Foaia ştiinţifică şi literară*. Ghica apoi emancipase pe toţi ţiganii şi uşurase, pe cât se putea sub regimul Regulamentului starea ţăranilor. Tot, el este arătat ca acel ce a „lucrat întâi pentru a împrăştia cât mai mult în Moldova dorinţa unirei ei cu Muntenia" [21].

In înţelegere cu Consulul francez, Place, Ghica schimbă şase prefecţi cari erau duşmanii contopirei [22]. Tot el încuviinţează libertatea presei, pentru a lăsa voia rostirilor pentru unire [23].

Dar Ghica nu sprijinea numai înlăuntrul ţărei mişcarea uuionistă. Şi în afară el apără drepturile Moldovei. In memoriul său contra stipulaţiilor conferinţelor din Constantinopole, prin cari Ţările Române erau supuse cu desăvârşire autorităţei turceşti, călcându-se toate privilegiile de cari ele se bucuraseră ab antiquo, deoarece Turcia credea că, prin înfrânarea Rusiei şi prin scoaterea principatelor de sub protectoratul ei, ele ar trebui să reintre cu atât mai adânc sub stăpânirea otomană. Deaceea şi, precum observă prea bine o broşură publicată sub pseudonimul de Sanejouand : „Pericolul pentru Principate nu mai venea acuma din partea Rusiei, pe cât din a Austriei, şi mai ales din a Turciei [24].

In memoriul său, Ghica observă, la punctul unde Poarta prevede ocârmuirea separată a ambelor principate, că „ar fi trebuit să se proceadă în chip mai larg şi să se mulţumească una din cele dintâi dorinţi ale poporaţiei lor, întrunind ambele ţări în una singură, înlăturându-se astfel pentru viitor multe frământări şi multă nesiguranţă" [25].

[20] Comunicarea Domnitorului Grigore Ghica către Divanul obştesc din 10 Maiu 1856. *Ibidem*, III, p. 471.

[21] Place c. Walewsky, 25 Iunie 1856. *Ibidem*, III, p. 565.

[22] Alta din 23 Iunie 1856. *Ibidem*, III, p. 559.

[23] Decret din 5 Fevr. 1856. *Ibidem*, III, p. 913.

[24] *Les principautés roumaines devant l'Europe*, 1857, reprodusă în *Acte şi Documente* II, p. 352—371. Locul citat se află la p. 367.

[25] Din 28 Fevr. şi 8 Martie 1856. *Ibidem*, III p. 975.

In acelaş memoriu, Ghica protestează şi în contra articolului care dădea drepturi de proprietate tuturor străinilor fără deosebire, „din cauza prezenţei în Moldova a unei numeroase poporaţii evreeşti, a căreia irumpere în proprietate ar fi o pricină neîndoelnică de ruină pentru ţară" [26].

Mai protestează Ghica şi contra plănuitei modificări a Regulamentului de către o comisie ce ar fi să lucreze în Constantinopole, cerând ca modificările „să se facă în ţară şi prin ţară". Mai mulţi boieri înteţiţi de Ghica protestează şi ei, prin un act separat, contra celor stabilite la Constantinopole [27].

Această spornică activitate a lui Ghica în favoarea unirei este recunoscută de divanul obştesc al Moldovei, în răspunsul ce-l face la comunicarea lui:

„Da, Inalte Doamne, divanul o zice cu îndrăsneală, Măria Ta ai pregătit calea către mântuirea ţărei noastre, căci ai sprijinit şi ai pledat înaintea areopagului european întrunirea principatelor, principiu de mărire, de glorie şi de temeinică aşezare a acestei ţări". Tot aşa salută pe Ghica o autoritate mult mai mică, dar a căreia glas avea cu atâta mai mare însemnătate, anume ocârmuirea judeţului Tutova care spune domnitorului, că „Inălţimea Voastră aţi fost cel dintâi care aţi propus, în memoriul adresat conferinţelor, principiul mântuitor al unirei" [28].

Ghica merge până acolo cu lepădarea interesului său în folosul celui obştesc, încât stărue el singur pentru înlocuirea actualilor domnitori, deci şi a lui care domnea încă în Moldova, spre a nu se face nici o apăsare asupra conştiinţei oamenilor în alegerile ce trebuiau să se facă pentru a se hotărî chestia unirei. El arată întâi, cum nu ar trebui să se numească un singur caimacam; căci „precumpănirea lui ar cântări cu o prea mare greutate în alegerea divanului; apoi adaugă: Se înţelege că acelaş argument se opune şi încă cu mai multă putere, la păstrarea în putere a gospodarilor de faţă, căci este de mare însemnătate ca ţara să fie liberă de orice înrăurire şi chiar de orice prepus de înrâurire" [29]. Cu toate acestea Thouvenel era de părere, că ar fi fost bine ca ambii domnitori cari se arătau atât de favorabili unirei, să fi fost lăsaţi în fruntea ocârmuirei, în timpul anchetei divanurilor ad-hoc [30].

Scrierile în chestia Unirei. — Chestia unirei îşi găsi apărarea şi în mai multe scrieri şi cuvântări cari puneau în lumină

[26] *Ibidem*, p. 971. Comp. p. 981.
[27] Din 1 Martie 1856, *Ibidem*. VI, p. 994.
[28] Răspunsul Divanului, 23 Mai 1856. *Ibidem*, III, p. 485. Adresa jud. Tutova, 22 Iunie 1856. *Ibidem*, III, p. 595.
[29] Memoriul lui Ghica citat. *Ibidem*, II, p. 988.
[30] Thouvenel c. Walewsky, 26 Iunie 1856. *Ibidem*, III, p. 573.

foloasele şi combăteau întâmpinările ce i se aduceau împotrivă. Aşa broşura separatistă a lui Istrati dădu naştere la trei combateri : întâi acea a lui Ioan Negură, apoi a lui M. Cantacuzino şi în sfârşit la acea a lui C. Hurmuzaki, publicate toate trei în *Steaua Dunărei* [31].

Logofătul Vasile Ghica, în *Adresa lui către Românii din Moldova şi Valahia*, arată cum „pentru a reda patriei liniştea şi a asigura trăinicia aşezămintelor ei, trebue să facem jertfe; să lepădăm vechile noastre prejudecăţi; să părăsim vechile noastre privilegii; să nu ne mai privim unii pe alţii decât ca cetăţeni liberi în fapt şi egali în drept, şi desfăcând deasupra noastră pe omul cel vechiu, să ne îmbrăcăm cu toată dreptatea şi cu toată buna inima, fără de care nici un aşezământ nu are trăinicie". In un proect *de formulă a dorinţelor României*, Vasile Ghica se rosteşte astfel asupra nevoiei Ţărilor Române de a se contopi într'un singur stat: „In puterea dreptului său suveran de autonomie, poporul român (valah şi moldoven) declară că el nu este decât un singur popor; că despărţirea lui în State deosebite i-a fost totdeauna spre rău; că identitatea sa desăvârşită de limbă, de tradiţie, de religie, de legi şi de aşezăminte localnice, de obiceiuri, de moravuri, de simţiminte şi de năzuinţi, de nevoi şi de interese, îl împing a dori cu înfocare de a alcătui un singur corp politic, un singur Stat neîmpărţit" [32]. In o broşură românească tipărită în Paris: *Ce se cuvenia să cerem dela Adunările ad-hoc*, se sfătueşte să se ceară unirea, Principe strein ereditar dintr'o familie domnitoare, restrângerea drepturilor Porţei numai la luarea tributului şi la învestitură, bucurându-ne astfel de o deplină autonomie lăuntrică. Se mai cere apoi şi o Constituţie reprezentativă; dar se sfătueşte „a nu se face nici o propunere de reorganizare internă, pentru a nu jigni principiul autonomiei" [33]. O broşură franceză, intitulată: Privire *asupra trecutului şi prezentului Principatelor Moldo-Române*, expune, mai ales după istoricul german Hammer, relaţiile Principatelor cu Poarta Otomană analizează după aceea tratatul din Paris, pentru a arăta că Turcia nu a păstrat nici măcar umbra unei suveranităţi asupra ţărilor Române, dovedind aceasta mai ales cu stipulaţia Congresului care opreşte pe Poartă de a încălca teritoriul lor, fără comunul consimţimânt al puterilor, întrebând că „ce soiu de suveran este acela care nu are dreptul de a intra în ţară ce şi-o pretinde ca a lui"? Broşura trece după aceea la analiza protocoalelor con-

[31] Reproduse articolele în *Acte şi Documente*, III, p. 635, 657 şi 663.

[32] Adresa şi proiectul, ambele din 16 Aprilie 1856. *Ibidem*, III, p. 439, 440. V. Ghica cu toate aceste, devenind mai târziu ministrul lui Vogoride, se preface în unul din cei mai aprigi duşmani ai unirei.

[33] Din 1857. *Ibidem*, III, p. 283. De aceeaş părere este şi Place în o depeşă către Walewsky, 13 Iunie, 1856. *Ibidem*, III, p. 535.

gresului de Paris şi arătă rolul cel însemnat ce este atribuit de congres poporului român „care va avea singur să hotărească despre soarta lui, întrucât unirea va avea sau nu loc, după cum se vor rosti dorinţile poporaţiilor moldo-valahe pentru dânsa sau în contra ei" [34]. Altă broşură franceză: *Reorganizarea Provinciilor Dunărene*, aduce ca argument pentru unire, între altele, textul art. 23 al tratatului de Paris, care spune că Principatele vor avea o organizare *naţională*; căci, argumentează autorul anonim al acestei scrieri: „Administraţia provinciilor dunărene nu ar poseda acest caracter, dacă ar fi de o parte specială Valahiei, pe de alta Moldovei; căci întrucât ar fi *naţională* o administraţie moldovenească şi una muntenească? Moldova este ea o naţionalitate şi Muntenia alta? Nu; aceste două provincii sunt părţile aceluiaş trup, naţia românească. *Pentru ca administraţia ţărilor locuite de Români să fie naţională, este neapărat ca această administraţie să poată apuca şi conduce cu aceeaşi mână toate puterile vii ale naţiei*" [35].

Marele boier Rossetti Teţcanu, în scrisoarea lui către *Steaua Dunărei*, explică astfel alipirea lui mai târzie la mişcarea unionistă: „Dorinţa unirei, fiind pe atunci iscălită numai de boieri şi de fiii acestora, pe cari eu, în împrejurările cele mari naţionale, pun cel mai mic temeiu, apoi m'am mărginit a aştepta ca mai întâiu această dorinţă să câştige o formă naţională" [36].

In sfârşit o ultimă lucrare, franceză, publicată sub pseudonimul de Sanejouand apără cu mult avânt drepturile Principatelor şi mai ales acel al unirei, căutând printr'un frumos apel la puteri, să convingă pe fiecare, după altă strună şi alte interese [37].

Nu numai bărbaţii politici însă manifestează dorinţa lor după unirea Ţărilor Române. Clerul ia şi el o parte însemnătoare la această mişcare. Aşa arhiereul Neofit Scriban, profesor şi rector al Seminarului Socola, în broşura lui *Unirea şi neunirea Principatelor Române*, sfârşeşte căldurosul său apel pentru înfrăţire, prin cuvintele: „între moarte şi lumină, o Moldovo, alege!" [38]. Tot aşa şi Melchisedec, rectorul Seminarului din Huşi, în cuvântarea rostită la serbarea hramului episcopiei Huşilor, spune între altele multe frumoase lucruri, că „pentru Românii din Principate a sosit o epocă ce-i chiamă la unire. Aceasta este

[34] *Coup d'oeil sur le passé et le présent des Principautés Moldo-Valaques* Paris, 1857. *Ibidem*, III, p. 271.

[35] *Réorganisation des Provinces Danubiennes*, Paris 1856. *Ibidem*, III p. 115.

[36] Din 23 Iunie 1856. *Ibidem*, III, p. 115.

[37] *Les Principautes roumaines devant l'Europe*, 1856, Paris, reprodusă în *Acte şi Documente*, III, p. 352—370.

[38] Din 1856. *Ibidem*, III, p. 1—7.

o dovadă că ei sunt pe calea progresului universal al omenirii; că ei sunt chemaţi a se sui cu o treaptă mai sus pe scara acestui progres veşnic, care este acea tainică scară pe care a văzut-o Iacov că unea cerul cu pământul şi că îngerii lui Dumnezeu se suiau şi se pogorau pe dânsa" [39]. Mitropolitul Sofronie Miclescu arată la început temeri în privirea unirei, care trebuind să se facă sub un principiu străin, ar putea periclita biserica ortodoxă; apoi se mai temea şi de desfiinţarea Mitropoliei moldovene şi reducerea ei la o simplă episcopie. Intr'o interesantă convorbire, Place demonstrându-i că temerile sale erau neîntemeiate, Mitropolitul care în inima lui era pentru unire, deveni unul din sprijinitorii ei cei mai de seamă [40].

Dându-se un banchet la via lui M. Kogălniceanu, pentru a se sărbători reîntoarcerea în ţară a căpitanului Filipescu care fusese trimis în surgun de Ruşi, pentru că avusese nespusa îndrăsneală de a se opune la luarea oştirei moldovene cu ei în Rusia, când se retrase din Principate în 1853, Kogălniceanu închină un pahar pentru unire [41].

Şi poeţii se pun în rând pentru a proslăvi marele eveniment. In afară de Dimitrie Ralet care scrie un fel de cronică rimată a întâmplărilor zilei, găsim pe T. Porfiriu publicând poezia *Crezul meu*, pe A. Donici fabula *Vaporul şi calul* şi pe V. Alecsandri dialogul politic *Tândală şi Păcală*, în care pune faţă în faţă pe un prieten al uniri cu un protivnic al ei, din care cel dintâi izbuteşte la sfârşit să convingă pe cel de al doilea despre binefacerile unirei, şi prinzându-se la joc, cântă *Hora unirei*, una din cele mai frumoase inspiraţii ale marelui poet al neamului românesc, în care Alexandri a turnat bucuria Românilor în versuri nepieritoare, menite a fi îmbinate cu acordurile muzicei şi cu saltul picioarelor [42].

In Muntenia principele Ştirbei lucrează şi el tot în interesul unirei. El protestează întâi contra tendinţei Porţei de a lega tot mai strâns Principatele de Imperiul Otoman, spunând că „orice lovitură dată pentru a fereca lanţul care leagă aceste nenorocite ţări de Turcia, va avea drept rezultat a le arunca în braţele Rusiei". Ştirbei sprijină şi el unirea prin două memorii, unul din 1854 către cabinetul vienez, altul din 24 Ianuarie 1856 către cel francez, în care el susţine şi nevoia punerei ţărei unite sub o dinastie europeană [43].

---

[39] Din Iulie 1856. *Ibidem*, III, p. 626—627. Locul raportat la p. 620.

[40] Place c. Walewsky, 22 Iunie. *Ibidem*, III, p. 554. Părerea că mitropolia Moldovei trebuia redusă la o episcopie, fusese susţinută de N. Creţulescu în acelaşi memoriu c. Thouvenel, în care el sprijine şi Bucureştii de capitală. *Ibidem*, III, p. 727.

[41] Din 3 Iunie 1855. *Ibidem*, III, p. 497. Asupra faptei sărbătoritului vezi darea de seamă din Gazeta de Moldova. *Ibidem*, III, p. 506.

[42] Reproduse aceste poezii. *Ibidem*, III, p. 274, 574, 585, 613 şi 615.

[43] *Memoriul Principelui Ştirbei asupra Protocolului Conferinţelor din*

Şi Muntenii publică mai multe scrieri care pun pe de o parte în lumină folosul unirei, şi pe de alta dovedesc dreptul Românilor de a cere contopirea vieţei lor. Aşa Vasile Boerescu în broşura lui franceză, tipărită în Paris, *România după tratatul de Paris*, constată „că unirea este poporană, mai ales fiindcă nevoia ei e viu simţită de starea a treia“ [44]. Această lucrare este în deobştie un puternic studiu asupra dreptului public al Românilor din acele timpuri, în care autorul cere, pentru prefacerea în bine a vieţei româneşti unirea principatelor, principe străin ereditar, suveranitatea lăuntrică a poporului şi mai multe principii constituţionale. I. C. Brătianu, în *Memoriul său asupra situaţiei Moldo-Valahiei după tratatul de Paris*, publicat de asemenea în franţuzeşte, după ce stabileşte, la rândul lui, dreptul de unire al principatelor, analizează şi critică cu mult temei dispoziţiile electorale ale firmanului de convocare a divanului ad-hoc; protestează apoi contra regimului firmanelor introduse de Turcia dela 1856 încoace, din care unul desfiinţase libertatea presei cea hărăzită de Grigore Ghica. Brătianu sfârşeşte studiul său cu cuvintele calde: „Am început lupta, când a tot puternicia Rusiei făcea mai mulţi dintre noi să se îndoiască de putinţa izbânzei. Cum am sta oare la îndoială de a urmări astăzi, când Rusia nu mai poate înşela pe nimeni cu puterea ei şi când regii înşăşi au fost nevoiţi, prin tăria lucrurilor, de a se face apărătorii neatârnării noastre ? Nu ! nimic nu va putea opri avântul nostru ! Am repurtat până acuma o mare victorie. Europa a recunoscut că suntem un popor de 10.000.000 de oameni, menit a lupta şi a triumfa prin libertate. Locul nostru este însemnat printre naţiile care alcătuiesc republica europeană. Avem datoria a-l cuceri” [45].

Altă broşură a unui Român din Bucureşti, intitulată: *O aruncătură de ochi asupra unirei Principatelor Române*, după o înfocată apărare a drepturilor Românilor, arată că unirea e „mântuirea proprietăţii, desmorţirea şi învierea industriei, zborul învăţăturei, ridicarea miliţiei la adevărata ei însemnătate, înnălţarea clerului la cuvenita lui vrednicie şi îmbunătăţirea soartei slujbaşilor”. Toate acestea erau exagerări, de oarece nu era nevoie de unire pentru a se înfăptui, precum pe de altă parte nu puteau izvorì din simplul fapt al unirei, fără alte silinţi corespunzătoare. Dar orice mişcare sentimentală trebue să aibă şi depăşirile ei [46]. Tot atunci Francezul Vaillant, fost profesor la Sf. Sava în Bucureşti, publică un fel de proclamaţie,

---

Constantinopole. Fevruarie 1856. *Ibidem*, II, p. 963. C. Hurmuzaki şi Ioan Maiorescu, *Desvoltarea drepturilor Principatelor*, 1857. *Ibidem*, III, p. 206, nota.

[44] *La Roumanie après le traité de Paris*. *Ibidem*, III, p. 13—113.

[45] *Mémoire sur la situation de la Moldo-Valachie après le traité de Paris*, 1857. *Ibidem*, III, p. 129—179 (vezi p. 164 şi 179).

[46] Din 1857. *Ibidem*, III, p. 288—341. Locul reprodus se află la p. 297,

în care înşiră drepturile Românilor, în 31 de punte, şi sfârşeşte lungă lui enumerare prin un frumos apel la lupta pentru izbândă [47]. Mai amintim şi pe cea mai elocventă pledoarie pentru drepturile poporului român, cele atât de adânc încălcate şi cari cu atâta greu îşi făceau iar cale la lumina zilei: scrisorile lui Dimitrie Brătianu asupra circulărei Porţei din 31 Iulie, în care el spune: „Odată ce s'a dovedit că unirea principatelor este un lucru cu desăvârşire legiuit„ şi că ea nu vatămă drepturile nici unei puteri, s'ar părea că diplomaţia trebuie să fie mulţumită. Dar fiindcă se cere ca Principatele să arate şi foloasele ce le aşteaptă dela unire, fiindcă se cere a sè şti pentru ce noi Românii ţinem la această unire, le-o voi spune: Noi voim unirea pentru că suntem acelaşi popor, omogen, identic, ca nici un alt popor al pământului; pentru că avem aceiaşi obârşie, acelaşi nume aceiaşi limbă, aceiaşi religie, aceleaşi tendinţii, aceiaşi istorie, aceeaşi civilizaţie, aceleaşi moravuri, aceleaşi aşezăminte, aceleaşi legi şi obiceiuri, aceleaşi regulamente administrative, aceleaşi năzuinţi, aceleaşi interese, aceleaşi nevoi de întâmpinat şi aceleaşi speranţe ce ne leagănă sufletul, aceleaşi meniri de îndeplinit; pentrucă nici un hotar nu ne desparte pentrucă totul ne apropie şi nimic nu ne deosebeşte, afară doară de reaua voinţă a acelora cari doresc să ne vadă desuniţi şi slabi pentru a face din noi o treaptă spre cucerirea Impărăţiei Otomane" [48].

In sfârşit să nu uităm o scriere eminentă care apără toate interesele poporului român; acea datorită conlucrărei unui Moldovean, C. Hurmuzaki, şi a unui Transilvănean din Muntenia, Ioan Maiorescu, sub titlul *Desvoltarea drepturilor Principatelor Moldo-Române în urma tratatului de Paris*, tipărită la Bruxeles în 1857. In ea autorii arată întâiu importanţa principatelor din punct de vedere politic, ca barieră cu putinţă între Rusia şi Turcia, apoi cel comercial aşezată la gurile Dunărei; pun în lumină adevărată raporturile ce există între Principate şi Poarta Otomană, protestând contra numirei unor Caimacami individuali, în despreţul chiar al dispoziţiilor Regulamentului Organic. Broşura caută să loviască şi în Turcia prin analogia ce o stabileşte între Poartă „care doar nu-şi pierduse suveranitatea prin faptul că se pusese sub protecţia Europei, întocmai cum nu şi-o pierduse ţările Române punându-se sub cea a Turciei". După ce limpezesc în toate amărunţimile situaţia Ţărilor Române faţă cu Poarta, autorii trec la analiza dorinţelor principatelor asupra recunstituirei lor politice, combătând mai ales părerea că Românii, ca unii ce sunt de o religie

[47] Anexat la o depeşă a lui Thouvenel c. Walewsky, 6 Iulie 1856. *Ibidem*. III. p. 608—610.
[48] Din 31 Aug. 1856. *Ibidem*, III, p. 764.

cu Ruşii, se vor pleca, fiind uniţii, în partea acestora, dovedind cu toată istoria anterioară, frica Românilor de Ruşi şi îndepărtarea lor de ei. După aceea autorii cercetează: 1) dacă principatele au dreptul de a se uni într'un singur Stat; 2) dacă Poarta are dreptul de a se opune unei atari năzuinţi; 3) dacă unirea este în folosul principatelor; 4) dacă este în interesul Europei. Trec apoi la analiza chestiei neutralităţei şi la acea a erdităţei. Nu spun însă nimic asupra principelui străin, pe care par a nu-l socoti neapărat pentru regenerarea politică a poporul român căci autorii rezumă în chipul următor cererile lor de reformă: *„Uniunea principatelor, neutralitatea noului Stat român şi restaurarea principiului de succesiune ereditară pentru Domn"* [49].

Mai găsim o îndoială asupra foloaselor ce le-ar aduce un principe străin, în *Proiectul de o formulă a dorinţelor României* a logofătului Vasile Ghica care spune, că „cu toate că poporul român nu-şi ascunde neajunsurile probabile ce ar întovărăşi alegerea unui domn pământean şi *primejdia sigură de a primi pe un principe de rasă străină şi care nu ar avea simpatiile lui,* pe atâta el doreşte a şterge pentru totdeauna linia măestrită de despărţire între Moldoveni şi Munteni" [50]. Principele străin este bine înţeles combătut cu mai multă stăruinţă de N. Istrati, acel ce combătea şi unirea, în scrierea lui *Asupra puterei legiuitoare şi privilegiile principatelor Moldo-Române* [51].

Această neîncetată frământare a minţei trebuea să adune tot mai multe convingeri în jurul marei idei, şi ne trage rândul să arătăm elementele sociale din cari se alcătuea partidul unirei însemnând chiar individual pe conducători; căci fără aceştia nici o mişcare nu este cu putinţă în sânul societăţilor. Orice s'ar zice de rolul masselor, şi oricât de însemnat ar fi el în mersul trebilor, aceste masse ar rămânea nemişcate sau ar bâjbâi în întuneric, fără faclele minţilor mai luminate ce se pun în fruntea lor. De aceea în capul unei societăţi este de nevoie un preşedinte sau un director; în capul unei armate, un general; în al unei corporaţii, un staroste; în al unui partid un şef. Se înţelege că cercetând elementele alcătuitoare ale partidului unionist, se vor alege dela sine acele ce-i erau protivnice şi cari sprijineau stăruirea Ţărilor Române în viaţa lor despărţită de până acuma.

In Muntenia toată lumea era pentru unire, întrucât, cum am luat-o aminte, ea venia în folosul acestei ţări, şi rari nu mai erau acei ce nu voiau să o primească. Unul din aceştia era maiorul Papazoglu care înserează în *Vestitorul*, organ semi oficial

---

[49] Reprodusă în *Acte şi Documente*, III, p. 179—218. Locul citat la p. 216.

[50] *Ibidem*, III, p. 440.

[51] *Sur le pouvoir législatif et les privilèges des Principautés Moldo Roumaines*, 1856. *Ibidem*, p. 145—147.

al guvernului, un articol privitor la *Sâmbăta Moşilor* arătând, după istoricul grec Fotino, că această serbare fusese instituită de Matei Basarab în amintirea victoriei repurtate de el asupra lui Vasile Lupu, ci cere ca să se ridice un monument în acea câmpie glorioasă, spre veşnica pomenire a învingătorului. Separatistul moldovean, de altfol marele iniţiator al regenerării culturale a Moldovei, Gh. Asaki, reproduce întregul articol al lui Papazoglu, nu numai în româneşte, ci şi în traducere franceză; însă pentru a răspunde pe aceeaşi temă gazetarului muntean, Asaki propune „să se neutralizeze simţimintul de umilire pe care monumentul valah l'ar inspira Moldovenilor, ridicând un altul lui Ştefan cel Mare, biruitorul Muntenilor."[52] Alţi separatişti munteni combăteau unirea pe motivul că „să nu fie concuraţi, în posturile lor, de mai numeroşii boieri moldoveni"[53]. Dar la atâta se mărgineau în Muntenia încercările de a combate unirea care, în ochii tuturor şi mai ales în ai Bucureştenilor, trebuea să le aducă mana şi bogăţia, prin concentrarea, în oraşul lor, a întregei vieţi a poporului român din ambele Principate.

Cu totul altfel în Moldova. Aici unirea putea deveni ameninţătoare pentru starea oamenilor, mai ales pentru acea a Ieşenilor, şi trebuia deci mult încordată struna patriotică, pentru ca sunetul ei să acopere pe acel al interesului personal. Unirea se arăta deci în Moldova mai mult ca o jertfă în folosul neamului, decât ca un câştig pentru ţara însăşi. Cu toate aceste prin un fenomen greu de înţeles, dar care totuşi se repetă în rari răstimpuri în sânul societăţilor menite spre propăşirea, instinctul de păstrare al neamului răpuse pe al păstrărei individuale şi nu numai Moldova, dar şi Iaşul, fură cuprinşi de o înflăcărare neoprită pentru ideea unirei, care puse stăpânire pe cele mai multe minţi ce se înălţau măcar cât de puţin peste nivelul zilnicei existenţi.

Partidul unirei adună în sânul lui toate elementele, înmănuchiază în el toate cugetele şi încordă toate voinţele, spre a putea ajunge ţinta mult dorită, şi această adunare, înmănunchiere şi încordare era de nevoie, deoarece nici odată poate o cauză mai dreaptă nu a avut de luptat cu mai multă rea credinţă, răutate şi manopere ascunse, decât cea apărată de mica şi slaba Moldovă, contra unor uriaşi ce vroiau să-i înăbuşe gustul.

Comitetele unioniste. — Inainte însă de a expune lupta omerică purtată de un popor întreg, în numele dreptului, con-

[52] Corespondenţa din Iaşi c. *l'Etoile du Danube* din 24 Iunie, *Ibidem*, III, p. 948.

[53] Corespondenţa în Bucureşti a lui Bois le Comte din 1834, reprodusă de *Moniteur Universel*, 18 Sept. 1856. *Ibidem*, III, p. 828.

tra interesului celor puternici, să trecem în revistă oştirea ce era dusă în crâncena bătălie.

Câtva timp după subsemnarea tractatului de Paris, în 30 Martie 1856, se înfiinţează în Iaşi comitetul uniunei în ziua de 21 Maiu (6 Iunie) 1856, care pune în programul său, ca idei de sprijinit: unirea Ţărilor Române sub un principe străin dintr'o familie domnitoare europeană, afară de dinastiile statelor mărginaşe; guvernul provizor să fie alcătuit din cei trei mari dregători prevăzuţi de Regulamentul Organic; să se ia măsurile cele mai active de propagandă prin ţară şi să se alcătuiască un proect de lege electorală pentru divanul ad-hoc, astfel ca în cazul când comitetul ar fi consultat asupra cestei materii, el să nu se afle nepregătit. Mai adaoge şi cererea, cam stranie a unei capitale noue în centrul ţărei, mai mult pentru a strânge para invidiei contra Bucureştilor, decât pentru a scăpa perspectiva ce aştepta Iaşul. Această decizie este subsemnată numai de boierii mari, cei mai mulţi leşeni, şi anume: Ştefan Catargiu, P. Mavrogheni, Lăţescu, Leon Ghica, Constantin Ghica, Iancu Ghica, Alexandru Ghica, Alexandru Catargiu, C. Rolla, C. Hurmuzaki, N. Suţu, D. Ralet, C. Negri, M. Kogălniceanu, I. Pisoschi, V. Alecsandri şi A. Panu [54].

La 11 Iunie comitetul este sporit la numărul de 180 de membri, luaţi din întreaga clasă luminată a poporului moldovan: mai toţi boierii cei mari, mulţi boieri mici şi mai mulţi încă oameni din popor, din care cităm la întâmplare pe T. Codrescu, I. Holban, D. Gusti, I. Codrescu, Vasile Baltă, I. Agarici, C. Corjescu, Economul Ion Bobulescu, I. Vârgolici, C. Kerniski, Scarlat Pastia. C. Bosie, G. Stihi, C. Teodorini, Neculai Ionescu, St. Darzeau, M. Balaşescu, Anton Camban, St. Nei, Dim. Tacu, I. Măcărescu, şi Dr. Fătu [55].

Logofătul G. Sturza dela Dulceşti nefiind faţă la alcătuirea celui dintâi comitet, cere prin o scrisoare să-l privească şi pe el ca membru, spunând în ea, că „blăstămată şi fără cuget şi netrebnică zidire va fi acela care, şi în minutele aceste scumpe va mai cugeta la interesul său particular" [56]. Judeţele trimit unul după altul *acte de adeziune* către comitetul ieşean. Cel din *Bacău* este subsemnat de boierii cei mari ai ţinutului: Rossetti Teţcanu şi alţi Rossetti, Aga C. Biberi, A. Docan, de un mare număr de boieri mici: 8 sărdari, 4 spătari, 2 cluceri, 3 căminari, 8 pitari, 2 jitniceri, 2 şatrari, şi 1 sulger şi mulţi oameni neboieri. Unul din aceştia A. Gheorghiu adaoge după sub semnătura lui: „unirea, unirea şi iar unirea", iar altul D. Lupu: „unirea

[54] *Ibidem*, III, p. 520—522.

[55] *Ibidem*, III, p. 530—532, unde se află 171 de subsemnături, 9 fiind declarate nedescifrabile.

[56] Din 9 Iunie. *Ibidem*, III, p. 527.

e dorinţa poporului român şi pe ea o dorim". Actul de adeziune din Bacău însă cere ca prinţul străin să fie „de origine latină"[57].

Actul de adeziune din *Dorohoi* este subsemnat de marele boier Dim. Ghica logofăt şi apoi de vreo 30 boieri mici şi de mai bine de 60 de oameni din popor. El întăreşte cererea făcută prin programul comitetul, anume ca să fie „o capitală nouă in centrul ţărei" [58].

Din judeţul *Neamţ* vine de asemenea un act de adeziune în care subsemnară pe lângă marele boier I. G. Cantacuzino, vreo 60 de boieri mici şi vreo 40 de oameni neboieri şi toţi călugării dela Mânăstirea Neamţului, în frunte cu stareţul Dionisie. Cererile sunt şi în el unirea sub un domn străin şi o nouă capitală [59].

Cu acelaş text ca şi actul de adeziune al judeţului Neamţu, este şi acel al judeţului *Roman*, subsemnat de Episcopul Nectarie, de arhimandritul Bartolomeu, de marii boierii Gheorghe Sturza logofăt, G. Ghica şi Scarlat Vârnav, de vreo 40 de boieri mici şi vreo 20 de oameni din popor [60].

Actul de adeziune al judeţului *Tutova* este mult mai bogat în subsemnări, cuprinzând afară de ale boierilor mari M. Costache, C. Sturza, Aga Costin şi I. Miclescu, încă peste 60 de boieri mici şi vreo 80 de oameni neboieri [61].

Din *Tecuci* s'a păstrat numai scrisoarea colonelului I. Frunză, prin care se rosteşte pentru unire [62].

Din judeţul *Putna* vine însă o foarte bogată împărtăşire, subsemnată de mai mult de 200 de persoane, toate dintre boierii mici şi neboieri, repetând fără schimbare dorinţele însemnate în programa comitetului din Iaşi [63].

Actul de adeziune din judeţul *Fălciu* este subscris de patru boieri mari, Aga D. Catargiu, N. Catargiu, N. Costache şi I. Ralet, vreo 70 de boieri mici şi vreo 80 de neboieri [64].

Cel din judeţul *Botoşani* este subsemnat de 7 boieri mari din cari 4 membri ai familiei Cananău, apoi Miclescu, Aga Grigoriu, şi Aga Jianu, şi un număr însemnat de boieri mici şi de neboieri [65].

Din *Fălticeni* vin două acte, unul din partea locuitorilor oraşului, celălalt din partea celor din judeţ. Boierii mari sunt A. Millo, Vasile Canta, Aga Al. Botez.; din cei mici, în număr

[57] Din 22 Iunie. *Ibidem*, III, p. 545.
[58] Din 23 Iunie. *Ibidem*, III, p. 547.
[59] Din 22 Iunie. *Ibidem*, III, p. 548.
[60] Din 23 Iunie. *Ibidem*, III, p. 552.
[61] Din 22 Iunie. *Ibidem*, III, p. 553.
[62] Din 23 Iunie. *Ibidem*, III, p. 558.
[63] Din 30 Iunie. *Ibidem*, III, p. 580.
[64] Din 2 Iulie. *Ibidem*, III, p. 587.
[65] Din 4 Iulie. *Ibidem*, III, p. 596.

de vreo 30 însemnăm pe Matei Ganea paharnic şi vreo 30 de neboieri [66].

Floarea deci a Moldovei, oamenii mai cu vază, mai avuţi mai luminaţi, atât cei din Iaşi cât şi cei din judeţ sprijineau ideea unirei. Faţă cu această aproape unanimitate a clasei mai culte din popor, reprezentanţii separatismului erau foarte rari. Şi lucru curios, mai multe din numele ce le găsim în rândurile lor începuse prin a fi unioniste, pentru a trece apoi, bine înţeles nu fără pricină la separatism. Aşa găsim bunăoară pe separatiştii de mai târziu Alecu Milovornicul N. Docan, N. Mavrocordato, Dimitrie Cornea şi chiar Neculai Istrati la început subsemnaţi fie în actele de adeziune, fie în cererea îndreptată către Domnitorul Ghica, prin care protestează contra conferinţelor de Constantinopole *cerând unirea cu Principele străin* [67]. De asemenea şi Vasile Ghica pe care l-am văzut pledând cu aşa înfocare pentru unire, îl vom găsi primind Ministerul Justiţiei sub Vogoride şi trecând apoi la cel de Interne, de unde se putea mai bine gâtui unirea.

După cum se vede şi precum o vedeau şi oamenii timpului partidul anti-unionist era mult mai puţin numeros decum se credea [68]. De aceea şi faţă cu numeroasele alipiri către unire, găsim în nomolul de acte asupra acestor evenimente, numai o singură petiţie a separatiştilor din Bârlad adresată Sultanului în care spun că „deşi au subsemnat pentru unire, dar au făcut aceasta numai sub ameninţările guvernului precedent (Grig. Ghica)" [69].

Care era ţinuta ţăranilor, a clasei celei mai numeroase a poporului în chestia unirei? Ei nu se rosteau nici într'un fel pentrucă nu pricepeau însemnătatea lucrului.

Aici stă deosebirea între răsunetul revoluţiei din 1848 în Muntenia, care putem zice că lăţise ideile ce sprijineau mişcarea până în straturile cele mai adânci ale poporului, pe când partidul unirei trebue să mărginească numai la pătura suprapusă a oraşelor. Şi este lesne de înţeles de unde provenea această deosebire. Revoluţia din 1848 în Muntenia atinse un interes real, simţit al ţărănimei, care o ustura şi o înjunghia şi pe care deci putea să-l pătrundă : desfiinţarea clăcei şi darea unui petec de pământ în proprietatea ţăranului. Pentru acest interes, ţărănimea trebue să se scoale. Numai în minţile luminate mai se îmbina acest interes nemijlocit cu ridicarea stărei obşteşti a ţă-

[66] Ambele din 9 Iulie. *Ibidem*, III. p. 616 şi 617. Vor fi venit fără îndoială acte de adeziune şi din partea celorlalte judeţe; dat ele sau rătăcit şi nu sunt conţinute în bogata publicaţie a *Actelor privitoare la Regenerarea României*, pe care se întemeiază expunerea.

[67] Vezi această cerere din 28 Fevruarie 1856. *Ibidem*, III, p. 427.

[68] Place c. Walewsky, 24 Iulie 1856. *Ibidem*, III, p. 706.

[69] Din 19 Aug. 1856. *Ibidem*, III, p. 775.

rei. Minţile ţăranilor, în orizonul lor cel îngust, nu putea vedea soarele răsărind după dealuri. In întrebarea unirei însă, lucrul de căpetenie era tocmai acel soare pe care pentru a-l vedea, era de nevoie ca acei ce erau să se bucure de lumina şi de căldura lui să, iasă din vizuina rece şi întunecoasă în care sufletele lor putrezeau de atâta timp. Aceasta însă nu o puteau face ţăranii cei lipsiţi, nu numai de cultură. dar şi de binefacerile unei vieţi româneşti .[70]

2. UNIREA ŞI PUTERILE EUROPENE

Consultarea poporaţiilor. — Prin tratatul de Paris ţările dunărene române fusese scoase de sub autoritatea exclusivă a puterilor care până atunci determinase destinele lor, Rusia şi Turcia şi urmau să fie reorganizate, după ce mai întâi era să fie consultată dorinţa poporaţiilor asupra acestui punt. Aceasta dorinţă ne este cunoscută din istoricul ideei regeneratoare a vieţei lor; era acea a unirei. Să vedem acuma ce formă s'au împăcat să deie dorinţelor româneşti, puterile întrunite la Paris, pentru a pune un capăt crizei orientale. Spre a înţelege pe deplin lucrarea congresului trebue să luăm lucrurile dela începutul tratărilor pentru noua poziţiune ce era să fie făcută ţărilor române.

Incă din întâiul an al răsboiului puterile apusene, dorind să restatornicească pacea cât se poate de curând, hotărâse sub forma celor patru punte, condiţiile în care ele înţelegeau ca pacea să fie încheiată. In un memorandum împărtăşit curţei ruseşti de către împuterniciţii Austriei, Franţei şi Angliei în 23 Decembrie 1854, se spune, în privirea principatelor, că puterile „înţeleg căci nici una din stipulaţiile vechilor tratate ale Rusiei cu Poarta privitoare la zisele provincii nu ar putea fi menţinute la încheerea păci şi că întocmirile ce ar fi să se facă în privirea lor, au a fi astfel potrivite, în cât să dee o mulţămire deplină drepturilor puterei suverane, celor ale principatelor, pe cât şi intereselor generale ale Europei" [71].

In luna lui Martie, anul următor, deschizându-se conferrinţele de Viena, Rusia care prevedea, sfârşitul răsboiului, declară că se uneşte în totul la această părere, cu condiţie numai cât ca : „noile orânduiri să nu lipsească pe principate de nici din unul foloasele de care se bucurase până acuma, în privirea

[70] „Les paysans, denués de toute éducation politique, livrés à l'omnipotence des sous-administrateurs (privighitori), habitués à obéier à tous les ordres du gouvernement, étaient en effet, par leur nombre, un moyen des plus efficaces pour organiser une manifestation contre l'Union". Art. din *l'Etoile du Danube*, 8 Ianuarie 1857. *Ibidem*, III, p. 1034.

[71] *Doc. ren Rom.*, II, p. 559.

administrativă, financiară şi comercială" [72]. In anexa la protocolul conferinţei I se hotăresc drepturile neapărate ale principatelor şi anume: ca ele să urmeze înainte a atârna (continueront à relever) de Sublima Poartă în puterea capitulaţiunilor şi haturilor împărăteşti. Li se garantează teritoriul lor, o ocârmuire neatârnată naţională, libertatea cultului, a legiuirei, a comerţului şi a navigaţiei: ele vor avea o putere armată. Poarta nu va putea interveni milităreşte în ele decât după o înţelegere cu puterile garante. Imputernicitul francez cere, în a doua conferinţă, scoaterea cuvântului „teritoriu" din garanţiile ce erau să se dee principatelor „nevoind să înlătureze putinţa de a întruni odată teritoriile ambelor ţări în unul singur, dacă această unire ar fi judecată în stare de a uşura ocârmuirea şi a favoriza interesele lor" [73].

Cu acest cuvânt al reprezentantului Franţei cade pentru întâia oară ideia *unirei* în conferinţele diplomaţilor europeni, cărora le era delegată, între altele însărcinări, şi acea atât de nobilă pe cât şi de grea de a hotărâ soarta unui popor.

In conferinţa II-a şi a III-a se hotăreşte a se consulta dorinţa poporaţiei, fie asupra menţinerei legiuirei în fiinţă, fie asupra schimbărilor ce ar fi de făcut în ea [74]. In sfârşit conferinţa a VI-a împuternicitul francez, lăsând să iasă tot câte una ideile din mintea sa, pentru a nu speria pe cei interesaţi în cauză, adaugă că „gândul celor trei cabinete aliate n'a fost numai de a sustrage teritoriul principatelor de sub o înriurire exclusivă, dar încă de a face din ele un fel de stavilă firească peste care acestea să nu mai poată trece, pentru a ameninţa chiar inima împărăţiei Otomane. Mijlocul cel mai nimerit ar fi unirea principatelor cerută chiar de natura, prin identitatea limbei, a moravurilor, legilor şi intereselor. Unirea ar răspunde pe deplin dorinţelor poporului moldo-valac; apoi şi interesul sultanului ar fi mai bine apărat, prin o mare provincie de aproape 4.000.000 de suflete, în locul celor două principate, până astăzi prea slabe, pentru a opune cu izbândă o stavilă înaintărei Rusiei". Tot pentru aceleaşi temeiuri Franţa mai cere ca „ocârmuirea noului principat să fie tare; pentru care ar fi neapărat a se încredinţa ocârmuirea sa unui principe din o familie domnitoare a Europei". Reprezentantul Turciei înlătură de o cam dată aceste propuneri din discuţie, observând că „chestiile ce au fost atinse de împuternicitul Franţei ar lovi prea direct drepturile puterei suverane, încât el crede că iniţiativa de propunere în privirea lor ar trebui păstrat guvernului său [75], lucru la care se unesc şi reprezentanţii Austriei şi ai Angliei.

[72] *Ibidem*, p. 614.
[73] *Ibidem*, p. 623.
[74] *Ibidem*, p. 624 şi 627.
[75] *Ibidem*, p. 639 şi 641.

Conferenţele din Viena, neputând însă aduce înţelegerea asupra puntului al III-lea, mărginirea puterei ruseşti în Marea Neagră, negocierile se rup în 4 Iunie 1855, pentru a reincepe tocmai în Paris, după luarea Sevastopolului.

La a VI-a întrunire a congresului din Paris (3 Martie 1856) comitele Walewski, împuternicitul Franţei şi preşedintele congresului, reîmprospătând ideile susţinute de colegul său, baronul de Bourqueney, în conferinţele vieneze, propune ca, „înainte de a se începe discuţia privitoare la organizarea principatelor, să se hotărească o chestie de principiu, anume dacă aceste două provincii au a rămânea despărţite sau dacă nu ar fi mai bine să se întrunească în una singură, arătând că unirea răspunde pe deplin la nişte necesităţi descoperite prin cercetarea cu luare aminte a deosebitelor lor interese. Congresul ar trebui să o primească şi să o proclame".

Imputernicitul Angliei împărtăşeşte şi sprijină aceiaşi propunere, „întemeindu-se mai ales pe folosul ei, şi pe nevoia de a se lua în serioasă luare aminte dorinţele poporaţiilor, de care e totdeauna bine de a se ţinea seamă." Delegaţii puterilor protivnice unirei tăgăduiesc atunci tocmai existenţa acestor dorinţi ale Românilor de a trăi o viaţă comună, cel turcesc arătând că nu se poate atribui despărţirei principatelor situaţia căreia trebuie a se pune un capăt; că despărţirea lor datează din timpurile cele mai vechi şi este urmarea firească a moravurilor şi obiceiurilor lor; că oarecare indivizi, sub înrâurirea unor consideraţii personale, au putut să formuleze o părere protivnică stărei actuale : dar că desigur aceea a poporaţiunilor nu poate fi atare" iar comitele de Buol, reprezentantul Austriei, susţine că : „deşi nu este împuternicit a discuta o aşa chestie, totuşi crede că nimic nu ar îndreptăţii unirea celor două provincii. Poporaţiile n'au fost consultate, şi dacă se ie în băgare de seamă preţul pe care-l pune fiece colectivitate de oameni pe autonomia sa, se poate declara *a priori* că Moldovenii şi cu Muntenii doresc înainte de toate a păstra aşezămintele lor locale şi despărţite". El mai adaugă că nimenea nu poate fi mai în poziţie decât împuternicitul Turciei pentru a preţui adevăratele nevoi şi dorinţi ale poporaţiilor.

Reprezentantul Sardiniei observă că chiar în Regulamentul Organic se prevede în principiu unirea celor două ţări române, iar acel al Rusiei arată că „guvernul său, putându-şi da seama de nevoile şi dorinţele ambelor principate, sprijină proiectul de unire, ca unul ce ar trebui să ajute la propăşirea acestor provincii".

Această hotărîre a Europei, de a consulta pe Români asupra viitoarei lor reorganizări, avea o mare însemnătate; căci, oricare ar fi fost motivul ce împinsese pe Austria şi pe Turcia a o face, şi cu toate că votul Principatelor era să fie

numai *consultativ*, nu rămâne mai puţin adevărată observaţia lui Vasile Boerescu, că „Turcia şi Austria nevoind să încuviinţeze propunerea comitelui de Walewsky, *s'a lăsat ca chestia să fie hotărîtă de ţară însăşi*" [76]), iar I. C. Brătianu trage din această împrejurare un argument pentru suveranitatea ţărilor române: „Austria şi Turcia, zice el, cari numai binele Românilor nu puteau să-l voiască, pentru a colora împotrivirea lor cu o văpsea de legalitate, de desinteresare şi de echitate, sunt silite a invoca însăş suveranitatea noastră. Ele tăgăduiesc Românilor nu *dreptul ci voinţa de a se uni*, şi se îndreaptă către autonomia noastră, pentru a hotărî asupra soartei ce ne priveşte" [77]). Şi aceeaş împrejurare, anume considerarea ţărilor române ca ceva deosebit de Impărăţia Otomană, reiese, cum observă tot Brătianu, din faptul că, „pe când Europa declară a nu se amestecà în relaţiile dintre sultan şi supuşii săi, ea se amesteca într'un chip atât de hotărît în cele dintre el şi ţările române" [78]). Paza cea straşnică a Turciei de a afirma la fiecare prilej că Moldova şi Valahia *făceau parte întregitoare din Impărăţia Turcească*, era deci scrisă pe apă [79]). Nu e vorba că, pe de altă parte, nu se împăca poziţia cea deosebită încuviinţată principatelor, nici cu principiul cel de atâtea ori proclamat de puteri a integrităţii Imperiului Otoman, din care Fuad paşa deducea cu destulă logică că sultanul este *suveranul* ţărilor române [80]). Ceeace nu era logic şi nu poate fi niciodată astfel, sunt lucrările şi vorbele diplomaţilor ale căror silinţi se mărginesc de obiceiu în a menţinea cu orice preţ lucrurile de azi pe mâine.

Puterile favorabile unirii, care erau pe atunci Franţa, Anglia, Rusia şi Sardinia (către care se alipeşte mai târziu şi Prusia, chemată a lua şi ea parte la congres), văzând că acele protivnice tăgăduiau principatelor cum spunea Brătianu, nu *dreptul* ci *vroinţa* de a se uni, întemeindu-se pe susţinerea că dorinţa lor asupra acestui punct nu fusese consultată, se hotărăsc a cere atunci cu tot dinadinsul şi această cercetare, constituirea unei comisii europene în scopul de a culege tocmai

---

[76] *La Roumanie après le traité de Paris, avec un introduction* par Royer Collard. Paris, 1856. Reprodusă *Ibidem*, III, p. 13—114. Locul citat la p. 64.

[77] *Mémoire sur la situation de la Moldo-Valachie depuis le traité de Paris 1857*, reprodus *Ibidem*, III, p. 149—179. Locul citat se află la p. 154.

[78] *Ibidem*, p. 161.

[79] Vezi mai sus, p. 310 locul din Protocolul confer. din Constantinopole. Cf. Firmanul de denumire al lui Ghica de Caimacam. *Ibidem*, III, p. 650: „Valahia, parte integrantă a imperiului nostru"; „Această împărătească a noastră provincie". Firmanul pentru convoncarea Divanului ad-hoc. *Ibidem*, III, p. 1049: „Les provinces de Valachie et de Moldavie qui font partie intégrante de notre empire"

[80] Fuad Paşa către reprezentanţii Turciei, 31 Iulie 1857. *Ibidem*, III, p. 729. Această circulară dădu loc la multe protestări. Aşa I. C. Brătianu în scrisorile lui asupra ei. *Ibidem*, III, p. 765.

dorinţele poporaţiunei ţărilor române. Se înţelege că puterile protivnice nu se putură opune la o măsură pe care implicit ele însăşi o ceruseră bine înţeles cu gândul ascuns, că vor putea uşor isbuti ca rostirea dorită să se facă conform cu tendinţele şi interesele lor [81]).

Interesele puterilor în chestia Unirei. — Care erau motivele ce îndemnau pe puterile apusene a se interesa de soarta Românilor, a-i sustrage de sub înrâurirea rusească, a-i protegui chiar în potriva încălcărilor vechiului lor suzeran şi a-i pune sub garanţia colectivă a tuturor Statelor Europei? Ce lucru mai ales împingea pe Franţa şi pe Anglia a sprijini chiar dorinţa cea mai scumpă a poporului român, unirea sa într'un singur Stat ?

Pentru cel ce cugetă rece, este învederat că motivele unei asemenea purtări nu poate fi căutate de cât în interesul acelor puteri însăşi şi nu în idei de omenie, cu atât mai puţin în faptul că Franţia, „descoperind pe malurile Dunării o naţie de aceeaş viţă cu dânsa, întindea surorii sale o mână de ajutor" (!)

Care era interesul Franţei şi al Angliei la Dunărea de jos şi ce vroiau ele să facă cu Românii? Cel mai îndemânatec mijloc de amestec al Rusiei în trebile lăuntrice ale Turciei fusese proteguirea creştinilor, dintre care Românii erau aceia care se înfăţişeau întâi privirilor lor. Prin tratatele încheiate cu Turcii, Ruşii dobândise un drept de amestec tot mai precumpenitor în daraverile Românilor şi cu încetul ajunsese a împărţi suveranitatea asupra lor împreună cu Turcia. De aici însă decurgea pentru Europa o nesiguranţă din cele mai mari. In fiece moment Ruşii puteau, din pricina ciocnirei lor cu Turcii în principate, să declare răsboiu acestora, punând astfel necontenit în primejdie interesele cele mari ale Apusului. Răsboiul Crimeei fusese început tocmai pentru a împiedeca un pas mai hotărîtor al Rusiei în proteguirea creştinilor. Izbânda aliaţilor trebuia numai decât să aibă de efect înlăturarea din rădăcină a acestei protecţii, începând cu Românii. Nu deci numai pentru Români se interesa Europa, şi cu deosebire Franţa, căci am văzut cum altă dată Napoleon cel Mare era dispus să ne dea Rusiei, cu toate că şi el va fi auzit despre originea noastră şi despre comunitatea noastră de rasă cu poporul francez. Sprijinul încuviinţat Românilor se făcea în scopul ca, prin întărirea lor la gurile Dunării, să se

[81] Protocolul al VI-lea al congresului de Paris, şedinţa din 8 Martie 1856, idem, II, p. 1015—1016. Austria deci a emis pentru prima oară ideea consultărei poporaţiilor, cum observă şi I. C. Brătianu în *Mémoire sur la situation de la Moldo-Valachie depuis le traité de Paris*, 1857, Paris, *ibidem*, II, p. 154. In şedinţa din 14 Martie. Protocolul No. 9, idem, II, p. 1023, se hotărăşte instituirea comisiei europene şi chemarea divanurilor ad-hoc.

pună o stavilă atacurilor necontenit reîmprospătate ale Rusiei contra Impărăţiei Mohametane, care atacuri puneau în fiecare moment în pericol siguranţa Europei; dar Apusul vroia tot odată subtrăgând pe Români de sub apăsarea turcească şi dând ascultare dorinţelor lor, să înlăture influenţa rusească, către care erau în chip fatal îndreptaţi de câte ori suferinţele impuse lor de Turci deveneau prea ascuţite. Interesul însuşi al Europei cerea deci să se îngrijească de acel al Românilor şi deaceea în tratatul de Paris se face o atât de largă parte acestui din urmă, şi cererea de unire, cea dorită şi răspândită de pribegii din 1848 este chiar luată în băgare de seamă de reprezentanţii marilor puteri [82]).

Austria avea un interes mult mai nemijlocit la apărarea principatelor de cotropirea rusească. Ea se temea că, dacă ar pune Rusia mâna pe dânsele, să nu vie în atingere cu Slavii din peninsula Balcanului, prin care ar încinge pe Austria în un cerc întins de poporaţii de aceeaşi viţă (şi în parte de aceeaş religie), cu popoarele supuse Impărăţiei Austriace; ar unelti necontenit intrigi şi răsculări în această împărăţie şi ar lucra astfel la dărăpănarea ei prin aceleaşi mijloace cu care a ajuns a clătina Impărăţia Turcească. Pe lângă acest interes mare politic, mai era unul comercial care hotăra în acelaş sens politica austriacă anume plutirea pe Dunăre, pe care Rusia căuta să o îngreuie în toate modurile, spre a atrage comerţul Mării Negre în porturile sale. Acuma se înfăţişa Austriei prilejul cel mai minunat pentru o deplină stăpânire pe puternica vână de apă, răsuflătoarea împărăţiei sale spre Marea Neagră; de aceea şi vedem pe Austria propunând, cea dintâi, retrocedarea Basarabiei către Moldova [83]), fiindcă o asemenea cesiune îndepărta pe Ruşi de malurile Dunării.

Dacă însă era primejdios pentru Austria ca Ruşii să se aşeze în principate, era (sau cel puţin guvernul ei credea că este) tot atât de primejdios pentru dânsa de a se întări elementul român.

Austria este alcătuită din o mulţime de naţionalităţi deosebite, care nu sunt reţinute împreună decât prin tradiţia istorică ce le-au legat de casa de Habsburg. Ea seamănă în această

---

[82] Franţa susţinea pe Români din principiu precum făsuse cu Mehemed Ali. Ea vroia să înlocuiască elementul putred al Osmanilor cu alte mijloace de rezistenţă contra Nordului. Anglia numai din un interes momentan; deaceia pe când Franţa susţinea până la sfârşit unirea Românilor, Anglia o părăseşte. *Les voyageurs en Orient* în *Revue des deux Mondes*, XVIII, p. 336. Comp. *L'empereur Napoleon III et le principautés roumaines* şi Walewsky c. Thouvenel, 29 Martie 1856, *Doc. ren. Rom.*, II, p. 1105. Tot din acest motiv ceruse altă dată Anglia, în 1824, neutralizarea principatelor. Felix Colson. *De l'État présent et de l'avenir des principautés*, p. 289.

[83] *Reorganisation des provinces danubiennes* p. 8.

privință Turciei, cu singura deosebire însemnată, că în Turcia elementele deosebite au fost cucerite de către unul predomnitor, pe când în Austria, precumpănirea elementului german nu este datorită unor împrejurări violente, ci unei încete formații istorice. Dacă în Turcia, cu slăbirea poporului cuceritor, Statul merge numai decât spre decădere, aceasta este o necesitate fatală, pe care nimeni din lume nu o poate împiedica. Austria dimpotrivă, pentru a trăi, n'are decât prin o lucrare conștiută, să întărească chitul acela ce lipsește între dânsele părțile împărăției sale. In timpul tradițiilor și a legendelor era îndestulătoare tradiția; în timpul interesului, trebuia să fie interesul. Austria deci va căuta întâi, cât îi va fi cu putință să germanizeze rasele deosebite ce locuiesc în împărăția sa [84]). Fiind însă că acest mijloc devine cu atâta mai greu cu cât se trezește spiritul național, apoi ea se va sili să lege pe toate popoarele împărăției sale prin desvoltarea intereselor materiale. Guvernul austriac va „căuta să dee o mare întindere mișcării comerciale și industriale, să împingă toată activitatea poporațiilor în această cale, și să dea naștere unor mari interese cari să fie legate de existența împărăției [85]). Din aceste cauze Austria fu una din cele dintâi puteri care deschise Evreilor porțile cetățeniei, fiindcă acest neam este cel mai corespunzător, prin tendințele sale, idealului Statului austriac; *o asociație cosmopolită de interese bănești*. „Impărăția Habsburgilor formată din dărâmăturile mai multor popoare, sfărâmate de dânsa, este dușmanul născut al naționalităților. Austria n'a fost niciodată o nație; ea nu este atât un Stat cât o biurocrație, o companie de exploatare. Austria reste mai reacționară decât Rusia; căci deși Rusia este o nație ambițioasă și cuceritoare, dar cel puțin ea este neobosită, pe când Austria nici măcar nu cucerește; ea roade, și au câștigat mult mai mult prin manopere, căsătorii și neutralitate de cât prin armele sale" [86]).

După cum am văzut în mai multe rânduri, Austria umbla numai decât să pună mâna pe țările române, și trebuia deci cu atât mai mult să urmeze și în privirea lor, politica aceea ce o întrebuința acasă la dânsa, pentru a reținea la un loc mădulările împărăției sale. Ea cerca prin urmare să germanizeze pe Români și, dacă nu putea face aceasta în chip direct, căuta cel puțin s'o facă indirect prin încurajarea emigrării evreești. Un mijloc însă mult mai grabnic de a ajunge la cotropirea pe cale pacinică a țărilor române era *cucerirea lor economică*. Formularea cea mai lămurită și tot odată cea mai netăinuită a

[84] I. Strat. *Un coup d'oeil sur la question roumaine*, Paris, 1858, p. 23.

[85] I. C. Brătiano, *Mémoire sur l'empire d'Autriche dans la question d'Orient*, p. 10. Asupra importanței intereselor economice ale Austriei în principate vezi două rapoarte ale consulului prusian. Hurm. *Doc.* X, p. 51 și 69.

[86] *L'empereur Napoléon III et les principautés*, p. 21.

principiilor aplicate de Austria, în această privire, a fost făcută de profesorul de economie politică. *Stein*, în ziarele vieneze din 1856. Renumitul profesor susţine întâiu că, *pentru motive economice* ţările române sunt necesare desvoltării Austriei. Apoi el arată că ar fi o greşeală a cerca cucerirea lor prin arme, când Austria poate ajunge la acelaş rezultat prin alte mijloace, precum: „monopolul navigaţiei pe Dunăre: canalizarea râurilor interioare; exploatarea minelor şi a pădurilor prin companii privilegiate; aşezarea capitalurilor austriace în principate în tot soiul de întreprinderi productive, stabilirea de poşte, telegrafuri, diligenţe; colonizarea progresivă a ţării (se înţelege prin evrei) şi mai ales întinderea cea mai mare a jurisdicţiei consulare" [87]).

Mijlocul de pe urmă ne va destăinui cu deosebire pentru ce Austria se opunea la unirea principatelor. Deaceea vom intra în privirea lui în oarecare amănunţimi.

Până la 1848 amestecul consulilor în trebile ţărilor române era acel ce se obicinuia şi în Turcia, în scopul de a se asigura străinilor o justiţie mai nepărtinitoare. De acolo înainte, slăbirea puterilor Statului în ţările române spori acest amestec într'un chip cu totul nemăsurat. Mai ales în două soiuri de daraveri autoritatea ţării era cu totul înlăturată şi înlocuită cu acea străină: falimentele şi pricinile criminale. Austria pune întâiu în aplicare sustragerea falimentelor dela jurisdicţia principatelor în 1851, făcând în acel an cunoscut tribunalului de Bucureşti că de acum înainte, falimentele supuşilor Austriaci vor fi tratate în cancelariile consulare. Dacă se gândeşte cineva la împrejurarea că în ţările române, mai toată obştimea neguţitorilor erau supuşi austriaci, se va convinge uşor că prin o asemenea măsură tot creditul neguţitoresc al ţărilor române era pus sub paza Austriei. Nu mai puţin incălcător era şi dreptul ce şi-l luară consulii austriaci de a face ei judecarea pricinilor criminale ale supuşilor lor; lipsită de orice control, era cel puţin tot aşa de abuzive ca şi acea a autorităţilor române, de care vroiau să scape. Era destul de a fi cineva supus austriac, pentru a fi sigur de nepedepsire. Aceste împrejurări unite cu scutirea supuşilor austriaci de mai multe dări îngreuietoare, învăţară în curând pe consulii austriaci un nou soiu de încălcare; anume încuviinţarea proteguirii lor pământenilor Români, cerând totodată să proteguiască cu grămada pe toţi locuitorii acei ce se trăgeau prin originea lor din Impărăţia Austriacă, precum erau Ungurii din ţinutul Bacăului. Prin asemenea măsură ei ajunseră în curând a număra în ţările române peste 200.000 de supuşi, şi sporirea lor mergea aşa de repede încât

---

[87] *L'Autriche dans les principautés danubiennes.* Paris 1858, p. 37, una din broşurele cele mai interesante asupra ţărilor române.

amenința că în curând toți locuitorii țărilor române să ajungă supușii Austriei, când atunci nu era decât un pas de făcut dela supunerea individuală la supunerea colectivă, dela robirea privațiilor la aceea a țărilor. Pe lângă aceasta consulii mai înlesniau tuturor vagabonzilor austriaci intrarea în țările române, prin paspoartele lor, învoiau nenumărate abuzuri din partea mocanilor transilvăneni, ce veniau în principate pentru a pășuna oile; introduceau pela autoritățile polițienești și judecătorești agenți consulari, care sub pretextul de a privighea interesele supușilor austriaci, ajunseră în curând nedeslipiți de acele autorități, punându-le astfel numaidecât sub controlul Austriei, și câte alte încălcări nenumărate [88].

Unirea principatelor sub un domn din o casă străină, înlăturând anarhia ce domnia în ele, ar fi pus un capăt acestui amestec, neîndreptățit al consulilor austriaci, și ar fi răpit Austriei mijlocul cel mai îndemânatec de pasnice cuceriri. Austria nu era mai puțin convinsă decât Românii, că unirea face puterea; dar tocmai din această pricină ea nu putea să o dorească, întrucât înălțarea Românilor nu însemna altă ceva decât coborârea Austriei [89].

Iată adevăratul motiv ce împingea pe Austria a fi protivnică unirei. Neputându-l însă mărturisi, ea fățărea niște altele, care să ascundă pe cel adevărat. Ea pretindea că Românii, odată uniți, ar considera suzeranitatea Porței ca o nedreptate și o rușine; ar găsi teritoriul lor prea mic, ar năzui a forma un stat neatârnat, cuprinzând Bucovina, Transilvania și Banatul, și având nevoie de lanțul Balkanilor drept fruntarie" [90]. Este de mirat cum de Austria s'a putut hotărî a face o asemene mărturisire, ce nu se poate de loc împăca cu pozițiunea ei de stat mare european; dar ea trebuia să prefere, între două rele, pe cel umilitor celui rușinos.

Turcia, în această împrejurare, urmează orbește insuflărilor Austriei, care știu s'o îngăimeze atât de bine, în cât făcu din ea protivnica cea mai înverșunată a unirei Românilor.

---

[88] I. C. Brătiano, *Mémoire sur l'empire d'Autriche*. Comp. *L'Autriche et les principautés roumaines*, Paris, 1859, p. 26: „Ce que voudrait l'Autriche, ce n'est point seulement le maintient de la séparation des deux principautés, mais agraver la division dans chacune d'elles, excitant les partis contre les partis, les classes contre les classes, profitant de la rivalité des deux princes pour les neutraliser l'un par l'autre, pour les dominer pour leur imposer des ministres dociles à ses consuls. Et tout cela en vue d'obtenir concessions sur concessions, de mettre la main sur les ressources du pays, de faire de Bucarest et de Jassy des succursales de Vienne et d'opérer ainsi pacifique ment la conquète de ces riches et fertiles contrées".

[89] Bolintineanu, *L'autriche, la Turquie et les Moldo Valaques*, Paris 1856 p. 28.

[90] Thouvenel c. Walewsky, 13 Martie 856, *Doc. ren. Rom.*, II, p. 1101.

Motivele pe cari Turcii le invocau împotriva dorinţei Românilor erau de două soiuri : acele ce se raportau la legăturile lor cu puterea suzerană şi acele privitoare la folosul principatelor însăşi.

Pentru cele dintâi Poarta, întâmpina că unirea ar fi în potriva drepturilor de suveranitate (!) ale sultanului; căci „în loc de două provincii cari să se mişte în propria lor sferă casnică, şi care ar putea să trăiască fericite sub legile garantate de Poartă, când vom avea un Stat ca şi neatârnat, un asemene va stârni prin forma şi prin natura sa ţinte ambiţiose, şi atunci el va înceta de a fi pentru împărăţie un mijloc de apărare şi va deveni o sarcină şi o primejdie neîncetată, nu numai cât pentru dânsa dar şi pentru vecinii ei" [91]. Unirea apoi nu ar putea face din principate un Stat îndestul de puternic, pentru a se împotrivi, fără ajutor, unui atac străin. In cuvinte mai puţin acoperite Turcia vroia să zică, unindu-se principatele, ele ar putea deveni mai curând o armă în mâinile Rusiei, decât o stavilă împotriva ei, şi această temere i-o insufla cu deosebire identitatea de religie a Românilor cu Ruşii [92]. Mai adăugeau Turcii că Românii neatârnaţi le-ar pricinui la nord aceleaşi greutăţi pe care i le căşunează acuma Grecii la sud, că ar fi a se pune împărăţia lor între două Grecii, precum se jeluiau Austriacii că prin aceeaşi măsură s'ar pune statul lor între două Piemonturi. Aiurea Turcii spuneau pe faţă temerile lor, care erau că „unirea principatelor însemnă instituirea unui principe străin, ereditatea şi ca termen de pe urmă, neatârnarea până într'un an dacă nu îndată" [93]. Nu se poate zice că în atare punct Turcii să se fi înşelat.

In privirea foloaselor ce erau să le tragă Românii din unire, Turcii observau întâi că dreptul de ocârmuire neatârnat al principatelor, ca un privilegiu al lor, au fost garantat de puteri nu numai cât „în privirea împărăţiei, ci şi în privirea fiecăreia din ambele provincii" [94]; că a se ataca tocmai principiul ocârmuirei despărţite, ar fi a se recunoaşte unul din privilegiile lor, cele mai de căpetenie. Relele de care sufăr aceste ţări nu pot fi atribuite despărţirei lor, ci altor împrejurări sociale şi politice. Apoi unul din principate, încorporat în celălalt, va pierde desigur toate foloasele de care se bucură în puterea aşezămintelor sale deosebite şi naţionale. Această despărţire istorică înfăţişează şi din punct de vedere administrativ foloasele naturale, întemeiate pe nevoia raporturilor teritoriale, care se vor înţelege lesne arucându-se o privire pe hartă.

[91] Circulara Porţei din 31 Iulie 1856. *Doc. ren., Rom.*, III, p. 729.

[92] *L'empereur Napoléon III et les principautés* p. 19.

[93] *Ibid.*, p. 39. comp. Thouvenel c. Walewsky, 13 Martie 1856. *Doc. ren. Rom.*, II, p. 1097.

[94] Circulara Porţei citată în nota 91.

Ţara are în realitate două centre, Bucureştii şi Iaşii. Fiecare din ambele principate îşi are portul său, în Valahia Brăila şi în Moldova Galaţii. Unirea principatelor, desbinându-le de fapt de Turcia, ar stinge orice interes al acestei puteri pentru dânsele, şi puterile Apusului, chiar dacă ar garanta neutralitatea lor, se află prea departe pentru a le întinde la nevoia o-mână de ajutor, mai ales că pentru a face aceasta ele sunt nevoite să vină pe calea Dardanelelor şi a Bosforului, pe unde nu vor putea pătrunde decât atunci când vor fi cu Turcia în bună înţelegere [95].

O răsuflare mai neacoperită a scopurilor Turcilor asupra ţărilor române şi mai potrivită pentru caracterul turcesc decât politeţa silită ce li era impusă de convenienţele diplomatice, se arată în *Journal de Constantinopole*, organul oficios al guvernului turcesc. In el se susţin teorii cu totul stranii asupra raporturilor Porţei cu principatele; se bănueşte tratatului de Paris că ar fi vorbit de o simplă suzeranitate, când ar avea asupra ţărilor române nişte drepturi suverane; că cu toate stipulaţiile acestui tratat despre consultarea dorinţei populaţiilor, ea susţine că unirea nu trebue să se facă şi nici se va face, oricare ar fi votul ţărei; că şi ea opune dreptului internaţional dreptul său istoric şi câte altele de acestea [96].

Este foarte stranie deosebirea de păreri ce izbucni între Turcia şi Franţa dela chestia unirei; căci dacă marea şi puternica aliată a Turciei, care cu preţul unor jertfe uriaşe o scăpase de primejdie, dorea unirea Principatelor Române, această combinaţie politică nu răsărise doar în mintea lui Napoleon de dragul poporului român, ci numai din nevoia politică de a apăra prin ea Imperiul Otoman. Această idee reiesă din toate documentele timpului, din cari reproducem cuvintele câtorva: „că unirea Principatelor Române, ar putea singură acoperi pe Turcia contra pornirilor cotropitoare ale Rusiei; că este singurul sistem în stare de a stabili o barieră solidă la nordul Imperiului Otoman; că este neapărată nevoie a se construi pe malurile Dunărei o stare de lucruri îndestul de puternică, spre a asigura din această parte liniştea Impărăţiei Turceşti" [97], şi aşa mai departe. Totuşi încăpăţânarea Franţei de a sprijini unirea ca o măsură în folosul Turciei, contra voinţei acesteia, şi menţinerea acestei păreri chiar cu preţul ruperei relaţiilor

[95] Articol din *Le Constitutionel* reprodus de *Presa franceză şi principatele dunărene*, p. 105 şi circulara citată.

[96] *Journal de Constantinopole* din 26 Iunie, 24 şi 31 Iulie, 4 şi 11 August reprodusă în *Presa franceză şi principatele dunărene*, p. 3. Dintre nenumăratele combateri ale pretenţiilor Porţei citâm: *Les principautés devant le second congrès du Paris*, Paris, 1858.

[97] Vezi depeşile dintre Thouvenel şi Walewsky, *Ibidem*, III, p. 432, 457, 490.

diplomatice — cum vom vedea mai jos — arată că Franţa dela o vreme se înfierbântase atât de mult pentru ideea ei, încât o sprijinea acum pentru ea însăşi, şi neatârnat de interesele turceşti.

Turciei însă îi era frică de unirea ţărilor române şi această frică era destul de firească; cel puţin urma dovedi că ea nu se înşelase în temerile ei.

Ideia unirei se îmbina anume în mintea Românilor aproape într'un chip nedespărţit, cu aceea a unei dinastii ereditare străine, şi aceasta chiar dela întâia ei păşire. din gând în lumea din afară. După părerea chiar a lui Thouvenel, „ţările române nu erau în stare să dea o dinastie naţională", şi ar fi oarecare greutate a face pe Moldoveni să primească pe un principe valah sau pe Valahi un principe moldovan" [98].

Principele Gheorghe Bibescu, fostul domnitor al Munteniei, explică, în şedinţa din 7 Octombrie a divanului ad-hoc al Munteniei, pentruce Românii doresc principele străin: „El ne va aduce, pe lângă puterea materială cea trebuincioasă, şi acea putere morală ce-i vor da-o alianţa şi relaţiile sale cu capetele încoronate; apoi el singur ne va putea scăpa de acele vrăjbi, de acele rivalităţi ce insuflă între noi ambiţia postului celui mai înalt, rivalităţi cari se vor înmulţi în urma unirei pricipatelor şi cari ameninţând să câştige până la clasele cele de jos, vor face din această nenorocită ţară o arenă, unde toate puterile, toată vitalitatea ei se vor strânge în lupte de partide şi de facţii". Tot aşa spune şi raportul comisiei divanului adhoc al Munteniei, că „suirea pe scaun a domnitorilor aleşi dintre noi a fost prilejul necontenit al înrâurirei străine în acest principat; că scaunul domnesc a fost mărul de discordie al tuturor familiilor influenţe în această ţară" [99]. Deaceea şi delegatul francez Talleyrand scrie într'un rând lui Walewsky, că „ideea unui principe străin a devenit atât de nedespărţită deaceea a unirei, că ţara nu voeşte să mai înţeleagă pe una fără cealaltă. Eu cred chiar, că unirea nu ar fi votată, dacă divanul nu ar trebui să aibă dreptul de a împlini gândirea naţională, şi a o exprima cu toate ale ei cerinţi" [100].

---

[98] Thouvenel c. Walewsky, 11 Sept. 1856. *Ibidem*, III, p. 812. Comp. şi cele ce le spune Thouvenel în o depeşă a lui din 8 Iunie 1856. *Ibidem*, III, p. 458: „La Moldavie où l'idée de la réunion est moins caressée qu'en Valachie, se croira sacrifiée à la province plus étendue et plus peuplée, si elle joigna encore à cet avantage celui de fournir son Prince au nouvel Etat, et la Valachie de son coté n'accepterait pas un prince moldave. L'union donc nécessite un prince étranger. C'est ce que la Porte redoute".

[99] Procesele verbale ale şedinţelor Divanului ad-hoc al Munteniei, No. 4 şi 6. *Ibidem*, VI, 1, p. 17 şi 33. Până acolo mergea dorinţa Românilor după principe străin că, la a doua alegere a divanului ad-hoc, chiar separatişti s'ar fi plecat spre unire, dacă ea s'ar fi înfăptuit sub un principe străin. Comp. Place c. Walewsky, 24 Sept. 1857. *Ibidem*, V, p. 625.

[100] Talleyrand către Walewsky, 1 Aprilie 1857. *Ibidem*, IV, p. 195. Comp

Din cauza cererei neapărate a unui principe străin, altoită pe aceea a unirei, Poarta refuza cu cea mai depe urmă energie combinaţia aflată de Napoleon al III-lea, în întărirea elementului românesc prin unire, pentru a apăra marginea Impărăţiei Turceşti dinspre Rusia. Fuad Paşa, prevăzând nu e vorba foarte drept desvoltarea viitoare, susţinea, că „unirea principatelor este întronarea unui principe străin ; este ereditarea şi, ca ultim pas, neatârnarea, la capătul unui an, sau chiar îndată. Ceeace se face la Bucureşti se va îndeplini şi la Belgrad ; vom fi ameninţaţi în inima însăşi a Impărăţiei şi desfacerea Turciei va începe chiar a doua zi după ce o îndepărtaserăţi şi dobândiserăţi recunoştinţa noastră". In sfârşit ca ultim argument, şi cel mai hotărîtor pentru Turcia, era teamă, că „principele străin să nu devină, în un moment de criză, un instrument al Rusiei, ca regele Othon". Şi era destul de firesc, ca Turcia să se gândească la aşa ceva, când vedea că Rusia sprijinea unirea cu Principele străin. De aceea şi observă Thouvenel, că „opoziţia Austriei înrăureşte mult mai puţin opinia Porţei, decât încuviinţarea Rusiei ; şi lucrul se înţelege cu atât mai lesne, cu cât vedem că şi Anglia părăseşte pe Franţa, aliata ei, pentru a trece în tabăra protivnicilor unirei, tot din cauza neînţelesei ţinute a Rusiei"[101]. *Le Journal de Constantinopole* mergea chiar mai departe în consideraţiile sale. El spunea, că „ideia unirei este legată cu aceea a principelui străin, şi aceasta din urmă atrage numai decât pe aceea a unei desmădulări nu numai a Turciei, dar şi a Austriei şi a multor altor state" ; căci întreba organul oficios al Porţei" : „Sunt trei milioane de Români în Valahia şi Moldova, şi dacă ei sunt consultaţi în numele românismului, pentru a alcătui o puternică barieră, care ar fi în lume temeiul de a nu se consulta în acelaş chip şi Românii din Basarabia, Transilvania, Banat şi Bucovina, cari alcătuiesc o poporaţie de aproape patru milioane"[102]?

Poarta deci „îndrepta întâmpinările ei mai mult contra introducerea unei dinastii străine, decât în contra unirei[103]. Şi ea s'ar fi împăcat cu această contopire a ambelor Principate, dacă i s'ar fi încuviinţat dreptul de a numi pe Gospodarul unic şi anume dintre indigeni, garantându-i-se însă autoritatea

---

Place c. Walewsky. *Ibidem*, V, p. 626 : „La Moldavie préfèrerait rester séparée plutôt que d'être unie aux Valaques sous un Prince indigène et ils ne voteront la réunion qu'avec l'espérance d'un Prince étranger".

[101] Thouvenel c. Walewsky, 13 Martie 1856. *Ibidem*, II, p. 1097. Alta din 6 Iulie 1855. *Ibidem*, III, p. 605 : „La force des choses ferait du Prince étranger, dans un moment de crise, un instrument de la Russie, comme le roi Othon" Mai vezi şi alta din 15 Aprilie 1856. *Ibidem*, III, p. 434.

[102] Articol din 26 Iunie 1856. *Ibidem*, III, p. 570—571.

[103] Thouvenel c. Walewsky, 28 Iulie 1856. *Ibidem*, III, p. 723.

ei asupra noului Stat şi prin aşezarea unei garnizoane turceşti în Ismail[104].

Franţa văzând această împotrivire îndărătnică la unire din partea Porţei, din cauza principelui străin, se silea să desfacă ambele idei; să le despărţească; să stăruiască numai pentru unire, lăsând desbaterea principelui străin pentru mai târziu. Deaceea şi comitele Walewsky spunea consulului francez din Iaşi, Victor Place, că „nu ar trebui să lase în necunoştinţă înconjurimea lui, că legătura pe care publicaţiile şi cuvântările câtorva Moldovani au voit numai decât să le stabilească între unirea celor două principate Române şi alegerea unui principe străin, este unul din argumentele de căpetenie opus astăzi ideei unirei, de către Turcia care este preocupată mai ales de a înlătura îndeplinirea acestei din urmă cereri"[105]. Franţa care luptă cu atâta energie şi dobândi la sfârşit, ca Turcia să nu împiedice, prin firmanul de convocare a divanurilor ad-hoc, atingerea de către ele a desbaterei unirei[106], Franţa zicem, era hotărîtă a primi ca acel firman să oprească rostirea divanurilor asupra principelui străin.

Din cauza nevoilor neapărate ale politicei obşteşti, Franţa era silită să primească dorinţele Românilor numai pe jumătate. Ea sprijinea unirea din toate puterile ei; dar cerea ca Românii să se lepede, măcar pentru moment, de ideea principelui străin.

Turcia nu înţelegea că prin o asemene politică, ea nu slujia decât interesele austriace, dăunând pe ale sale în chipul cel mai simţitor, căci îşi înstrăina tot mai mult simpatiile Românilor, precum şi le înstrăinase la 1812 la 1842 şi la 1848. Turcia nu se putea deprinde a vedea în ţările române altceva decât nişte provincii ale împărăţiei sale, pe când Românii, care învăţase a cunoaşte drepturile lor, refuzau numai decât o asemene poziţie. Dacă ei n'ar fi văzut în Ruşi un element mult mai duşman naţionalităţei lor, desigur că o asemene politică din partea Turciei i-ar fi aruncat în braţele lor. Dar Românii ştiau acuma ce urmăresc Ruşii, şi nu se lăsau a fi înşelaţi nici de aparenta sprijinire a intereselor lor din partea Rusiei, care se alipise în congresul de Paris pe lângă puterile ce susţineau unirea. Ei ştiau că Rusia fusese silită a se face apărătoarea unirei, deoarece această măsură era propusă spre a o slăbi şi dacă ea s'ar fi opus, fără îndoială că ar fi împins la a ei primire tocmai pe Turci, poate chiar şi pe Austria; din potrivă punându-se pe partea ei, dădea chestiunei o culoare în-

---

[104] Acelaşi c. acelaşi, 28 August 1856. *Ibidem*, III, p. 783.

[105] Walewsky c. V. Place, 18 Sept. 1856. *Ibidem*, III, p. 820.

[106] Thouvenel c. Walewsky, 1 Sept. 1856. *Ibidem*, IIIp. 789: „J'ai déclaré catégoriquement à Ali-Pacha que je n'accepterai pas le firman, s'il ne provoquait pas aussi l'examen de la question de l'union territoriale et administrative". Alte explicaţii hotărîtoare ale lui Thouvenel cu Vizirul. *Ibidem*, III. p. 930.

doioasă şi aducea în bănuială tendinţele Românilor. Aşa trecerea Angliei către protivnicii unirei este datorită în mare parte jocului ghibaciu al politicei ruseşti[107], deaceea şi dintre puterile apusene numai Franţa sprijine până la sfârşitul cauza Românilor. Anglia care la început stătuse alăturea cu Franţa pentru unirea principatelor, îşi schimbă în curând părerea, dându-se în partea Austriei. Pe când contele de Clarendon declară în una din şedinţele congresului de Paris că împărtăşeşte şi sprijine părerea Franţei în această privire (8 Martie 1856), două luni în urmă (4 Mai) lordul Palmerston spune înmijlocul parlamentului: „că nu se poate amesteca în afacrile principatelor, cari sunt sub suzeranitatea Turciei; că aceste cerând unirea sub un principe străin, lucrează sub nişte însuflări şi intrigi din afară; că cele cinci puteri ale Europei n'ar putea încuviinţa alegeerea unui catolic roman şi că, în realitate, unirea sub un principe străin n'ar avea alt scop decât unirea sub un principe din familia imperială rusească”[108].

Schimbarea raporturilor politice între marile puteri europene lămureşte această răcire năprasnică a Angliei în chestia unirei. Franţa şi Rusia simţiau nevoia unei apropieri; cea dintâi din pricina convingerei ce dobândise că, în răsboiul ce se sfârşise toate greutăţile fusese ale sale şi tot folosul al Angliei, şi ea nu vroia deci să slăbiască prea tare pe Rusia; aceasta, la rândul ei, se încredinţase că pe când Franţa o combătuse din principiu, Anglia şi Austria o duşmănise din interes. Deaceea Rusia dela început curteneşte făţiş pe Franţa, învoieşte toate cererile ei, sprijine toate propunerile ei, şi Franţa, din parte-i, caută să uşureze pe cât se poate condiţiunile păcei. Deaceea mai ales Rusia sprijine pe Franţa în chestia unirei[109], vroind s'o îndepărteze cât se poate mai mult de Austria. Dar îndrumarea unei alianţe sau cel puţin a unei înţelegeri franco-ruseşti trebuia să aibă numaidecât rezultat o apropiere a Angliei de Austria[110], ceeace nu se putea face din partea celei

---

[107] I. C. Brătianu, Scrisoare către ziarul Globe din Londra, publicată în l'Etoile du Danube 23 Fevruarie 1857, No. 19, p. 111, reprodusă de *Doc. ren. Rom.*, III, p. 1150. Comp. un articol din *Journal des Débats*, 1858 *ibidem*, V, p. 11): „La Russie n'a pas hésité à soutenir l'union contre l'Autriche. Elle sait bien en même temps que l'union est peu probable en ce moment et elle comprend de plus que la meilleure manière d'empècher cette union est de paraître la vouloir. Avec les passions qui prévalent en Angleterre, tout ce que la Russie semble vouloir devient à l'instant même odieux à l'Angleterre”.

[108] *L'empereur Napoléon III et les principautés*, p. 28.

[109] Că Franţa ştia prea bine că Rusia nu sprijinea unirea din convingere vezi o depeşă a lui Thouwenel c. Walewsky, 13 Martie 1856 *Doc. ren. Rom.*, II, p. 1092; „je ne discute pas la sincerité des plénipotentiaires russes; je la conteste même”.

[110] *L'empereur Napoléon III*, p. 33. *Histoire diplomatique de la crise orientale*, p. 81.

dintâi, decât jertfind principiul unirei pe care-l susţinuse la început. Cât despre Prusia ea crezu şi în această împrejurare a nu se despărţi de politica rusească, susţinând principiul unirei [111].

Aceste fiind scopurile puterilor europene faţă cu naţionalitatea română, se crezu a se găsi o cale spre a eşi din încurcături, anume consultarea ei asupra dorinţelor sale privitoare la viitoarea ei reorganizare, consultare asupra căreia toate puterile erau înţelese, de şi ele aveau de gând s'o pună în lucrare după interesul ce-l avea în viitoarea constituire a principatelor, şi anume Franţa şi puterile ce se unise către părerile ei făcând din atare consultare un mijloc sincer de învestigare asupra voinţei poporului a cărui soartă era să fie hotărîtă, iar statele potrivnice unirei, care erau acele limitrofe şi cu mai mare autoritate în ele, cugetând să facă din această întrebare tocmai o armă în contra unirei celei urgisite.

Inainte însă de a procede la constituirea organelor ce erau să rostească dorinţele ţărilor române, trebuiau hotărîte alte întrebări. Cui era să fie încredinţată ocârmuirea lor, în răstimpul cât era să ţină în ele starea provizorie cerută tocmai de a lor reorganizare?

In şedinţa din 8 Aprilie 1856 a congresului din Paris lordul Clarendon, ocupându-se tocmai cu chestiunea modului cum trebuia să se facă consultarea poporaţiei principatelor, spune că : „congresul din Paris, propunându-şi înainte de toate, a provoca libera arătare a acestor dorinţi, o asemene ar putea fi împiedecată, dacă gospodarii ar rămânea în posesiunea posturilor lor şi că ar trebui poate, a se căuta o combinaţie care să asigure divanurilor o deplină libertate." Austria şi cu Turcia, împotrivindu-se, pe temeiul că „nu trebuie a se atinge administraţia în un moment de criză ca acela prin care au a trece principatele", congresul hotărâ a se lăsa în grija Porţii ca la sfârşirea sorocului domniei actualilor principi, care se împlinea tocmai atunci, 1856, (7 ani după convenţia dela Balta-Liman, 1849) să iee măsurile cele mai potrivite pentru a îndeplini intenţiunile congresului, combinând libera arătare a dorinţelor divanurilor cu menţinerea ordinei şi respectul stărei legale [112]. Poarta, deşi ar fi vroit să menţină principii în scaunele lor, totuşi fiindcă ei şi mai ales Ghica se arătase favorabil ideei unirei, se gândi şi ea că ar fi bine să-i îndepărteze [113].

---

[111] Erau însă voc în Berlin protivnice unirei. In o broşură „*Quid facimus nos*"? Berlin, 1858, (Bibl. acad. col. Sturza, No. 3786) p. 15, cetim: „Unter solchen Umständen sollte man aus einem Völkchen von einigen Millionen, welche, noch obendrein von viel en fremden Elementen durchsetzt, dazu ohne Geschichte und ohne eigene Cultur und sogar mit geringer Wehrkraft ausgestattet, einen neuen Staat bilden können"?

[112] *Doc. ren.*, II, p. 1055.

[113] Ubicini. *La question des principautés devant l'Europe*, Paris, 1858, p. 64.

Ideea congresului fusese deci de a se înlocui pentru timpul cât aveau să funcţioneze divanurile ad-hoc administraţia statornică a domnilor prin una provizorie, căreia lipsindu-i puterea şi mijloacele de abuzivă influienţă, să facă cu putinţă o liberă exprimare a ţărei. Aşa ar fi fost de s'ar fi pus în lucrare dispoziţiile prevăzute de regulamentul organic, la schimbarea de domni; căci, până la înlocuirea lui cu o altă legiuire, el nu înceta de a fi lucrător. Art. 18 al legiuirei regulamentare prevedea că, în caz de vacanţă, trei caimacami vor lua de îndată frânele guvernului; caimacamii vor fi de drept: marele logofăt, ministrul de interne şi prezidentul divanului domnesc, şi art. 19: „căimăcamii nu vor putea da în timpul ocârmuirei lor, nici titluri de nobleţă, nici consfinţi hotărîri în cea de pe urmă instanţă, nici destitui funcţionari, afară de cât pentru delicte vădite. In caz de vacanţă a unei dregătorii ei nu vor putea numai decât suplinitori." In loc de a se urma astfel, Poarta numeşte de a dreptul câte *un singur* caimacam în ţările române (Iulie 1856) şi prin firmanul de învestitură îi încunoştiinţează că: „ori ce act, care nu ar fi conform cu regulamentele fundamentale astăzi în putere, va trebui să fie privit ca fără fiinţă"[114]. Poarta îşi bătea joc de lume; ea ordona a respecta prescrierile Regulamentului Organic unor dregători ce fusese numiţi tocmai cu încălcarea acestuia.

Aceşti caimacami aveau apoi iarăşi în contra Regulamentului, toate drepturile şi prerogativele domnilor; ei puteau împărţi titluri de boierie, scoate dregătorii şi numi pe alţii în loc, încât le lipsia numai numele pentru a fi pe deplin domnitori. Ei dispuneau prin urmare de toate acele mijloace de înrâurire, pe care tocmai congresul ar fi vrut să le înlătureze. Atare poziţie a caimacamului devenia ameninţătoare cu deosebire pentru Moldova, asupra căruia, din mai multe pricini, era să cadă tot greul luptei pentru sprijinirea ideei unirei. Mai întâiu comisia europeană, având a se întruni în Bucureşti, sub ochii ei era greu de a se combate aşa de făţiş ideea unirei, pe când Moldova, stând mai îndepărtată de controlul comisiei, putea să devină un tărâm mult mai mănos pentru intrigi şi uneltiri. Apoi puterile vrăjmaşe credeau că ar fi mai bine a concentra toate silinţele lor asupra unei ţări în loc de a le împărştia între două. In sfârşit, şi aceasta era hotărâtor, unirea trebuind să iasă, deocamdată măcar, în folosul Munteniei, era firesc lucru ca Muntenii să o dorească, pe când Moldova care era să piardă prin ea, putea mult mai uşor să fie arătată ca potrivnică acelei măsuri[115]. Deaceea, nu fără cuvânt, se mândreşte Moldova

[114] Ubicini. *l. c.*, p. 61.

[115] Musurus-paşa amb. ottoman din Londra scrie lui Vogoride în 23 Aprilie 1857: „Le parti de l'union peut s'appeler *parti national* en Valachie, ou il tend à l'agrandissement de la patrie, et c'est par la même raison qu'il ne

că ea a făcut unirea. Ea ştiea bine că proclamând-o îşi impunea nişte jertfe împovorătoare. Soră mai mică, ea trebuia să lase toate foloasele celei mai mari, mulţămindu-se cu rolul frumos dar ingrat de a fi dat naştere statului român. De aceea şi ea singură ridica tot greul luptei; ea puse piept contra silinţilor uriaşe de a face să cadă ideea mântuitoare; însă dacă singură sângeră sub cele mai scumpe jertfe, ei se cuvine şi cununa de lauri pentru izbânda dobândită.

3. CĂIMĂCĂMIA LUI TODERIŢĂ BALŞ

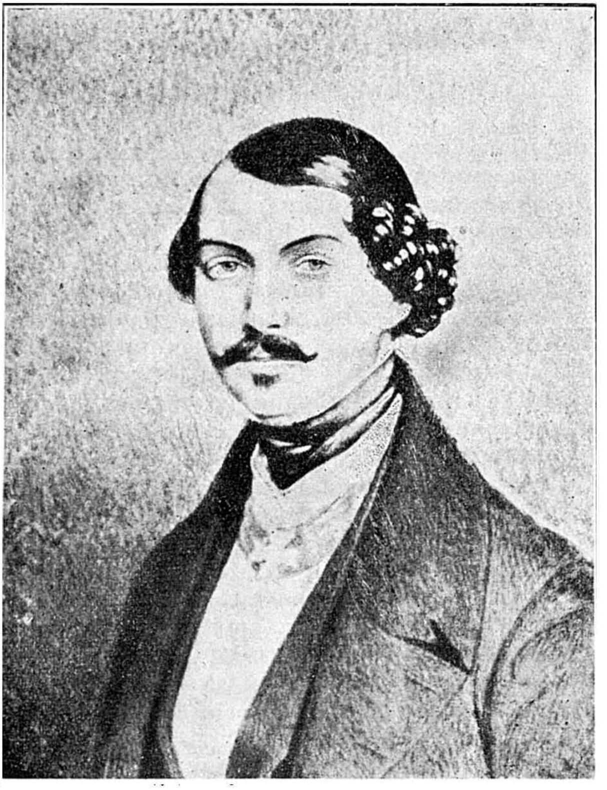
Lupta Românilor pentru realizarea ideilor lor de regenerare începe cu protestul domnitorilor Munteniei şi Moldovei contra hotărîrilor luate în nişte conferinţi preliminare ţinute în Constantinopole, în luna lui Februarie 1856, câteva zile înaintea întrunirei congresului de Paris. In aceste conferinţe predomnise puntul de vedere turcesc asupra acelui european, şi Turcii credeau cum am mai observat-o că, dacă puterile apusene au scos principatele de sub protectoratul rusesc, ele au luat această măsură numai în interesul lor, spre a pleca ţările române, cu totul sub a lor stăpânire. De aceea conferinţele din Constantinopole pun aceste ţări în o poziţie de drept mai rău de cum o avesese până atunci, îngreuind încă lanţurile vaşalităţii, aşa că erau prefăcute aproape cu totul în provincii ale Monarhiei Otomane. Aşa acele conferinţe puneau mai întâi principiul că ţările române fac parte întregitoare din împărăţia turcească; li se conceda numai în aparenţă o autonomie lăuntrică, de oarece ea era spartă mai întâi de impunerea tratatelor încheiate de Turci cu alte puteri, apoi de acea a recunoaşterei drepturilor de proprietate către străini; se dispunea apoi ca o comisie de Moldoveni şi de Munteni să fie trimisă la Constantinopole, spre a întocmi acolo, sub ochii Porţei, legiuirile principatelor; ca domnul să fie numit, după un nou sistem, dintre trei candidaţi aleşi de adunare, spre mai mare afirmare a drepturilor Porţei asupra principatelor, şi pare că înadins pentru a jicni mai adânc simţimintele lor, Poarta tratează pretutindene pe domni *de funcţionari ai ei*, şi câte alte de aceste încălcări neîndreptăţite. Principii protestează în contra unei atari tratări a ţărilor şi necunoaşterea făţişe a drepturilor lor.

Pe când vedem neapărat pe Ştirbei sprijinind trebuinţa unui principe străin, Ghica pe de altă pleda în contra prelungirei însăşi a ocârmirei sale în timpul perioadei de reorganizare, susţinând în memoriul său către comitele Walewsky, că pe cât

---

aurait avoir d'autre nom en Moldavie que celui de parti *anti-national*". *Doc. ren. Rom.*, IV, p. 401. Cf. Ubicini, *l. c.*, p. 185.

ar fi de periculos un singur caimacam în acel răstimp, de oarece ar apăsa cu prea mare putere asupra alegerei principelui, pe atâta mai ales ar fi dăunătoare prelungirea puterei principilor actuali în timpul când ar fi să se aleagă pe acel pe viață [116]. Ambele aceste acte arătă în o frumoasă lumină spriritul de desinteresare ce însufleția pe ambii domni ai Munteniei și Mol-

Teodor Nicolae Balș.
Caimacamul Moldovei 1856—1857.

dovei, și dorința lor de a se jertfi pentru binele obștiei. Dacă adăugăm această trăsătură către însușirile administrative dovedite de ei în decursul scurtei și îngreuiatei lor ocârmuiri, putem cântări valoarea acestor două personalități.

[116] Scrisoarea lu Ghica c. Fuad pașa, 3 Iunie 1856, *Doc. ren. Rom.*, III, p. 495: „pentrucă după opinia mea, din mai multe rezoane, nu ar trebui ca prinții, să se găsească în fața locului în epoca reorganizărei cei noui a principatelor și a viitoarei alegeri a domnitorului". Comp. *Memoriul* lui Ghica asupra conferinței din Constantinopole, *ibidem*, II, p. 969.

Ghica ştiind că asupra Moldovei va cădea tot greul luptei vroieşte să întrebuinţeze scurtul timp ce mai avea de stat în scaun cu pregătirea poporului spre primirea cât mai călduroasă a ideei unirei. Şi silinţele domnului corespundeau dorinţei obşteşti care vedea în întrunirea ambelor ţări scăparea de toate relele trecutului. Partidul protivnic acestei ţinte era compus mai ales din acei ce erau să fie loviţi în interesele lor private şi de aceste se întâlniau nu numai în Moldova, dar lucru mai neaşteptat chiar şi în Muntenia. Argumentele lor erau pentru Moldova temerea ca Muntenii, ca mai numeroşi, să nu scoată d n funcţiile lor pe Moldoveni; ca toate trebile să nu încapă pe mâinile Muntenilor şi Moldova să ajungă numai o provincie a Munteniei, asemenea banatului Craiovei, ca Iaşii să nu decadă din puterile şi însemnătatea lor şi să nu ajungă un al doilea Hârlău. Intre Munteni iarăşi se întâlnia teama ca să nu fie concuraţi în posturile lor de mai numeroşii boieri moldoveni. Din atare temere mutuală, relativă la acelaş punct, se vede că nu erau în joc decât interese private, fără jertfirea cărora nu s'a putut ajunge niciodată un mare scop naţional [117].

Faţă cu nişte argumente atât de slabe ideia unirei trebuia să triumfe în toate părţile unde era propagată. Manifestări favorabile ei se arătase în toate locurile, aşa într'un banchet dat la via lui Mihai Kogălniceanu în onoarea maiorului Filipescu reîntors în ţară din surgunul lui din Rusia. Românii pribegi auzind de acel banchet, trimit prin o scrisoare a lui Dimitrie Brătianu felicitări celor ce luaseră parte la el. Am văzut apoi numărul cel mare de notabilităţi care alcătuise comitetele unioniste. Dar nu numai privaţii făceau pasuri pentru realizarea unirei, ci sub îndemnul şi îmboldirea domnului chiar organele Statului se rostiau pentru ea. Aşa la adresa de răspuns la mesajul de închidere al divanului, acesta mulţumeşte domnului, căci a pregătit calea către mântuirea ţărei noastre, sprijinind şi pledând înaintea areopagului european întrunirea principatelor, principiu de mărire, de glorie, de adevărată şi solidă existenţă a ţărilor române" [118]. Şi într'adevăr că Românii, pe deplin treziţi la viaţă şi conştiinţă naţională, înţelegeau că acuma sau niciodată sosise momentul de a trăi şi ei o viaţă vrednică de oameni, şi că dacă ar pierde prilejul oferit

[117] Asupra părerilor protivnice unirei vezi raportul lui Bois-le-Comte din 1834. *Doc. ren.*, III, p. 826 şi N. Istrati, *Cvestia zilei în Moldova*, Iaşi, 1856, *ibidem*, p. 132. Comp. Thouvenel c. Walewsky, 8 Mai 1856, *ibidem*, p. 458 : „La Moldavie, ou l'idée de la réunion est moins caressée qu'en Valachie, se croirait sacrifiée à la province la plus étendus et la plus peuplés, &". Erau unii cari admiteau unirea, însă prin un simţimânt de gelozie cereau înfiinţarea unei noi capitale în centrul ţărei, adică în loc de scăderea unui oraş se aducă pe acea a două. Place c. Walewsky, 13 Iunie 1856, *ibidem*, III, p. 538.

[118] Adrese din 22 Maiu 1856, idem, p. 485.

de soartă, li se va închide orizonul poate pentru totdeauna [119]. Se repeta într'un mod şi mai intensiv ceeace se petrecuse în timpul revoluţiei din 1821, când Românii simţise că puteau să scape de dominarea grecească. Această convingere adâncă a solemnităţei şi importanţei momentului inspira întregului popor pe de o parte o înţelepciune şi o moderaţie în purtare vrednică de mirare, mai ales faţă cu necontenitele zădăriri ale Porţei şi cu încurcăturile diplomatice ce rezultau din complexitatea intereselor de împăcat; pe de altă parte o statornicie în voinţă şi o ghibăcie în alegerea mijloacelor, cari te pun în adevărata uimire. Aşa numa se putea face ca ţinta Românilor nu numai să se realizeze în contra voinţei hotărâtă a trei mari împărăţii, dar să calce chiar alăturea cu stipulaţiile întregului areopag european, şi să aducă la îndeplinire ideia unirei. Dacă Românii au izbutit aceasta o datoresc numai înflăcărărei ce le aprindea inima, şi slujba căruia îşi pusese toate silinţele iscusitului lor ingenin, spiritului de jertfire pentru binele comun, şi înlăturărei pentru moment a interesului individual. Epoca unirei este fără îndoială cea mai mare din întregul trecut al poporului român, pentrucă este ilustrată nu printr'o marcantă individualitate ci prin o înălţare a întregului popor la nivelul unei mari idei.

Fără îndoială însă că unirea nu ar fi fost niciodată realizată, dacă Românii nu ar fi avut sprijinul energic, şi simpatic chiar, al puternicei Franţei. In afară de interesul politic a căruia natură am cercetat-o mai sus, se născuse din atingerea pribegilor cu mai mulţi bărbaţi însemnaţi din acea ţară şi o mişcare simpatică în favoarea Românilor. Am văzut mai sus cât de puternic contribuise marii scriitori şi ziarişti ai Franţei la luminarea şi predispunerea opiniei publice a Europei în favoarea Românilor.

Unul din Francezii acei ce contribuiră mai ales la sprijinirea poporului român fu Victor Place, numit consul în Moldova chiar în ajunul marei lupte ce era să se încingă pe pământul ei, pentru mântuirea întregului neam. Inconjurat de Români partizani ai unirei, care îi descriau cu atâta foc şi durere suferinţele lor trecute şi aspiraţiile după o viaţă mai vrednică, asistând el singur la frământările unui popor întreg şi la lupta cea crâncenă cu adversarii ce vroiau să-l doboare, îmboldit şi sfârşit prin dorinţa de a face să triumfe politica împărăţiei ce reprezenta, Place devine centrul în jurul căruia se adună toate elementele societăţei moldoveneşti care vroiau să scoată patria lor din hăugaşul vremilor trecute.

[119] Logofătul Gheorghe Sturza scrie în 28 Mai comitetului unirei: „fiind acuma criza viitorului nostru, de vom scăpa acum prilejul, care nu poate să vie peste o sută de ani, va fi vina noastră şi cu dreptul ne vor blăstăma strănepoţii noştri". Idem, III, p. 527.

Era de cel mai mare interes a câştiga şi clerul în favoarea unirei. In capul acestuia, mitropolitul Sofronie Miclescu arăta temeri în privirea unirei care, trebuind să se facă sub un principe străin, ar putea periclita biserica ortodoxă; apoi se mai temea şi de desfiinţarea mitropoliei moldovene. şi reducerea ei la o simplă episcopie. Intr'o interesantă convorbire Place demonstrându-i că temerile sale în aceste două puncte ar fi neîntemeiate, mitropolitul care în inima lui doria unirea, devine unul din sprijinitorii cei mai devotaţi ai mişcărei unioniste şi ordonă arhimandritului Neofit Scriban să deie la lumină o scriere alcătuită de el întru apărarea ei [120].

Pe când unioniştii lucrau pe faţă, protivnicii lor conştiuţi că lucrau în contra interesului ţărei şi că apărau numai interese individuale, fiindu-le ruşine în asemene situaţie a se arăta la lumina zilei, se prefăceau faţă cu consulul francez a fi pentru unire, iar în ascuns uneltiau în contra ei. Ei căutau mai ales să compromită pe principe, agentul de căpetenie al unirei, învinuindu-l prin adrese către Poartă că „ar fi jăfuit ţara, şi cerând o anchetă asupra ocârmuirei lui. Ştiind ei anume că Poarta este în contra unirei, vroiau prin asemene mijloace sau să înfricoşeze pe principe şi să-l opriască în calea pe care o apucase, prin ameninţarea unei anchete, sau a discredita pe partizanii unirei zicând că aceştia o caută numai în speranţa că o nouă organizare va sluji a acoperi abuzurile ocârmuirei lor" [121]. Tot în scopul de a ponegri pe Ghica mai susţineau anti-unionişti că „dacă gospodarul actual s'a rostit aşa de puternic în favoarea proiectului de unire, a făcut-o în scopul de a obţine că în timpul interegnului care va urma după retragerea principilor, căimăcămia să fie compusă din creaturile sale spre a nu se lua informaţii asupra fără de legilor ce au pătat a lui ocârmuire [122]. Atât modul de lucrare al anti-unioniştilor pe care nimeni nu-i împiedica de a lucra pe faţă, cât şi argumentele întortochiate şi greu de înţeles aduse de ei în contra unirei arată învederat că sub ele se ascundeau alte scopuri interesate şi deci cu neputinţă de dat la lumina zilei. Şi adevăratele pricini care îi împingeau la împotrivire erau înteţirile consulului austriac Goedel, care era necontenit în relaţii cu toţi reprezentanţii separatismului [123]. Altfel cum s'ar explica că mai mulţi

[120] Place c. Walewsky, 22 Iunie 1856. *Ibidem*, p. 554. Scrierea lui Scriban întitulată: *Unirea şi neunirea principatelor române*, Iaşi, 1856, *ibidem*, p. 1—7. Părerea că mitropolia Moldovei ar trebui redusă la o episcopie fu susţinută de Creţulescu, în un memoriu dat lui Thouvenel, *ibidem*, p. 727. O altă cuvântare în favoarea unirei este acea a rectorului seminarului de Huşi, Melhisedek, rostită în ziua de 29 Iunie, *ibidem*, p. 620.

[121] Place c. Walewsky, 24 Iunie, 1856, *ibidem*, p. 563.

[122] Place c. Walewsky, 15 Iunie, *ibidem*, p. 541.

[123] Scrisoarea citată în nota 8, *l. c.*: „Mr. Goedel se trouve en relations si fréquentes avec ces individus, qui par l'opposition qu'ils veulent mettre à la

boieri ce subsemnase petiţia către Ghica prin care protestau în contra conferinţilor de Constantinopole şi cereau unirea, mai târziu să se întoarcă în contra ei, şi unul dintrânşii N. Istrati să scrie chiar o broşură în contra unirei, singura lucrare de atare natură ce eşi din pana unui Român[124].

Cât timp Ghica stătu în scaun, şi anume încă vr'o lună peste termenul de şapte ani fixat prin convenţia dela Balta-Liman care se împlinea în ziua de 16 Iunie[125], cauza unirei proteguită şi favorată de el, avea de protivnic numai pe Austria, uneltirile consulului găsind un ajutor puternic în armata de ocupaţie austriacă care urmă înainte a rămânea în principate şi după sfârşitul răsboiului şi încheierea chiar a tratatului de Paris în 30 Martie 1856. Comitele de Buol, reprezentantul Austriei în congresul de Paris, cu prilejul discuţiei privitoare la evacuarea regiunilor ocupate de armate] în timpul răsboiului, declară că „evacuarea principatelor de trupele austriace nefiind însoţită de aceleaşi greutăţi, ca acea a celor ale puterilor aliate, ea se va putea îndeplini mai în grabă, şi că trupele austriace vor fi deşărtat principatele înainte ca armatele răsboitoare să fi putut din partea lor a se retrage cu totul[126]. Mai târziu însă Austriacii îşi dau seama că mijlocul lor cel mai energic de presiune contra unirei ar fi oştirile lor ce staţionau în ţările române, şi prelungesc pe cât pot ocupaţia, eşind ei, nu cei dintâi, ci cei de pe urmă din teritoriile ocupate. Pretextul invocat de dânşii era interesul ce aveau ca să se săvârşească retrocesiunei Basarabiei, pretext în destul de îndreptăţit în formă, dacă ne amintim că retrocesiunea Basarabiei se făcuse mai ales în interesul austriac. Delimitarea şi predarea Basarabiei retrocedate nefăcându-se decât în Februarie 1857, se prelungeşte şi deşărtarea Moldovei şi a Munteniei de trupele austriace până către sfârşitul lui Martie acel an[127]. Inţelege oricine câtă presiune putea exercita armatei unei puteri declarate dinainte contra unirei, asupra opiniei publice, şi pe câţi trebuiau să-i înspăimânte şi să-i reţină dela adevărata manifestare a părerei lor.

Dar dacă oştirea austriacă chiar punea stavili contra ideii unirei, chiar cât timp un guvern favorabil ei conducea

---

réunion du principautés, servent des vues que l'Autriche n'a pas dissimulées au congrès".

[124] Thouwenel c. Walewsky, 4 August 1856, *ibidem*, III, p. 734. Walewsky c. Thouwenwl, 16, August, p. 773.

[125] Ordinul de înlocuire a lui Ghica cu caimacamul Teodor Balş, din 14 Iulie 1856, *ibidem*, p. 646.

[126] Protocolul 21, şedinţa din 4 Aprilie 1856, *ibidem*, II, p. 1052.

[127] Place c. Walewsky, 7 Septembrie 1856, *ibidem*, III, p. 806. Comp. Clarendon c. amb. Angliei din St. Petersburg, 12 Noemvrie 1856. Abia în 14 Martie 1857 părăseşte ultimul corp de Austriaci Moldova. Place c. Walewsky 16 Martie 1857, *ibidem*, IV, p. 58.

ocârmuirea, ce trebuia să se întâmple când Ghica fu înlocuit ca caimacamul Toderiţă Balş, câştigat mai înainte, prin deschiderea perspectivei hospodaratului Moldovei, în contra contopirei ambelor ţări? Aşa caimacamul, punând în lucrare tot vechiul sistem al cumpărărei domniei, se împăcase cu bancherii Zarifi şi Vlasto din Constantinopole ca ei să „trateze în numele său cu miniştrii turci despre numirea sa la hospodaratul Moldovei, însărcinând pe această casă de a merge până la 80.000 de galbeni spre a obţine acest rezultat şi în caz de izbutire, caimacamul se obliga a da zisei case, cu preţ neînsemnat, arenda salinelor şi a dreptului de exportare a cerealelor. Casa de bancă îi răspunde că şi-au asigurat cooperarea ambasadorilor Franţei(!) şi a Angliei şi că se leagă a procura lui Balş căimăcămia pentru 25000 de galbeni. Balş răspunde deocamdată că va primi căimăcămia adică va da cei 25000 de galbeni, numai dacă i se va asigura dobândirea domniei [128]; mai la urmă însă se hotăreşte a face jertfa cea mai mică şi a pune mâna pe căimăcămie, în orice caz calea cea mai sigură spre a ajunge la domnia Moldovei, întrucât îi dădea putinţa de a înăbuşi planul unirei ce ar fi înlăturat cu totul a lui candidatură.

Austria dobândise de mai înainte făgăduinţa lui Balş de a combate unirea, şi sprijine numirea lui la Constantinopole, care bine înţeles fu primită cu plăcere de Turci, ei înşii vrăjmaşii acelei idei. Franţa văzu aici ce mare greşală făcuse, lăsând, din cauza ideii preconcepute a menţinerei întegrităţei morale şi materiale a Impărăţiei Turceşti, pe poporul românesc la discreţia Turciei, tocmai pentru timpul reorganizărei lui, şi anume când ştia de mai înainte că puterea suzerană nu admitea proiectul contopirei ţărilor române într'un singur stat.

La instituirea solemnă a lui Toderiţă Balş, trupele austriace participă cu multă căldură, şi caimacamul apare în toată strălucirea lui înaintea publicului, adunat la serbare, având de ambele sale laturi câte un general austriac care vroiau să arate lumei cine era adevăratul stăpân al ţărei Moldovei [129]. Şi într'adevăr cum ia Balş în mână frânele ocârmuirei, loviturile încep a ploua pe capul unioniştilor şi pe toţi partizanii regenerărei româneşti. Ascultătoare unealtă în mâinile Turciei, care ea însăşi era orbită şi fermecată de insinuările Austriei, Balş domnia în Moldova întocmai ca un paşă în vilaietele otomane, devenind executorul firmanelor Porţei care se amesteca

[128] Place c. Walewsky, 10 Iulie 1856, *ibidem*, III, p. 617.

[129] *Buletinul săptămânei* din *Steaua Dunărei* 14 Iulie 1856, *ibidem*, p. 672: „S. E. le caimacam ayant à ses côtes MM. les généraux autrichiens Gablentz et Resnicek et suivi de plusieurs aides de camp et officiers de l'armée d'occupation et de la milice du pays, a passé en revue les troupes moldaves".

în daraverile lăuntrice ale Moldovei într'un grad mai rostit decât chiar pe timpul Fanarioţilor, întrucât pe atunci dacă Poarta trimitea firmane, o făcea spre a-şi tocmi oarecare *interese*, iar acuma dispunea prin ele asupra unor *drepturi* interne ale ţărilor române. Aşa, prin un firman Poarta suprimă încuviinţarea privilegiului navigărei pe Siret, dat de Ghica unei companii franceze; prin un altul, desfiinţează pe acel dat unei societăţi prusiane pentru întemeerea unei bănci;prin un al treilea desfiinţează libertatea presei, cea introdusă de Grigore Ghica; un al patrulea opreşte reintrarea în ţară a patrioţilor expulzaţi după 1848 şi toate aceste firmane erau date parte în interesul comun al Austriei şi al Turciei, de a împiedica răspândirea unirei, parte în interesul exclusiv austriac, de a împiedica desvoltarea economică a Moldovei, pentru a putea fi mai uşor exploatată de Austriaci după principiile lui Stein[130]. Poarta găsia bine înţeles mijlocul de a apăra necontenit încălcările ei, şi anume susţinând că libertatea presei ar fi contrară Regulamentului Organic care ar prevedea cenzura; că concesiunea monopolului navigaţiei pe Siret ar fi protivnică chiar tratatului de Paris ce ar stipula libertatea navigaţiei pe Dunăre şi deci aşa-i pacea Porţei să întindă stipulaţia în interesul prietinei sale, Austria — şi pe afluentele fluviului. Franţa protesta mereu contra încălcărei principiului stipulat prin art. 22 al tratatului de Paris, care opria orice soiu de amestec al oricărei puteri în daraverile interne ale ţărilor române. Turcia menţinea sus şi tare drepturile sale *suverane* asupra acestor ţări, şi Franţa care ajunsese să determine pe Rusia, *puterea cu care se bătuse* la primirea condiţiilor dictate de dânsa, trebuia acuma să lupte mai din greu cu Turcia, *puterea pe care 'o ajutase* spre a o aduce la respectarea însuş a tratatului încheia mai ales în al ei folos![131].

Balş pe de altă parte lucra din răsputeri spre a răsturna tot ce Ghica clădise în favoarea unirei. El ia în minister persoane cunoscute ca duşmani cei mai mari ai unirei, cum erau teoricianul separatismului N. Istrati, Neculai Vogoridi, Neculai

---

[130] I. C. Brătianu, *Memoire sur la situation de la Moldo-Valachie d'après le traité de Paris*, 1853. Paris, *ibidem*, III, p. 173 Comp. Place c. Walewsky, 24 Decemvrie 1856, *ibidem*, p. 101: „A défaut d'une absorption territoriale des principautés, entreprise trop difficile, l'Autriche veut recourir à une absorption politique et surtout financière et industrielle, en empêchant l'interdiction de capitaux étrangers qu elle ne pourrait expulser plus tard et en s'opposant à ce qu'une bonne réorganisation des principautés assise sur la base de la réunion, donne à ces pays une vie propre et quasi indépendante".

[131] Comp. Walewsky c. Thouvenel, 9 August *ibidem*, p. 749: „Je m'étonne que les conseillers du sultan n'aient pas été frappés de l'étrange situation que fait à la Porte la conformité de leur opinion avec celle du cabinet de Vienne pendant que les autres puissances réprésentées au Congrès et particulièrement celles qui ont combattu avec la Turquie, ont exprimé un avis contraire".

Canta: destitue apoi pe toţi prefecţii fostului domn, înlocuindu-i cu persoane cunoscute ca anti-unioniste, pentruca cu ajutorul lor şi a starostilor Austriei de prin judeţe, să adune petiţii şi subsemnături în contra unirei, silind chiar pe acei ce se rostise pentru ea pe timpul lui Ghica, a revoca alipirea lor şi a arăta că ea le fusese smulsă cu puterea [132]. Tot aşa face cu directorii departamentelor (ministerelor), cu perceptorii dărilor cu preşedinţii şi asesorii divanurilor şi ai tribunalelor, cu capii jandarmeriei, cu subprefecţii plăşilor, îndată ce unul din ei era bănuit de cea mai mică plecare către unire.

Pentru a scăpa de divanul Românesc însă Balş, neîndrăsnind să destitue fără motiv pe oamenii onorabili ce-l alcătuiau, între care cel mai cu vază era preşedintele lui, Vasile Ghica. Caimacamul recurge la un alt mijloc, anume a-i sili să demisioneze prin o vajnică atingere a onoarei lor. Anume un protivnic al unirei, Neculai Canta având un proces de divan, cere dela caimacam că „întru cât acest corp l'ar persecuta, comiţând chiar fraude în dauna lui, şi având în vedere actele atât de necuviincioase ale acestui divan, să aibă bunătatea a prezida el însuşi şedinţa singurul mijloc de a garanta împricinaţilor apărarea drepturilor lor în contra sfruntatelor lui nedreptăţi". Caimacamul, ca şi când n'ar fi citit rostirile ofensatoare la adresa celui mai înalt corp judecătoresc al ţărei, se mărgineşte a pune rezoluţia că „cererea se încuviinţează" [133]. încuviinţând tot odată şi imputările aduse divanului de Neculai Canta. Intreg divanul îşi dă demisia care, fiind aşteptată, se primeşte cu mare grăbire de caimacam. Ca mulţumită a lui Canta pentru slujba dusă, el este numit ministru din lăuntru. Tot pe atunci întâmplându-se să moară Mihai Cantacuzino Paşcanu, partizan al unirei, în timp ce el zăcea mort în casa lui, N. Istrati Ministrul Lucrărilor Publice, în casa lui chiar alături cu acea a mortului dădea un bal şi se înveselea cu muzică şi lăutari [134].

Tot pe acel timp trebuind a se lua în primire de către autorităţile române bisericile din Basarabia, retrocedată, caimacamul deleagă fără a consulta pe mitropolit, pe Meletie Istrati fratele lui Neculai, episcop de Huşi şi separatist ca şi fratele său,

[132] Aşa petiţiunea separatiştilor din Bârlad, 19 August 1856 idem, p. 775, adresată sultanului, spune: „Nous boyards, négociants et habitants propriétaires du district de Tutova, déclarons à V. M. que bien que quelques uns d'entre nous aient signé un papier dans lequel ils demandaient la réunion des principautés espendant ceci a été fait sans notre volonté et parce que le gouvernement précédent nous y a contrait par toute sortes de menances". Asupra amestecului starostilor, vezi Place c. Walewsky, 16 Decembrie 1856, *ibidem*, p. 976.

[133] Demisia divanului, *ibidem*, p. 975. Place c. Walewsky, 29 Decemvrie 1856, *ibidem*, p. 1008.

[134] Place c. Walewsky, 2 Martie 1857, *ibidem*, p. 1169. Necrologul lui Mihai Paşcanu, 13 Ianuarie 1857, *ibidem*, p. 1053.

cu acea însărcinare, pentru a putea înfluienţa astfel poporaţia din acele ţinuturi, spre a se rosti în potriva unirei. Mitropolitul însă după stăruinţele lui Place refuză încuviinţarea lui, şi uneltirea este nimicită [135]. Pe lângă aceste măsuri mai obşteşti luate de caimacam, organul Austriei şi al Turciei contra unirei, prigonirile individuale plouau pe capul unioniştilor. Trei tineri sunt surguniţi pentru că-şi rostise prea pe faţă gândurile lor; se violează domiciliul şi se arestează pe doi alţi tineri Holban şi Voinov care se întorceau dela o petrecere la ţară îmbrăcaţi în costum naţional; colonelul Frunză este destituit din postul de comandant al diviziei a II-a pentru că se rostise în favoarea unirei; de asemenea comandantul geandarmeriei ţinutului Tecuci, Diamandescu. Prefectul Gheorghe Roznovanu arestând din o neînţelegere pe acei ce prelucrau satul Vadurile din judeţul Neamţ în contra unirei, este destituit şi dat în judecată pentru atentat la libertatea individuală (!); perceptorul aceluiaş ţinut, Grigoriu, îndepărtat pentru împărtăşirea părerilor unioniste [136], şi aşa mai departe, acte arbitrare de prigonire contra tuturor partizanilor unirei pe care nu este cu putinţă a le înşira. Muzica militară şi bandele de lăutari sunt oprite de a mai cânta hora unirei, şi dialogul lui V. Alecsandri „Tândală şi Păcală" în care un unionist izbuteşte a aduce pe un potrivnic la ideia unirei, şi după aceea se prind a cânta acea vestită horă a unirei ce fusese pusă şi în muzică, este oprit a mai fi jucat, şi câte altele de acest fel! [137]. Iar Balş credea că va putea acoperi atare purtare, plănuind ridicarea unui monument lui Ştefan cel Mare! [138].

Austria deci şi cu Turcia, puterile acele ce aveau înrîurirea cea mai covărşitoare în principate, slujite de minune de oamenii lor, caimacamii, cărora li se promisese domnia, şi deci aveau şi un interes personal a păstra desbinarea ţărilor române, îşi pusese toată înriurirea uriaşă de care dispuneau spre a combate partida unionistă din Moldova, dela rostirea căreia era să atârne soarta unirei. Şi această partidă era combătută chiar în popor de acei interesaţi ca ţinta ei să nu se realizeze. Duşmanii unirei erau o cetate; sprijinitorii ei o grămadă întinsă, dar neorganizată şi neînarmată, în care numai câţi-va inimoşi, în fruntea lor Mihai Kogălniceanu, îşi puneu în joc toată soarta lor spre a face să triumfe măreaţa idee.

Partidul unionist era însă întărit tocmai prin lupta ce trebuia să susţină; ba ura cea adâncă în contra Austriei, a

---

[135] Place c. Walewsky, 23 Februarie 1857, *ibidem*, p. 1154.

[136] Place c. Walewsky, 29 Septemvrie 1856, *ibidem*, p. 852.

[137] Articol din *L'Etoile du Danube* 8 Ianuarie 1857, Bruxelles, *ibidem*, p. 1034—1037. *Steaua Dunărei* din Iaşi, închisă prin suprimarea libertăţei presei, apare în Bruxelles, sub acelaş titlu, în limba franceză.

[138] *Ibidem*, p. 891.

căreia ocupaţie prelungea fără motiv suferinţele poporului, împingea chiar pe mai mulţi indiferenţi, ba chiar anti-unionişti, în tabăra opusă numai spre a-şi răzbuna prin acest chip contra urgisitei Austrii [139].

Ceea ce însă mai ales încuraja pe unionişti a-şi încorda puterile şi a nu despera despre izbânda finală a ideei lor, era sprijinul cel foarte energic al Franţei, reprezentată în Orient prin doi oameni tot atât de ghibaci pe cât şi de hotărâţi: Edouard Thouvenel ambasador în Constantinopole şi Victor Place consul în Iaşi. Dar cu câte greutăţi nu aveau de luptat aceşti apărători ai unei drepte cauze, libera rostire a unui popor! Place, trebuia pe lângă combaterea uneltirilor anti-unioniste, să se siliască a re'inea pe acei ce îi favoriza, a merge prea departe în dreapta manifestare a indignărei lor. Aşa el sfătui întâi pe unionişti de a lăsa pentru un moment la o parte chestia princepelui străin, pe care ei o socoteau nedeslipită de acea a unirei, dar care mai ales înspăimânta pe Poartă [140]. Apoi el caută să modereze protestările patrioţilor contra pretenţiilor teoretice şi încălcărilor de fapt ce Turcia şi le permitea pe fiece zi mai mult asupra ţărilor române; în sfârşit consulul Francez îşi dădea toate silinţele spre a sfătui pe conducătorii mişcărei unioniste a păstra liniştea şi sângele rece, cu ori ce preţ — ceea ce însă era atât de greu faţă cu provocările guvernului — spre a nu da prilej, prin izbucnirea vre unor turburări, la măsuri de represiune contra unioniştilor celor mai în vază care, odată loviţi şi îndepărtaţi din ţară, cauza unirei ar fi fost nu mai decât compromisă [141].

Dacă Place însă lupta în Moldova pentru a ocroti ideea unirei contra celor ce vroiau să o înnăbuşe acolo de unde trebuia să-şi iee zborul, Thouvenel ducea o campanie nu mai puţin grea pentru a face cu putinţă rostirea acestei idei către puterile europene. Anume congresul de Paris dispusese prin art. 24 al tratatului, opera lui, ca sultanul să convoace imediat în fiecare din cele două provincii, un divan ad-hoc, compus astfel încât să reprezinte în modul cel mai exact interesele tuturor claselor societăţilor, care divanuri ar fi chemate a se rosti asupra dorinţelor poporaţiilor privitoare la organizarea desăvârşită a principatelor.

---

[139] Place c. Walewsky, 2 Martie 1857, *ibidem*, p. 1171: „l'argument le plus puissant sur les esprits en faveur de la réunion, c'est que cette idée doit être bonne et utile aux principautés, puisque les Autrichiens n'en veulent pas". Comp. Thowenel c. Walewsky, 1 Septembrie 1856, *ibidem*, p. 788 în care se spune că logofătul Milu devine din năcaz asupra Austriacilor, deşi protivnic unirei, partizan al ei".

[140] Thouvenel c. Walewssy, 8 Mai 1856, *ibidem*, p. 458; Place c. Walewsky, 13 Iunie 1856, *ibidem*, p. 537. Thouvenel c. Walewsky, 21 August 1856, *ibidem*, p. 777.

[141] Place c. Walewsky, 25 Fevruarie 1857, *ibidem*, p. 1160.

Nefiind deci stipulat anume că poporaţiile vor fi întrebate asupra cererei de unire între ele, Austria şi cu Turcia începură în curând a agita chestia că firmanul de convocare trebuia să circomscrie marginile în care dorinţele poporaţiilor puteau să fie rostite, ceea ce nu însemna nimic mai puţin decât înlăturarea ideei unirei din atare manifestări. Şi în această chestiune, Austria se pune în fruntea mişcărei, şi alcătuieşte împreună cu Poarta planul restrângerei firmanelor de convocare. Mai cerea Austria ca membrii divanurilor să nu fie desemnaţi prin alegeri, ci numiţi de caimacami, adecă de Turci, la care pretenţie ambasadorul francez răspunde foarte just, că dacă s'a crezut folositor a se asculta poporaţiile acestea nu ar trebui să se facă numai în aparenţă[142]. Vizirul Ali-Paşa caută atunci să ajungă acelaş scop, propunând să indice în firman punctele acele asupra cărora ar trebui să atragă luarea aminte a divanurilor, cu alte cuvinte în loc de a opri, să înlăture chestia unirei. Thouvenel demonstră marelui vizir că art. 24 al tratatului de Paris nu permitea să se indice divanurilor cele ce trebuiau să facă, dar că congresul avea de judecat cele ce vor fi făcut. Ali-Paşa stăruind asupra acestui punct, Thouvenel „îi declară prieteneşte însă categoric că firmanul se va ocupa numai cu chipul alcătuirei adunărilor cercetătoare, şi că nu l'ar primi dacă, conţinând o enumerare a reformelor de desbătut, n'ar atinge şi chestia unirei teritoriale şi administrative"[143].

In răstimpul acestor tratări, Anglia se dăduse pe faţă ca părăsind ideea unirei pe care o susţinuse în congresul de Paris, aducând astfel Turciei un sprijin cu atât mai puternic, cu cât venia dela însuşi aliata Franţei[144]. Celelalte trei puteri: Rusia, Sardinia şi Prusia susţineau din potrivă cauza unirei; Rusia din motivele arătate, adause însă prin îndărătnicirea în care o puneau stăruinţa Austriei de a nu vroi să iasă din principate[145]; Prusia din motive particulare, iar Sardinia, văzând în unirea ţărilor române un precedent fericit pentru realizarea aceleaşi dorinţi a patriei italiene[146].

Thouvenel văzând că Poarta susţine mereu ideea programului, opune îndărătniciei Porţei un argument, contra căruia era foarte greu a se întâmpina ceva, anume că reorganizarea

[142] Thouvenel c. Walewsky, 21 Iulie 1856, *ibidem*, p. 687.

[143] Thouvenel c. Walewsky, 1 Septemvrie 1856, *ibidem*, p. 789.

[144] *Ibidem*, p. 790. Thouvenel c. Walewsky, 11 Septemvrie 1856, *ibidem*, p. 810. Talleyrand c. Walewsky, 18 Sept. 1856, *ibidem*, p. 630. Comp. Lordul Lyndhurst în camera Lorzilor 27 Mai 1856, *ibidem*, p. 452. Walewsky c. Thouvenel, 7 Iunie 1856, *ibidem*, p. 525.

[145] Talleyrand c. Walewsky, 7 Sept. 1856, *ibidem*, p. 407. Alta din 14 Sept. 1856, *ibidem*, p. 419.

[146] Comp. Cavour c. Corti, 4 Sept. 1856, *ibidem*, p. 796 şi Wildenbruch c. regele Prusiei, 12 Sept. 1856, *ibidem*, p. 814.

principatelor având de ţintă reformarea Regulamentului Organic, este cu neputinţă ca să nu se ocupe şi de articolele 245 şi 246 ale acelei legiuiri care ar atinge tocmai chestia unirei, şi că pentru a opri pe divanuri de a se preocupa şi de atare chestiune, ar trebui ruptă pagina pe care acele articole se află scrise [147]. In sfârşit ministrul Franţei dă chiar a înţelege marelui vizir că o opoziţie formală din partea miniştrilor sultanului la rostirea divanurilor ad-hoc ar provoca o criză cu atât mai supărătoare, că buna lor credinţă ar fi pusă în joc, precum şi existenţa cabinetului. Faţă cu această presiune uriaşă pusă în lucrare de Franţa sprijinită de Prusia, Rusia şi Sardinia, cabinetul Porţei otomane cedează asupra puntului programului, pe care chiar Anglia aducându-şi aminte de principiile constituţionale, renunţase a-l mai sprijini, promiţând numai a înterpune mai târziu buna ei slujbă pe lângă celelalte puteri, spre a se reveni la puntul de vedere al guvernului otoman [148].

Totuşi cunoscuta îndărătnicie a guvernului turcesc găsi alt mijloc de a înlocui părăsirea programului, anume însoţirea comunicărei firmanului către puteri cu o notă care să conţină protestarea Porţei contra unirei principatelor. Ideea aceasta este comunicată întâi lui Thouvenel indirect, care se grăbeşte a declara că va refuza într'un chip absolut a primi sub orice formă ar fi, orice declaraţie scrisă sau orală care ar fi de natură a restrânge puterile legale ale divanurilor ad-hoc. Intrebând pe Fuad-Paşa asupra acelei note el îi răspunse cu destulă încurcătură că într'adevăr aşa ar fi scopul guvernului otoman. Atunci Thouvenel spuse lui Fuad-paşa cuvintele hotărâtoare, că „dacă rezervele voastre au de obiect a restrânge puterile divanurilor ad-hoc, încă voi refuza formal a discuta termenii firmanului, pentru că a-ţi reveni pe o cale piezişe pe un tărâm pe care ştiţi că intrucţiile mele mă opresc de a vă urma. Dacă însă aceste rezerve se rapoartă la chestiunea unirei principatelor şi aveţi de gând a proclama de mai înnainte că nu vroiţi a lua în băgare de seamă dorinţele poporaţiilor, după ce v'aţi legat a le consulta, nici să desbateţi cu aliaţii voştri asupra organizărei desăvârşite a principatelor, după ce punerea iscăliturei în josul tratatului de Paris vă face o lege din aceasta, dacă acest scop îl urmăriţi, nu aş fi eu acela care aş putea preţui o declaraţie de o aşa gravitate şi nu ştiu cum să vă sfătuiesc mai mult să vă gândiţi la urmările pe care nu ar lipsi de a le avea" [149]. Ţinuta energică şi hotărâtă a Franţei tăind şi acest mijloc de

---

[147] Thouvenel c. Walewsky, 15 Sept. 1856, *ibidem*, p. 822. Walewsky c. Talleyrand, 23 Sept. 1856, *ibidem*, p. 841.

[148] Thouwenel c. Walewsky, 22 Sept. 1856, *ibidem*, p. 838.

[149] Thouwenel c. Walewsky, 25 Sept. 1856, *ibidem*, p. 846. Alta din 29 Sept. 1856, *ibidem*, p. 853.

scăpare a situației la care Poarta recursese în desperare, ea caută să mai lase a pătrunde modul ei de a vedea în redacția firmanului de convocare : dar și textul lui este luat cu deamăruntul în cercetare în conferința ambasadorilor și modificat așa în cât se stârpește din el până și umbra unei idei rostite în contra unirei. Legea electorală conținută în firman, modificată deasemene după relațiile statistice aduse de ambasadorul francez, erau pe cât puteau s'o facă niște străini, în destul de conformă ca starea țării și interesele claselor sociale, pe care congresul de Paris dorise a le vedea reprezentate în divanuri.

Poarta și Austria bătute pe tărâmul formal, trebuiau să se abată acuma asupra Moldovei, spre a o constrânge de a da prin divanul ei o părere potrivnică unirei. Spre astfel de lucrare erau pregătite toate capcanele, și caimacamul Balș acuma întocmai trebuia să-și arate întreaga lui destoinicie, când tocmai se întâmplă de moare de o boală năprasnică în luna Martie 1857[150].

4. ALEGERILE LA DIVANURILE AD-HOC

Moartea lui Toderiță Balș dădea putința unei îndreptări a caracterului ocârmuirei, și partida unirei se grăbește a cere dela miniștrii trebilor străine ale puterilor garantate numirea unei căimăcămii de trei persoane conform prescrierilor regulamentului organic, legea sub care tot încă se aflau principatele dunărene, sperând că prin atare formă de guvern influiențele individuale ar fi neutralizate unele prin altele"[151]. Pe când însă unioniștii se gândeau la acest mijloc de a-și asigura rostirea dorințelor, candidații la caimăcămia individuală răsăreau din toate părțile. Nu mai puțin de 15 încep a face să joace tratele bancherilor evrei către Constantinopole și dau tot odată asalt și la consulul francez, făgăduindu-i cu toții cea mai strictă neutralitate. Intre acești candidați aflăm și pe Neculai Vogoride, Grec din Constantinopole, bărbatul ficei logofătului Costache Conache, care dă și el o garanție scrisă consulului francez, că se „leagă în chipul cel mai formal a nu face nimic care să poate împiedica fie în alegeri, fie în divan, libera rostire a dorinței poporației"[152]. Consulul francez are buna credință a lua la serios atare făgăduință și recomandă lui Thouvenel tocmai pe Vogoride ca pe persoana cea mai vrednică de a fi învestită cu puterea. Ambasadorul mai prevăzător nu face întrebuințare de recomandarea lui Place, și se mărginește a nu combate candidatura lui

[150] *Ibidem*, p. 1164.

[151] Unioniștii din Moldova c. miniștrii af. str., 1 Martie 1857, *ibidem*, IV p. 7.

[152] Reversul lui Vogoride de 2 Martie 1857, *ibidem*, p. 8. Comp. Place c. Walewsky, 4 Martie 1857, *ibidem*, p. 11.

Vogoride[153]. Dacă însă Vogaride nu fusese sprijinit de Francezi, se aflară alte puteri care să-l îmbrăţişeze : anume Turcia îl considera ca omul ei, întrucât era fiul lui Stefanache Vogoride, fost bei de Samos, şi apoi avea titlul de paşă turcesc, fiind nu de mult înaintat la rangul de Rutlei-Ulea; apoi ea avea o garanţie pentru purtarea lui, în faptul că părintele lui reşedea în Constantinopole. Austria, căreia Vogoride de sigur că-i promisese a fi contra unirei, în acelaş timp pe când dădea lui Place înscrisul că va fi nepărtinitor, încă cere cu stăruinţă numirea lui de caimacam[154]. Astfel instituirea lui Vogoride în acel post atât de însemnat pentru destinele Moldovei, din acele timpuri fu datorită puterilor potrivnice unirei. Dacă agenţii Franţei se arătase cam indiferenţi faţă cu numirea noului caimacam, lucru de care în curând trebuiau să se căiască, nu fu tot astfel cu ţara asupra căruia trebuia să domniască şi care simţi mai de înainte că era să aibe în el un duşman încă mai neîmpăcat şi mai primejdios de cum fusese răposatul Toderiţă Balş. De aceea şi „numirea lui Vogoride la căimăcămie pricinui o obştească înmărmurire" [155].

Curând după instalarea noului caimacam, Poarta trimite în Muntenia pe cât şi în Moldova firmanul pentru convocarea divanurilor ad-hoc, şi comisarii puterilor europene se adună în Bucureşti. De şi primirea celui francez este mai entusiastă, unioniştii Munteni au înţelepciunea de a nu arăta pe faţă simţimintele lor de antipatie nici către reprezentanţii puterilor potrivnice unirei. Din partea acestora se accentuează însă în destul de văzut pornirea sufletească de care erau mişcaţi, şi mai ales acel al Austriei care răspunde deputaţiei ce vine să-l salute, că nu poate să intre în relaţii cu indivizi, nici cu partizi, ci numai cu reprezentarea legală a ţărei, divanurile ad-hoc[156].

Lui Vogoride îi venea deci un sprijin care lipsise lui Balş, anume prezenţa comisarilor puterilor duşmane unirei, în ţările unde trebuia să iee fiinţă, care comisari erau pe deoparte să combată stăruinţele ce erau să fie făcute de acei ai puterilor favo-

153 Thouwenel c. Walewsky, 9 Martie 1857 şi alta din 12 Martie, *ibidem*, IV, p. 24 şi 37.

154 Ştefan Vogoride c. căimăcamul Neculai Vogoride, 6 Mai 1857, *ibidem*, p. 515. Comp. Fotiades capuchehaia al Moldovei c. Căimăcamul 16 Mai, *ibidem*, p. 593. Asupra rangului său de paşă turcesc, vezi Doleanţa unioniştilor mol doveni c. comisia din Bucureşti, 30 Martie, *ibidem*, p. 166.

155 Corespondenţa către *L'Etoile du Danube* 9 Martie 1857, Iaşi, *ibidem*. p. 27 : „La nomination de M. Vogoridès a causé une stupéfaction générale". Telegrama pentru numirea lui Vogoride este din 7 Martie, p. 14.

156 Discursurile deputăţiei unioniştilor către reprezentantul Austriei şi răspunsul comisarului Liehman de Palmrode, *ibidem*, IV, p. 69. Către ceilalţi, vezi p. 57, 58, 59, 73, şi 145. Al Rusiei Basely vine mai târziu, după deplina evacuare a principatelor de Austriaci, p. 264. Comp. corespondenţa c. *L'Etoile du Danube* 2 Aprilie 1857, p. 337.

rabile ei, pe de alta să încurajeze pe căimăcamul Moldovei în toate nelegiuirile cu care era să copleşească pe unionişti.

Vogoride începe prin a retracta făgăduinţa cea prea obştească pe care o dăduse consulului francez în momentul când îi cerea sprijinul pentru căimăcămie, înlocuind-o cu una condiţională, anume că va sprijini *cu cumpătare* unirea, dacă va dobândi siguranţa ca această combinaţie va triumfa în congres, după ce va fi fost votată de divanuri. Vrea să zică făgăduia sprijinul său, şi această încă cumpătat, sub o condiţie a cărei împlinire atârna tocmai în mare parte de sprijinul ce era să-l dee, cere vicios, îndatorire sofistică care nu-l lega absolut la nimic [157]. Nu e vorbă Vogoride la început dă un ofis către sfatul administrativ, prin care îi ordonă a se păzi din partea autorităţilor locale cea mai strictă nepărtinire în operaţiile electorale [158], şi el pare în curs de 8 zile, până la sosirea cumnatului său, capuchehaia Fotiade, a se menţinea pe o cale neutrală. De îndată însă ce acest agent al Porţei, învesmântată în haina înşelătoare de reprezentat al intereselor Moldovei, soseşte în Iaşi, purtarea lui Vogoride se arată aceia ce trebuia să fie. Fotiade aducea anume lui Vogoride instrucţiile secrete, prin care i se cerea ceea ce el însuşi doria, întrucât îi deschidea, ca şi lui Balş, perspectivă la domnie, a fi în contra unirei şi a mănţinea neschimbat ministerul lui Balş, intrucţii pe care chiar Fotiade nu se sfieşte a le mărturisi consulului francez [159]. Atâta numai că se face o permutare în vechiul cabinet : anume Neculai Cantacuzino trece dela interne la justiţie iar Costin Catargiu dela justiţie la interne. Schimbarea se făcuse pentru a asigura mai bine izbânda guvernului. La o întrunire ţinută la Catargiu, la care asistă Fotiade, Goedel consulul austriac, N. Istrati vestitul teoretician al separatismului şi Neculai Cantacuzino, acesta declară că nu ar putea lua îndatorirea de a face ca alegerile să fie contra unirei. Catargiu atunci ie asupra lui a răspunde de toate, legătură în urma căruia i se încredinţă ministerului internelor [160].

Văzând atare urmare din partea caimacamului, partidul unionist se pregăteşte de luptă. Mihai Kogălniceanu propune în comitetul central al unirei a se face, prin o deputaţie compusă din Ştefan Catargiu, Costache Rolla, Petrache Mavrogheni, Dimitrie Rallet şi el însuşi face întrebarea caimacamului, dacă are de gând : 1) a permite libertatea presei de care se bucură Muntenia ; 2) a depărta pe miniştrii care întrebuinţează autoritatea lor în chip, nelegiuit spre a nu lăsa cetăţenilor dreptu

[157] Place c. Walewsky, 14 Martie 1857, p. 48 : „s'il obtenait la certitude que cette combinaison triomphera dans le congrès après qu'elle aura été votée par les divans".

[158] Ofis din 24 Martie, *ibidem*, IV, p. 114.

[159] Place c. Thouwenel, 25 Martie, p. 131.

[160] *Ibidem*, p. 132.

liberei rostiri a dorinţelor lor; 3) a se învoi partidului unionist ţinerea de adunări, spre a discuta chestia unirei, însuşirile candidaţilor şi altele asemene. In caz când caimacamul ar da un răspuns negativ cererei deputăţiei ea să ceară deslegarea dela comisarii puterilor străine[161]. Lucrul se şi întâmplă. Caimacamul respingând cererile deputăţiei, ea se jeluieşte la comisia din Bucureşti, cea întâi tânguire ajunsă în mâinile reprezentanţilor puterilor europene din partea unioniştilor Moldovei[162]. Şi cu toate aceste, ce puţine şi neînsemnate sunt ingerinţele de care se plâng unioniştii acuma, când abia răsăriau zorile căimăcămiei

Nicolae Vogoride
Caimacam al Moldovei în 1857—1858. — Colecţia Academiei Române.

lui Vogoride, şi cât mai ascuţite trebuiau să fie prigonirile pe care născocitorul gând al celor interesaţi era să le apese tot mai greu asupra capetelor partizanilor unirei. !

Piedica cea mai grea ce se opunea tendinţilor unioniste era suprimarea libertăţei presei, efectuată cum se ştie prin firman turcesc pe timpul căimăcămiei lui Balş. Suprimarea fusese ordonată pe motivul că Regulamentul Organic ar prevedea

---

[161] Jurnalul comitetului central al unirei din Iaşi, 29 Martie, *ibidem*, IV, p. 159.

[162] Doleanţa citată în nota 4, p. 167 168.

cenzura. In asemene împrejurări favorabile ţintelor lor, Turcii îşi aminteau de dispoziţiile regulamentare; ei le uitau însă când trebuia să le jignească interesele; aşa în numirea căimăcamului unic în loc de trei şi în liberarea lui de dispoziţiile mărginitoare ale autorităţei sale. Unioniştii cer însă, în marginile celei mai stricte legalităţi, să apară foile lor conform Regulamentului, sub privigherea cenzurei. Cu toate aceste cererea lor e refuzată, pe când guvernul scotea organul său, *Gazeta de Moldova* care nu lipsia de a combate unirea în toate modurile. Nu numai atâta, se învoieşte chiar eşirea unei gazete ovreeşti, care fiind inspirată de Austria, era şi ea protivnică unirei. Mai caracteristică este împrejurarea că guvernul refuză a da asupra cererei privitoare la gazetă un răspuns scris, de oarece era peste putinţă de a-l motiva pe vre-o dispoziţie legală [163].

Vogoride începe însă curând, prin mijlocul lui Catargiu, a îndruma uneltirile pozitive în contra ideei unirei. Aşa mai ntâi el răspândeşte un program falş, atribuit unioniştilor munteni, în care se spunea că unirea ar trebui să aibă de rezultat împărţirea pământurilor şi introducerea Catolicismului, două ştiri care, cu toată absurditatea lor, pentru a îndepărta de unire cugetele mai simple. Se mai răspândeşte ştirea că s'ar cere cunoştiinţa exactă a numărului fălcilor fie cărei proprietăţi, spre a fi impusă cu 6 lei de falce, ştiri menite a face pe proprietari a-şi aşcunde întinderea proprietăţilor lor, spre a se micşora numărul alegătorilor [164]. Lipsa absolută de orice organ de publicitate făcea însă cu neputinţă combaterea uneltirilor de acest feliu [165]. Lipsind unioniştilor presa, ei căutau să o suplinească prin litografisirea programelor lor şi prin întruniri în care să desbată din viu graiu chestiile privitoare la ideia ce-i însufleţia. Catargiu ie însă măsuri şi în contra acestor mijloace de propagandă. După o circulară a lui către ispravnici, în care le recomandă păzirea liniştei şi a siguranţei publice, le lămureşte mai limpede această îndatorire în sensul de a desfiinţa comitetele unioniste, programele şi proclamaţiile lor. Este curios de cunoscut modul de argumentare al guvernului care lua atari măsuri, după cum spunea el, tocmai pentru a asigura viitoarelor alegeri o completă nepărtinire, de oarece, prin înlăturarea unor asemenea mijloace de acţiune, s'ar „feri alegerile de orice înrâurire sau uneltire care într'un duh exclusiv de partidă sunt de fire a aduce rătăcire şi a ameninţa sinceritatea alegerilor" [166]. Vra să zică, după teoria constituţională a acelui timp discuţia

---

163 Place c. Walewsky, 31 Martie, *ibidem*, IV, p. 181—183.
164 Scrisoarea din Bârlad c. comitetul central al unirei, 3 Aprilie, p. 217.
165 *Ibidem*, p. 182.
166 Incunoştiinţarea departamentului de interne, 3 Aprilie 1857, *ibidem*, IV, p. 216. Circulara lui Costin Catargiu 2 Aprilie p. 202.

teoretică, convingerea pe calea ideilor, se numia şi ea uneltire electorală. Ne vom încredința în curând că în asemene argumentare nu zăcea naivitatea, ci numai rea credință, cea ce se putea vedea chiar din faptul că gazeta guvernului şi aceea evreească nu se rețineau de loc de a publica articole în contra unirei, prin urmare căutau „într'un duh exclusiv de partid să aducă în rătăicre şi să amenințe sinceritatea alegerilor". Dar guvernul arată în curând cum înțelegea el să aplice nepărtinirea. El dăduse ordine prefecților nu numai de a împrăştia, dar chiar de a aresta pe acei ce ar face propagandă pentru unire; prefecții însă temându-se a proceda cu atâta violență, cer ca să li se dea exemplul din capitală. Catargiu care nu dădea îndărăpt înaintea nici unei nelegiuiri, începe campania prin arestarea a doi cetățeni, Cuparencu boier de clasa II-a şi Turculeț profesor, care întruneau la ei pe mai mulți partizani ai unirei spre a se consfătui. Ei fură insultați de Catargiu, care îi numi „tâlhari de unionişti", amenințându-i cu bătaia, spre a face să le „treacă gustul de unire". După acea fură aruncați în temniță, de unde fură liberați numai sub declarația scrisă că nu vor mai stărui pentru răspândirea unirei. Consulii Franței, Rusiei şi a Prusiei cer explicări lui Vogoride asupra acestei arestări, care le răspunde că acele persoane ar fi fost surprinse prin crâşme umblând după iscălituri în scopuri revoluționare şi socialiste. Consulii cerând să vadă hârtiile încriminate pe care Vogoride nu avea de unde să le deie, el le răspunde la sfârşit că să-şi facă cererea în scris, pentru a avea plăcerea a le răspunde, că principatul fiind autonom, guvernul nu ar avea de dat seamă consulilor străini despre măsurile de ocârmuire lăuntrice[167], cu toate că acelaş guvern autonom hotăria împreună cu delegatul Porței şi cu consulul austriac permutarea miniştrilor[168]. Apoi să se observe şi împrejurarea că pe când Vogoride se fereşte de a formula în scris refuzul de a învoi apariția ziarelor sub cenzură, consulilor străini refuză de a le da desluşiri orale şi alege calea scrisului spre a le răspunde[169]. Pentru ce? Pentru că în cazul întâiu nu putea invoca nici un drept în favoarea lui, pe când în al doile se putea întemeia pe pretinsa autonomie. Meşteri diplomați ai Apusului erau jucați ca nişte copii de perfidia orientală.

Arestarea lui Cuparencu şi Turculeț provoacă însă în Iaşi o indignare nemai pomenită, şi era aproape să aducă o miş-

[167] P. Balş c. Place, 21 Aprilie, *ibidem*, IV, p. 233: „le soussigné a été chargé de porter à votre connaissance les regrets de Son Excellence de ne pouvoir obtempérer a votre demande, attendu qu'elle concerne des Moldaves et se rattache à une affaire qui est du domaine de l'administration intérieure".

[168] Place c. Walewsky, 3 Aprilie, p. 222 şi protestarea lui Cuparencu şi Turculeț c. puterile garante, p. 248.

[169] Protestarea unioniştilor din Iaşi, 6 Aprilie, p. 150.

care turburătoare, dacă consulul francez nu ar fi izbutit să liniştească spiritele. Se face totuşi o protestare foarte energică către consulii din Iaşi, cu rugămintea de a o transmite comisiei din Bucureşti, în care între altele se spune că : „pe cât timp va fi tolerat un asemenea regim, garanţia cerută de congres pentru libera rostire a dorinţelor noastre nu ar fi de cât o vorbă zadarnică. Cum s'ar putea într'adevăr împăca cu atare violare a libertăţilor individuale, libertatea părerilor, consacrată chiar de firmanul de convocare. Cum s'ar putea înţelege alegătorii asupra părerilor lor şi asupra candidaţilor de numit, când ei se văd expuşi ocărilor şi ameninţaţi cu închisoarea?". Exemplul arestărei lui Turculeţ şi Cuparencu în Iaşi încurajează pe agenţii guvernului din provincii. Aşa în Bârlad, neguţătorul Dobrovici este ameninţat iar profesorul Popescu destituit, şatrarul Teodor Albu închis şi maltratat pentru că răspândiau idei unioniste [170]. In Focşani se vesteşte prin baterea dobei circulara departamentului, şi se opreşte „într'atâta ori-ce adunare, şi cea mai nevinovată, încât nici doi oameni nu se mai pot întruni la un loc; iar pe de altă parte emisarii d-lui dregător umblă, răsbat pretutindene şi făţiş propovăduesc, ponegrind pe unionişti că n'ar fi mai puţin revoluţionari de cât acei din 1848, şi că să nu fie ascultaţi, îngrozind pe oameni cu persecuţii, pedepse şi cu ocară" [171]. Pentru a încuraja şi mai mult pe prefectul de Putna în atare sălbătecii, Costin Catargiu îi scrie că „nu poate fi permis nimănui să se rostească liber decât la epoca şi în mijlocul divanului ad-hoc; deaceea s'a dat ordine formale pentru menţinerea ordinei legale, şi a prefecţilor este datoria de a opri pe toţi acei ce ar lucra în chip potrivnic". Şi pentru a-l ademeni şi pe partea interesului de a se devota trup şi suflet pentru sprijinirea guvernului, Costin Catargiu nu uită să-i spună că : „îndată ce a primit scrisoarea lui, a vorbit excelenţei sale Căimăcamului, în favoarea fiului său Mitică, şi am primit făgăduinţa că cu prilejul sărbătorilor va fi înaintat la gradul de ofiţer. Gândesc numai că este neapărat să-i scrii, îndemnându-l a urma şcoala cadeţilor, căci sunt încredinţat că nu face nimic şi nu mai bate uliţele. Cu toate aceste D-tale nu ţi se poate refuza" [172]. In Roman poliţaiul ameninţă pe unionişti cu soarta lui Turculeţ şi Cuparencu, şi că „de vor pomeni măcar cuvântul de unire au să se ducă acolo unde nu vor mai vedea soarele cu ochii" [173]. In Tecuci lupta pentru unire este purtată însă cu mare energie. După ce în o numeroasă adunare, ţinută pe apucatele, se

[170] Adresa comitetului din Bârlad către acel Central, 8 Aprilie, *ibidem*, IV, p. 271.

[171] Adresa comitetului din Focşani c. acel central, 9 Aprilie, p. 282.

[172] Min. de interne c. Iordache Pruncu prefect de Putna, 13 Aprilie, *ibidem*, IV, p. 322.

[173] Două corespondenţi din Roman din 6 şi 9 Aprilie, p. 255 şi 286.

declară aderarea la programul din Iaşi, se numesc comisii însărcinate cu răspândirea ideei unirei, în cât prefectul luat pe dinainte, nu îndrăzneşte a se opune, cu toată circulara guvernului. După primul moment de şovăire, îşi reie însă cumpătul şi prigonirile încep a ploua pe capul unioniştilor. Una din jertfele cele mai de seamă a lor fu Rossetti-Teţcanu care este călcat în casa lui, la 2 Aprilie pe la 10 ore, de comandantul însoţit de 30 de jandarmi, de care spăimântat scapă cu fuga la satul Căbeştii, şi de acolo închiriind o trăsură, vine în Iaşi la caimacamul, spre a se jelui contra barbariei suferite. Această violare a domiciliului lui Teţcanu avea de scop a lua cu sila un exemplar al programului partidului unirei pe care refuza a-l da privighitorului care i-l ceruse, precum şi de a înspăimânta pe ceilalţi unionişti prin lovirea unuia din căpeteniile lor [174]. Altă jertfă din Tecuci este protoiereul Dimitriu, dat afară din funcţia lui, pe motivul cu două înţelesuri, că „nu ar urma a sta în linia conservatoare pentru a se înlătura cu totul înrâuririlor din partea guvernului, pe când cucernicia sa ar vorbi fără respect şi cu mare slobozenie, urmare care ar trage după sine împărecheri" [175]. Cum putea fi învinuită aceiaş persoană pe de o parte de a exercita o înrâurire înelegală din partea guvernului şi pe de alta de a vorbi fără respect, ceeace nu se putea înţelege decât *în contra guvernului, în favoarea* căruia economul Dimitriu era învinuit că lucrează. In Dorohoi spătarul Anastasiu este îndepărtat din postul de primar al oraşului, pe motivul că ar fi străin, Grec, imputare nejustificată, întrucât era născut în ţară şi boierit, deci chiar dacă ar fi fost străin era împământenit [176]. In Vaslui guvernul anulează de şase ori alegerea de subprefect a unionistului Iacob Racoviţă, din partea locuitorilor, care nu se lăsau necontenit a-l alege din nou. Velisarie, membru al tribunalului din Vaslui, este dat afară, pentru că împărtăşia păreri unioniste. Constantin Sturza este răspins dela legalizarea unui act de delimitare a moşiei sale, pentru a nu putea constata în chip legal întinderea proprietăţei şi a nu fi înscris în listele electorale. In Bacău Vasile Popovici este arestat. In Bârlad poporul adunat la grădină cere ca muzica să-i cânte hora unirei. Poliţia împiedecă; însă este silit de ameninţări a se retrage, şi muzica pusă să cânte, întovărăşeşte pe public la o procesiune prin tot oraşul. Prefectul turbat de mânie, arată prin o telegramă ministrului scandalul întâmplat, învinuind pe starostele francez, Cayolle, că ar fi îndemnat pe popor la rezistenţă şi a face bucăţi pe autoritatea

[174] Adresa comitetului din Tecuci c. acel central, 10 Aprilie, p. 295. Alta din 15 Aprilie, p. 338. Jăluirea lui Rosseti-Teţcanu c. Căimăcamul 6 Aprilie, p. 355.

[175] Decretul de destituire a protoiereului de Tecuciu, 11 Aprilie, *ibidem*, IV, p. 397.

[176] Petiţia locuitorilor din Dorohoiu c. caimacamul, 29 Aprilie, p. 454.

ce s'ar împotrivi. Totuşi când ministrul cere dela poliţia din Bârlad o confirmare scrisă a denunţărei contra agentului francez, poliţaiul începe a îngâima, că nu ar fi auzit el singur vorbele starostelui; că i s'ar fi spus de marturi a căror nume l'ar fi uitat, toate aceste arătând evident că toată pâra nu era decât o iscodire [177].

Iată cum înţelegea deci căimăcamul Vogoride să pună în lucrare firmanul de convocare a divanului ad-hoc, care-i prescria a păzi în operaţiile electorale cea mai strictă nepărtinire. Nici unioniştii însă nu se lăsau. La fiecare lovitură, răspundea câte un strigăt de indignare, fără ca cu toate acestea să facă pe placul ocârmuirei, de a recurge la mijloace de fapt, care ar fi îndreptăţit o intervenţie armată. Prigonirile aveau şi aicea efectul lor cunoscut de a lăţi ideia ce tindeau să înnăbuşe. Aşa protopopul din Bacău scrie lui Neculai Hermeziu, că în ţinutul său toată lumea e pentru unire. In Piatra, afară de 7—8 antiunionişti cunoscuţi, nici unul nu s'ar mai afla în întregul ţinut [178]; de asemenea în Tecuci, Focşani, Botoşani, Dorohoi şi în deobşte în toate judeţele, fără a vorbi de Iaşi cuibul şi focolarul ideei regenerătoare. De aceea se şi observă faptul însemnător că în toată ţara nu se afla un singur comitet anti-unionist, ci numai guvernul şi agenţii săi, instrumente ale Turciei şi Austriei, reprezentau ideea separatistă [179]. Ce dovadă mai bună se poate cere pentru împrejurarea dacă Moldova vroia sau nu unirea ei cu Muntenia? Dar Costin Catargiu stăruia să-şi ţină jurământul făcut, când luase asupra-şi ministerul internelor, anume ca să i se tae mustaţa dacă un singur partizan al unirei ar pătrunde în divanul ad-hoc.

Agenţii Franţei, atât consulul Place dela Iaşi, cât şi baronul de Talleyrand dela comisia din Bucureşti, precum şi ambasadorul din Constantinopole Thouvenel, înţelegând că, dacă ar tolera sistemul de întimidare urmat de guvernul lui Vogoride, cauza unirei ar fi nu numai compromisă ci chiar desăvârşit pierdută, îşi dădea toate silinţele pentru a pune în o lumină cât se poate mai vie uneltirile căimăcamului, spre a sili astfel pe Turcia a reveni la respectul stipulaţiilor tratatului de Paris. Toată acţiunea trebuia concentrată la Constantinopole de oarece numai de aicea s'ar fi putut pune un capăt prea înfocatei râvne a lui Vogoride. In o întrevedere cu Reschid paşa, Thouvenel

---

177 Protestarea lui Const. Sturza din Vaslui; *ibidem*, IV, p. 387. Depeşa lui Vasile Popovici către logofătul Ştefan Catargiu 10 Aprilie, p. 298. Chestiunea cu Cayolle în actele dela p. 371, 386 şi 416.

178 Protopopul de Bacău c. episcopul Romanului, p. 268, adresa comitetului din Piatra c. cel central, 8 Aprilie 1857, p. 270.

179 Place c. Walewsky, 5 Aprilie, p. 246: „D'un côtè les comités unionistes c'est à dire le pays, de l'autre le gouvernement ou pour mieux dire l'Autriche et la Turquie".

arată marelui vizir dovezi inviderate că ministerul cu care lucra Vogoride, îi fusese impus de agenţii Porţei, şi anume de Fotiade. Vizirul pentru a nu avea aerul că atare impunere ar fi pornit dela el, ceace l-ar fi compromis faţă de ambasadorul francez, către care totdeauna făcuse paradă de a lui nepărtinire, trimite caimăcanului o scrisoare în care îi spune că fără temeiu s'ar fi răspândit vestea că ministerul d-lui Catargiu ar fi sprijinit de Poartă, că „informaţiile ce i se trimise prin Fotiade, purtătorul firmanului de învestitură, se mărginea a-l sfătui de a întrebuinţa dintre boieri, pe acei a căror pricepere şi simţ de dreptate ar fi încercate" [180].

Vizirul avea deci aerul de a nu fi amestecat în ingerinţele ocârmuirei moldoveneşti şi el revocà chiar oficial ordinile date în secret, şi pe care însuşi Fotiade le destăinuise ambasadorului francez într'un moment de naivă sinceritate [181].

Şi cu toate acestea marele vizir al Porţei otomane căuta numai să-şi mântuie onoarea, căci ordinele fusese date şi anume chiar dela Poartă lui Vogoride de a lucra în toate chipurile spre a împiedeca manifestarea ideei unioniste. Câteva scrisori confidenţiale scrise de mai multe personaje politice din Imperiul Otoman, rudenii de ale căimăcamului Moldovei care scrisori prin o fericită înprejurare încăpură în mâinile lui Dimitrie Rallet înfocatul unionist, şi fură comunicate ambasadorului francez şi date publicităţei, dovedesc până la cea de pe urmă evidenţă că purtarea lui Vogoride, de şi ea însăşi interesată, era numai punerea în lucrare a ordinilor secrete transmise caimacamului şi din a căror credincioase îndepliniri trebuia să lucească pentru ei speranţa tronului Moldovei. In una din ele, cea mai veche în dată, Alexandru Vogoride, secretarul ambasadei otomane din Londra şi fratele căimăcamului spune acestuia : „cumnatul nostru, ambasadorul (Musurus paşa), a văzut pe lordul Palmerston care este cu totul potrivnic unirei, considerând-o răsturnătoare a drepturilor şi supremaţiei suveranului nostru, şi prin urmare instrucţii de acest fel au fost trimise lui Sir Henric Bulver comisarul Marei-Britanii în principate. Este de mare nevoie ca să întrebuinţezi la timp toate silinţele d-tale pentru ca Moldovenii să nu rostească dorinţi pentru unire şi astfel să te faci vrednic de buna voinţă a sublimei Porţi şi de sprijinul Angliei şi Austriei, întrucât toate trei aceste state sunt hotărâte a împiedeca din toate puterile lor unirea. Nu trebuie să te pui în grije de ceeace vor sau ameninţă să facă Francezii, a căror ziare te numesc Grec. Din potrivă trebuie lucrat cu dibăcie şi fineţe, având faţă cu Moldovenii o purtare gene-

[180] Thouvenel c. Walewsky, 6 Aprilie, *ibidem*, IV, p. 256. Scrisoarea vizirului c. caimacam, 6 Aprlie, p. 260.

[181] Mai sus, nota 91

roasă, faţă cu boierii o atitudine politicoasă, arătându-te tot odată ca un potrivnic hotărât al unirei. Trebue să spui că întrucât unirea ruinează drepturile Moldovei, nu poţi consimţi ca în timpul căimăcămiei d-tale ele să fie pierdute şi nimicite în favoarea Valahiei. Un astfel de limbagiu va părea de sigur plăcut ori cărui patriot moldovean" [182].

In o altă scrisoare fratele caimacamului îl sfătueşte „ a se conforma sfaturilor şi dorinţelor consulului austriac şi a întrebuinţa cu plăcere şi fără nici o întâmpinare toate persoanele ce ţi le-ar propune, fără a te pune în grije dacă acele recomandate sunt stricate sau au nume rău; căci ce-ţi pasă dacă oamenii pe care consulul austriac ţi-i recomandă sunt morali sau înrăutăţiţi? Singurul lucru pe care tu trebuie să-l cercetezi este dacă acei oameni sunt sinceri şi cu adevărat protivnici unirei, întru cât nu este vorba astăzi de consideraţii filosofice de moralitate ci numai de interesele stăpânului nostru. Este neapărat ca divanurile Moldovei să se rostească contra unirei, căci atunci greutăţile celor trei puteri faţă cu Franţa şi cu Rusia vor fi mai mici şi ele îţi vor datori recunoştinţă ca la unul ce mai ales vei fi contribuit a se ajunge la acest rezultat" [183]. In o altă scrisoare secretă a lui Fotiade, acesta îi spune între altele, că „din *ordin superior* adaugă că trebuie să se ferească de cât se poate de cuvinte violente cu ori cine ar fi dintre consuli, cu atât mai mult că cuvintele nu pot decât să ne strice, pe când faptele fără vuet ne sunt foarte trebuitoare" [184]. O altă scrisoare a lui Ştefan Vogoride, tatăl caimacamului, este încă şi mai lămurită. El îi spune că „*Sublima Poartă cere* ca să fii tare şi neclintit şi să urmezi o linie care să tindă totdeauna a dovedi că eşti *funcţionarul* puternicului imperiu al Turciei, observând totuşi cuviinţele. D-ta *trebuie să-i aperi interesele, până în momentul când Sublima Poartă va putea să se declare pe faţă contra unirei*" [185]. Şi dovada cea mai inviderată, că Rachid-paşa înşeală numai pe ambasadorul francez, când scriea înnaintea şi oarecum sub controlul

[182] Scrisoarea din 14 Aprilie, Londra *ibidem*, IV, p. 328. Că toate aceste scrisori erau adevărate se vede de pe nota secretarului de stat, înserată în *Gazeta de Moldova* din 21 August, *ibidem*, V, p. 486: „Plusieurs journaux viennent de publier quelques lettres *qui ont été volées* au prince caimacam Conaki-Vogoridès—et non pas égarées comme les receleurs l'ont fait dire pas les journaux". Urmează după aceea învinuirea că reproducerea lor ar fi fost alterată. Faţă cu toate împrejurările, rezultă învidẹrat că ele nu fusese schimbate, ci reproduceau exactul adevăr.

[183] Din 15 Aprilie, Londra, *ibidem*, IV, p. 343.

[184] Din Aprilie, Constantinopole, p. 369.

[185] Din 6 Mai, *ibidem*, IV, p. 513. Şi prin cuvinte aproape identice învaţă în acelaş timp ambasadorul austriac din Constantinopole, baronul de Prokesc-Osten pe Vogoride, când îi spunea în scrisoarea lui secretă din 18 Aprilie p. 359): „c'est précisément dans la cas ou l'action de la Porte se trouve arrêtés ou contrariée, que commence celle de ses organes, à la sagacité et au dévouement desquels elle a confié ses intérêts".

lui scrisoarea prin care părea că se desinteresează de modul alcătuirei guvernului căimăcamului, stă în o altă scrisoare de mai târziu a lui Fotiade, în care acesta arată lui Vogoride că noutatea plăcută a apropiatelor alegeri şi făgăduinţa voatră, de şi nu cu totul sigură, asupra dobândirei majorităţei, a bucurat mult pe marele vizir, care îndată ce rezultatul va vi ajuns, îşi va face plăcerea, după cum m'au asigurat, de a dovedi Excelenţei Voastre, îndată după izbîndă, prin dovezi strălucite mulţumirea sublimei Porţi în privirea voastră. In puţine cuvinte iată spiritul politicei Sublimei Porţi; ea cere ca Exelenţa Voastră să lucreze cu energie contra unirei, dar să o facă fără vuet şi *mai ales fără a destăinui că ar primi instrucţii de la Poartă*". Şi cu toate aceste în momentul ce agentul Porţei punea în videre căimăcamului să ascundă că instrucţiile de e lucra contra unirei îi veneau din Constantinopole, marele vizir protesta ambasadorului, *cu lacrimile în ochi*, că ar condamna excesele, lui Vogoride[186]. Iată cum se face politică şi această *mutatio mutandis*, în toate timpurile.

Destăinuirea acestei corespondenţe aduse după ea demisia lui Costin Catargiu din postul de ministru de interne şi înlocuirea lui cu Vasile Ghica[187], dar această schimbare se referà numai la persoane, nu la sistem care rămase şi mai înainte tot cel de până atunci. In demisia aceasta a unui sprijin încercat a jucat un rol însămnat femeia lui Vogoride, fica lui Costache Conache. Principesa care nu putea suferi pe calăul ţărei ei, ceruse în repeţite rânduri de la soţul ei indepărtarea lui din minister. Văzând că-i se refuză statornic cererea, ea se retrase la ţară. Tocmai pe atunci, sosirea în Iaşi a comisarilor din Bucureşti cerea ca domniţa să fie şi ea în Iaşi, spre a face onorurile comisarilor puterilor. Ea puse atunci ca condiţie neapărată îndepărtarea lui Catargiu.

Principele Moruzi care conducea tratările între Vogoride şi domniţa, arată lui Place că ar fi determinat pe căimăcamul a se dăspărţi de iubita sa unealtă, ameninţându-l cu altă despărţenie mai gravă, acea din partea soţiei lui, care era să-l lase iarăşi pe paiele de pe care se înălţase acolo unde era[188].

---

[186] Scrisoarea lui Fotiade este din 20 Mai, p. 620. In 28 Mai la întrevederea marelui vizir cu Thouvenel, ambasadorul francez spune că: „Reschid pacha m'a juré les larmes aux yeux qu'il condamnait les excès de Vogoride"'! Comp. Talleyrand c. Walewsky, 12 Iunie p. 800: Ce que je tiens à faire ressortir, c'est que Fotiade écrivait ces lettres édifiantes au moment où Reschid protestait les larmes aux yeux à M. Thouvenel de son impartialité et de son abstention de l'envoi d'ordres ou d'avis secrets au caimacam".

[187] Asupra demisionărei lui Catargiu, vezi *ibidem*, IV, actele dela p. 450, 472, 478, 505 şi 543.

[188] Place c. Walewsky, 2 Mai, p. 478.

dar unioniştii nu câştigaseră nimic prin înlocuirea lui Catargiu cu Vasile Ghica.

Cu toate că cei mai multi dintre comisari venise la Iaşi, spre a se convinge despre cele denunţate fără încetare de plângerile unioniştilor, urmaşul lui Catargiu nu se teme de loc a pune în lucrare acelaş sistem de intimidare şi de prigonire a partizanilor unirei. Aşa un profesor din Fălticeni, Verdeanu, este insultat de ispravnic pentru că subsemnase în adresa de felicitare către reprezentantul Franţei, şi tânguindu-se numitul profesor la ministru, este destituit. Divanul de apel este curăţit de acei membri care aveau păreri favorabile unirei, precum: Neculai Burchi, Ştefan Silion, Ştefan Grigoriu, de asemeni este destituit Teodor Gheorghiu, asesor al tribunalului din Roman, protoiereul de acolo Matcaş, Homiceanu profesor din Piatra, acest din urmă după suplica mai multor antiunionişti provocaţi de prefect şi care arată că Homiceanu nu-şi făcea datoria. Calian profesor din Huşi este iarăşi destituit şi i se promite reintegrarea numai dacă Meletie Istrati episcopul de Huşi sau fratele său Neculai, cunoscuţi separatişti, vor garanta că el nu va mai umbla după unire [189]. In sfârşit guvernul, călcând şi căderea sa şi toate legile ţărei, destitue pe arhimandritul Neofit Scriban rectorul seminarului Socola; însă această îndrăsneală aprinde în capul caimacamului un foc care nu se stinse decât cu răpunerea lui de către partidul unionist. Anti-unioniştii se temeau ca fraţii Scriban, desemnaţi unanim de opinia publică ca reprezentanţi ai clerului, să nu pătrundă în divanul ad-hoc, cunoscută fiind autoritatea lor şi simţimintele lor unioniste, arhimandritul scriind chiar dela început o broşură în care îndemna pe Români la unire. Acest vrednic cleric mergând înaintea comisarului francez spre a-l saluta, este învinuit de perturbare la ordinea publică şi caimacamul cere lui Beldiman ministrul de culte să-l surguniască sau să-i intente un proces în scopul de a-l putea elimina dintre eligibili. Beldiman refuzând a călca astfel legea şi conştiinţa lui, este silit să demisioneze şi este înlocuit cu Alexandru Sturza. Căimăcamul însă vroind să înlăture şi pe fratele arhimandritului, egumenul mânăstirei Socola, din rândul eligibililor, cere dela mitropolit să-l distitue, fără nici un motiv. Acesta refuză, deşi este somat atât de ministrul de culte cât şi de acel de interne şi în fine de caimacam în persoană. Văzând guvernul că nu poate face nimic pe aceată cale, refuză listele electorale ale mitropolitului, în care erau trecuţi fraţii Scriban ca alegători, pe motivul că ar fi călugări şi că firmanul ar îndritui numai pe preoţi a lua parte la alegeri, la care mitropolitul răspunde foarte drept că şi călugărul tot preot este şi că mai la urmă

[189] Actele *ibidem*, IV, la p. 461, 468, 582, 595, 658, 726.

autorităţiei bisericeşti îi rămâne păstrată hotărârea asupra chestiei care persoane din cler sunt preoţi şi care nu. Căimăcamul în disperare aleargă atunci la un mijloc extrem, destituind din propria lui autoritate pe arhimandritul Scriban din rectoratul seminarului, pe motiv de neglijenţă şi nedestoinicie, înlocuindu-l cu arhiereul Vladimir Suhopan, care însă somat de mitropolit a se întoarece la mânăstirea lui, se supune iar Scriban declară încurajat de mitropolit, că nu se va da a fi îndepărtat din seminar de cât cu puterea. Caimacamul nu îndrăzneşte însă să trimită jandarmii cu care ameninţase pe Scriban şi văzu, însă prea târziu, greşala ce o făcuse punându-se la luptă cu biserica. Consulul francez care de mult timp nu mai vedea pe caimacamul, hotărându-se a-i vorbi în chestia mitropolitului, caimacamul are curajul a-l ruga să mijlocească o împăcare cu el. De şi Place refuză la început atare rol, văzând că Vogoride stăruieşte, îl întreabă ce propuneri ar face pentru a ajunge la înţelegere. Cu o necrezută naivitate acela îi răspunde că mitropolitul să cedeze asupra destituirei lui Scriban. Observându-i consulul că ar fi stranie transacţia de a cere cedarea tocmai asupra puntului de împăcat, Vogoride adaoge că să spună mitropolitului că-i va încuvinţa pe urmă tot ce va dori pentru banii şi moşiile ce le reclamă. Consulul se mulţumeşte a-i observa că nu putea sluji de samsar pentru un asemene târg, şi părăseşte pe caimacamul. „Acuma avem măsura, adaoge Place, despre ceeace e în stare ocârmuirea ce apasă asupra Moldovei. Văzând că până astăzi ea a putut să-şi permită totul şi că la actele sale cele mai neregulate cele mai violente, cele mai scandaloase nu s'au opus în deobşte decât cuvinte şi întâmpinări fără nici un rezultat serios, ea a crezut că va putea cu atâta mai uşor pleca mintea unui bătrân slab şi temător. Dar noi nu lăsăm din ochi pe mitropolitul, şi când el s'a simţit susţinut el a ascultat de mărimea datoriei şi de sfinţenia misiunei sale. El a simţit că dacă boierii, corporaţiile, ţăranii se lăsase a fi istoviţi, el ca şef al biserici trebuia să ridice vocea, întru cât însăşi înalta lui demnitate nu era respectată. El a simţit că atunci când un guvern, în nebunie, îndrăznia a-şi bate joc cu atâta cutezanţă de voinţa marilor puteri, a lui datorie era ca prezident desemnat al divanului şi ca răspunzător în atare însuşire de sinceritate şi de libertatea deliberărilor ce se pregătesc, a nu lăsa să se îndepliniască, fără protestare nedemna comedie şi neruşinata mistificare a cărei mijloace şi ţintă nu mai sunt pentru nimeni o taină. Din organul lui răsună ţipetul uni popr întreg ce se calcă şi se ocârmuieşte în dispreţul garanţiilor pe care Europa întreagă le-a dat, şi acest ţipăt este cu atât mai duios cu cât este dat de un păstor obosit de vârstă, dar reînsufleţit de primejdia poporului său. După ce a siluit toate clasele societăţei, ocârmuirea moldovenească atacă pe arhiepiscop, ultima şi cea mai serioasă piedică. Nu se atacă

atât pe prelat cât pe viitorul preşedinte al divanului. Ţinta răsturnărei este opera însuşi a congresului"[190].

Pe când se luau atari măsuri draconice contra unioniştilor, autorii lor se gândiau că trebuie să arate şi prin o mişcare oare cum pornită de sine a ţărei că ea ar respinge înnoirea ce vroia să se introducă de unii în a ei viaţă. Şi aice însă tot guvernul e nevoit să iee iniţiativa acelei pretinse de sine porniri. El pune să se tipărească pe teascurile tipografiei gazetei oficiale, o suplică contra unirei către delegatul otoman la comisia din Bucureşti care este subsemnată, lucru caracteristic, aproape numai de funcţionari, între care chiar un ministru, Panaite Balş, acel al afacerilor străine.

Intâmplându-se ca această petiţie să se rătăcească depe masa directorului tribunalului, unde se storceau subsemnături dela împricinaţi, directorul Constantin Constantiniu este arestat şi ameninţat cu bătaia şi moartea, de care siluiri îl scapă numai intervenirea lui Mihail Kogălniceanu; şi se face în jurul acelei petiţii un scandal nemai pomenit, care se explică numai prin faptul că ea fusese cerută de comisarul otoman aflător pe atunci în Iaşi, Savfet-Effendi[191]. Ce păcătoasă era o atare manifestare faţă cu pornirea aproape unanimă a ţărei pentru mântuitoarea ideie a unirei!

Guvernul lui Vogoride vedea însă bine că cu astfel de mijloace nu va putea să zădărnicească silinţele unioniştilor. El recurge la unul mult mai radical şi care trebuia să aducă dorita izbândă, anume eliminarea sistematică din listele electorale a tuturor acelor ce arătase simpatii pentru cauza unirei. Şi ne întrebăm chiar, când avea acest mijloc atât de îndemânatic la dispoziţie, ce nevoie mai avuse a zădări ţara şi a o porni încă dinainte asupra lui prin prigonirele şi nedreptăţile arătate. Aşa sunt însă guvernele; ele nu se mulţumesc numai a face să le triumfe voinţa ci au încă pretenţia a le arăta lumei că voinţa lor e acea a ţărei. Vogoride crezuse întâi că va putea prin spaimă, prigoniri şi nedreptăţi să înspăimânte poporul şi să-l facă să se

---

[190] Place c. Walewsky, 7 Iunie *ibidem*, IV, p. 747. Destituirea ministrului Beldiman, p. 550.

[191] Vezi asupra acestei suplici: Raportul lui C. Constantiniu c. ministerul justiţiei, 30 Aprilie, *ibidem*, IV, p. 458; Place c. Walewsky, 2 Mai, p. 482; suplica cu subsemnăturile din 14 Mai, p. 572 şi Place c. Walewsky, 14 Mai, p. 576: „Alors un des employés a répondu: il ne faut pas trop en vouloir au gouvernement, car il ne sait plus où donner dela tête avec cette petition. Savfel-Effendi y tient et ne veut partir pour Bucarest que lorsqu'il l'aura entre les mains, couverte du plus grand nombre de signatures possible". Că peţitia a fost tipărită în tipografia guvernului, vezi actele de la p. 663. Şi pe când guvernul făcea să se întocmească petiţii contra unirei, culegând subsemnături prin organele sale, el trimitea ordine severe tuturor primarilor de a prinde şi aresta orice individ, chiar boier, ce ar umbla prin *sate* după subsemnături pentru unire. Vezi declaraţia primăriei din Hilişeni, 21 Aprilie, p. 381.

lepede de ideea urgisită şi temută de el, ca şi când acea idee ar fi fost un capriciu născut din fantezia poporului, şi nu manifestarea unei puteri ascunse în care se încorpora evoluţia fatală a neamului românesc. Neizbutind pe acest tărâm, el se abate cu atât mai multă putere pe celălalt, al chipului alcătuirei listelor.

In această privire am văzut mai sus cum în scopul de a elimina pe fraţii Scriban din lista clerului, el intră în primejdioasa pentru el luptă cu mitropolitul.

Imensa majoritate a ţărei fiind favorabilă unirei, trebuia ca eliminările oamenilor cu drepturi din liste să atingă o proporţie prea bătătoare la ochi, şi deci era periculoasă. Orbit însă de mirajul domniei care strălucia la capătul izbândei sale, Vogoride îndrăzneşte să păşească peste toate consideraţiile, peste toate drepturile, fiind sigur că lucrează în conformitate de vederi cu Turcia, Anglia, şi Austria, şi sperând că aceste trei puteri, vor fi îndestul de tari spre a răpune mai la urmă pe Francezi, sprijinitorii atât de înfocaţi şi de hotărâţi ai unirei principatelor. Uita Vogoride un lucru, că nu poţi lovi dreptatea în faţă, că nu poţi călca fără pericol peste toate legile dumnezeeşti şi omeneşti,şi că chiar cei interesaţi în cauză încă sunt nevoiţi, de ruşine măcar, a se preface că merg pe calea dreptăţii şi a adevărului. Atâta putere are cel puţin dreptul în lume, de a căuta să fie invocat chiar de către acei ce-l calcă în picioare.

Dispoziţiile firmanului de convocare înfăţoşau mai multe lipsuri şi nedeslușiri care trebuiau interpretate. După mai multe desbateri între ambasadorii din Constantinopole şi miniştrii Turci, se hotărâse ca deslegarea acelor greutăţi să fie delegată comisiei din Bucureşti. Vogoride însă, pentru care nimic nu era confuz, de oarece toată tendinţa lui era de a restrânge pe cât era cu putinţă numărul alegătorilor, nu vrea să aştepte rezultatul conferinţelor ţinute de comisia din Bucureşti, fiind îndemnat fără încetare de Turci a grăbi cu alegerile din Moldova [192]. Intr'adevăr era de cel mai mare interes pentru Turci şi Austriaci, ca întâi să se rostiască divanul Moldovei care, dacă ar fi votat contra unirei, ar fi făcut de prisos un vot al celui muntean în favoarea acestei idei, întrucât Moldova nu putea fi silită a face jertfa în favoarea mai marei sale surori [193].

---

[192] Fotiade în scrisoarea lui confidenţială către Vogoride, 16 Mai, *ibidem*, IV, p. 594, spune : „il faut presser les élection et nos efforts seront récompensés par la Porte qui désire beaucoup que le divan de Moldavie se réunisse avant celui de Valachie”. Mai vezi actele dela p. 609, 709 şi 847.

[193] Talleyrand c. Walewsky, 23 Iunie, p. 934 : ‚Tout a été mis en oeuvre pour que les élections de la Moldavie précédassent celes de la Valachie, pour qu'un vote contraire à l'union vint, de Iassy, frapper de stérilité le vote que l'on savait bien ne pouvoir empêcher le divan valaque d'émettre”.

Lipsa apoi deplină de orice statistică, de ori-ce măsurătoare sigură a moşiilor, de evaluări oficiale ale proprietăţilor urbane, de acte de naştere, de naţionalitate, şi mai ales dispoziţia din firman că numărul de fălci cerute pentru a fi alegător să fie liber de ipoteci, uşură guvernului respingerea cu toptanul din înscrierea în liste a tuturor celor cunoscuţi sau bănuiţi de unionişti. Nu e vorbă ei puteau reclama contra neînscrierei; însă comitetele pentru încercarea reclamaţiilor erau constituite din prefect, preşedintele, doi judecători ai tribunalului şi trei membri ai sfatului orăşenesc, aceştia din urmă ceva mai neatârnaţi, ca proveniţi din alegere, dar care erau sau majorizaţi de cei patru agenţi ai guvernului, sau în caz când erau prea periculoşi, prin influienţa personală ce putea s'o exercite, daţi afară şi înlocuiţi cu substituţi numiţi tot de guvern. Deaceea nici că s'a văzut vre-o dată în lume, o mai deplină neruşinare, în călcarea drepturilor. Cele mai adese ori aceste comitete nu se întruniau în completul lor, şi atunci ajunsese o jurisprudenţă de a se cere deslegarea dela departamentul de interne, ceea ce pe lângă că nu putea aduce decât un rezultat defavorabil, mai expunea pe părţile nedreptăţite şi la închiderea dreptului lor, care trebuia să fie limpezit în cele 30 de zile ce erau acordate de firman între publicarea listelor şi data alegerilor. Ba guvernul mai ia încă o măsură şi mai arbitrară în contra dispoziţiilor chiar ale firmanului, scurtând acest termen numai la 15 zile. Cele mai adese ori protestele nici nu erau primite, ci se restituiau pur şi simplu celor ce le făcuse fără nici o rezoluţie pe ele, mijlocul cel mai îndemânatec de a nu fi expus a da nedreptatea pe faţă [194]. Când se punea câte o rezoluţie era într'un chip cu totul general, că „cercetând reclamaţia cu luarea aminte a găsit-o neîndestulătoare înmărginirea înaltului împărătesc firman", precum se pune bună oară pe reclamaţia agăi Ioan Botez, cu toate că el poseda trei moşii, Ţibucanii, Potlogenii, şi Strâmbii, în întindere totală de 2836 de fălci [195]. Tot aşa este respins Grigore Vârnav din Roman a cărui proprietate valora 16.000 de galbeni pe motivul că ar avea pe ea o ipotecă de 4.000; Anastasie Panu om de legi şi proprietar mare de case din Iaşi, deci de două ori îndriduit a fi înscris în liste; Constantin Hurmuzaki diplomat dela facultatea juridico-politică din Viena, şi exercitând profesia de avocat dela 1852, fiind şi „boier, fiu, nepot şi strănepot de boier pământean" [196], şi câţi alţi nenumăraţi. Abuzurile erau

---

[194] Vezi, reclamaţia lui Const. Dimitriu înapoiată ruptă „fiind rugat reclamantul de prezidentul comitetului, banul Ioan Eni, a lua îndărăt, întrucât ar avea ordin a nu-l înscrie pe liste, dar neputând găsi nici un motiv legal de răspingere, nu ar vrea să-i facă o nedreptate oficială". Din 20 Iunie 1857, *ibidem*, IV, p. 894.

[195] Reclamaţia lui Botez, 18 Iunie, *ibidem*, IV, p. 880. Rezoluţia comitetului, 20 Iunie, p. 894. Scurtarea terminului reclamaţiilor, p. 838.

[196] Actele de la p. 888 şi 893, 959, 985.

atât de revoltătoare încât când se întâmplau să figureze în comitetele de reclamaţii persoane mai neatârnate (dintre membrii municipali, bine înţeles) ei dădeau dimisii motivate, protestând în contra nelegiuirilor comise, precum fac caminarul Gheorghe Dimitriu şi medelnicerul Alecu Dimitriu delegaţi ai primăriei de Bacău [197]. Cât despre clasele acele în care alegerile trebuiau să se facă prin delegaţi, guvernul puse să se tipărească nişte formulare depe procese verbale de alegere, în care alegătorii trebuiau să subsemne, lăsând în alb numele delegaţilor care era să fie umplut de guvern, cu cine era că creadă el de cuviinţă, cum se făcu cu corporaţiile din Iaşi şi din districte, şi în deobşte cu toţi alegătorii ţărani. Aşa înţelegea Vogoride a culege adevăratele păreri ale claselor sociale din Moldova [198].

La confecţionarea listelor se avuse în vedere un singur principiu, fără a se lua în nici o consideraţie dreptul a de fi înscris ; de îndată ce un individ era contrar unirei era bun şi trebuia să fie înscris cu drept sau fără drept : dacă era dintre partizanii unirei, era numai decât eliminat. Iată cum destăinueşte lui Place un amploiat dela ministerul de interne modul cum listele electorale fusese alcătuite : „Incă din luna lui Fevruarie trecut, materialele trebuitoare listelor au fost adunate la domnul Istrati, cu toate că acestea ne mai fiind ministru nu avea nici o însuşire a le poseda. Dar agentul Austriei, al căruia instrument cel mai activ este tocmai el, o ceruse astfel. Cu ajutorul acestor materialuri acelaş amploiat care mi-a dat lămuririle, spune consulul francez, au întocmit listele aproape depline pe nişte foarte mari coli de hârtie, pe care le-au dus în o seară împreună cu ministrul de interne la domnul Gödel de Lannoy. Ele au fost corectate cu luare aminte şi apoi depuse la domnul Costin Catargiu, unde în timp de 6 zile în şir s'au întâlnit agentul Austriei, secretarul de stat Panaite Balş, Istrati, N. Cantacuzino ministrul dreptăţei, de când în când şi căimăcamul. Cu ajutorul informaţiilor venite dela prefecţi asupra părerilor fie cărui alegător, listele au fost supuse unei prime curăţiri în care s'a şi omis un număr de unionişti ; dar tot rămânea încă o prea mare mulţime. Listele au fost duse atunci la domnul Istrati unde în timp de mai bine de o lună, agentul Austriei informat de starostii din ţinuturi, despre părerile fiecăruia, pe când pe de altă parte Istrati primia acelaş fel de ştiri de la prefecţi, ele au suferit schimbări succesive care au adus rezultatul ce ne este cunoscut astăzi. Domnul Gödel a supraveghiat această lucrare

---

197 Vezi protestarea c. comisia din Bucureşti, 25 Iunie, p. 957. Asupra votărei prin procese verbale, vezi actele de la p. 100 şi 709.

198 Vezi protestarea locuitorilor din comuna Duca, judeţul Vaslui, siliţi să pună degetele pe o hârtie al căruia conţinut nu-l cunoşteau, p. 608. Asupra starostilor de corporaţii, vezi actele de la p. 600, 709.

până în ultimul moment, mergând adese ori la tipografia statului diriguită de Asaki, în timpul când se tipăriau listele, şi acolo încă a mai făcut ştergeri"[199].

Poate să ne pară curios că Asaki, în care am văzut că se încorporează mai ales tendinţele de renaştere ale poporului moldovenesc la începutul ivirei acestei mişcări în sânul său, acuma când marele act al unirei era să se încunune opera începută de el, să dee o mână de ajutor la silinţele de a o zădărnici[200]. Se vede însă că timpul lui Asaki se trecuse. El era din acei oameni în care vârsta toceşte avânturile tinereţei şi desvoltă egoismul. Fiind de mai de mult timp director al tipografiei statului, devenise cu încetul om de afaceri din purtător al regenerărei poporului. In loc de a vedea o neconsecvenţă în purtarea lui, noi nu putem descoperi decât o desfăşurare consecventă a unor însuşiri depuse poate în germene în caracterul său primordial, şi care nu se putea manifesta până atunci, întru cât silinţele făcute de el pentru deşteptarea poporului român se împăcase prea bine până atunci cu însuşi interesele sale.

Un episod foarte nostim din această parte a activităţii lui Asaki este cel următor. Maiorul Papazoglu, unul din rarii reprezentanţi ai neunirei în Muntenia, înserează în Vestitorul, organ semi-oficial al guvernului, un articol relativ la Sâmbăta Moşilor, arătând după Fotino că această serbare ar fi fost instituită de Matei Basarab în amintirea victoriei repurtate de el asupra lui Vasile Lupu, şi cere să se ridice un monument în acea câmpie glorioasă spre a vecinici memoria învingătorului. Asaki în gazeta Moldovei nu combate atare idee, ci reproduce întregul articol al confratelui său, nu numai în româneşte, dar pentru a-i da mai mare însemnătate, însoţit de o traducere franceză; însă prin o duioasă îngrijire de gloria moldovenească el propune să se „neutralizeze simţimântul de umilire pe care monumentul valac l'ar inspira Moldovenilor, ridicând un altul lui Ştefan cel Mare biruitorul Muntenilor[201]. Ce meschină apare asemenea scormonire a desbinărilor trecute spre a ucide înfrăţirea prezentă.

Listele alcătuite în condiţiile arătate constituiau o adevărată bătae de joc a prescripţiilor tractatului de Paris care prevedeau că divanurile ad-hoc să fie o prezentare pe cât se poate

[199] Place c. Walewsky, 4 Iulie, *Doc. ren. Rom.*, V, p. 36, cf. corespondenţă din Iaşi c. *L'Etoile du Danube*, 12 Iunie, IV, p. 800.

[200] In o altă depeşă a lui Place c. Walewsky din 15 Iunie, *Doc. ren.*, IV, p. 848, Place impută lui Asaky conlucrarea nu numai la tipărirea dar chiar la alcătuirea listelor electorale: „Il est regretable pour l'honneur de l'Autriche que son agent ait travaillé pendant plusieurs mois, avec des hommes comme Istrati et Asaky à la confection d'une oeuvre aussi monstruense, qui est certainement l'attentat le plus audacieux qui ait encore été porté au traité de Paris".

[201] Corespondenţă din Iaşi c. *L'Etoile du Danube*, 24 Iunie, *ibidem*, IV. p. 948.

mai credincioasă a tuturor claselor societăţei. Din 2000 de proprietari mari ai Moldovei numai 350 fură primiţi în ele; din mai mult de 20000 de proprietari mici, numai 2264. Pentru alegătorii orăşeneşti s'au înscris numai 11 persoane exercitând profesiunile libere de doctori, avocaţi, ingineri şi dintre neguţători şi meşteri, în număr de cel puţin 11000 fură înscişi numai 1190. In totul listele se alcătuiau din 4658 de alegători din clasele superiaore în loc de 40000 ce ar fi trebuit să conţină. Se face nu e vorbă mare paradă cu trcerea celor 167222 de ţărani care însă faţă cu modul cum am văzut că li se lua votul nu puteau avea absolut nici un rol în rezultatul alegerelor. [202].

Un strigăt de indignare răspunse în întreaga ţară unei atarı înfruntări a adevărului. Acum însă era momentul suprem, căci dacă alegerile care trebuiau să se facă după 30 de zile dela publicarea listelor erau să fie efectuate după asemenea crâmpeie era învederat că jurământul lui Catargiu era să fie îndeplinit de Vasile Ghica vrednicul său succesor, şi că nici un singur unionist nu era să se întâlnească cu mandatul de deputat. Protestările încep a curge şivoi către comisia din Bucureşti, pornind din toate cele 13 judeţe de odată, şi se face în deobşte în ţara întreagă o mişcare precum nu se mai pomenise doară din vremile străvechi, când răsunau buciumele care chemau pe oameni a apărarea ţărei, şi mişcarea de acuma era datorită *unei idei*, adecă unor concepţiuni ce se referiau la viitor, nu numai la soarta prezentului. Precum în vremile apuse, ţara se scula ca un singur om spre a-şi apăra existenţa, aşa acuma ea pornia ca lava din un vulcan spre a ocroti pârghia regenerărei. Asistăm la cea mai energică manifestare a puterei de viaţă a poporului român, la momentul cel mai solemn al întregului său trecut, un moment de care-şi dădea bine seama şi al cărui însemnătate ştiu să o preţuiască. Turburarea era atâta de mare în cât dădea legitime îngrijiri, şi cu toate că consulul francez îşi punea toate silinţele spre a linişti furtuna spiritelor, el nu recunoştea mai puţin în rapoartele către superiorii lui, că Românii erau jucaţi cu atâta neruşinare şi că li se smulgea una câte una legiuitele speranţe pe care Europa întreagă i le dăduse, în cât ar fi avut tot dreptul să se răscoale. „Până acum poporul s'a menţinut în căile legale dar cred că au ajuns în ultimele mărgini ale răbdărei, şi dacă se îngădue a se face alegerile în condiţiile de faţă, nu mai răspund de liniştea publică.” [203].

[202] Protestaţia patrioţilor moldoveni contra listelor electorale, 20 Iunie, p. 904 cf. actele de la p. 716, 750, 839, 881, şi 902. Nota gazetei de Moldova din 18 Iunie care confirmă oficial cifrele conţinute în liste, p. 865. In judeţul Romanului în special din 130 de mari proprietari nu se înscrisese decât 24. Comitetul unionist de Roman c. cel central, 14 Iunie, p. 838.

[203] Place c. Walewsky, 18 Iunie, *ibidem*, IV, p. 884.

Dar Poarta şi cu Austria ce căutau? Tocmai izbucnirea unei mişcări turburătoare care să îndreptăţească o ocupare armată în faţa căruia ar fi trebuit să amuţească orice năzuinţă după unire. Aşa încă înainte de acest moment atât de critic, Poarta încercase de a propune Franţei ocuparea armată a principatelor, spre a preveni mişcările turburătoare, propunere bineînţeles respinsă de Franţa şi la care respingere se asociază chiar şi Anglia, întru cât nu vroia să complice din nou raporturile între puteri, chiar şi aşa îndestul de încordate [204].

Dacă înţelepciunea poporului român îl feri de a cădea în cursa ce i se întindea, şi îl împinse a căuta mântuirea intereselor sale tot dela protestări pe calea legală, trebuia să mărturisim că el era înzestrat cu o răbdare supraomenească, sau mai curând era adânc conştient de pericolul ce-l păştea, pentru a nu lăsa să izbucnească indignarea de care era cuprins. Mulţi însă, foarte mulţi din foştii potrivnici ai Rusiei văzând cât de slab şi neputincios era ajutorul Europei, se întrebau, „dacă comisia din Bucureşti va putea obţine pentru principate măcar a patra parte din ceeace Rusia ştiuse să impună în favoarea lor, şi dacă la urma urmelor nu ar trebui să se îndrepte la împăratul Alexandru spre a pune un capăt acestui regim de paşalâc turcesc care este o ofensă către naţiune şi către congres." Se îndeplinea deci profeţia lui Ştirbei, că fiecare încercare de a ţintui mai cu putere lanţurile din partea Turciei ar avea de urmare plecarea Românilor către Ruşi. Acest pericol era arătat în colorile cele mai vii de agenţii francezi celor turci. Talleyrand spunea colegului său Savfet-Effendi: „Veţi recunoaşte prea târziu care erau adevăraţii voştri prieteni; înţelepciunea şi pătrunderea împăratului vă sfătuiau de a vă alipi principatele prin legăturile recunoştinţei. Trebuia pentru aceasta să le faceţi de bună voie un măreţ dar, acel al unirei, al constituirei naţionalităţei lor. Puteaţi avea un Egipt creştin, dar aţi preferat a avea o Polonie română. Slobodă voie! dar să ştiţi cel puţin că, împreună cu domnii Vogoride, Liehman şi Bulwer lucraţi pentru împăratul tuturor Rusiilor şi în dauna intereselor sultanului, suveranului vostru" [205]. Toate erau însă în zadar. Pe Turci îi apucase o groază de unire care nu mai era raţională, ci instinctivă, şi care deci nu mai putea fi combătută pe calea argumentelor. Reschid paşa, constrâns la extrem de ambasadorul francez, îi mărturiseşte că teama despre unire era aşa de mare, aşa de obştească, că toată lumea se pleacă din instinct către părerea acelora ce o combat. Aş fi gata să mă lepăd de ma-

---

[204] Walewsky c. Thouvenel, 1 Mai, *ibidem*, IV, p. 477. Comp. alta din 9 Mai p. 356.

[205] Talleyrand c. Walewsky, 4 Mai, *ibidem*, IV, p. 508.

rele vizirat, dacă a-ţi crede că alţii mai mult decât mine vor putea să vă ajute a dobândi unirea" [206].

Văzând ambasadorii puterilor favorabile unirei, că pe calea convingerei nu vor putea scoate nimic dela Turci, apucă pe acea a ameninţărilor, care în starea în care se afla Turcia, datorind nu numai scăparea ei momentană dar şi existenţa ei viitoare sprijinul Apusului, credeau că vor avea un efect mult mai rostit. Thouvenel spune marelui vizir că voinţa congresului fiind astfel luată în bătaie de joc, o nouă chestie s'ar putea în curând ivi alăturea cu acea a principatelor şi o chestie gravă, aceea a unei ofense aduse demnităţei şi bunei noastre credinţi". Vizirul atunci răspunde ambasadorului că „dacă comisarul francez nu ar ascunde părerile sale favorabile unirei, comisarul turcesc şi autorităţile numite de sultanul pot şi ele să rostească părerea potrivnică a Porţei" [207]. Reschid paşa avea aerul să impute organelor diplomaţiei franceze, că întrucât ele ar sprijini unirea, puterile acele ce nu vreau s'o admită puteau s'o combată, dreptul ar trebui să fie egal pe ambele părţi. Vizirul uita un lucru, că congresul de Paris, fără a prejudeca întrebarea unirei, hotărâse să se consulte poporul român asupra modului cum doria să-şi vadă constituită viaţa lui în viitor, şi că pentru ca atare dorinţă să fie cât mai cu adevărat exprimată, se stipulase ca divanurile ad-hoc să reprezinte pe cât s'ar putea mai deplin toate clasele societăţii. Ei bine ! poporul român doria unirea, aceasta erau un fapt mai presus de îndoială. Această dorinţă se împăca cu planurile politice ale Franţei, dar nu convenia Austriei şi Turciei. Puterile potrivnice luară deci toate măsurile spre a înnăbuşi libera rostire a cugetărei româneşti. Franţa văzând astfel de siluire, trebuia să iee apărarea unei cauze, care avea, nu e vorbă, simpatiile ei, dar înainte de toate era acea a *dreptăţei şi adevărului*. Apoi în asemenea condiţii se mai poate vorbi de poziţiuni egale ale puterilor pentru sau contra unirei? Din puntul de vedere al interesului, fără îndoială că toate puterile erau egale; dar Franţa avea pe partea ei singură elementul tocmai care sfinţeşte interesul, rădăcina lui juridică — *dreptul*. Congresul de Paris hotărând ca să întrebe dorinţa poporului român, iar aceste dorind unirea, Franţa *avea dreptul* a o sprijini pe când celelalte puteri *nu aveau dreptul* a o combate.

Asemenea ţinută energică a ambasadorului acelei puteri dela al cărui sprijin se trăgea cu deosebire mântuirea Turciei, nu putea rămânea fără efect, de oarece în dosul ameninţărei, cu supărarea Franţei, se ridică acea a părăsirei soartei Turciei

[206] Raportul lui Outrey dragomanul amb. franceze c. Thouvenel, 14 Mai, p. 610. Că toate personajele politice din Turcia erau protivnice unirei, vezi Thouvenel c. Walewsky, 14 Mai, p. 581.

[207] Thouvenel c. Walewsky, 14 Mai, p. 577.

în voia întâmplărei din partea apărătoarei ei când atunci ea ar fi fost pusă din nou singură în faţă cu vecinica ei duşmană, şi istoria de până atuncea o învăţase în destul ce vroia să zică asemene poziţie. „Teama deci de a displace Franţei deveni dela vreme mai tare decât temeriile inspirate Porţei prin proectul de unire", şi dacă ea se mai încumeta a se împotrivi puternicei ei proteguitoare o făcea numai fiind că a doua putere care luase alăturea cu Franţa apărarea ei, Anglia o încuraja la împotrivire [208]. Şi cu toate că în Londra mai multe organe mari ale presei, indignate de modul cum se punea în practică faţă cu ţările române sistemul parlamentar, susţineau pe români şi că chiar guvernul englez părea a şovăi în hotărârile sale, ambasadorul Angliei din Constantinopole inteţia din toate puterile pe Turci la împotrivire, încât o corespondenţă din Constantinopole credea chiar că lordul Redeliff ar lucra contra instrucţiilor curţei sale [209], desigur bănuială exagerată, dar care explică pentru ce Turcia păru că cedează un moment cererilor Franţei.

O împrejurare internă aduse încă mai mare putere protestărilor franceze şi descurajare în rândul protivnicilor unirei anume demisiunea lui Alexandru Cuza, părcălabul judeţului Covurlui. Cu toate că el fusese ademenit prin toate modurile a ţine cu guvernul, şi mai ales înaintat în rangurile militare în modul cel mai grabnic, fiind urcat în decurs de 10 zile dela rangul de locotenent la acel de căpitan şi apoi de maior [210], cu toate aceste mijloace de câştigare a simpatiilor lui Cuza, acesta rămase cu convingerile nestrămutate, şi prin demisia lui din postul de parcalab sau prefect al Galaţilor, aduse mai mare serviciu cauzei unioniste, decât dacă s'ar fi declarat dela început de partizan al ei şi s'ar fi pierdut în mulţimea protestărilor. Cuza îşi motivează demisia lui prin următoarele motive: 1) că s'ar fi publicat listele electorale netrecându-se în ele persoane cu drepturile şi punându-se în ele acele fără drepturi; 2) că se schimbase privighetori vrednici înlocuindu-se cu oameni nedestoinici; 3) că în lipsa lui din Galaţi, pe când se afla la Iaşi, s'au călcat casa lui Ghiţă Alecora de către sameşul ţinutului, în temeiul ofisului caimacamului direct către acel sameş şi tăinuit de el prefectul, „căci ar fi fost stavilă unor aşa nedreptăţi şi nici o dată uneltă neruşinată a ocârmuirei"; 4) că se respinsese fără drept pe toţi acei ce reclamase înscrierea în comitetele electorale; 5) Că el Cuza, fusese, înlăturat din alcătuirea comitetului şi trimis în misiune în Basarabia, tocmai în momentu

---

208 Thouvenel c. Walewsky, 1 Iulie, *ibidem*, V, p. 2. Comp. alta din 8 Iulie, p. 73.

209 Din 15 Iulie, p. 123.

210 Decretele de înaintare a lui Cuza din 24 Aprilie la rangul de locotenent; din 28 Aprilie la acel de căpitan şi în 3 Mai la acel de maior; *ibidem*, IV, p. 415, 451 şi 485.

când trebuia după glăsuirea firmanului să prezideze numitul comitet, şi alte încă. „Toate acestea, urmează Cuza, fiind lovitoare pe de o parte în dreptăţile pământenilor, iar pe de alta în înţelesul înaltului firman bazat pe tratatul de Paris şi nevăzând nici o măsură luată spre a lor stavilire, din contra acelei de spăimântare predominând şi sporind în tot ţinutul Covurluiului, mă văd silit cu o vie părere de rău, în potriva dorinţei ce am de a sluji patriei într'o vreme aşa de gingaşă, a vă cere demisionarea mea în funcţiunea de parcalab fiind o tristă povară sub un asemenea sistem" [211].

Demisiune este comunicată în copie şi lui Place şi face în ţară pe cât şi în cercurile politice o senzaţie din cele mai mari. Termenii demisiunii lui Cuza „care prin averea, relaţiile, cinstea şi capacitatea lui ocupa unul din locurile cele mai însemnate în opinia publică, alcătuia un straşnic act de violenţă contra guvernului moldovenesc", şi într'adevăr această demisie trebuia să cadă pe capul lui Vogoride şi tovarăşi ca o lovitură de măciucă, de oarece protestarea contra nelegiurililor pleca acuma chiar dela un om ce fusese până atunci în tabăra guvernamentală.

Zdruncinată prin atari lovituri, Turcia era aproape să cedeze, şi anume să încuviinţeze revizuirea listelor electorale, în care se concentrau acuma toate stăruinţele prietenilor unirei. Intr'o conferinţă a ambasadorilor din Constantinopole în care se desbătea puntul dacă interpretările date firmanului de convocare a divanurilor ad-hoc trebuiau să fie aplicate şi de Vogoride în Moldova, conferinţa care era împărţită în cele două tabere, admite după multă discuţie şi formulări de rezoluţiuni care căutau să împace apa şi cu focul un soiu de recomandare făcută lui Vogoride, de a lua în băgare de seamă interpretările comisiei din Bucureşti, care de sigur, şi chiar în ochii reprezentantului Franţei, nu aveau un caracter obligatoriu [212]. Vogoride bine înţeles primind odată cu depeşa oficială care îi făcea acea recomandare, instrucţii secrete ca să nu ţină seama de aceea ce i se spune pe cale publică, nu dă nici o luare aminte unei atari sfătuiri şi nu procede la îndreptarea listelor. Văzând că era cu neputinţă de luptat numai cu adevărul şi dreptatea

[211] Din 6 Iulie, *ibidem*, V, p. 447.

[212] Thouvenel c. Walewsky, 1 Iunie, *ibidem*, IV, p. 714: „Ce n'est par à proprement parler un ordre pour le prince Vogoridès; mais si'il obtempère pas à l'avis de Savfet-Effendi. il s'expose à ce que l'on trouve qu'il n'a pas appliqué aussi exactement que possible le firman de convocation". Slabă mângăere! Pentru mai multe amărunţimi, vezi actele de la p. 251, 290 şi 324. Punctul principal era aplicarea dispoziţiei privitoare la ipoteci. Deşi firmanul (III, p. 1050) făcea din ipotecele existente pe o moşie o cauză de excludere numai pentru eligibili, interpretare consacrată de comisia din Bucureşti, Vogoride o aplică şi la alegători, excluzând pe cei mai mulţi, pe motivul că ar avea moşiile ipotecate. Vezi actele de la p. 430, 521 şi 556.

în fața relei credinți ce i se opunea din toate părțile, Thouvenel se silia să obțină dela poartă un ordin contra lui Vogoride, în care să i se spună că revizuirea listelor după interpretările comisiei din București ar fi obligatorie pentru el și că în acest sens ar fi trebuit să înțeleagă el depeșa ce i se trimisese. Sub presiunea loviturilor primite Poarta cedează, și un consiliu de miniștri hotăresc să facă pe placul ambasadorului francez care se grăbește a informa despre acest triumf pe ministrul său. Dar el se pripise; ambasadori Austriei și Angliei aflând despre atare hotărâre a consiliului de miniștri, aleargă în sinul lui chiar, zbiară, protestează și amenință cu atâta violență, încât aluatul cel moale al hotărârilor turcești ie îndată o nouă formă admițând propunerea ambasadorilor puterile potrivnice unirei de a se întruni din nou conferința reprezentanților în Constantinopole, spre a interpreta ea sensul depeșei trimise lui Vogoride, dacă era obligator sau îndemnător. Reprezentanții puterilor favorabile unirei știind bine cum stătea lucru, și ne vroind să se expună la atare experiență refuză la rândul lor proiectul unei noui conferinți, încât lucrurile rămân tot în stare de mai înainte[213].

Vogoride încurajat prin știrile din Constantinopole procede la alegeri, după listele, așa precum erau ele alcătuite. Clerul însă oprit de mitropolit refuză aproape în întregimea lui a lua parte la vot. Astfel în Iași se prezintă la vot din 8 egumeni numai 4 și din 139 de preoți numai 3! Mai însemnător fu însă că chiar din listele cele alcătuite precum am văzut de caimacamul și din care își dăduse toate silințele spre a elimina tot ce părea unionist, introducând în ele fără drepturi chiar protrivnici ai acestei idei, chiar din aceste liste majoritatea refuză a lua parte la vot[214]. In Iași din 40 de mari proprietari înscriși, pe când în realitate erau 700, numai 17 se reprezintă la vot; în Bacău tot 17 din 57, în Botoșani 12 din 40, în Suceava din 35 minoritatea de 17 o lovitură teribilă era dată guvernului Moldovei, întru cât chiar după listele sale era dat rămas. Mai ales mare senzație făcea abținerea clerului în toată Moldova. Din 193 de clerici înscriși (pe când erau în realitate 3263) numai tot fatalul număr de 17 iau parte la vot. Cât despre alegerile celorlalte trei clase ale proprietarilor mici, comercianților și țăranilor, ele putem zice că nici nu avură loc, efectuându-se prin procese-verbale întocmite de mai înainte și subsemnate cu deasila și adesea ori chiar prin punerea numelor sub ele fără

---

213 Rezoluția consiliului de miniștri din 8 Iulie, V, p. 70. Telegrama lui Thouvenel din 9 Iulie, p. 8. Thouvenel c. Walewsky, 15 Iulie, p. 121: L'opposition officielle de lord Redcliffe suspend l'xecution de la décision de la Poter malgré la velenté exprimée de satisfaire le France".

214 Vezi actele de la V, p. 193, 195, 199, 200 și 247.

a întreba pe alegători[215]. Iată în ce condiţii se alesese divanul acela care trebuia să fie exactă rostire a dorinţelor poporaţiilor, acela care avea să-şi dea părerea asupra viitoarei reorganizări a principatelor!!

Napoleon văzând că lucrul devine serios şi că unirea este cu desăvârşire compromisă dacă soarta ei era să fie dată pe mâna divanului lui Vogoride, ordonă lui Thouvenel că „dacă Poarta ar menţinea alegerile din Moldova, ambasadorul să-şi ceară paşapoartele"[216]. şi tot aşa ameninţă ceilalţi ambasadori ai Prusiei, Rusiei şi Sardiniei cu ruperea relaţiilor diplomatice. Işi poate cine-va închipui emoţiunea, teama şi vă măşeagul produs în Constantinopole prin atare declaraţie. Turcii erau rupţi în două părţi prin două temeri tot atât de mari. Pe de o parte Franţa o ameninţa că „dacă ea ar părăsi-o, singura putere care nu poftea nici o parte în despoierea Turciei, ar rămânea menţinerea teritorială a împărăţiei otomane în seama rivalităţilor Rusiei, Angliei şi Austriei, păstrându-şi Franţa rolul de a interveni, atunci când aceste rivalităţi nu s'ar mai putea stăpâni, la timpul ei conform cu interesele sale, fie pe câmpurile de bătălie, fie în sfaturile europene"; pe de alta însă ea vedea în unire numai decât avenirea la tronul Românilor a unui principe străin, de care aceştia nu vroiau cu n ci un preţ şi cu toate stăruinţele Franţei, să desfacă chestia unirei[217] şi neatârnarea, care în curând imitată de Sârbia (la Bulgaria nici se gândia pe atunci) ar face pe Poartă să piardă şase milioane de supuşi împreună cu vaza şi opoziţia ei din Europa[218]. Turcii se hotărără mai curând pentru jertfirea prieteniei Franţei, de cât a se expune pericolului desmembrărei şi de şi dădură satisfacţie morală Franţei, schimbând ministerul, nu stăruiră mai puţin în refuzul lor de a anula alegerile din Moldova. Ba ei consimţiră a o face sub o condiţie însă prin care ei câştigau, iar Franţa pierdea totul, anume că Franţa să renunţe a cere avi-

[215] Vezi actele de la IV, p. 418, 424.

[216] Napoleon al III-lea c. Walewsky, 26 Iulie, p. 261: „Il faut aujourd'hui montrer de l'énergie à Constantinople. Si la Porte maintient les élections de Moldavie dites à M. Thouvenel de demander ses passeports". Punerea în întârziere a Porţei din partea lui Thouvenel din 28 Iulie, p. 268. Poarta mai cerca un mijloc de a zădărnici împotrivirea Franţei propunând chemarea ambilor caimacami la Constantinopole spre a-i interoga asupra modului cum au făcut alegerile, interogaţie care nu însemna decât un mijloc de trăgănare. Mehmet Emin Paşa c. amb. francez, 4 Aug. 1857, N. Iorga, *Câteva fărâme din corespondenţa lui A. Ghica* în *An. Ac. Rom.*, II, XXIX, 1906, p. 261 (4).

[217] Place c. Walewsky, 24 Septembrie, *Doc. ren. Rom.*, IV, p. 624: „Je me suis efforcé de séparer l'idée du prince étranger de celle de l'union ellemême; mais je dois avouer que j'ai obtenu peù de succès. Sans doute on évitait cette question devant moi; mais je n'en ignorais par pour cela quels étaient les voeux non moins arretés du pays. Aucun candidat n'a obtenu des suffrages qu'apres s'être engagé à voter l'union avec un prince étranger".

[218] Thouvenel c. Walewsky, 29 Iulie, p. 300.

zul divanurilor asupra unirei [219], cu alte cuvinte Turcia, după tot sbuc umul prin care se trecuse, revenia iar la cererea ei primordială, făcură încă în desbaterile pentru firmanul de convocare.

De şi ambasadorul francez respinge cu energie o atare cerere, tot la ea sau pe aproape, erau să izbutească complicaţiile diplomatice: anume Napoleon văzând că toată înpotrivirea Turciei îşi sorbia puterile ei dela sprijinul Angliei, se întâlneşte cu regina Victoria la Osborne, unde după consfătuirile avute, se hotărăşte ca Napoleon, să se mulţumească cu o unire militară, vamală şi judecătorească a principatelor, însă sub două guverne separate, iar Anglia să ceară împreună cu Franţa dela Turci anularea alegerilor moldovene, ca o satisfacţie morală pentru Franţa. Aceasta cu alte cuvinte părăsia chestia unirei, pentru care atâta stăruise, şi dacă se părea că câştigă ceva prin anularea alegerilor, era numai un câştig formal, pe când fondul chestiunei era pierdut de ea şi câştigat de protivnicii unirei [220]. Nu e vorbă cabinetul Francez îşi dădea aerul, şi anume chiar dacă agenţii săi, că nu ar fi cedat în principiu asupra unirei, a căreia desbatere ar rămânea păstrată pe deplin congresului; în realitate însă lucrurile stătea altfel şi cu toată protestarea agenţilor Franţei, ziarele Austriace şi turceşti arătase adevărul când spuneu că Turcia părăsise alegerile moldovene, numai după ce i se notificase din partea Austriei şi a Angliei câte un memorandum, în care se garanta că în intrevederea dela Osborne, împăratul Francezilor părăsise cu totul cauza unirei politice a principatelor, împrejurare adeverită pe deplin în urmă prin convenţia dela Paris [221].

Dacă însă agenţii Franţei însuşi erau lăsaţi în neştiinţă sau îndoială asupra întinderei concesiunilor dela Osborne, Românii nici atâta nu puteau să le cunoască, şi răsuflările ziare lor din statele potrivnice unirei erau privite de ei ca nişte răzbunări nepuntincioase în contra unei vădite izbânzi. Un lucru era

---

[219] Thouvenel c. Walewsky, 7 August, p. 415. Comp. p. 434.

[220] Memorialul principelui Albert bărbatul reginei Victoria, asupra conversaţiei sale cu Napoleon al III-le dela Osborne, 11 August, V, p. 400: „das erzielte Uebereinkommen besteht darin dass England die Pforte veranlassen soll die Wahlen zu annulliren und das der Kaiser in der Frage der Einigung nachgeben soll". Outrey c. Thouvenel, 17 August, p. 474: „La France a gagné la forme; mais l'Angleterre, l'Autriche et la Turquie ont gagné le fond et le but de tous leurs efforts". Cum puteau Francezii să se mai laude cu „strălucitul succes obţinut de politica aşa de preciză şi de sinceră în chestiunea alegerilor moldovene". V. Place c. Walewsky, 3 Septemvrie, p. 555. Numai ca necunoscând împrejurările adevărate ale întâlnirei dela Osborne, şi ceva firesc lucru să nu le cunoască înţelegem pe Walewsky, scriind lui *Talleyrand* în 17 August, p. 476: „Nous tendons vers le même but; mais nous avons toujours eu l'intention de nous prêter a des concessions qui, en ajournant le succès, ne le rendront que plus certain"; şi aiurea Walewsky, scrie lui Thouvenel, 14 August, p. 464: „rien de précis n'a été arrêté sur la réunion".

[221] Thouvenel c. Walewsky, 22 Septembrie, p. 612.

netăgăduit : Alegerile fusese anulate şi se ordonase a se face din nou după ce listele electorale vor fi revizuite în sensul reclamaţiilor partizanilor unirei. Li se recunoscuse dreptatea şi pentru ei erau învederat că politica puterei ce-i sprijinise repurtase triumful. Vogoride schimbă purtarea lui de a totului tot şi din un vrăjmaş neîmpăcat al unirei, el deveni, cu totul nepărtinitor, ordonând cu o energie tot atât de mare, dar mai sinceră de cât altă dată, ca organele ocârmuirei să nu se amestece nici de cum în mânuirea operaţiilor electorale; distitui pe ministrul de interne Vasile Ghica şi dădu ordin ca colegiile electorale să fie prezidate de unul din alegători, nu mai mult de prefect ca în cele anulate, şi în deobşte se poartă în tot decursul acestor operaţii aşa că dobândeşte pe deplin aprobarea consulului francez, care stăruia acuma el spre a-l menţine în scaunul din care vroia — lucru curioz — să-l răstoarne acuma consulul austriac. Această schimbare atât de radicală a lui Vogoride, se explică tot din devotamentul său către Turci, pe care se temea să nu-i vâre iar în încurcături ca acele atât de grave prin care trecuse[222].

Alegerile făcute din nou în atare împrejurări, reprezentând de astă dată adevărata opinie a ţărei, ese aproape în unanimitate favorabile unirei. Din 89 de deputaţi numai 4 păreau îndoioşi şi din aceştia vom vedea că numai doi stăruiesc până la sfârşit în părerile lor potrivnice marelui act.

In Muntenia în tot acest răstimp lucrurile mersese mult mai fără greutăţi, întrucât puterile duşmane credeau de prisos a stoarce dela Muntenia un vot potrivnic unirei, ceeace ar fi părut chiar absurb dela prima vedere, unirea trebuind să iasă numai decât în favoarea Munteniei. De aceea şi toate silinţele se purtase asupra Moldovei, care susţine acea luptă uriaşe cu energie, un curaj şi o nesocotire a interesului individual ce trebuie să se pună în unire, şi care se explică numai prin puterea covârşitoare pe care unele idei mari le pun în lucrare asupra oameni lor. Atari avânturi sunt rari în viaţa unui popor; dar acela care e totuşi în viaţă să le aibe la momentul trebuincios, dovedeşte că pulsul vieţei bate încă puternic în el, că merge la linia suitoare a evoluţiei, că nu este destinat peirei că acele popoare care nici în zilele grele nu ştiu să se ridice deasupra nivelului josnic al interesului nemijlocit. Că poporul român a străbătut spre onoa-

[222] Place c. Walewsky, 3 Septemvrie, V, p. 357: „un des motifs qui le soutiennent dans la nouvelle phase de la conduite est le désir d'éviter de nouveaux embarras à la Porte, ceux dont elle vient de sortir si heureusement étant assez graves pour que la Turquie ne veuille pas les voir se renouveler". Asupra nepărtinirei de astă dată a lui Vogoride, vezi actele de la p. 506, 562, 563, 618 La p. 589. Place telegrafiază lui Walewsky în 18 Septembrie: „Tout s'est passé avec ordre et la plus grande légalité; le gouvernement a été complétement impartial".

rea lui o atare criză, iată titlul său cel mai mare la viaţă în sânul Europei civilizate.

Divanurile ad-hoc se deschid, acel al Moldovei în 20 Septembrie 1857 şi al Munteniei, opt zile după aceea, în 30 a aceleiaşi luni.

5. DORINŢELE ROMÂNILOR ŞI CONVENŢIA DE PARIS

Divanul ad-hoc al Moldovei deschide şedinţele sale în ziua de 22 Septembrie 1857 iar acel al Munteniei 8 zile mai târziu în 30 a aceleiaşi luni. După cercetarea titlurilor deputaţilor şi alcătuirea unui regulament interior al lucrărilor amândurori adunărilor se procede în şedinţele din 4 Octombrie, în Iaşi şi în aceea din 9 Octombrie, în Bucureşti la votarea propunerilor privitoarea la principiile parlamentare ale reorganizărei principatelor care se promulgă în Moldova în 5 punte, în Muntenia, prin contopirea prin două din ele în unul singur, în 4 punte, prin care se cereau : 1) Autonomia şi neutralitatea ţărilor române 2) unirea lor în un singur Stat sub numele de România ; 3) Principe străin ereditar dintr'o nouă eră domnitoare europeană al cărui coboritori să fie crescuţi în religia ţărei ; 4) guvern representativ şi constituţional — toate acestea sub garanţia colectivă a puterilor ce iscăliră tratatul de Paris. [223].

Se hotăreşte după aceea atât în Iaşi cât şi în Bucureşti alcătuirea unui memoriu desluşitor al reformelor cerute şi ambele adunări închee lucrările acelor memorabile şedinţe, cea din Moldova prin strigătele entuziaste de vivat unirea, cea din Muntenia prin acele de să trăiască România, să trăiască puterile garante, primindu-se şi propunerea lui Christian Tell de a se bate o medalie comemorativă a acelor zile de fericire şi putere naţională' [224].

Să se observe că pe când în Bucureşti se striga trăiască România, în Iaşi se înnălţa glasul pentru unire lucru dorit aşa de fierbinte de Muntenia şi pentru care divanul ad-hoc al Munteniei găseşte de cuviinţă a mulţumi prin o adresă celui din Iaşi spunându-i între altele că „deputaţi moldoveni au avut dintâi fericirea de a se afirma spunând puterilor garante că avem acelaşi început, aceleaşi legi, şi obiceiuri, aceleaşi temeri şi aceleaşi speranţe, aceleaşi trebuinţe de îndestulat, aceleaşi hotare de păzit, aceleaşi dureri în trecut, acelaşi viitor de asigurat şi în sfârşit acelaşi misie de împlinit. Mulţumiri şi mii de ori mulţumiri vouă fraţilor pentru aceste cuvinte. Inimile noastre au-

[223] Cererile Moldovei în procesul verbal al şed. IV. *Doc. ren. Rom.*, VI, 1, p. 68. Acel al Munteniei în proc. verbal al şed. VI. *Ibidem*, VI, 2, p. 43—44.

[224] *Ibidem*, VI, 1, p. 80 ; VI, 2, p. 46.

zindu-le au tresărit, necunoscând în ele adevăratul vers al României ce se manifestă prin voi mai întâi şi pe care-l auzirăm tocmai în momentul cel mai sfânt în care intrăm şi noi pe calea ce ne-a fost însemnată de străbunii noştri şi pe care de acuma vom merge împreună şi neclintiţi uniţi cu propunerile precum suntem uniţi cu cugetele şi cu sufletele"[225].

Cât de recunoscători se arătau Muntenii către Moldoveni pentru votarea puntelor unirei, se vede şi din discursul lui G. Golescu care spune că „este bine a da Moldovenilor o probă de înfrăţire şi Europei o probă că noi punem unirea nu numai în vorbe ci şi în poftă ci şi în faptă şi tot odată trebuie să se mulţumească Moldovenilor pentru frumoasa lor purtare, căci ei au avut mult mai mare merit la votarea celor patru punte având a lupta cu mai multe şi mai mari greutăţi, pentru care şi D-v. aţi hotărât a se face o adresă de mulţumire în privinţa aceasta". De aceea Golescu propune ca Muntenia să-şi însuşiască memoriul Moldovei privitor la desluşirea puntelor ca cel mai înnalt semn de iubire pentru ţara soră[226].

Propunerea lui Golescu nu putu fu primită de oarece Memorandul Munteniei se deosebia în un punt însemnat de acel al Moldovei. Pe când acest din urmă lăsa deschisă întrebarea dacă divanul se va ocupa şi cu desbaterea reformelor lăuntrice, acel al divanului din Bucureşti se rostia hotărât că-şi socoate misia sfârşită prin votarea celor patru punte. Comisia internaţională din Bucureşti punând pe divanul din Bucureşti în întârziere prin o adresà din 10 Noembrie de a-şi urma mai departe lucrările privitoare la prefacerile lăuntrice, divanul stăruieşte în ţinuta sa şi închide şedinţele arătând încă o dată că nu poate proceda mai departe la lucrări.[227].

Şi este învederat că dreptul şi logica era ca în totdeauna în contra părerilor întortochiate, ale diplomaţiei, întrucât după chiar congresul de Paris, Principatele fiind declarate autonome, divanul muntenesc se întemeia tocmai pe această autonomie pentru a respinge amestecul străinilor în daraverile sale lăuntrice. Recunoaşteţi-ne autonomia, şi deci lăsaţi-ne să ne întocmim în lăuntrul nostru după ale noastre interese! Românii apoi mai cereau unirea. Dela primirea sau respingerea acestei cereri, atârnă în totul viitorul organizare internă care în cazul când unirea ar fi fost primită, trebuia să fie altfel întocmită, decât atunci când ambele ţări rămâneau despărţite, şi anume, în acel caz, organizarea internă a ţărilor unite trebuia să se facă prin o adunare comună a ambelor principate.

[225] *Ibidem*, VI, 2, p. 64

[226] *Ibidem*, VI, 2, p. 129. Memorandul Munteniei, *ibidem*, p. 133 144.

[227] Adresa comisiei, VI, 2, p. 124. Desbaterea întrebărei reformelor lăuntrice în mai multe locuri. Vezi mai ales p. 101, 110, 142 şi 376.

Ioan Brătianu în cuvântarea lui asupra adresei de punere în întârziere a comisiei, spune că „ar trebui întrebată comisia europeană, cu tot respectul ce-i datorim, asupra căruia stări a întrebărilor din lăuntru doreşte ea ca noi să ne manifestăm părerile? Să avem în vedere principatele întrunite sub un cap ereditar şi străin, bucurându-se de toată neatârnarea asigurată nouă prin capitulaţiile noastre şi cu un guvern respectiv; sau pe această ţară în parte, cu drepturile sale violente, cu regimul voevozilor şi cu nimica sigur pentru a doua-zi? Cum am putea noi revizui legile şi statutele în fiinţă, înnainte de a recunoaşte Statul pentru care aceaste legi şi statute ar fi destinate"?

Duşmanii unirei însă nu lipsiau a atribui acest refuz unui spirit de nesupunere contra puterilor garante, proectelor duşmăneşti pe care Românii le coceau în taină împotriva siguranţei Statelor vecine şi a ordinei publice din Europa. Era uşor de respins atare calomnii; căci soarta românilor fiind în mâna puterilor europene, ar fi fost o nebunie de a provoca nemulţumirea lor; dar mai puternică decât chiar astfel de teamă era logica împrejurărilor, care nu putea învoi pipăirea chestiilor interne, fără a prejudeca prin aceasta însuş marele şi covârşitorul interes al unirei şi a-l expune să fie respins, tocmai.

Era însă altă temere mai mare decât toate, care reţinea pe divanul Munteniei dela cercetarea împrejurărilor lăuntrice anume aceea a desbinărei de păreri, a ciocnirei de interese, în locul armoniei ce prezidase la rostirea dorinţelor asupra poziţiei exterioare de dat statului român viitor. Se temeau membrii că entuziasmul şi înţelegerea care-i unise până atunci să nu se schimbe în ură şi învrăjbire, şi să nu deie Europei priveliştea unui popor ce în loc să tindă la regenerare ar înfăţişa numai un organism putred şi corupt, dela care nimic nu se mai poate aştepta. Se mai temeau acuma că unanimitatea obţinută în chestiile cele mari ale vieţei româneşti, să nu fie ea însăşi compromisă de turburarea produsă prin atingerea celor-laltor, şi că mulţi din partizanii unirei, văzând că alăturea cu ea se cereau şi reforme în sensul democratic şi egalitar care erau să loviască în poziţii câştigate, să nu arunce de teama acestora, şi unirea în baltă. De aceea C. Kretzulescu găsia de rău Moldovenilor, că s'ar fi aruncat şi asupra reformei aşezămintelor interne.

Şi că temerile erau până la un punct îndreptăţite ne o dovedeşte o propunere înscrisă de deputaţi ţărani în frunte cu Tănase Constantin în care se jeluesc cu multe amărăciune contra lungului şir de îngrozitoare suferinţi ce i-au chinuit şi chinuiesc încă pe ţăranii plugari; că dacă ei au trecut deasupra lor nu este fiindcă nu le simt, dar fiindcă nu le vreau să atingă autonomia ţării. Cum erau înţelese asemene tânguiri de clasa privilegiată se vede din un răspuns al lui Dumitrie Ghica făcut lui Ion Brătianu în care-i spune că mai bine decât ar da sfaturi

clasei numită de el a priveligiaţilor s'ar îndrepta mai bine către aceia asupra cărora are o aşa de mare autoritate şi ar sfătui pe ţărani de a rosti cuvântări în care par a spune străinilor: veniţi şi refaceţi legile, căci aristocraţii nu voesc ei să facă dreptate. [228].

Toate aceste împrejurări fac pe divanul muntenesc să stăruiască în hotărârea luată, de a nu intra în desbaterea reformelor lăuntrice, până ce Europa nu se va rosti asupra poziţiei ce era să o dobândească Statul român. Comisia europeană ia act de atare declaraţie prin o adresă din $^{4}/_{16}$ Decemvrie, şi divanul muntenesc se propagă după aceia pe un timp nedeterminat.

In Moldova divanul ad-hoc începe ca şi acel din Muntenia prin formularea dorinţelor celor fundamentale, care este identică cu aceia din ţara soră. Votarea acestor punte întâlneşte însă doi potrivnici în sânul adunărei: Nestor Hermeziu episcopul de Roman şi boierul Alecu Balş proprietar, cum spune el cu falǎ, a 80.000 de fălci de pământ, care şi înmânează preşedintelui o protestare scrisă în contra ideei unirei, motivată numai în chip cu totul obstract: că „asemenea fuzie nu ar produce decât elemente de discordie, lupte vrăjmaşie şi neprevăzute amenintătoare" intervenţii de a pururea vătămătoare, adaogându-se către aceasta şi observarea că atât textul tratatului de Paris cât şi firmanul de convocare ar cere întrunirea divanului numai în privirea reorganizărei principatelor, argument precum am văzut învocat de toţi duşmanii unirei în contra atingerei acestei idei.

In deosebire însă de divanul Valahiei care în această privire, pare a fi dovedit mai mult tact politic decât acel al Moldovei, acesta din urmă, după arătarea dorinţelor obşteşti, intră şi cercetarea reformelor lăuntrice care trebuiau în curând să-l pună în cele mai vejnice încurcături. Nu e vorbă, el ia măsură de a cere dela comisia europeană, că „eventualele deosebiri în rostirea dorinţelor ambelor adunări, (crede că şi divanul muntenesc se va aluneca pe aceeaşi clină), asupra reformelor viitoare, să nu prejudice cauza unirei politice, cerută de unanimitatea deputaţilor ambelor ţări" [229]. Nu era însă aici pericolul desbaterilor chestiilor interne, căci mai la urmă chiar de s'ar fi ivit o divergenţă, încă ea nu ar fi fost îndestulătoare unirei cerută cu atâta conglăsuire de ambele adunări, însă Moldovenii văzură în curând, că dacă ei erau în destul de unanimi asupra celor patru punte, nu era tot astfel, de îndată ce se aduceau în desbatetere chestiuni de organizare internă, în care se ciocneau părerile nu numai ale indivizilor, dar mai rău încă, acele ale claselor

[228] Propunerea ţăranilor, *ibidem*, VI, 2, p. 382. Discursul lui Ghica, p. 284.
[229] *Ibidem*, VI, 1, p. 86.

deosebite reprezentate în adunare. De şi devirgenţele se arată şi asupra altor punte precum şi acel al înţelesului ce trebuia dat toleranţei religioase, cea mai periculoasă din toate şi cea care era să pericliteze lucrarea întregului divan, se raporta la modul cum trebuiau întocmite relaţiile între proprietari şi săteni. In şedinţa a 27-a din 16 Decembrie, sătenii aduc în sânul divanului propunerea reformelor cerute de ei, propunere frumos concepută şi stilizată, şi care aminteşte aducând tânguirea deputatului ţăranilor munteni, din comisia instituită de revoluţia din 1848 pentru a deslega aceiaş întrebare. Sătenii se tânguiesc în propunerea lor, că „până astăzi toate sarcinile cele mai grele, numai asupra noastră au fost puse, şi noi mai nici de unele bunuri ale ţărei nu ne-am îndulcit; iar alţii fără să fie supuşi la nici o povară, de toată mana ei s'au bucurat; că noi biruri grele de cap am plătit; oameni de oaste numai noi am dat; ispravnicii, judecători, privighetori şi jandarmi numai noi am ţinut; drumuri, poduri şi şosele numai noi am lucrat; beilicuri, podvezi şi havalele numai noi am făcut; boierescuri, zile de meremet numai noi am îndeplinit; clacă de voie şi fără de voie numai noi am dat; la Jidovul orândar ca să ne sugă toată vlaga numai noi am fost vânduţi; băutură scumpă şi otrăvită numai noi am băut; pâne neagră şi amară, udată cu lacrimi numai noi am mâncat; bătălii şi resmeriţe când au fost tot greul numai noi l'am dus; oşti când au venit noi le-am hrănit, noi le-am slujit, noi le-am purtat; că cel cu putere ţara îşi părăsia, peste hotare trecea; nevoia şi greutatea o duceau cei ce rămâneau la vatra lor. Ţara aceasta nici băi, nici măestrii, nici meşteşuguri multe ca alte ţări nu are toată îmbelşugarea braţele şi sapele noastre o aduc. Câtă-i Dunărea de mare şi de largă curge râul sudorilor noastre, se duce peste mări şi peste hotare, acolo se preface în râuri de aur şi de argint şi curg iarăşi înapoi de se revarsă în ţara noastră; iar noi dela ele nici că ne îndulcim.

Când ne-am jăluit, când ne-am tânguit, păsurile când ne-am spus ispravnicul ne-a bătut, privighetorul ne-au bătut, jandarmul ne-au bătut, zapciul ne-au bătut, vătăjelul ne-au bătut, posesorul ne-au bătut, boierul de moşie ne-au bătut; cine s'au sculat mai dimineaţă, cine au fost mai tare, acela era mai mare. Boul şi vaca, munca ostenelelor noastre nu ştiam că sunt ale noastre; puiul şi găina, laptele dela gura copiilor noştri de multe ori cu nedreptul ni s'au luat. Boierescul era odinioară 6 şi 12 zile; apoi s'au făcut lege ca să tâlmăcească ziua lăsată de Dumnezeu câtu-i de mare, şi boierescul s'a mărit; în urmă iar s'au tâlmăcit şi boierescul s'au tot îngreuiat. Acum sunt 12 zile de pont, ziua cât luna; lucrăm din primăvară până în toamnă, lucrăm de cum se ie omătul şi până la îngheţ tot la boieresc; lucrăm cât zice legea şi mai des şi peste lege, lucrăm şi nu mai mântuim. Holdele cele mari şi în-

tinse se fac frumoase şi mănoase, iar când treci pe lângă pământurile noastre ţi se rupe inima; ogoarele ne rămân în paragină; păpuşoii ni se îneacă în buruiană şi rămân necopţi de-i bate bruma; ce-i boiereşti aşezaţi de noi în coşere şed ca aurul de frumoşi. Când dă frigul când bate crivăţul, când ne bate nevoia, ne ducem de ne rescumpărăm însuşi munca noastră ca să ne hrănim copii cu dânsa. Inainte de reglement săteanul avea 10, 15

Deputaţii adunării Ad-Hoc ai Moldovei 1857.
Colecţia Academiei Române.

şi peste 20 de fălci; ridicam vite, ne prindeam nevoia şi era şi ţara folosită, că cirezile cele multe care eşiau din ţară, noi le creşteam. Cu Regulamentul, munca ni s'a împovărat, iar pământurile ni s'au micşurat. Noi nici la facerea legei acesteia nici la celelalte nu am fost chemaţi, nici întrebaţi, nici la vre-o învoială nu am stătut. Domnia lor boierii de moşie singuri le-au făcut, le- am urmat, de şi greu şi amar ne-au picat. Dar fiindcă Dumnezeu şi-au adus aminte şi au dat în gând celor şapte puteri de s'au

îndurat ca de astă dată să fim şi noi întrebaţi despre păsurile şi durerile ce avem, uitat să fie şi şters tot trecutul cu chinurile sale, departe fie toată ura, toată vrajba şi toată împerecherea dela sufletul nostru; o samă şi din boieri au fost cu frica lui Dumnezeu şi mai din vechi, pe când cu toţii de a valma ne luptam şi ne vărsam sângele pentru apărarea credinţei şi a moşiei strămoşeşti, şi nu erau ca părinţi şi noi ca fiii lor. Noi însă ştim că de când cu domniile greceşti, de atuncea s'au stricat şi dresele ţărei şi ale noastre. De aceea noi nu facem nici imputarea nici înfruntarea nimănui, ci să avem iertare, dacă spuind adevărul, vom fi scăpat vre-o vorbă care să fie greu la auzul cuiva. Noi dorim ca tot poporul român să se înfrăţească şi să treiască în pace şi în linişte pe pământul strămoşesc al României, pentru mărirea şi fericirea neamului".

După această introducere, sătenii formulează următoarele dorinţi în privirea reformei condiţiei lor: înlăturarea bătăiei, aceea a tuturor beilicuriler, havalelor şi a birului pe cap, şi înlocuirea tuturor acestor îndatoriri prin un bir pe averea fiecui fără osândirea în ţară; satele să-şi aibe dregători aleşi din sânul lor şi la sfârşit căderea boierescului adecă răscumpărarea lui cu toate acelea cu care sunt împovăraţi de către boierii de moşii. „Voim să scăpăm, să ne răscumpărăm de robia în care scăpăm; vroim să ne răscumpărăm, să nu mai fim, să nu mai fim a nimănui, să fim numai ai ţărei şi să avem şi noi o ţară; am îngenuchiat, am îmbrâncit cu toţii; cum suntem nu o mai putem duce îndelung. Nu vroim să jignim drepturile nimănui; dar nici al nostru să nu se întunece" [230].

Este invederat că propunerea deputaţilor săteni, alcătuită de un cărturar partizan al intereselor lor, lovia mai mult în interesul obştesc decât folosia clasei pentru care era formulată; de oarece, de şi îmbrăca în rostiri, ce păreau eşite chiar din inima acelor suferinzi, adevăruri netăgăduite despre ceea ce fusese, era neoportun a se învenina înfrăţirea ce ar fi trebuit să domineascâ în adunare, prin amintirea tuturor urgiilor trecute, din care o parte provenise tocmai dela clasa boierească.

---

[230] *Ibidem*, VI, 1, p. 342. Radu Rosetti, *Pentruce s'au răsculat ţăranii*, p. 288 apreţueşte astfel această măiastră protestare: „Limba acestei plângeri este de-o frumuseţe neîntrecută şi i se cuvine un loc de frunte în orice selecţiune dc bucăţi de literatură românească. Dar ea mai are altă calitate; este adevărată dela început până la sfârşit". Radu Rosetti atribue redactarea acestei plângeri lui Vasile Mălinescu, apropiind-o de minunatul amendament la chestia ţărănească, cel atât de documentat, şi aşa de elocvent, propus în divanul ad-hoc. Acest amendament era însă iscălit de ţăranii divanului ad-hoc şi dintre cărturari numai de 3 mai de samă: Arhim. Neofit Scriban, Arhim. Melchisedek şi Vasile Mălinescu. Dacă însă asemănăm propunerea ţăranilor şi cu discursul lui Vasile Mălinescu din comisia centrală în 1860 atunci vom primi fără nici o rezervă părerea lui R. Rosetti, că propunerea deputaţilor săteni a fost redactată de V. Mălinescu, *ibidem*, p. 288—290.

Mai mult decât forma jignia însă fondul ei pe deputaţii marilor proprietari; căci în privirea celor trei puncte d'întâiu proprietarii susţineau, că ţăranii nu mai aveau cuvânt a le cere întrucât prin votarea oborirei privilegiilor şi a egalităţei înaintea legei li se făcuse dreptate. Cât despre puntul capital, răscumpărarea boierescului, proprietarii îl tratează de „utopie condamnată de toată lumea, expresie sofistică care ascunde în ea o cerinţă comunistă, care cu alte cuvinte vrea să zică : împroprietărirea universală fără cumpărare şi plata pământului, pe care compuitorii propunerii locuitorilor îl înţeleg proprietate comună a tuturor, precum este aerul şi soarele" [231].

O adevărată furtună se deslănţuise în sânul adunărei aceleia pe care Europa o convocase spre a cunoaşte dorinţele poporului român. Ce spectacol era să deie comisiei europene şi prin ea puterilor şi lumei întregi desfăşurarea unei lupte înc'nse pe un tărâm pe care înţelegerea se arăta ca peste putinţă de stabilit? Oamenii conducători din divanul moldovenesc simţiau primejdia unei atari situaţiuni, şi se iviră o sumă de propuneri care ţinteau la deslegarea acestei chestiuni nenorocite. Aşa în afară de propunerile protrivnice ale ţăranilor şi proprietarilor mari, mai formulară alte moduri de împăcare ale intereselor duşmane: minoritatea comitetului proprietarilor mari, o socotinţă particulară a lui Roseti Teţcanu, o alta a majorităţei comitetului proprietarilor mici cu osăbită socotinţă a unuia din ei V. Zaharia, o altă părere a lui C. Hurmuzaki, cu amendamentul foarte lung şi puternic motivat a unui număr de deputaţi din cler, boieri liberali şi proprietari mici care conchidea pe faţă la împroprietărirea sătenilor pe pământul atribuit lor prin regulamentul organic, o altă propunere în acelaş înţeles a lui Constantin Negri şi altele încă. După o desbatere vie se pun la vot toate aceste propuneri şi lucru curios, cu toatele sunt respinse, neputând întruni nici una majoritatea absolută a voturilor [232], aşa că chestiunea ţărănească turburase numai divanul ad-hoc, fără a se ajunge la nici o deslegare a grelei probleme. In 21 Decembrie divanul ad-hoc al Moldovei închide şi el şedinţele sale, după ce votează, de astă dată în unanimitate, o adresă de mulţumiri către reprezentanţii puterilor garante [233].

Poarta cu toate asigurările date de ei de Anglia şi Austria că Franţa ea însăşi părăsise ideia unirei politice a principatelor totuşi se simte adânc lovită prin rostirea unanimă a ambelor divanuri în favoarea unirei şi încă cu sperietoarea cea straşnică pentru Turci a princepelui străin. Ne ştiind cum se puteau întoarce lucrurile până la hotărârea desăvârşită ce trebuia să

[231] *Ibidem*, VI, 1, p. 354 355.
[232] *Ibidem*, VI. 1, p. 422 425.
[233] *Ibidem*, p. 498.

fie luată la Paris, Turcii se mângâiau cel puţin cu ideea că afirmând tot mai tare că principatele le aparţin, le vor alipi în realitate mai strâns de subreda lor împărăţie, Aşa prin firmanele de disolvire ale divanurilor ad-hoc, ea afirmă din nou că principatele ar face *parte întregitoare* din împărăţia ei. Dacă însă Poarta îşi arăta pe faţă mereu atare dorinţă scumpă inimei ei, modul cum firmanele erau redactate, stilul şi rostirile întrebuinţate, care aveau caracterul ordinului unui stăpân către robul său, nu erau de natură de loc de a împrăştia din sufletul poporului român amărăciunea şi îndepărtarea pe care tocmai purtarea şi pretenţiile arogante ale Turcilor faţă cu Românii, dela începutul desbaterilor privitoare la a lor organizare, la adunase pe întrecutele [234]. Şi într'adevăr, cum spune o corespondenţă a timpului, din Iaşi către l'Etoile du Danube din Bruxela; „cât de rău inspiraţi sunt miniştrii sultanului de a încerca cucerirea acestor teritorii prin nişte termeni jicnitori amorului propriu naţional şi prin rostiri care ameninţă libertăţile politice unui întreg popor! Miniştrii înălţimei sale nu ar trebui să uite cât de mult nişte cuvinte necorecte ca acele de provinci sau „parte intregitoare" rănesc simţimântul naţional. Această apucătură a cancelariei turceşti, de a nu scrie o simplă frază fără a băga în ea alt scop care pun în îngrijorare simţul politic al poporaţiilor, pare că vrea să devină o neîncetată provocare. Poarta nu vrea să recunoască în nici un chip existenţa naţională a principatelor! Dar atunci la ce mai sunt bune tratatele, legăturile formale privitoare la aceste ţării? Este de mirat cum de a tolerat chiar aşezarea în Bucureşti a comisiei europene în scopul de a cerceta dorinţele poporaţiilor. Dacă principatele sunt posesiuni ale imperiului otoman, cu ce drept se amestecă Europa în ele spre a le organiza?" [235]. Şi cu toate acestea Poarta nu avea de ce să fie îngrijită, căci părăsirea unirei politice a principatelor de către Franţa era un fapt îndeplinit. După ce Poarta primise până atunci comunicări în atare privire numai dela prietenele sale, Austria şi Anglia, acuma

---

[234] Iată textul firmanului sultanului, model de necuviinţă, mai ales faţă cu acel ce nu se putea apăra: „Le divan convoqué en vertu de mon firman impérial dans la province de Valachie qui *fait partie intégrante de mon empire*, à l'effet de mettre à exècution les articles 23 et du traité de Paris, s'était réuni pour exprimer les voeux du pays et fournir à la comission composée du délégué de ma sublime Porte et de ceux des puissances garantes, les informations nécessaires à l'accomplissement de son mandat. La dite comission venant de déclarer unaniment que ce divan *a cessé de lui être d'aucune nécessité ou utilité*, de concert avec les susdites puissances j'ai jugé convenable d'en prononcer la dissolution. Par consequent, toi caïmacam à la réception de mon ordre révéré, tu auras *à dissoudre sur le champ* le susdit divan et en informer qui de droit". Place c. Walewsky, 26 Ianuarie 1858, *Doc. ren. Rom.*, VII. p. 55, spune: „le divan de Moldavie, qui a accompli son oeuvre avec régularité, méritait réellement un éloge plus poli". Firmanul, *ibidem*, p. 44 şi 52.

[235] *Ibidem*, p. 56.

după rostirea divanurilor ad-hoc şi în ajunul de a se deschide conferinţele din paris care avea să le cerceteze, însăşi Franţa dă planul de organizare, pe care se hotăreşte a-l substitui unirei desăvârşite, în cunoştiinţa Porţei, prin ambasadorul Thouvenel. In memoriul comunicat ei, se prevedea numele de principatele unite de dat ţărilor române, iar unirea lor era să se refere la legislaţie, stare economică, finanţe, măsuri, greutaţi, armată, păstrându-se în privirea politică două ocârmuiri sub doi domni şi două adunări [236]. Proiectul e primit cu oarecare întâmpinări secundare de Turci. Ideea părăsirei unirei desăvârşite din parte Franţei, ne mai fiind acuma un secret pentru nimenea, ea ajunsea şi la cunoştiinţa lămurită a poporului român, care cu toată amara desâncântare căreia fu expus, tot în Franţa îşi punea speranţa, că măcar o parte din relele de care suferia vor fi tămăduite [237].

In 22 Mai 1858 se deschid însă conferinţele de Paris care trebuia să pună un capăt fierberei şi aşteptărei atât de nerăbdătoare a Românilor asupra soartei ce era să li se facă. In şedinţa întâi, de şi se ştiau lucrurile de mai înnainte, se găseşte de cuvinţă a se juca de a doua oară o comedie, pentru a mântui onoarea politicei franceze. Cea dintâi se jucase atunci când, după concesiunile dela Osborne, Anglia consimţise la anularea alegerilor făcute pentru divanul ad-hoc rostindu-se pentru unirea pe care ea însuşi o părăsise. Anume în această primă conferinţă comitele Walewski se preface a susţine din nou proiectul de unire, sprijinindu-se acuma şi pe dreptatea pe care dorinţele rostite de divanuri o dăduse previderilor franceze. Bine înţeles că reprezentantul Porţei, Faud paşa, menţine puntul de vedere turcesc al nevoilor de a se respecta privilegiile separate ale ţărilor române; iar baronul de Hübner *are plăcerea* a pune, din partea Austriei, în îndoială că divanurile să fi rostit adevăratele dorinţi ale poporaţiilor, care ar avea nevoie de ordine şi stabilitate. Atunci intervine reprezentantul Angliei lordul Covley, care spune că, după ce au ascultat pe puterea suzerană, nu crede că unirea să răspundă scopului urmărit de congres. Recunoaşte însă că divanurile s'au rostit în favoarea acestei idei, şi crede că s'ar putea combina, prin asimilarea aşezămintelor administrative, un sistem care ar satisface şi dorinţele principatelor, fără a jigni drepturile legiuitoare ale puterei suzerane. După ce şi ceilalţi plenipotenţiari îşi rostise părerile lor mai mult sau mai puţin conform cu ale antevorbitorilor, re-

---

[236] *Ibidem*, p. 86. Memento din 11 Martie 1858.

[237] Depeşa lui Place c. Walewsky din 15 Mai, *ibidem*, p. 171, interesantă şi prin judecată purtată de consul asupra diverselor persoane ce ar putea aspira la domnie. Singurele capabile pentru un atare post ar fi Petrache Mavroieni şi principele Grigore Sturza.

prezentantul Franţei spune că întrucât nu ar fi cu putinţă a se proceda pe calea majorităţei, conferinţa va izbuti a aşeza o înţelegere întemeiată pe concesiuni mutuale şi reciproce, aşa ca să se mulţumească pe cât se poate toate interesele, precum spunea plenipotenţiarul Marei-Britanii [238].

Inţelegerea fiind stabilită în principiu, formularea organizărei fu o lucrare mai mult migăloasă decât grea, şi în 19 şedinţi, aşa numita convenţie de Paris era gata.

Această convenţie este o lucrare foarte stranie, o silinţă supremă a combinaţiei diplomatice, care totdeauna a căutat să domine prin idei, adese ori prin cuvinte, interesele reale şi puternice ale vieţei. Ea este un amestec hibrid şi nefiresc de unire şi despărţire, în care caută să se împace interesele deosebite ale puterilor pe capul poporului român. Necontenit i se arată unirea, dar i se pun stavili pentru ca ea să nu se realizeze. Se apropie unda de buzele lui; dar când vrea să beie ea se îndepărtează. Aşa titlul oficial al ţărilor române era să fie acel de *principatele-unite*; dar pentru a nu-şi crea prea mari iluzii asupra însemnătăţei lui, se pun după el: *ale Moldovei şi Valahiei.* Era să fie o comisiune centrală în Focşani pentru pregătirea legilor de interes comun şi o curte de casaţie comună care să judece procesele ambelor ţări în ultima instanţă: organizarea armatelor trebuia să fie identică, pentru a se putea contopi la vreme de nevoie în un singur corp, şi steagurile, deşi deosebite, erau să fie decorate cu o panglică comună de culoare albastră; măsurile şi greutăţile erau să fie unificate, pe lângă vămi care fusese întrunite încă de pe timpul lui Bibescu; dar toate aceste imboldiri către o viaţă comună trebuiau să fie oprite prin zidul de despărţire politic şi administrativ ridicând între ele; domnia, reprezentarea naţională şi capitalele rămâneau deosebite.

In privirea principiilor după care urma să se îndrepte de acolo înainte mersul treburilor în ţărilor române, Convenţia de Paris introduce în ele principiul constituţional, însă în adevărata lui fiinţă, bazat pe egalitate şi nu numai caricatura lui, precum fusese constituţionalismul Regulamentului Organic. Se stipulează anume prin articolul 46 al Convenţiei că „Moldovenii şi Muntenii sunt cu toţii egali înaintea dărilor şi de o potrivă primiţi în dregătorii publice în una şi alta în ambele ţări. Libertatea lor individuală este garantată şi nimenea nu va putea fi reţinut, arestat, nici urmărit decât conform cu legea. Nimene nu va putea fi expropriat decât în chip legal, pentru pricina de interes public şi după o prealabilă despăgubire. Moldovenii şi Muntenii de toate riturile creştine se vor bucura de o potrivă de drepturile politice, şi bucurarea de atari drepturi va putea fi întinsă şi la celelalte culturi prin dispoziţiuni legiuitoare. Toate

[238] Protocolul conferenţei I din 22 Mai 1859, *ibidem*, VII, p. 216.

privilegiile, scutirile sau monopolurile de care se bucură încă unele clase vor fi desfiinţate şi se vor procede fără întârziere la revizuirea legei care regulează raporturile proprietarilor pământului cu cultivatorii, în vedere de a îmbunătăţi soarta ţăranilor". [239].

Iată noua întocmire sub care Europa dispunea, în autoritatea ei absolută şi supremă, că trebuia să trăiască poporul român. El fususe consultat şi rostise dorinţi mult mai întinse decât ceea ce Europa se îndura să-i conceadă. Prin organele divanurilor ad-hoc el rostise, nu o dorinţă aşa ruptă din senin, ci o nevoie neînlăturabilă, urmarea desvoltărei sale întregi de până atunci — unirea ţărilor surori. Greutăţile politice nu învoise primirea unei atari cereri radicale; totuşi oricât de puţin încuviinţase Europa, tot era foarte mult, căci românii cel puţin scăpase de urgia trecutului, de apăsarea turcească ce-i silea să caute scăparea în protectoratul rusesc, care apoi îi strângea în braţele sale până aproape deplină înăbuşire.

De aceea, lucru la care poate nu am prea putea să ne aşteptăm, căpeteniile Românilor se arată mulţumiţi cu rezultatul dobândit. Aşa Vasile Boierescu, deşi recunoaşte că s'a proclamat numai o semi-unire, unire în nume, în instituţiuni, în legi, în armată, în consiliul central, o unire reală până la un punt, însă nu complectă, ci începută — adauge că rămâne acum că Românii prin o purtare cu truc şi prudenţă să o poată complecta. Noi mulţumim Europei că cel puţin ne au arătat că unirea poate fi posibilă" [240].

Nu ştia Boerescu că atunci când el scria acele rânduri, profetiza ceeace trebuia să s'ntâmple şi încă aşa de curând, Ioan Brătianu din potrivă mergea prea departe cu entusiasmul, când spunea că „Românii primeau Convenţia fără vre-o gândire ascunsă, nu cu cuget de a o călca, ci cu hotărâre a o apăra chiar cu sângele lor" [241]. Cât curând erau să fie lăsate la o parte aceste jurăminte, şi apucând taurul norocului de coarne, era să ne făurim noi înşine soarta refuzată de areopagul european!

Convenţia de Paris prevede în dispoziţia ei finală că „în momentul ce hatişeriful sultanului va promulga în principate stipulaţiile ei, ocârmuirea ţărilor va fi remisă de caimacamii (căimăcămie), însă constituite conform prevederilor Regulamentului organic, adecă alcătuite din preşedintele divanului domnesc, marele logofăt şi ministrul de interne care erau în funcţie sub ultimii gospodari înaintea instalărei guvernului provizor din 1856. Zisele comisii se vor ocupa de îndată cu alcătu-

[239] Art. 46, *ibidem*, VII, p. 313.

[240] *Convenţiunea relativă la organizarea principatelor*, articolul lui V. Boerescu în *Naţionalul. ibidem*, VII, p. 408. Comp. alt articol p. 632.

[241] Declararea lui I. C. Brătianu din *Românul*, *ibidem*, p. 510.

irea listelor electorale care vor trebui să fie întocmite şi publicate în sorocul de 5 săptămâni. Alegerile vor avea loc 3 săptămâni după publicarea listelor. A zecea zi, după aceea, deputaţii vor trebui să fie întruniţi în fiecare principat, spre a procede la alegerea gospodarilor" (art. 49).

Fură numiţi deci în virtutea acestei dispoziţii, drept caimacami în Muntenia: Emanoil Băleanu, Ion Manu şi Ioan Al. Filipescu, iar în Moldova: Ştefan Catargiu, Anastasie Panu şi Vasile Sturza.

6. CĂIMĂCĂMIA DE TREI ŞI ALEGEREA LUI ALEXANDRU IOAN I DE DOMN IN AMBELE PRINCIPATE

Lupta din sânul căimăcămiei. — Adunările ce trebuiau să fie alese erau să hotărască într'un chip însemnător soarta ţărilor române, de oare-ce dela oamenii ce erau să le alcătuiască, dela spiritul ce era să predomnească în ele, dela persoanele cărora erau ele să încredinţeze conducerea destinelor ambelor ramuri ale poporului român, era să atârne soarta acestuia. Partidul naţional, înflăcărat numai de ideia binelui obştesc, nu se gândea atât la persoana viitorului domn, cât se îngrija ca să pătrundă în adunare oamenii destoinici, luminaţi şi patrioţi. In o profesie de credinţă naţionaliştii declarase, în chip solemn că sunt partizanii unei bune şi neatârnate adunări, că ei nu au nici în iveală nici în ascuns vre-un candidat la domnie, că nu vor cunoaşte de domn al ţărei decât pe acela ce va eşi legiuit din urma adunărei obşteşti [242].

Nu făceau tot astfel şi partizanii ambiţiilor personale, care nu aveau alt scop în toată mişcarea lor decât triumful candidatului sprijinit de ei, şi deci alegerea deputaţilor din rândul acelora care erau să-i dee glasul.

In Muntenia partida naţională nu era reprezentată în guvern prin nici una din feţele sale. Toţi caimacamii lucrau pentru candidaturi anumite: doi din ei, Manu şi Băleanu, pentru acea a lui Gheorghe Bibescu, iar al treilea, Filipescu, pentru Barbu Ştirbeiu. In vederea de a obţine o cameră potrivită cu dorinţele lor, căimăcamii orânduiesc mai multe măsuri apăsătoare care să silească pe oameni a părăsi simpatiile lor către partida liberală. Şi fac destituiri de funcţionari pe o scară destul de întinsă, motivate de participarea lor la întrunirea acelor partide. Mai mulţi din ei protestând la consulii streini, căimăcămia

[242] Profesia de credinţă a partidului naţional din Moldova, 8 Decemvrie 1858, *ibidem*, VII, p. 1033. Comp. o depeşă a lui Place c. Walewsky, 6 Noembrie 1858, în care arată că mai multe persoane i-ar fi cerut desluşiri asupra candidatului plăcut Franţei, *ibidem*, p. 629.

se hotărește a răstrânge încă și mai mult frânele, și pentru a îndreptăți atare măsuri, se pretextează de unul din ei, Manu, că ar fi fost ținta unei încercări de asasinat cu o bombă explosibilă de sticlă, aruncată pe fereastră în casa lui. Se iau atunci măsuri aspre de privighere a întrunirilor, nu numai a acelora din localurile publice, dar chiar și acelor din casele particulare; se

Ioan Manu
Caimacamul Munteniei 1858. — Colecția Academiei Române.

ordonă ca miliția să îndoiască străjile puse la dispoziția poliției și departamentul internelor este invitat a ordona aspru administratorilor din județe a se sili să descopere prin toate mijloacele pe acei ce ar încerca să turbure liniștea publică. Cenzura este menținută cu toată asprimea, și căimăcămia de trei în Muntenia nu se deosebia decât doar în mai rău de acea de mai înnainte a lui Alexandru Ghica.

Căimăcămia însă trebuind să îngrijească de întocmirea listelor electorale, găseşte în această atribuţie prilejul de a silui mult mai puternic conştiinţa publică dând o interpretare cât se poate de strâmtă şi restrictivă dispoziţiilor felectorale anexate pe lângă convenţia de Paris, adăogând chiar din propria ei autoritate, condiţii noue spre a putea fi înscris ca alegător. Aşa, bună oară, reduce cu 5% venitul proprietăţilor ipotecate; nu vrea să ţină în seamă pentru constituirea capitalului de 6.000 de galbeni cerut de la alegătorii direcţi ai oraşelor, numerariul şi creanţelor ce ar fi avut; impune neguţitorilor numai de cât înfăţişarea de patente, când mulţi din ei, după regulele de până atunci, fusese scutiţi de plata unor asemene, şi altele de acelaş fel. Toate aceste apăsări şi măsuri neîndreptăţite atrag o sumă de protestări din partea partidei naţionale[243].

In Moldova lupta între partida naţională şi aceia a candidaturilor personale şi încă un caracter şi mai ascuţit, prin desbinarea ce se pune, puţin timp după începerea lucrărilor căimăcămiei, între unul din membrii ei, Ştefan Catargiu, cu ceilalţi doi Anastasie Panu, şi Vasile Sturza.

Aceşti din urmă, devotaţi cu totul interesului naţional, temându-se că nu se vor întâlni tot deauna în păreri cu colegul lor, propun dela început, ca în lucrările căimăcămiei să predomnească principiul majorităţei[244], propunere care este primită de Ştefan Catargiu, însă cu condiţie ca fiecare din cei trei membri ai locotenenţiei să-şi reia ministerele pe care le avusese sub domnia lui Ghica, Catargiu fiind interesat a avea sub a lui putere ministerul din lăuntru, prin care spera că va putea lucra aşa ca să-şi pregătească lui domnia.[245]

Dacă Ştefan Catargiu se silise a apuca ministeriul internelor, o făcuse crezând că va putea dispune de el fără nici un control, întrucât autoritatea lui de ministru era întărită prin acea mai mare încă de caimacam. El uita un lucru, că această de pe urmă însuşire era împărţită cu alţi doi, către care el legându-se asculta la principiul majorităţei, autoritatea supremă nu-i mai aparţinea. Orbit însă de patima ambiţiei şi de luciul domniei, cu care ea făgăduia a fi încununată, Catargiu nu se gândeşte la poziţia lui, şi pretinde o libertate absolută în conducerea ministerului său. Desbinare de păreri se vede chiar dela primul act al căimăcămiei, Catargiu refuzând a subsemna decretul pentru restabilirea libertăţei presei. In curând era să iz-

[243] Circulara partidului naţional din Decembrie, *ibidem*, p. 920. Mai multe protestări c. consulii străini, *ibidem*, p. 1044, 1053, 1186. Comp. protestarea contra alegerilor, efectuate pe baza listelor electorale, a lui I. Brătianu şi a lui N. Golescu c. Napoleon al III-lea, p. 1380, 1382. Chestiunea boambei exploxibile, vezi în actele de la p. 849, 859, 939.

[244] Actul de la p. 599.

[245] *Ibidem*, p. 780, 862.

bucnească o mai vaşnică neînţelegere. Panu şi cu Sturza găsiră de cuviinţă a schimba pe mai mulţi ispravnici, între care erau şi acei de Tutova şi Putna, rudenii de ale lui Catargiu. Acesta se opune pretinzând că nu ar putea suferi ca în ministerul său

Anastasie Panu
Caimacamul Moldovei 1858 1859. — Colecţia Academiei Române.

să se amestece capetele altor departamenturi. In zadar se siliră Panu şi cu Sturza a-l face să înţeleagă că autoritatea lui de ministru trebuia să se plece înaintea celui mai mare căimăcămiei, şi că în exerciţiul acestei se convinse ca să predomnească prin-

cipiul majorităţei. Ştefan Catargiu se opune cu înverşunare la schimbările propuse, şi ele efectuându-se fără consimţământul lui, nu vroieşte să mai recunoască principiul majorităţei, la care cu toate aceste se îndatorise a se supune, şi părăsind sala deliberărilor refuză de a lua parte la lucrările ulterioare ale căimăcămiei. Acasă el primeşte o deputăţie alcătuită din partizanii săi care-l felicitează pentru energica lui împotrivire la dorinţele colegilor săi. Majoritatea spre a nu lăsa nehotărâte trebi cu atâta mai grabnice, cu cât se apropia termenul în care trebuiau să fie întocmite listele electorale, îşi făcea regulat datoria de a învita pe Catargiu la şedinţi, şi după ce-l aştepta până la 12 ore, hotăra lucrările fără a lui împărtăşire [246]. Directorul ministerului de interne, Pruncu, refuzând, după înteţirile lui Catargiu, de a veni la un consiliu, este destituit de căimăcamii cei doi şi înlocuit cu Teriachiu. Catargiu refuză însă de a primi pe noul director „şi acesta ocupându-şi funcţia într'o zi înainte de a sosi ministrul său, este dat afară cu puterea, de însuşi acesta [247]; violenţa care arată până unde ajunsese pornirea lui Catargiu în potriva celorlaltor membri ai căimăcămiei.

Dacă Catargiu însă îşi permitea o asemenea purtare, o făcea numai, fiind încurajat de consulul austriac şi de comisarul turc, Afif-bei, a cărui menire cu toate că fusese numai decât a ceti firmanul promulgător al Convenţiei, rămăsese totuşi în Iaşi şi după îndeplinirea acelei formalităţi. Comisarul turc vroind să expeduiască o telegramă cifrată la Constantinopole, în care de sigur relata tânguirile lui Catargiu, direcţia telegrafului refuză primirea ei, pe motivul că numai membrii guvernului şi consulii puterilor acreditaţi pe lângă ei ar avea dreptul a trimite depeşi tainice [248]. Inţelege oricine cât a trebuit să se aprindă Turcul la acest refuz care-l aruncă încă şi mai mult în partea lui Catargiu. El trimite atunci un curier la Poartă, prin care lămureşte pe larg purtarea celor doi căimăcami, care se părea Turcilor atât de necorectă, şi comunică şi tânguirea lui Catargiu către marele vizir, în care acesta nu roşeşte a spune că face un de pe urmă apel la dreptatea Inaltei Porţi, cerând intervenirea legiuită a curţei suzerane şi sprijinul ei mântuitor, care in atâtea rânduri ale trecutului au apăsat nenorocitul nostru principat [249]. Iată deci cum înţelegeau unii din boierii noştri să apere autonomia cea de abia dobândită şi cu atâta trudă şi necaz ! Cum primeşte Alif răspunsul dela marele vizir el înştiinţează pe cei doi caimacami că are să le facă o comunicare şi se duce la ei spre a le-o împărtăşi, însoţit de Catargiu. Sturza şi cu

[246] Mai multe învitări de aceste la p. 680, 722, 725, 744, 758, 767
[247] *Ibidem*, VII, p. 684, 742, 791.
[248] *Ibidem*, p. 770. Incurajarea cons. austr. p. 783.
[249] *Ibidem*, p. 732.

Panu cerând dela comisar comunicarea în scris, spre a putea delibera asupra ei şi a răspunde în cunoştinţă de cauză, Catargiu se grăbeşte a întâmpina că nu se încape deliberarea unde urmează poruncă" [250]. Majoritatea căimăcămiei se refuză a da o urmare depeşelor viziriale comunicate de Alif-bei, mai întăi fiind că nu veniau prin canalul unui reprezentant acreditat, apoi fiindcă comunicările ce i se făceau erau numai verbale [251].

Majoritatea căimăcămiei ia în curând o măsură ce trebuia să supere încă şi mai rău pe Turci, anume bazându-se pe pe art. 9 al Convenţiei care spunea că gospodarii vor avea agenţi care să-i reprezinte la Constantinopole, retrage puterile lui Fotiade ce fusese până atunci agent al Moldovei, de oarece aceste ţări nu erau acuma ocârmuite de un gospodar, ci numai de o locotenenţă domnească [252]. Această măsură pune vârful relaţiilor încordate între Moldova şi Poarta Otomană. Vizirul convoacă consiliul ambasadorilor şi le spune purtarea abusivă a căimăcamilor, după rapoartele primite dela Afif-bei şi tînguirile lui Catargiu. Majoritatea căimăcămiei nefiind sprijinită de nimene la Poartă, ambasadorii se unesc cu vizirul în alcătuirea unei note dojenitoare, care cerea încetarea abuzurilor căimăcămiei şi reintrarea ei în legalitate. Insuşi Franţa este ademenită a se uni la acest demers colectiv, şi comitele Walewski, desaprobă, în o depeşă către Place, destituirea lui Fotiade [253]. Se înţelege dela sine că o atare nemulţumire a întregului areopag european, cu purtarea celor doi căimăcami, trebuia să deie curaj uneltirilor duşmane. Fiind că desaprobarea ambasadorilor atingea şi destituirile de funcţionari interni, apoi de îndată se sculară foştii miniştri ai lui Vogoride care fusese înlocuiţi la intrarea în funcţie a nouei căimăcămii, precum şi alţi dregători subalterni, cerând cu sumeţie dela cei doi căimăcami reîntegrarea în posturile lor, Căimăcămia însă, întemeindu-se pe neclintita ei dreptate, respinge cu energie toate acele cereri şi pedepseşte chiar pe unul din petiţionari, Iorgu Răznovanu, retrăgându-i însuşirea de aghiotant ce o avea pe lângă rangul său milităresc [254]. Căimăcămia care se apărase până atunci numai prin c depeşă către marele vizir şi către reprezentanţii puterilor garante [255], trimite o adresă de astădată, îndreptată în contra

[250] *Ibidem*, VII, p. 787.
[251] *Ibidem*, p. 789, 790, 826, 854. Un rezumat al luptei între Catargiu sprijinit de Turci şi Austriaci şi căimăcămie în memoriul lui V. Alecsandri, *ibidem*, p. 1084; altul în depeşa lui Place din 25 Decembrie 1858, *ibidem*, p. 1329, altul în Adresa căimăcămiei c. reprezentanţii puterilor 14 Dec. 1858, *ibidem* p. 1339.
[252] *Ibidem*, p. 764.
[253] *Ibidem*, p. 774, 1006, 1010, 1019.
[254] *Ibidem*, p. 1048—1052, 1071.
[255] *Ibidem*, p. 1096.

Turciei, aceloraşi reprezentanţi, în care dovedeşte prin textul a două depeşi, că Poarta calcă într'un chip înviderat stipulaţia conţinută în art. 2 al convenţiei de Paris, după care principatele aveau să se ocârmuiască liber şi în afară de orice amestec al sublimei Porţi. Prin una din acele depeşi, adresată lui Alif-bei, vizirul îl însărcina, nerespectând nici măcar formele politeţei celei mai elementare, „*a spune* căimăcămiei de a nu face nimica privitor la mânăstirile greceşti până la epoca când daravera cu ele avea să fie definitiv regulată prin un firman imperial"; a doua ordona revocarea libertăţei presei încuviinţată de caimacami, care nu făcuse decât a restabili o lege votată pe timpul lui Grigore Ghica şi care fusese suspendată prin firman pe timpul lui Vogoride[256]. Amestecul Turcilor era vădit. Se recunoaşte că mintea lor asiatică nu înţelegea ce vrea să zică legătura unui tratat pe care ei înşii îl iscălesc, şi ei nu se puteau desvăţa de obiceiul de a privi ţările române ca nişte adevărate ale lor paşalâcuri. Ce e drept obiceiul era aşa de vechiu, aşa de înrădăcinat încât greu era mai ales pentru Turci, a se desface de el. Şi apoi ce să ne mirăm de Turci, când se găsiau chiar fruntaşi Români care să-i îmbie a o face!

Această luptă a celor doi căimăcami, Anastase Panu şi Vasile Sturza, contra intrigilor din lăuntru şi a încercărei Turciei de a menţine pe cale piezişe influenţa pe care o pierduse pe faţă, constituie unul din momentele cele mai de seamă ale istoriei poporului. Ea ni-l arată pe deplin trezit la conştiinţa de sine, apărând cu energia, pe care i-o da temelia juridică, poziţia câştigată prin tratatul de Paris. Dacă Europa apuseană întinsese mâna ei naţionalităţei române, ea nu galavanizase numai un corp mort şi fără viaţă, ci scăpase de moarte un organism ce vroia să trăiască. Norocul cel bun al poporului român a vrut însă ca în guvernul acela ce era să preşadă la actul cel mai însemnat al regenerărei sale, alegerea domnilor, să se nimeriască, cel puţin în una din ţări, acea ce era menită de soartă a aduce la menirea neamului întreg, două suflete mari, Anastasie Panu şi Vasile Sturza două inimi generoase şi neinteresate, care să jertfească personalitatea lor binelui obştesc.

Evoluţia viitoare a poporului român aduse pe aceşti doi bărbaţi în fruntea Moldovei care era menită a înmulţi puterile poporului român prin unirea întemeiată pe jertfa Moldovei.

Dar tocmai această luptă încordată şi periculoasă contra neîndreptăţitului amestec al Turcilor în daraverile Moldovei, detrăsese luarea aminte a căimăcămiei dela privigherea pe care ar fi trebuit să o aibă asupra operaţiilor electorale, şi aşa se făcu ca în adunarea Moldovei să pătrundă mai mulţi partizani ai candidaturilor personale, de cât s'ar fi cuvenit după numărul

[256] Adresa, *ibidem*, p. 1339.

lor. Din 64 deputaţi aleşi 21 erau partizani ai lui Mihai Sturza fostul domn al Moldovei, 13 ai lui Grigore Sturza fiul său, iar restul de 30 membri ai partidei naţionale. Alegerea domnitorului trebuia să înceapă în Moldova şi anume în ziua de 5/17 Ianuarie 1859 atinse tărâmul personal, era peste putinţă a nu se

Vasile Sturdza
Caimacamul Moldovei 1858—1859.

naşte desbinări, unii din deputaţi având în vedere pe o personalitate, alţii pe alta.

Alexandru Beldiman fu trimis chiar în noaptea aceia la Mihail Kogălniceanu spre a subsemna şi el procesul-verbal. Trezindu-l din somn, Beldiman îi prezentă hârtia, ţinând ascuns cu mâna numele alesului. Kogălniceanu întrebă cine este : Mihai

Sturza? Nu, răspunse Beldiman; Grigore Sturza? iar nu. Atunci dă-mi să iscălesc zise Kogălniceanu. Când văzu că e Cuza, izbucni într'un vesel hohot de râs.

Alegerea domnului în Muntenia fusese amânată de partidul național până să se afle rezultatul celei din Moldova, de oarece partidul național din Muntenia era hotărât a alege pe aceiași persoană ca domn și în această țară. Intr'adevăr convenția de Paris deși dispusese ca să fie două guverne sub doi domni separați; nu prevăzuse cazul când alegerea ambilor domni ar cădea asupra uneia și aceleiași persoane. Când partidul național din Muntenia află despre alegerea lui Cuza, el trimite o deputație către adunarea moldovenească, care să felicite pentru fericita ei izbândă, și de îndată se luară măsuri în București pentru asigurarea alegerilor domnului Moldovei. Adunarea de aicea aleasă sub imfluiența caimacamilor era favorabilă lui Grigore Bibescu, fostul principe. In ziua de 23 Ianuar când cu verificarea titlurilor, poporul din București după îndemnul partidului național, se adună în mare număr în dealul mitropoliei. A doua zi când trebuia să se aleagă domnul, guvernul luă măsura de a încunjura camera cu un corp de armată care avea ordin să tragă asupra mulțimei la caz de a vroi să pătrundă cu deasila în localul deputaților. Capii partidului național însă se înțelesese cu colonelul Vlădoianu, ca să nu execute atare ordin, și când poporul se îngrămădi la intrarea mitropoliei, fu lăsat de gardă ca să treacă neîmpiedecat. Măcelarii ce erau în mare număr începură în chip însămnător a-și ascuți cuțitele cu mare vuet. Deputații speriați de presiunea poporană, cu toate că erau hotărâți să-și dee glasurile lui Bibescu, votară cu toții, de teamă, pe Cuza. Astfel domnul Moldovei încinse și sceptrul Munteniei. Unirea era efectuată, căci oricâte greutăți mai erau de învins pentru a câștiga învoirea Europei, la un act făcut inviderat contra vroinței ei, totuși nu este mai puțin adevărat că de îndată îndoita alegere a lui Cuza, datează existența României de astăzi și se sfârșește istoria despărțită a țărilor române.

Alegerea din Moldova. — In ziua de 28 Decembrie 1858 se întrunește adunarea națională a Moldovei. Cea dintâi desbatere ce se deschide în ziua de 31 Decembrie, fu recunoașterea alegerei principelui Grigore Sturza ca deputat îngreuiată prin împrejurarea că el slujise în oștirea turcească cu gradul de general de divizie și sub numele de Muhlis-pașa. Sturza susținea că-și dăduse dimisia din acea slujbă, pe care nu o primise de cât spre a lupta contra Rusiei și deci în interesul țărei sale. Dintre deputații naționali, alegerea lui Grigore Sturza este sprijinită de Panu, Kogălniceanu și Cuza. Acest din urmă arată, că nu ar exista nici o lege în Moldova, care să răpească drepturile politice acelor ce ar fi slujit în oștiri străine, și sfârșește cuvântarea

lui spunând, că „socot în sfârşit că trebuie să punem patimile de o parte şi să deschidem era constituţiei prin dreptate şi frăţie". Nu ştia Cuza, când rostia aceste cuvinte, că în curând era să fie protivnicul princepelui Grigore Sturza la scaunul domniei !. [257].

Ca o bombă neaşteptată fu atribuit acest rol Colonelului Alexandru Cuza, în noaptea de 3 Ianuarie 1859. Anume partidul naţional, lucrând cu mult foc şi multă lepădare de sine pentru izbânda ideilor sale, îşi făcuse un titlu de glorie de a nu-şi fi oprit părerile asupra nici unui candidat de domn cum am amintit-o şi mai sus. El respingea cu indignare învinuirea ce i se aducea, că ar cloci o candidatură ascunsă, şi se lăuda că „urma va dovedi, că partidul naţional nu avea altă candidatură decât acea a unei adunări obşteşti libere şi neatârnate" [258]. Când adunarea se întruni anume spre a alege pe domn, partidul naţional trebui să se coboare pe pământ, din regiunile ideale în care plutea; să se gândească că, dacă nu era să iasă din urmă nici Mihai nici Grigore Sturza, era de nevoie ca cineva să le stee împotrivă şi acel cine-va căta să fie un om în carne şi oase, şi nu numai o sinteză de fericite principii; trebuia să găsească între dânşii pe acel „om nou pentru legile noue" pe care Kogălniceanu îl ceruse, spre schimbarea feţei ţărilor române. [259]. De îndată însă ce întrebarea se puse pe tărâmul personal, se iviră deosebiri în păreri : unii din deputaţii naţionalişti erau pentru o persoană alţii pentru alta. Incepu să se vorbească de candidaturile lui Constantin Negri, Petrache Mavrogheni, Anastasie Panu, Lascar Catargiu, Lascar Rossetti, Vasile Alecsandri, [260] acest din urmă sprijinit de aşa numita „banda neagră", în fruntea căreia era Docan. Pericolul pentru partida naţională consta mai întâi în alianţa putincioasă între Mihăileni (partizanii lui Mihai Sturza) şi Grigoreni (acei ai fiului său Grigore), unire ce ar fi alcătuit majoritatea. Desbinarea între tată şi fiu era însă aşa de mare, că asemene temere putea fi privită ca înlăturată. Mai greu era de a se ajunge la o înţelegere asupra candidatului partidei naţionale şi, dacă lucrul nu se făcea, dacă această partidă se îmbucăţia şi ea în mai multe frânturi, apoi nu de la întâiul scrutin, unde trebuia majoritatea absolută, de si-

[257] Adunarea electivă a Moldovei, Proces-verbal No. 11. Şedinţa din 31 Decembrie 1858, *Monitorul Oficial al Moldovei*, din 15 Ianuarie 1859. — Un fel de povestire a viitoarei poziţii a lui Cuza se vede în o scrisoare din Viena, din 27 Martie 1857 adresată lui de unul *Carro* şi care îi dă titlul de „*Mon Prince*". *Documente privitoare la renaşterea României* IV, p. 278.

[258] *Răspuns la Grigorieni*, *Steaua Dunărei*, 21 Noembrie 1858.

[259] Cuvântare rostită de Cogălniceanu în şedinţa adunărei din 5 Ianuarie 1859. *Monitorul oficial al Moldovei*, 28 Ianuarie, supl. — vorbă repetată de Gr. Serurie la primirea lui Cuza în Bucureşti. *Românul*, 29 Ianuarie, 1859, suplement.

[260] *Acte şi documente, privitoare la Renaşterea României*, VIII, p. 299.

gur însă că la cel de al doilea, era să izbutească, cu majoritatea relativă, tot fostul principe al Moldovei Mihai Sturza.[261]. Pricina desbinărei partidului naţional stătea mai ales în chestia rurală, în care Constantin Negri şi Lascar Catargiu, ambii cu cei mai mulţi sorţi de izbândă, înfăţoşeau părerile externe, unul în favoarea ţăranilor, celălalt în acea a proprietarilor[262].

Neînţelegerile ţinură până cu două zile înaintea alegerei care trebuia să se facă la 5 Ianuarie 1859. Ingrijirea şi teama creşteau cu cât se apropia terminul fatal. In seara de 3 Ianuarie deputaţii naţionali veniră mai toţi, în număr de 30, la Costache Rolla care şedea în localul cabinetului de Istorie naturală, lângă sala numită pe atunci în prescurtare *Elefant*, după scheletul unui mare animal de acest soiu ce cuprindea în colecţiile lui. Aici, după ce se desbătu până la 11 ore, fără nici un rezultat adunarea era să se spargă, când Lascar Rossetti încuie uşa şi spune că nu vor eşi de acolo, până nu se vor înţelege asupra unui candidat[263]. Reluîndu-se desbaterile, Pisoschi propuse să se aleagă colonelul Alexandru Cuza. Ca o scântee electrică străbătu acest nume prin gândurile tuturor, neîntâlnind nicăerea împotrivirea, de care se lovise celelalte. Trecutul lui Cuza era cunoscut şi-l punea într'o priincioasă lumină; planurile sale de viitor nu se ştiau care sunt; apoi el fiind o personalitate mai puţin marcantă, toţi nădăjduiau că-l vor putea conduce după dorinţele lor; în sfârşit legăturile sale de familie cu mai mulţi din partizanii bandei negre, îi dădeau un sprijin în acest grup destul de puternic. Intr'un cuvânt, toate împrejurările se întâlneau pentru a face ca să fie primit. Se subsemnă îndată un proces verbal, prin care cei 31 de membri ai partidului naţional (către care se alipi mai târziu şi Alexandru Mavro-

---

[261] Din 64 de deputaţi, vr'o 31 erau ai partidului naţional; se socoteau apoi vr'o 20 ai lui M. Sturza şi vr'o 13 ai lui Grigore.

[262] Bolintineanu, *Viaţa lui Cuza-Vodă*, p. 10; „un deputat dl. L. Catargiu zice că nu va da votul său pentru acela care, dacă s'ar face domn, iar lua moşiile şi le-ar da la ţărani. Nici eu, strigă Kogălniceanu, nu voi da votul meu d-lui Catargiu care, dacă ar fi domn, m'ar trimite peste graniţă, pe mine care sunt pentru împroprietărirea ţăranilor".

[263] In ediţia I-a a acestei istorii, am spus că Pisoschi se aruncase la uşă, cu un pistol în mînă, ameninţând a se ucide, în cazul când cineva ar mai fi părăsit sala. Defunctul Dimitrie Rosetti, cumnatul lui Cuza, mi-a spus însă că era în o odae, alăturea de acea în care erau adunaţi deputaţii şi că deschidea din când în când uşa, spre a vedea ce se face. Dimitrie Rosetti ne-a afirmat că Lascar Rosetti a fost acel ce a încuiat uşa. Se dau însă şi alte versiuni asupra numelor deosebitelor personagii ce jucară un rol în această şedinţă, deosebiri cari nu ating fondul împrejurărilor. Indrept şi cele ce am spus, că Kogălniceanu eşi furios din adunare. El nu era faţă la şedinţă, după cum arată singur în cuvântarea rostită cu prilejul desbaterei asupra răspunsului la mesaj din 1863. Şed. din 9 Februarie 1863 *Monitorul Oficial* No. 56, 1863: „Iată cum s'a ales d. colonel Alex. Cuza, primit de noi toţi, chiar de acei ce nu au fost la alegerea pregătitoare, bunăoară eu care atunci dormiam în patul meu".

cordat ca al 32-lea) se legau a sprijini în adunare alegerea colonelului Alexandru Cuza ca domn al Moldovei [264].

După hotărârea luată la *Elefant* în noaptea de 3 — 4 Ianuarie, se înţeleg cam greu cele ce se petrecură a doua zi, în 4 Ianuarie, în şedinţa adunărei elective. Anume, în acea şedinţă se desbătu întrebarea dacă principele Grigore Sturza ce fusese primit între deputaţi, putea să fie înscris între candidaţii la domnie. Manolache Costache Epureanu, deputat naţionalist, rosteşte cam verde motivele pentru care el credea, că principele Sturza nu ar putea să figureze în lista celor cu dreptul de a fi ales: întâiu „pentru că această candidatură este anti-constituţională, căci prinţul Grigore Sturza nu are zece ani de slujbă, nici a fost reprezentantul ţărei trimis de vre un ţinut; şi al doilea pentru că această candidatură este anti-naţională, căci nu aş vrea să avem, în lista candidaţilor, un om care să fie şi în aceea a paşilor turceşti." Ne-am aştepta după hotărârea luată în noaptea de mai înnainte de partidul naţional, că toţi acei 32 de deputaţi ce subscrisese procesul-verbal dela *Elefant*, prin care se îndatorau a „sprijini prin vot pe faţă pe colonelul Cuza", să combată candidatura principelui Grigore Sturza, ce era acuma protivnicul candidatului naţinalist. In contra acestei aşteptări, găsim pe unul din cei mai de frunte bărbaţi ai partidului naţionalist, Anastasie Panu, care şi el subsemnase în procesul verbal, conjurând pe adunare „să fie dreaptă şi să înscrie pe prinţul Sturza în lista candidaţilor la domnie, spre a dovedi că ea nu lucrează în spirit de partid ci numai în acel al dreptăţii şi înţelepciunei şi al demnităţei unei adunări naţionale". Intru cât celelalte căpetenii naţionaliste, pe lângă Manolache Costache, ca Vasile Alecsandri, Lascar Catargiu şi Mihai Kogălniceanu combate această candidatură [265], nu ne rămâne pentru a putea explica purtarea cam neînţeleasă a lui Panu decât două ipoteze referitoare la personalitatea lui. Sau el ducea, mai departe de cum cerea înţelepciunea cea mai elementară, acel spirit cavaleresc, împărtăşit şi de alţi naţionalişti faţă cu principele Sturza, când cu validarea alegerii lui de deputat; sau că temându-se de a se pune rău poate cu viitorul domn, (în cazul unei împăcări finale între tată şi fiu), vroia să-i câştige de mai înainte favoarea [266].

[264] Procesul-Verbal din 3 Ianuarie, încheiat după 12 oare noaptea, publicat de Alexandru Papadopol-Calimach în *Convorbiri Literare* XV, 1883, p. 234. Cogălniceanu iscăli acasă la el, unde i se duse hârtia.

[265] Procesul-verbal din 4 Ianuarie, *Monit. of. al Mold.*, 25 Ianuarie. 1859. Kogălniceanu se rostise contra candidaturei lui Gr. Sturza, atunci când îi sprijinise validarea alegerei, apăsând cu dinadinsul asupra faptului că „sprijine înscrierea, *însă numai ca deputat*". Proces-verbal din 31 Dec. *Ibid.*, 16 Ian. 1859.

[266] O a treia ipoteză, că naţionaliştii să fi voit a avea pe Grigore Sturza de candidat, pentru a combate prin el pe tatăl său, nu poate avea loc, din pricină că atunci ar fi trebuit ca toţi naţionaliştii să-l primească.

La vot, principele Sturza avu pentru înscriere 19 voturi, contra 35. Se vede că, pe lângă cei 13 partizani ai lui Grigore Sturza, votase, în afară de Panu, şi alţi câţi-va naţionalişti, ce se luase după căpetenia lor. In orice caz şi oricăror împrejurări ar fi datorită această şovăire, ea ne arată că închegarea partidelor pe baze de idei sau de interese era încă şubredă. Vom avea prilejul de a constata mai adeseori o asemenea nestatornicie în viaţa politică a acelor timpuri.

In ziua de 5 Ianuarie, când fu să se păşească la alegerea domnului, Grigorienii văzând că, după votul dat asupra înscrierei, că sunt în o sdrobită minoritate, se hotăresc a da glasurile colonelului Cuza. Atunci şi Mihăilenii, spre a nu-şi înstrăina simpatiile noului domn, al cărui alegere era acum asigurată prin unirea Gregorienilor cu naţionaliştii, votează şi ei tot pe colonelul Cuza, încât el întruneşte unanimitatea de 48 de glasuri ale celor de faţă, afară de al său, de oarece după regulament era dator să se abţină, în însuşirea lui de candidat.

După alegerea, preşedintele proclamă votul în uralele şi aplausele deputaţilor şi ale tribunelor. Noul domn făcu următorul jurământ înaintea adunărei: „Jur în numele prea sfintei Treimi şi în faţa ţărei mele, că voi păzi cu sfinţenie drepturile şi interesul Patriei, că voi fi credincios constituţiei în textul şi în spiritul ei, că în toată domnia mea voi privighea la respectarea legilor pentru toţi şi în toate, uitând toată prigonirea şi toată ura, iubind de o potrivă pe cel ce m'a iubit şi pe cel ce m'a urât, neavând dinaintea ochilor mei decât, binele şi fericirea naţiei române. Aşa Dumnezeu şi compatrioţii mei să-mi fie întru ajutor".

După săvârşirea jurământului, Kogălniceanu ţinu domnului următoarea cuvântare:

„După una sută cinci zeci şi patru de ani de dureri, de umiliri şi de degradaţie naţională, Moldova a reintrat în vechiul ei drept, consfinţit prin capitulaţiile sale, dreptul de a-şi alege pe capul său, pre domn.

Prin înnălţarea ta pe tronul lui Ştefan cel Mare, s'a înnălţat însăşi naţionalitatea română. Alegându-te de capul său, neamul nostru a voit să împlinească o veche datorie către familia ta; a voit să-i răsplătească sângele strămoşilor tăi, vărsat pentru libertăţile publice. Alegându-te pe tine domn în ţara noastră, am voit să arătăm lumei ceea ce toată ţara doreşte: la legi noi om nou.

O doamne! Mare şi frumosă îţi este misia. Constituţia din 7 August ne însemnează o epocă nouă, şi Măria Ta eşti chemat să o deschizi! Fii dar omul epocei; fă ca legea să înlocuiască arbitrarul; fă ca legea să fie tare, iar tu Măria Ta ca domn, fii bun, fii blând; fii buna mai ales cu aceia pentru care mai toţi domnii trecuţi au fost nepăsători sau răi.

Nu uita că dacă cinci zeci de deputaţi te-au ales domn, însă ai să domneşti peste două milioane de oameni !

Fă dar că domnia ta să fie cu totul de pace şi de dreptate; împacă patimile şi urile dintre noi şi reintrodu în mijlocul nostru strămoşeasca frăţie.

Fii simplu, Măria ta, fii bun, fii domn cetăţean; urechea ta fie pururea deschisă la adevăr, şi închisă la minciună şi la linguşire.

Porţi un frumos şi scump nume, numele lui Alexandru cel Bun. Să trăieşti dar mulţi ani, ca şi dânsul; să domneşti ca şi dânsul, şi fă o Doamne ! ca prin dreptatea Europei, prin desvoltarea instituţiilor noastre, prin simţimintele tale patriotice să mai putem ajunge la acele timpuri glorioase ale naţiei noastre, când Alexandru cel Bun zicea ambasadorilor împăratului din Bizanţ că : România nu are alt ocrotitor decât pe Dumnezeu şi sabia sa. Să trăieşti Măria ta". [267].

O lume nesfârşită aştepta înaintea palatului administrativ din Iaşi, în timp ce în lăuntrul lui se făuria, mai mult de puterile istorice de cât de voinţele omeneşti, soarta viitoare a poporului român şi anume nu numai al celui din Moldova ci al întregului neam în toată rotunzimea lui. Cum lumea stătea nerăbdătoate după rezultat, de odată un porumbel alb se puse pe frontonul din mijloc al palatului. Din când în când îşi lua zborul, se rotia deasupra mulţimei; apoi bătând din aripi se aşeza din nou de unde zburase [268]. Venise porumbelul, să aducă Românilor ştirea că se apropiase de limanul mântuirei, după cum altă dată tot un porumbel vestise lumei, scăpată de potop în corabia lui Noe, apropierea uscatului.

Şi într'adevăr că poporul în deobşte, adecă tocmai clasele până acum înlăturate dela orice drepturi, dela orice împărtăşire la conducerea statului, avea motiv să vadă în acel fapt întâmplător o prevestire plină de farmec; căci el spera mult, şi cel ce sperează mult se aşteaptă la realizarea speranţelor sale. „Destul se tăvălise poporul românesc întreg, mai bine de două secole, în ipocrizie şi în laşitate ; sărutase tălpile tuturor străinilor ce avuse până şi numai o zi puterea în mână; destul văzuse el prin ochii unui străin, auzise prin urechile lui, vorbise cu limba lui ; huiduise, calomniase şi izgonise pe tot acel ce rostise cuvântul de libertate; doi secoli întregi nu mai avuse acest popor nici demnitate, nici autonomie, nici şcoli, nici armie, nici literatură, nici industrie, nici comerciu, nici proprietate, nici domiciliu chiar care să fie al lui; două secole de când funcţiile erau numai

[267] Jurământul lui Cuza şi cuvântarea lui Kogălniceanu în procesul-verbal al şed. din 5 Ian. *Monit. of. al Mold.*, 28 Ian. 1859 suplement.

[268] După spusele lui Costin Brăescu din Roman, adeverite şi de alţii contimporani, precum de Simion Dima din Iaşi.

chiverniseli, domnia o arenduire; de când nu mai era o naţie, ci o moşie; nu cetăţeni ci slugile cutărui sau cutărui individ" [269].

Cum să nu se bucure poporul, când vedea în Alexandru Cuza, vestitorul unei noi ere „de demnitate naţională, de libertate, de egalitate, de ridicarea claselor împilate". Domnul era organul Convenţiei „ce întroducea, pentru prima oară, în în viaţa Moldovei marele principiu ale Statelor moderne" [270].

Apoi domnitorul mai înfăţişa realizarea unei alte mari idei care depăşa Convenţia, ideea unirei, manifestare intelectuală a puternicului instinct de păstrare a neamului. Alexandru Cuza era cunoscut ca înfocat unionist.

De aceia nu ne vom mira de izbucnirea unei înflăcărări adevărate, la răspândirea vestei alegerei lui Cuza; nu ne vom mira de manifestările sincere de bucurie ce le arătară nu numai corpului constituite ale Statului; dar şi poporul din toate unghiurile ţărei, precum şi pe de altă parte iarăşi vom înţelege pentru ce alegerea lui Cuza era rău văzută de acele elemente din poporaţia ţărei care se folosise de starea trecută a lucrurilor, bună oară de grecii din Galaţi. [271].

Bucuria însă trecu peste hotarele Moldovei, răpândindu-se în sufletul întreg al poporului român, şi al acel din Muntenia. Izbânda Moldovei, de a avea un domn după chipul şi asemănarea nouei stări de lucruri, făcu şi pe Munteni să verse lăcrămi de bucurie pentru norocul fraţilor lor, în care ei vedeau poate vestea premergătoare a propriului lor noroc. [272].

De odată, în mijlocul acestei bucurii, în care ţara fierbea dela un capăt la altul, cade ca un trăsnet vestea unui complot, urzit de străini, complot ce trebuia să izbucnească la Focşani şi să proclame de domnitor pe principele Grigore Sturza. Făptaşii căutau să răscoale şi satele, făgăduind ţăranilor să le împartă fără, despăgubire, pământurile boierilor. Nu s'a putut afla adevărul asupra acestui complot, şi principele Sturza protestează cu indignare contra faptului că acest complot i se punea în seamă prin o scrisoare trimisă foaei *Steaua Dunărei* [273].

Astfel se săvârşise alegerea lui Alexandru Ioan I în Moldova. Consulul Francez Place face următoarele reflexii asupra alegerei din 5 Ianuarie: „Pentru întâia oară în Moldova, o alegere s'a făcut fără să se cheltuiască un galben. Nu au lipsit cu toate acestea încercările, şi sunt mai în stare decât oricine a afirma, că principele Mihai Sturza nu s'a dat îndărăt a oferi mai multe milioane, pentru a cumpăra glasuri. Pretutindenea

---

269 C. A. Rosetti în *Românul*, reprodus de *Steaua Dunărei*, 20 Ian. 1859.
270 *St. Dun.*, 12 Ian. 1859.
271 *St. Dun.*, 15 Ian. 1859.
272 *St. Dun.*, 13 Ian. 1859.
273 *St. Dun.*, 16 Ian. 1859. Dosarul cuprinzător al cercetărilor privitoare la acest complot se află în arhiva Ministerului justiţiei, sub No. 387 din 1859.

a fost respins. Acest fapt trebuia atribuit bunelor efecte, produse în această ţară, prin ultimul divan ad-hoc şi mai ales prin luptele ce i-au mers înainte. Cumpăna morală s'a ridicat prea repede aici. S'a înţeles în sfârşit, că sunt principii care trebuiau să izbutească, şi nu s'a dat îndărăt dela jertfe pentru a se ajunge acest scop. Alegerea colonelului Cuza este izbânda deplină a ideilor înaintate şi liberale, şi vechiul sistem de corupţie şi-a trăit traiul".

Domnul însărcină îndată o deputăţie, compusă din Costache Negri, N. Catargiu şi colonelul Mavrichi, să meargă la Poartă, spre a notifica Sultanului suirea lui în scaunul Moldovei. [274].

Alegerea lui **Alexandru Cuza în Ţara Românească.** — In acest răstimp, în Bucureşti, adunarea încă nu se constituise, şi Muntenia era frământată de luptele dela alegere, între caimacami şi partida naţională care se silea din răsputeri să combată măsurile luate de guvern, pentru a întoarce alegerile în apele sale. Ofisul Căimăcămiei muntene convocase alegătorii pentru zilele de 8/12 Ianuarie, iar întrunirea adunărei o fixase pentru ziua de 20 Ianuarie, [275]. De aici se vede cât de neexactă este părerea, susţinută de unii, că adunarea din Bucureşti amânase înadins deschiderea ei dela 5 Ianuarie, când ar fi trebuit să se întrunească odată cu acea din Iaşi, şi că această amânare s'ar fi făcut spre a se cunoaşte întâi alegerea din Moldova. O asemenea măsură, dacă ar fi avut fiinţă, ar presupune o înţelegere a partidului naţional din Muntenia cu acel din Moldova, înţelegere ce vom vedea că nu avusese loc. Apoi, chiar dacă o astfel de înţelegere s'ar fi stabilit, cum ar fi putut ea înrîuri asupra căimăcămiei Ţărei Româneşti, partizană declarată a candidaturilor foştilor domni ai acelei ţări [276].

Că nu există o înţelegere de mai înainte între partidele naţionale din ambele ţări se adevereşte din următoarele : Cuza, în manifestul său către ţară, din ziua chiar a alegerei lui în Moldova, 5 Ianuarie, spune între altele : *„Indată după alegerea fratelui nostru, domnul din Valahia,* vom păşi la înfiinţarea comi-

---

[274] *Victor Place* c. comitele *Walewsky*, 18 Ian. 1859. *Acte şi documente*, IX, p. 276. *Patria*, 15 Ian. 1859.

[275] Ofisul din 23 Decembrie 1858, reprodus între alte gazete şi de *Steaua Dunărei*, 5 Ian. 1859. Asupra frământărilor privitoare la alegeri, vezi o serie de documente în *Acte şi documente privitoare la istoria Renaşterii României*, IX, p. 1 şi urm.

[276] Această părere este dată şi de Bamberger, *Geschichte der orientalischen Angelegenheit*, Berlin 1882 p. 383. Aiurea (p. 386), el susţine, cu tot atât de puţin temeiu, că Turcii ar fi avut scopul de a grăbi alegerea din Muntenia, unde erau siguri de a avea un om pe placul lor, spre a putea apăsa asupra Moldovei.

siei centrale" [277]. Prin urmare Cuza nu ştiea, şi nici gândia că va fi ales şi în ţara aceea, şi dacă am presupune că el ştiea, dar se prefăcea a nu cunoaşte lucrul, avem o dovadă mai încheetoare din Muntenia, o corespondenţă din Bucureşti, din 23 Ianuarie, din care se vede că chiar în acea zi, preziua alegerei din Muntenia (care se făcu în 24), nici nu se pomenea încă numele lui Cuza acolo. Această scrisoare spune anume, „că rezultatul alegerilor va fi că numărul cel mai mare de glasuri l'ar avea prinţul Bibescu, pe când Ştirbei ar avea numai vreo 7; că partida naţională care ar avea mai puţine glasuri decât Bibescu, ar putea izbuti numai în cazul când s'ar uni cu partida lui Ştirbei. Numărul de care dispune fiecare partid, adaogă scrisoarea, nu se poate bine hotărâ, din pricină că mai mulţi ar înota în două ape. Ocârmuirea a fost îngrijită şi de mişcarea ţăranilor care se interesează foarte mult de alegerea domnului. Adunarea e împărţită în două tabere care să combat cu înverşunare, dela invalidarea alegerilor, ca pătate de fraudă" [278]. Tot aşa de puţin se gândeau consulii puterilor streine la alegerea domnitorului Moldovei. *Oesterreichische Zeitung* spune că „alegerea lui Alexandru Ioan I în Bucureşti a făcut cu atât mai mult întipărire, cu cât în ajun încă toţi consulii telegrafiase, că este aproape sigur, că adunarea va alege pe prinţul Bibescu" [279].

Părerea primită de partidul naţionalist din Moldova, de a nu se hotărâ asupra unui candidat de domnie, se reproduse şi în ţara românească. Şi aici se îngrijise partidul naţional numai de a avea o cameră bine alcătuită, crezând că patriotismul deputaţilor se va opri într'un glas asupra celui mai vrednic de a îmbrăca mantia domnească. C. A. Rosetti susţine că „chestia cea mare nu este cine va fi domnul, ci mai întâi cine sunt deputaţii, întrucât adevăraţii stâlpi ai ţărei sunt deputaţii şi nu domnul" [280]. V. Boerescu adaogă că „nu avem nici un candidat de domnie; candidatul nostru va fi acel al naţiunei; voim un domn al poporului care să fie adevărat principe constituţional" [281]. Astfel cugetau partizanii candidaturilor personale. In o broşură care face apologia principelui Grigore Sturza, Francezul Vaillant spune că „naţia trebuie înainte de toate să se gândească la alegerea domnului" [282].

---

[277] *Monit. of. al Mold.*, 8 Febr. 1859. Tot aşa afirmă şi Dim. Rosetti că era faţă, când Cuza primi telegrama că fusese ales şi în Bucureşti, şi rămase câtva timp în nedumerire, până când chemând pe Kogălniceanu, Epureanu, V. Sturza şi pe alţii, se sfătui cu ei şi apoi răspunse că primeşte domnia şi în Muntenia.

[278] *Steaua Dunărei*, 29 Ian. 1859.

[279] Reprodusă de *Românul*, 10 Febr. 1859.

[280] *Românul*, 20 Ian. 1859.

[281] *Naţionalul*, 15 şi 22 Ian. 1859.

[282] *Glasul poporului glasul lui D-zeu*, Ianuarie 1858, p. 19.

Cu toate aceste ideea de a se alege domnitorul Moldovei şi în Muntenia răsărise în mintea oamenlor timpului, căutând să realizeze, pe această cale, unirea ce era cu neputinţă de făcut cu un principe strein. Aşa principele Grigore Sturza, în răspunsul ce-l face *în 14 Ianuarie*, deci cu 10 zile înaintea alegerei din Bucureşti, către *Steaua Dunărei*, spre a se apăra de punerea complotului pe seama lui, spune „După alegerea domnului, mergând să-l felicitez, am dat dovadă de abnegaţie, făcându-i tot aceeaşi propunere şi încredinţându-l că m'aşi simţi fericit, să contribui cu ori ce sacrificiu la această faptă naţională, fiind gata a da tot concursul meu domnitorului, *spre a fi ales şi în Valahia*" [283]. Apoi C. A Rosetti arată, câtva timp după alegere, că „încă am putea adăugi, cel puţin pentru noi cei de aici, că toţi am avut un mandat mai mult sau mai puţin exprimat, nu numai de a alege un prinţ român, ci încă şi *pe care dintre Români să alegem, pentru unii arătat chiar anume*, pentru ceilalţi în termeni mai generali, să nu fie nici unul din cei ce au domnit, ei sau părinţii lor" [284]. Mai adăugăm că un memoriu adresat de sublima Poartă puterilor arată, că „Dumitru Golescu, un agitator din 1848, a venit în Iaşi ca să se înţeleagă cu comisia interimară. Scopul era de a se alege acelaş domn în ambele principate. Dacă alegerile moldovene s'ar face înaintea celor din Valahia, aceasta trebuia să aleagă pe alesul Moldovei şi vice-versa" [285]. In sfârşit Bolintineanu ne spune că „deputaţii trimişi de domn, spre a notifica sultanului suirea lui în scaunul Moldovei, avuse şi misia de a trece prin Bucureşti şi a cerceta ideea, dacă este cu putinţă a veni la unirea ţărilor surori, cel puţin prin alegerea domnului Moldovei ca domn şi al Ţărei Româneşti" [286].

Ideea alegerei lui Cuza şi în Muntenia trebuia să fi fost hrănită de câte-va cugete; căci altfel, cum ar fi izbucnit ea în ziua de 24 Ianuarie?

Alegerea noului domnitor preocupa mintea poporului din Ţara Românească mai mult de cum ar fi făcut-o simpla curiozitate. In zilele de 22 şi mai ales de 23 Ianuarie, preziua alegerei, o mulţime însemnată de oameni se grămădise în curtea adunărei şi chiar rupând cordonul de oştire adusă spre a apăra adunarea, pătrunsese în sala desbaterilor. Despre această „îmbulzire" a poporului vorbeşte un ordin al capului oştirei, B. Vlădoianu, către colonelul Macedonschi, în care ordin îi spune că „la trebuinţă să *se împrăştie lumea cu orice preţ*" [287].

---

[283] Scrisoarea citată mai sus, nota 20.
[284] *Românul*, 23 Iulie 1859.
[285] *Steaua Dun.*, 17 Aprilie 1859.
[286] Bolintineanu, *Viaţa lui Cuza-Vodă*, p. 14.
[287] Ordin din 23 Ian. No. 51 reprodus de *Curierul Principatelor-Unite*, 14 Mai 1859. Vezi şi raportul lui Béclard, consul francez din Bucureşti, în *Acte şi documente privitoare la istoria Renaşterei României*, IX p. 269.

Acest puhoi de oameni nu avea însă în ziua de 23 nici o țintă pozitivă; nu cerea să se aleagă nimene, de oarece nici partidul național nu-și fixase candidatul. Negativ era însă hotărât; nu vroia să se aleagă nici unul din foștii domni, nici din odraslele lor. Așa se explică însemnătoarele fluerături ce întâmpinară pe caimacami, cunoscuți partizani ai domnilor vechi, când părăsiră sala alegerei, după cetirea mesajului [288]. Apoi și țărănimea din Muntenia se mișcase, și speriase într'un rând foarte rău căimăcămia, prin vestea că mai multe mii de țărani erau să vină către adunare. Despre această mișcare a țăranilor vorbește scrisoarea din 23 Ianuarie din București, și arătările ei sunt întărite prin un act oficial al ocârmuirei care, după alegerea deputaților, oprește întrunirile „fiind că linștea publică ar fi amenințată prin răsculări și *adunări de săteni în capitală*" [289]. Tot această țintă urmărește și proclamația din 21 Ianuarie a lui Băleanu, ministrul din lăuntru, care proclamație, după ce constată însemnătatea rolului ce are să-l aibă adunarea munteană, spune că „cea mai mică manifestare provenită din o exaltare exagerată ar zminti acest caracter, ar profana-o și ar face-o să devină simbolul celei mai cumplite rătăciri" [290].

Ce împrejurare oare provocase o mișcare atât de adâncă în straturile mai de jos ale poporației muntene? Mai întâi, cum am văzut-o din fluerăturile ce însoțise eșirea căimăcamilor din adunare, poporul doria o schimbare de regim care i se și punea în perspectivă, prin convenția de Paris, și se gândea prea bine la adevărul rostit de Kogălniceanu, că la legi noui trebuie și oameni noi. Poporul deci se temea ca nu cumva să se aleagă iarăși vr'un fost domn al Țărei Românești, și în această privire voința lui era lămurită și bine stabilită. Era încă și altă ceva: Mai venise la auzul poporului din București, cele ce se zvonise, cum am văzut în deosebite părți, despre putința alegerei domnului Moldovei ca domn al Țărei Românești, și în acest caz, domnul ambelor țări române era să stee la București care era să câștige mult din sporirea daraverilor. Această idee prea firească apăruse în mintea Românilor, odată cu ideea unirei și între altele,

---

[288] Pe când scrisoarea din 23 Ian., din București, publicată în Iași, în *St. Dun.* pomenește despre aceste fluerături, *Românul* din 24 Ian. 1859, din București unde nu exista libertatea presei, spune numai că „la eșirea caimacamilor se auzi un feliu de zgomot, un fel de demonstrare a opiniei publice". Cf. și raportul lui *Béclard* p. 269. „Les caïmacans sont acueillis par des huées et des sifflets." I. Brătianu, în ședința din 23 Ian. rostește cuvintele: „pentru ce caimacamii trimit trupe și înconjură adunarea? Poate pentrucă au fost primiți cu fluerături și huidueli?" *Ibid.*, p. 269.

[289] *Monit. of. al Țărei Rom.*, 23 Ian. 1859. Comp. scrisoarea citată în nota 25. *Béclard* c. *Walewsky*, 8 Febr. 1859. *Acte și documente*, IX, p. 260:" „Un grand nombre de paysans accourrus des environs grossissaient les attroupements formés par la population des faubourgs".

[290] Reprodusă de *Anunțiatorul român*, 22 Ian. 1859.

N. Istrati, în broşura scrisă de el contra unirei încă din anul 1856, adusese ca argument de căpitenie faptul că prin unire urmând să se strămute capitala la Bucureşti. „Iaşii trebuiau să ajungă un al doilea Hârlău" [291]. Speranţa, alegerei lui Cuza era însă de tot nehotărâtă de oarece nu se propusese candidatura domnitorului moldovan al tronului Ţărei Româneşti, şi de aceea era mai mult o dorinţă nelămurită a minţei, de cât o hotărâre a voinţei. Nu credem că, în îmbulzeala din 23 Ianuarie, poporul să fi rostit numele lui Cuza, căci după scrisoarea din 23 Ianuarie adresată Stelei Dunărei, se putea susţine că lucrul nu se întâmplă, de oarece o împrejurare atât de însemnătoare nu ar fi putut fi trecută cu vederea de scriitorul acelei scrisori. Apoi o altă scrisoare din Bucureşti, tot din 23 Ianuarie, adresată ziarului „Patria" din Iaşi, spune că : „ţăranii au să vie dela toate judeţele, să ceară dela adunare, să se aleagă Golescu ca domn; că de nu va face aceasta, ei ţăranii au să ajungă robii ciocoilor" [292]. Nici în această scrisoare nu se pomeneşte, nici prin un cuvânt de alegerea lui Cuza, ci numele ce era pus înainte de partida nouă era acel al lui Golescu.

In preziua alegerei însă, în sara de 23 Ianuarie, la o întrunire a partidului naţional ţinută la hotelul Concordia, se pune pe tapet chestia „dacă nu ar fi bine, spre a se înlătura nenorocirea unui conflict între oştire şi popor ce era aproape să se întâmple în ziua aceea, ca membrii partidei naţionale să se retragă din adunare; dar aceasta nu asigura pe deplin înlăturarea luptei fratricide: „Trebuia ca sau oamenii liberali să stee spectatori pasivi la reîntoarcerea trecutului, sau să se retragă onorabil în numele unui principiu, însă lăsând posibilitatea răsboiului civil". Atunci principele Dimitrie Ghica rosti pentru prima oară ideea hrănită în ascuns în mintea celor mai mulţi, ca să se facă unirea Principatelor, proclamând pe colonelul Cuza de domn şi în Ţara Românească" [293]. „Cetăţenii Boerescu, Bozianu şi alţii săriră îndată şi susţinură cu ardoare ideea principelui. Convicţiunea se formă iute şi consimţământul deveni unanim. Se hotărâ ţinerea secretului până a doua zi dimineaţa, când trebuia să se înţeleagă asupra modului de a proceda. la facerea propunerei în adunare. La 8 ore deputaţii naţionalişti se adunară din nou la Concordia şi hotărâră să facă propunerea

---

[291] *Cvestia zilei*, Iaşi, 1856, după traducerea franceză publicată în *Acte şi documente privitoare la istoria Renaşterei României*, IV, Buc. 1889, p. 132: „Que la capitale Jassy courrait le risque de devenir un second Harléou".

[292] Reprodusă în *Acte şi documente privitoare la Renaşterea României*, VIII, p. 585.

[293] După o scrisoare din 11 Mart. 1859, a generalului B. Vlădoianu, adresată lui Neculai Blaremberg, (vezi *Essai sur les institutions de la Roumanie* par N. Blaremberg Bucarest, 1886, p. 314), cel întâi care ar fi propus această idee fusese Cesar Bolliac care o comunicase lui Alexandru Ghica, fostul domn al Munteniei.

întâi în şedinţa secretă şi, dacă ea nu ar trece naţionaliştii să se retragă. Cu această hotărâre se duseră ei la adunare pe la 10 ore. Când Boerescu propuse, la câţiva deputaţi din majoritate, şedinţa secretă, unde trebuia să le desvălească mijlocul de împăciuire, în numele unui act de patriotism, cu toţii primiră, fiindcă erau şi ei în o grea situaţie. Intraţi în camera secretă, Boerescu se sculă şi propuse, într'o cuvântarea plină de înfocare, unirea prin alegerea colonelului Cuza de domn şi în ţara Românească. Doctorul Asachi, unul din membrii dreptei, întrerupse pe orator, nu însă pentru al combate ci pentru a arăta că sunt şi alte State care au un singur cap, deşi două administraţii deosebite, precum sunt Suedia şi Norvegia. Această întrerupere dădu şi mai mare îninimare lui Boerescu. Un entuziasm de nedescris cuprinse pe toţi deputaţii din stânga şi din dreapta; cei mai mulţi începură a plânge. Mitropolitul ceru crucea şi Evanghelia; dar până să i le aducă pronunţă jurământul, plângând şi el înaintea icoanei Sf. Treimi. Toţi deputaţii strigară „jurăm" şi subsemnară actul. Eşiţi în şedinţa publică, votară cu toţii pentru colonelul Cuza care fu ales cu unanimitatea glasurilor"[294].

Psicologiceşte, acest entuziasm este explicabil prin predispunerea spiritelor a primi propunerea, în urma presiunei poporane ce apăsa asupra adunărei în vederea alegerei domnului Moldovei, predispunere care dădu putinţa unei izbucniri a instinctului de conservare a neamului ce-şi făcea drum prin presiunile şi interesele personale, pentru a apăra interesul comun. Era unul din rarele şi scurtele momente, în care natura înnăbuşa glasul individualităţilor, pentru a apăra existenţa speciei.

Presiune poporană care în ziua precedentă se făcuse numai cât în senz negativ, de a nu se alege vre un reprezentant al formaţiilor trecutului, în ziua de 24 iea un caracter pozitiv, acel de a se alege domnul Moldovei. Secretul hotărât de partidul naţional în întrunirea dela Concordia din seara de 23, nu putuse fi ţinut, şi ideea de a propune alegerea domnului Moldovei se risipise ca fulgerul în poporul Bucureştean, în stare de supraexcitare în care se afla. In adevăr „toată noaptea aceea de 23 spre 24 Ianuarie se petrecu în un neastâmpăr, atât din partea poporului cât şi din a guvernului. Toată oştirea de cavalerie şi infanterie umbla în patrule pe poduri; dar tot odată

---

[294] Relaţia asupra celor întâmplate, vezi în *Naţionalul*, 3 Ianuarie 1860, Comp. *Ibidem* 25 Ianuarie 1859 şi *Românul* 23 Iulie 1859. *Conservatorul progresist*, 15 Ianuarie 1860, spune, că Cuza fusese propus chiar în adunare în ziua de 23 Ianuarie; dar că a lui candidatură căzuse atunci şi că a reuşit a doua zi, 24, fiindcă partidul dreptei a primit-o. Aceasta ne pare puţin probabil; fiindcă nu ar fi îndrăsnit a o respinge, faţă cu ţinuta ameninţătoare a poporului din acea zi, când era cât pe ce să se verse sânge între oştire şi popor. Vezi şi expunerea amănunţită în raportul lui Béclard citat de mai multe ori.

bande de sute de oameni se încrucişau cu patrulele. Se zicea că în aceea seară, poporul să se fi înţeles cu oştirea, ca nici într'un caz sânge să nu se verse" [295]. Tot aşa spune şi scrisoarea din Bucureşti din 23 Ianuarie către Patria, că „peste noapte tot poporul era în mişcare" [296].

Când poporul se adună în ziua alegerei la Mitropolie, el veni cu gândul hotărât de a cere alegerea lui Cuza de domn al Munteniei. Aceasta se vede din mai multe izvoare. Aşa Boliac spune în *Reforma* că poliţia ar fi vrut să bată pe acei ce, la 24 Ianuarie 1859, strigau pe dealul Mitropoliei: „să trăiască Cuza" [297]; iar *Tribuna română* arată că „presiunea poporană a creiat pe domnul principatelor Unite [298]. Bolintineanu spune de asemenea că „poporul capitalei Munteniei manifesta ideea în favoarea Unirei ţărilor române prin alegerea domnitorului Moldovei [299]. Valentineanu arătă chiar că „se luase hotărârea de comitetul unionist, ca îndată ce conservatorii sau albii din cameră ar persista în alegerea lui Bibescu Vodă, poporul din curtea Mitropoliei, unit cu poporul din Filaret, să năvălească în cameră şi să-l silească a proclama ales pe alesul Moldovei" [300]. Kogălniceanu adaugă că „în ziua de 24 Ianuarie 1859 poziţiunea deputaţilor ameninţaţi de cuţite era în acea zi pentru acei ce nu vroiau să asculte de glasul naţiunei" [301]. In sfârşit raporul lui Béclard consul Francez din Bucureşti, spune: „Strigătul să trăiască principele Cuza a fost adese ori repetat de mulţime care reţinută până atunci în afară de zid, veni în curând să iee parte la aceasta manifestare improvizată" [302].

Dacă se explică însă, din motivul arătat, alegerea lui Alexandru Cuza în Muntenia, chiar de către acei ce aveau interes personal de a alege alt domn, se înţelege tot aşa de uşor şi izbucnirea bucurei partidului unionost din ambele ţări române, când văzu în sfârşit realizat visul său atât de scump, visul unirei. Toate ziarele timpului: *Steaua Dunărei*, *Românul Naţionalul*, salută această alegere ca cel mai mare eveniment politic din viaţa poporului român, şi faptul că, domnul moldovan fusese ales în Muntenia, putea fi cu drept cuvânt privit, cum spune Golescu în proclamaţia sa „ca cea mai mare dovadă d dragoste şi de încredere dată fraţilor noştri din Moldova" [303].

---

[295] Revista politică, a anului 1859, în *Revista Carpaţilor*, 1860, I, p. 74.
[296] Vezi mai sus.
[297] *Reforma* 24 Ianuarie 1859.
[298] *Tribuna română*, 29 Noembrie 1859.
[299] *Viaţa lui Cuza-Vodă*, p. 15.
[300] *Alegerea, detronarea şi înmormântarea lui Cuza-Vodă*, Bucureşti, 1898, p. 10.
[301] Şedinţa din 7 Februarie, 1864. *Monitorul Oficial*, 24 Februarie 1864 suplement.
[302] *Acte şi documente*, IX, p. 276.
[303] *Monitorul Oficial al Ţărei Româneşti*, 26 Ianuarie 1859.

Motive raţionale pe lângă înflăcărarea patriotică, explică de altă parte bucuria unioniştilor moldoveni, când îşi văzură visul realizat. Kogălniceanu în cuvântarea de salutare, rostită din partea adunărei moldovene în aceea a ţărei surori, dă pe faţă pricinile mai adânci care împingeau pe oamenii cugetători din Moldova a dori unirea cu ţara Românească, cu toate jertfele ce această contopire era să coste pe cea dintâi: „Ţara Românească este întreagă, Moldova este sfâşiată; părţile ei cele mai frumoase au fost rupte; Moldova dusă în hotarele ei, nu se poate apăra nici în contra năvălitorilor, nici chiar în contra înrâuririlor streine; Moldova trebuie să caute a se alipi către sora sa. De aceea în Moldova, unirea nu este chestie de entuziasm, ci de judecată, de logică". Şi într'adevăr mare putere trebuia să aibe logica asupra mintei Moldovenilor de seamă de atunci, şi mai ales a locuitorilor din Iaşi, când se ştia că unirea va aduce strămutarea capitalei în Bucureşti şi deci căderea neapărată a centrului moldovenesc, după cum N. Istrate spusese încă din 1856. Kogălniceanu chiar, în cuvântarea lui din adunarea muntenească, nu uită să atingă această chestiune, de altfel atât de delicată. El ia aminte că nu poate să rămână Iaşul capitala ţărilor unite; „căci capitala Moldovei e numai două ore departe de hotar, şi prin urmare expusă a cădea într'o noapte în mâinile străinilor". Dar nu era vorba numai de absorbirea capitalei, ci şi de aceia a întregei ţări în mai marele corp al ţărei surori. Tot Kogălniceanu adaogă că: „atunci când aţi ales pe alesul Moldovei, d-voastră, n'aţi luat numai pe domnul ei, ci aţi luat toată Moldova. Intreaga Moldovă face parte de acum înainte din Ţara Românească[304]. Această împrejurare explică apoi izbucnirea bucuriei în straturile poporului de jos din Bucureşti, prin a cărei ameninţări se îndeplinise alegerea, de oarece el se aşteaptă la o sporire în daraverile lui, din faptul unirei.

Toate aceste părţi din societatea românească se bucurau şi aveau de ce să se bucure: parte siliţi, parte din convingere, parte din interes. Dar pentru ce oare se arăta Iaşul aşa de voios mai voios de cât rămăşiţa ţărei? Căci cum ne spune un contimporan: „In Iaşi bucuria izbucni puternică şi neoprită: se înlătură pentru un moment cu totul din conştiinţă perspectiva decăderei oraşului; entuziasmul era nemai văzut, ne mai pomenit. Hora unirei se juca iarna, prin zăpadă, în faţa otelului Petrea Bacalu (astăzi otelul Traian în piaţa Unirei). Din toate ţinuturile Moldovei, din toate târgurile mari şi mici veniau mii şi mii de telegrame; urările nu se mai curmau între deputaţii moldoveni şi munteni. Mitropoliţii, episcopii, vlădicii făceau rugă-

---

[304] Şedinţa din 24 Februarie a adunărei muntene. *Monitorul oficial al Ţărei Româneşti*, 4 Martie 1859.

ciuni ca să mulţumească lui Dumnezeu că dorinţele lor, unirea Principatelor, erau să fie un fapt împlinit.[305].

Cum să se explice această bucurie, când era aproape de orice cugetare, că scaunul ţărei trebuind să fie strămutat în Bucureşti, Iaşul era să piardă poziţia lui de până acuma, şi deci toţi locuitorii lui erau să fie loviţi în ale lor interese? Acest curios fenomem psicologic se explică şi el, dacă ne amintim de puterea sugestivă, pe care unele cuvinte neînţelese şi nedefinite le pun în lucrare asupra minţei noroadelor. Apoi imitaţiunea oarbă şi neconştientă venia în ajutorul ajurărei momentane, produse de magicul cuvânt de *unire*. Vedea poporul pe cei mai de sus strigând, striga şi el; îi vedea jucând, juca şi el. De aici însă se explică şi repedea descântare ce-i lovi pe toţi acei ce se prăpădise de dragul unirei, când văzură cum strămutarea capitalei la Bucureşti venia să loviască în interesele lor. Dacă ar fi fost înflăcărarea lor izvorâtă din adânca convingere, ca la căpeteniile mişcărei care suportară urmările unirei, fără a cârti, de sigur că tot poporul ar fi urmat tot astfel. Vom vedea însă că nu a fost aşa.

Primirea domnului în Bucureşti fu o serbare poporană, precum nu se mai văzuse, poate niciodată în ţările române. Poşte întregi înnainte de barieră, aştepta o mulţime nesfârşită de popor. Calea mogoşoaiei era înţesată de lumea ce se suise până pe acoperămintele caselor. Careta domnului era dusă în triumf, şi strigătele de bucurie ale întregului popor, unite cu sunetele muzicei şi cu acele ale clopotelor, umpleau văzduhul. Insemnat lucru era însă că aceste arătări nu erau nici comandate nici impuse; erau izbucnirea neoprită a simţimântului poporan, entuziasmul dus până la delir al unei mulţimi cuprinsă de încântare, pentru triumful dreptei sale cauze. „După Te-deum, domnul intră în Cameră, unde trebui să jure. Mitropolitul îi prezintă Regulamentul Organic spre a jura, după formula cuprinsă în el. Se răspândi ştirea (adevărată sau nu), că prinţul depărtase binişor această carte, şi zise că jurământul era înscris în inima lui şi că-l va face pe de rost"[306].

In afară de unire, bucuria mai cuprinsese inimile şi din cauza persoanei alese. Cuza nu făcea parte din nici una din familiile acele din care Românii se deprinsese a vedea eşind pe domnitorii lor. Cuza era şi el dintre boieri, însă din acei ce doreau sdrobirea boierimei şi înlăturarea privilegiilor; era un om nou, şi de lucrurile noi tot deauna se leagă speranţe şi aşteptări nedefinite, dar cu atât mai puternice şi mai îmbolditoare, cu

[305] V. A. Forescu, *Amintiri din viaţa lui Alexandru Cuza. Arhiva* din Iaşi XI, 1900, p. 260.
[306] *Naţionalul*, 12 Februarie 1859.

cât ele, proectându-se în necunoscut, pot pe aripile închipuirei să iee formele cele mai ademenitoare.

După convenţia de Paris, ţările române trebuiau să îmbrace o haină nepurtată până atunci; trebuia să se introducă în locul sistemului deosebirilor de rang, acea al meritului; în locul privilegiului, egalitatea; în locul încătuşerei, liberatatea; în locul arbitrarului, dreptatea; şi poporul care suferise până atunci toate relele unei stări apăsătoare se aştepta să răsufle de acum înainte. Domnul ales în Moldova împărtăşia tocmai aceste principii, după cum o dovedise începuturile lui înainte de domnie.

Poporul putea deci spera dela el o aplicare sinceră a noului regim. Domnul şi spunea, în proclamaţia sa din 8 Fevruarie din Bucureşti, că „toate stăruinţele sale vor avea de ţintă desvoltarea noilor instituţii ce ni le-a recunoscut Europa, şi adevărata şi temeinica punere în lucrare a reformelor ce sunt menite a introduce în societatea noastră marele principiu ale societăţei moderne" [307].

Izbânda partidei naţionale în ambele adunări o făcu să devină pentru moment, stăpâna situaţiei şi o puse în fruntea trebilor. In tot timpul cât ţinu entuziasmul provocat prin îndoita alegere, oamenii partizei naţionale sunt însărcinaţi cu toate manifestările de bucurie care, deşi sub o formă oficială, îmbrăcau din această pricină, un caracter neprefăcut. In deputaţiile mutuale ce-şi trimit ambele adunări, spre a se felicita pentru mult fericitul eveniment, cuvântul îl duc: Kogălniceanu în Bucureşti, pentru Moldova şi C. A. Rosetti în Iaşi, pentru Ţara Românească; lui Kogălniceanu îi răspunde în Bucureşti Vasile Boerescu, iar în Iaşi lui Rosetti îi răspunde însuşi domnul. Intrând pe mâinile lor aceste rostiri de bucurie, membrii partidei naţionale depăşesc chiar, în primul moment înflăcărare, marginile înţelepciunei, ceea ce dă loc la propuneri tot mai îndrăzneţe. Aşa bunăoară Kogălniceanu, în răspunsul la mesaj prin care domnitorul încunoştiinţa adunarea moldovenească despre alegerea sa de domn al Ţărei Româneşti, cere dela domnitor „convocarea la Focşani a camerilor din ambele ţări" [308], ceace nu înseamnă altceva, decât o a doua şi mai făţişe călcare a convenţiei de Paris, după cel dintâi, alegerea unui domnitor comun. Lascar Catargiu, păstrându-şi sângele rece, iea aminte că „comisia însărcinată cu răspunsul la mesaj ar fi depăşit mandatul ce i se dăduse. Ea trebuia să pregătească numai un răspuns la mesaj, iar nu să propună întrunirea adunărilor la Focşani". Kogălniceanu recunoaşte această depăşire, dar o scuzează prin aceea, că lucrase împins de patriotism. Cu toată în-

[307] *Monit. of. al Ţărei Rom.*, 9 Febr. 1859.
[308] Şedinţa din 28 Ianuarie *Monit. of. al Moldovei*, 7 Febr. 1859.

tâmpinarea lui Catargiu şi cu toate că mai mulţi deputaţi împărtăşeau felul său de a vedea, teama de a nu fi la înălţimea momentului, face să se voteze răspunsul în forma ce i-o dăduse Kogălniceanu. Şi mai pe faţă se rosti această idee, în răspunsul către adunarea munteană, redactat tot de Kogălniceanu: „Să ne întâlnim la Focşani, zise el, unde punând mână în mână, să ne legăm atât de strâns în cât nici chiar soarta cea mai rea să nu ne poată despărţi. La Focşani, la Focşani dar, şi acolo împreună cu bine cuvântarea Dumnezeului părinţilor noştri, să serbăm marea sărbătoare a reînvierei României" [309].

Domnitorul însă trebuia să fie foarte băgător de seamă şi să nu aţâţe puterile ce erau îndestul de turburate de faptul îndoitei alegeri. Chiar atunci primise el o scrisoare de la Vasile Alecsandri, pe care-l trimise la Paris pentru a obţinea recunoaşterea alegerei. Agentul domnitorului îi spunea, că „a fost bine primit de împăratul şi de marii demnitari ai statului francez; că a fost întrebat asupra mai multor amănunţimi privitoare la îndoita alegere; asupra caracterului principiului; asupra ţărilor pe care e chemat a domni, şi că toată lumea a fost foarte mulţumită de răspunsurile lui. Aţi putea deci să nădăjduiţi nu puţin pe sprijinul Franţei care va apăra cu căldură faptul îndeplinit. Dar să ne înţelegem; numai de îndoita alegere e vorba; nu de acele fapte pe care unele spirite înaintate s'ar ademeni ale îndeplini la Focşani. Tot ce ar aduce noui complicaţiuni la situaţia actuală orice act al nostru care ar fi în afară de clauzele stipulate, ne ar fi fatal şi ar compromite grav interesele noastre, căci Franţa nu ne ar putea apăra" [310].

Minţile orbite de perspectiva realizărei visului iubit, bănuiau domnitorului reţinerea, a cărei motive el nu le putea da în public. Consulul Place ne spune, că „a fost aclamat un principiu şi nu un om şi nu se poate aştepta ca oamenii ce au ales pe Cuza, fără ca el să fi făcut ceva spre a o merita, să-l lase să se oprească în nişte margini care, în ochii lor, ar da aparenţa unei trădări. Şovăirile lui au produs un rău efect, şi mulţi sunt

---

[309] *Monit. of. al Moldovei* citat. Adresa către adunarea munteană în *Mon. of. al Ţărei Româneşti*, 4 Martie 1859.

[310] Scrisoarea originală a lui *V. Alecsandri* către *domnitor*, din 25 Febr. 1859, din Paris (*Hârtiile Rosetti*). Tot aşa scriea şi *Negri* către *domnitor* 7/19 Februarie 1859 (*Idem.*): „Il serait opportun osons-nous (M. Catargi et moi) dire, de s'arrêter dans mon pays aux choses dejà faites, sans en faire de nouvelles et attendre la décision de la conférence". Tot atunci, 7/19 Februarie. *Walewsky* telegrafiază lui *Place*: „Il est désirable que M. Couza procède avec une grande circonspection; qu'il ne prenne aucune mesure hative et que son attitude soit expectante. Toute autre conduite de sa part tendrait à entraver la réalisation des dispositions qui lui sont favorables. La conférence se réunira dans les premiers jours de Mars. On nous reproche de trop nous immiscer dans les affaires intérieures du pays. Je désire que vous évitiez avec soin de justifier ce reproche". (*Acte* şi *documente* cit., IX, p. 289).

plecaţi a atribui aceste şovăiri, dorinţei lui de aşi asigura poziţia lui personală. S'ar putea că prea multă prudenţă din partea lui să facă mai mult rău de cât o imprudenţă cugetată, căci ar putea da naştere la mişcări desordonate, produse de o purtare, în care spiritul de partid nu ar vedea decât un calcul. Poate să fie tot aşa de primejdios a nu face nimic, pe cât şi de a lucra". Cu toate că aceste bănuieli erau cunoscute domnului, el nu se lăsase a fi târât pe clina prăpăstioasă a pornirilor neprecugetate şi se opuse la fapte pripite[311].

Inţelesul alegerei îndoite. — Ce înţeles avuse alegerea lui Cuza de domn în ambele ţări române? Divanurile ad-hoc rostise dorinţa unirei sub un principe strein dorinţă ce nu fusese primită de congresul de Paris. Tendinţa după unire era însă foarte rostită în ambele ţări şi se manifestă tocmai în îndoita alegere a lui Cuza, ce calca, dacă nu litera, desigur însă spiritul Convenţiei, dar îndruma cu îndrăzneală îndeplinirea dorinţelor divanurilor ad-hoc, chiar în potriva hotărîrei Europei. Alegerea lui Cuza de domnitor în ambele ţări române trebuiau să bată calea pentru realizarea marelui principiu rostit de divanurile ad-hoc : unirea sub un principe strein.

Aşa şi fu privită alegerea lui Cuza de toţi oamenii cu vază ai timpului, de corpurile constituite ale statului şi de însuşi domnul ales. El trebuia să fie numai o verigă care să lege trecutul de viitorul cel dorit : unirea desăvârşită sub un principe strein. Kogălniceanu, înainte încă de alegerea din Moldova, în ziua de 3 Ianuarie, făcuse următoarea propunere în adunarea acelei ţări : „Cu toate că Convenţia de Paris n'a încuviinţat dorinţa divanurilor ad-hoc, adunare prin un vot foarte lămurit să arate Europei, că noi persistăm a voi unirea sub o dinastie străină. Afară de aceasta, noi avem să numim un domn şi cu dânsul se va naşte şi comitetul central din Focşani. Să ştie dinainte domnul şi comitetul care sunt voinţele acestei adunări ; să nu uite domnul nici odată că, ales de deputaţii naţiei, pentru că totul nu era încă pregătit spre a face unirea, el trebuie să considere ca cea mai sacră a sa datorie a grăbi făptuirea acestei uniri, pentrucă ziua cea mai frumoasă a domniei sale va fi aceea când se va coborî de pe tron, după ce va fi pus cea de pe urmă piatră la edificiu". Propunerea lui Kogălniceanu se votează de adunare în ziua de 5 Ianuarie, înainte de a procede la alegerea domnului. Mai mult încă, câteva zile după alegerea lui Alexandru Cuza de domn în Moldova, adunarea se răsgândeşte şi voieşte să voteze o propunere, ca să se procedă la unirea desăvârşită sub un principe strein ; să se constitue în ambele ţări câte un guvern provizor care ambele să se întrunească în Focşani, pentru

[311] Depeşa lui Place c. Walewsky $^{20}/_{8}$ Februarie 1859. *Acte* cit. p. 290.

a proclama unirea efectivă cu principele strein. Consulul Place însă întrebat asupra acestei noţiuni, deşi nu avea nici o instrucţie dela curtea lui, sfătueşte pe deputaţi să nu o înfăţişeze, sfat de care ei ascultă. Place arată în depeşa lui, că domnitorul îi arătase părerile lui de rău, că adunarea nu luase această iniţiativă, şi el îmi declară că este gata a se coborâ de pe tron, îndată ce ţara ar vroi să facă unirea cu un principe strein. Ştiu, adaugă consulul, că puterea are multe farmece şi că ar trebui să aşteptăm ca să fi gustat din ale colonelul Cuza, spre a şti care-i vor fi atunci dispoziţiile. Totuşi el are caracterul destul de straniu şi un fel de filosofie care poate face să se admită că se va ţinea de cuvânt, la caz de întâmplare".

Părerea rostită către consulul francez din Iaşi, domnitorul Moldovei o repetă, în scrisoarea din 14 Ianuarie, către împăratul Francezilor, unde spune între altele. că „ştia bine că Maiestatea Sa, în înalta sa bunăvoinţă către noi, ar fi voit să facă mai mult; nu a atârnat de dânsul ca unirea desăvârşită a Moldovei cu Muntenia sub ocârmuirea unui principe străin să fi venit a asigura pentru totdeauna soarta acestor frumoase ţări" [312].

După alegerea lui Alexandru Ioan I şi ca domn al Ţărei Româneşti, în mijlocirea adresată de el puterilor garante, alesul ambelor ţări surori spune, în sensul propunerei lui Kogălniceanu, că „sufragiile unanime ale ţărilor îmi permit astăzi a fi organul lor, şi dar nu voiesc a perde nici un moment, fără să viu a face o supremă chemare la mărinimia marilor puteri cari ne-au dat până acuma atâtea dovezi de interes. Intemeindu-mă pe votul adunărilor ad-hoc, rostit din nou de adunarea Moldovei, în şedinţa din 5 Ianuarie, constat încă odată că ţara a cerut unirea cu un prinţ străin. Cât pentru mine personal, am lucrat totdeauna la succesul acestei combinări, şi alegerea mea nu a putut să-mi schimbe convingerile de mai înainte. Lipsit de ambiţie personală, şi nedorind alta decât binele ţărei mele, aşa precum ea îl înţelege şi îl cere, nu am trebuinţa de a declara, că voi fi totdeauna gata de a mă întoarce la viaţa privată, şi că nu voi considera retragerea mea ca un sacrificiu, dacă soarta Românilor va fi hotărâtă în conformitate cu dorinţa ce a exprimat-o naţia întreagă".

La cetirea acestui act în sânul adunărei, toţi deputaţii se sculară în picioare şi salutară cu de trei ori repetatele urări: „Să trăiască Alexandru Ioan I; să trăiască România" [313].

[312] *Mon. of. al Moldovei*, 25 şi 28 Ian. 1859. Moţiunea e reprodusă de Place, în depeşa lui către Walewsky din $^{29}/_{11}$ Ianuarie 1859 în *Acte şi documente*, IX, p. 242. Scrisoarea domnitorului către Napoleon, *ibidem*, p. 250.

[313] *Monit. of. al Moldovei*, 5 Febr. 1859.

Ca pentru a lega şi mai mult pe domnitor de făgăduinţa formală ce o făcuse, Kogălniceanu revine indirect asupra aceleiaşi chestiuni, în şedinţa din 24 Martie, sub ministerul lui Ioan Ghica, cu prilejul motivării unui amendament, prin care propunea ca retribuirea membrilor comisiunei centrale să se facă, nu prin leafă lunară, ci prin o recompensă naţională, dacă-şi vor fi îndeplinit misiunea de a lucra pentru realizarea unirei. Intre argumentele care motivau această propunere, Kogălniceanu introduce şi pe acesta: „că naţia română vede mântuirea şi fericirea ei numai în unirea principatelor sub un principe străin; că alegerea unui domn pentru ambele ţări n'a fost decât o nouă şi sublimă protestare în favoarea unirei; că înălţimea sa Alexandru Ioan I, prin nota sa circulară adresată puterilor garante, s'a declarat reprezentantul dorinţelor Românilor pentru unirea principatelor sub un principe străin, arătând că numai în această unire ţara îşi vede fericirea şi făgăduind a sprijini această cauză naţională înaintea marelui areopag european"[314].

Este bine stabilit că alegerea lui Alexandru Cuza de domn în ambele ţări române se făcuse numai ca o punte de trecere către unirea desăvârşită sub un principe străin[315].

Alegerea lui Alexandru Ioan I şi puterile Europei. — Creaţiunea Convenţiei de Paris, Principatele-Unite, lovise greu în voinţa europeană, prin actul cel însemnat realizat de îndoita alegere a lui Vodă-Cuza. Din fericire pentru ele, situaţia politică a statelor care conduceau mersul trebilor europene, era favorabilă năzuinţelor române. Anume Franţa, putere înălţată în capul Europei, prin răsboiul Crimeei, era plecată a sprijini îndoita alegere, ca una ce corespundea părerilor susţinute de ea încă în congresul de Paris asupra unirei ţărilor române, ba chiar sub un principe străin.

Alexandru Ioan I, îndată după alegerea din ţara Românească, trimite pe Vasile Alecsandri la împăratul Napoleon. După ce în audienţa de la ministrul Walewsky (Februarie 1859), acesta se ţinu cam în rezervă, şi-i răspunse că totul atârnă de împăratul în ceeace priveşte sprijinirea îndoitei alegeri, trimisul domnului român este primit chiar a doua zi de capul Statului francez, cu toate că Walewsky îi spusese că, din cauza multelor ocupaţii ale împăratului, nu va putea fi primit decât peste 15 zile. Alexandri, înţelegând din această grabă de a-i

[314] Procesul verbal al şed. din 22 Martie în *Monit. of. al Moldovei*, 31 Martie 1859.

[315] Vom vedea, mai târziu, dacă Cuza se gândea a călca această făgăduinţă şi a întemeia dinastia Cuza în România nou constituită, după cum i-se bănueşte de unii. Vezi bunăoară Dim. A. Sturza în introducerea la *30 de ani de domnie ai Regelui Carol*, Bucureşti, 1897, p. XIII şi XIV.

încuviința audiența, că împăratul era bine dispus pentru Români, se duse la palat cu curaj și într'o prea interesantă convorbire, pe care a raportat-o, cere și obține dela împăratul Francezilor încurajările cele mai mari. Napoleon felicitează pe Români pentru înțeleapta cale pe care au apucat și asigură pe Alecsandri de tot sprijinul și bună voința lui; dăruește tinerei oștiri române 10.000 de puști și două baterii de tunuri; făgăduește sprijinul pentru realizarea unui împrumut de 12.000.000 de franci, precum și învoirea de a primi câțiva ofițeri români în școalele din St.-Cyr și Metz, ba chiar autorizarea de a înființa o decorație românească; primește în sfârșit stabilirea unei agenții oficioase a Principatelor-Unite la Paris [316]. Alecsandri, încurajat prin aceste semne neîndoielnice de bună voința, îndrăznește a încerca pe împăratul asupra proclamărei unirei desăvârșite. Napoleon însă îi spune că aceasta nu ar fi înțelept; căci ar fi o lovire fățișă în Convenție, pe când alegerea îndoită a fost numai folosirea de o stipulație nehotărâtă; sfătuește dar pe români să nu facă acest pas, ci să caute a se recomanda Europei, prin înțelepciunea reformelor din lăuntru, precum s'au recomandat prin patriotismul de care au dat dovadă. „Pregătiți-vă, sfârșește împăratul, nu a silui evenimentele, ci a vă folosi de cursul lor" [317].

Dintre celelalte șase puteri, trei erau binevoitoare Românilor și trei protivnice.

Cele binevoitoare erau Prusia, Sardinia și Rusia; cele două dintâi din motive particulare, ele înșile umblând după unire și rotunzirea teritoriile lor. Rusia, din cauza dorințelor ei, pe deoparte de a slăbi pe Turci, întărind pe Români; apoi spre a lovi în Austria nerecunoscătoarea ei dușmană; în sfârșit tinzând a spori înrăurirea ei în țările române, prin sprijinirea unei dorinți manifestate de toți Românii [318].

Puterile protivnice alegerei îndoite erau acele ce combătuse și manifestarea dorinței de unire în divanurile ad-hoc: Turcia, Austria și Anglia.

Aceasta din urmă însă lăsase mult din îndărătnicia cu care combătuse ideea unirei și se pleca pe calea de a se ajunge în politică cu Franța, din cauza intereselor ce o legau pe atuncea strâns de această țară. Anume Anglia fusese slăbită prin pri-

---

[316] In copia unei scrisori nesubsemnată (*Hârtiile Rosetti*) cetim: „ce projet d'une agence permanente à Paris n'a été présenté aux deux assemblées qu'a la suite de la promesse que Sa Majesté a bien voulu transmettre à son altesse par l'intermédiaire de M. V. Alexandri, envoyé l'année passée en mission". (Scrisoarea este din 1860).

[317] *Extras din Istoria misiilor mele politice. Napoleon III; trei audiențe la palatul Tuileriilor*, de V. Alexandri. *Convorbiri Literare*, XII, 1878, p. 41. Comp. *Bamberger*, p. 324.

[318] Em. Kretzulesco, *La Roumanie, Paris*, p. 42.

mejdioasă răscoală a Cipailor din India, răscoală ce se sfârşise tocmai pe când Alexandru Cuza se alegea în ambele ţări române (Ianuarie 1859). Se mai afla Anglia aliată cu Franţa în răsboiul cu China, răsboiu care luase sfârşit prin tratatul dela Tien-Tsin din 1858; dar nu fusese pe deplin limpezit, din pricina opunerei Chinezilor la ratificarea acestui tratat, ceeace făcea să se prevadă reînceperea războiului (lucru ce se şi întâmplă în 1860)[319]. In asemenea împrejurări, înţelegem cum de Anglia părăsia prea strânsa ei legătură cu Austria şi cu Turcia, în chestiunea Principatelor, şi se apropia de politica franceză.

Aceste împrejurări explică, cum de Alexandri izbuteşte în destul de uşor a convinge pe lordul Malmesbury, despre dreptatea cauzei Românilor. Ministrul englez începuse prin a primi foarte rece pe trimisul domnului român; îi repetă de mai multe ori, că scrisoarea pe care i-o adusese, o primeşte numai ca venită dela colonelul Cuza, întrucât însuşirea lui de domn al Principatelor-Unite nu era încă recunoscută; mustră apoi în destul de aspru pe Alecsandri, pentru cele întâmplate în Principate; pentru lovitura dată, prin îndoita alegere, integrităţei împărăţiei otomane, încheind că Anglia nu e dispusă a recunoaşte pe Cuza de domn al ambelor provincii. Alecsandri însă apără cu multă dibăcie interesele Românilor, arătând cum la 1821, 1828 şi la 1848 totdeauna Românii ţinuse cu Turcii şi nu cu Ruşii; apoi el atinge interesele materiale ale Angliei, amintind că, în timpul foametei din Irlanda, Anglia se ajutase foarte mult cu grânele române; în sfârşit că alegerea îndoită era neapărată prosperităţei poporului român şi neoprită de Convenţia de Paris. In vorbele preschimbate în urmă, ministrul englez se arăta din ce în ce mai blând şi mai bine voitor, şi când Alecsandri se sculă pentru a-şi lua ziua bună, Malmesbury îi spuse că de acum înainte nu va mai numi pe Cuza decât principele Cuza; de unde se vede, că ţinta atât de aprigă dela început a ministrului englez, era calculată numai pentru a face efect[320].

Anglia deci nu opuse o împotrivire serioasă la recunoaşterea îndoitei alegeri a lui Alexandru Cuza.

Dimpotrivă, Turcia şi cu Austria erau duşmanile statornice ale Românilor şi nu puteau primi, din cauze mult mai adânci, întărirea acestui popor şi consolidarea statului său. Aceste două imperii erau protivnicele fireşti ale oricărei desvoltări şi întăriri naţionale ale poporului român, de oarece erau alcătuite din o mulţime împestriţată de popoare, peste care nu puteau

---

[319] Lavisse et Rambaud, *Histoire générale*, XI, p. 651 şi 678.

[320] *Extract din istoria misiilor mele politice. Misia mea la Londra*, de V. Alecsandri, *Convorbiri Literare*, XII, 1878, p. 85.

domni decât atunci, când viaţa lor naţională ar fi fost înăbuşită. Ele erau deci dela sine aliate, întru a se împotrivi dorinţei Românilor, de a trăi o viaţă mai liberă şi mai vrednică de oameni[321].

Turcia se temea, că întărirea poporului român să nu-l ducă la desfacerea lui de Impărăţia Otomană; iar Austria că întremarea lui să nu devină un centru de atragere pentru Românii din Transilvania[322], pe lângă că această întremare ar fi stingherit exploatarea economică, proiectată pe o largă scară de Austria, în principatele dunărene.

Dar nici Turcia, nici Austria, nu puteau întreprinde nimic altceva decât protestări contra alegerii domnitorului comun. Austria era pe punctul de a intra în răsboi cu Franţa, din cauza chestiei italiene; iar Turcia izolată nu putea îndrăzni nimic.

O veche simpatie de rasă unia pe Napoleon cu Italienii. Ceeace însă îl hotărî să intervină în favoarea lor şi în contra regimului asupritor austriac, fură atentatele necontenite, pe care patrioţii italieni le îndreptau în contra lui, mai ales acel al lui Orsini. In înţelegerea lui Napoleon cu Cavour la Plombières (30 Iulie 1858), se stabilise bazele cooperărei Franţei la eliberarea Italiei de Austriaci. Napoleon să ajute Italienilor la cucerirea Lombardiei şi a Veneţiei, iar Italienii să cedeze Franţei Savoia şi poate şi comitatul Nisei. Napoleon, pentru a izbuti mai uşor, voia să încurce în acelaş timp pe Austria şi în Orient; dar pentru aceasta trebuia slăbită şi Turcia, pe care cu toate aceste, cu câţiva ani înainte, Franţa o apărase. Napoleon susţine deci şi în peninsula Balcanilor principiul său favorit, acel al naţionalităţilor, încurajând pe Muntenegreni în răscoala lor contra Turcilor, pe care ei îi bat la Grahovo (13 Mai 1858). Chestia nouilor hotare ale Muntenegrului se limpezeşte după placul cabinetelor din Paris şi Petersburg, spre marea desplăcere a celui din Viena. Tot pe atuncea Franţa şi Rusia susţin pe Miloş Obrenovici la tronul Serbiei, şi Scupcina sileşte pe partizanul Austriei, Karagheorghevici, să abdice (24 Decembrie 1858) iar Miloş este ales. Austria vrea să intervină cu armele; dar este oprită de Franţa şi de Rusia, în virtutea tratatului de Paris.

Alegerea lui Miloş, este ratificată de Sultanul în 12 Ianuarie 1859. Câteva zile după aceea, Cuza este ales în Muntenia (24 Ianuarie). Politica austriacă era ţinută în şah pe Du-

---

[321] *Austria în Principatele Dunărene*, Bucureşti 1859, p. 6.

[322] De aceea în tot timpul domniei sale, Alexandru Ioan I este statornic duşmănit de Austria. *L'Opinion nationale* spune în 2 Februarie 1865, ceeace se poate aplica la întreaga domnie a lui Alexandru Ioan I, că: „l'Autriche a tout intérêt a soustraire les Roumains de Transylvanie qui ne passent jamais la frontière sans dire je *vais au pays* à la contagion et à l'exemple".

nare, şi Orientul se umplea de ameninţare pentru curtea vieneză, tocmai în momentul când cauza italiană trebuia s'o nevoiască a întoarce către Occident toată luarea ei aminte şi toate ale ei puteri" [323].

Napoleon avea deci interes a sprijini planul Românilor, nu numai din principiu, ca partizan al naţionalităţilor, ci încă şi pentru a încurca pe Austria. Deaceea în cuvântarea de deschidere a corpurilor legiuitoare din 8 Febr. (27 Ian.) 1859, reflectând asupra celor petrecute în alcătuirea Convenţiei de Paris, Napoleon spune, că „guvernul vienez şi al meu, o zic cu părere de rău, s'au găsit în desacord asupra chestiilor principale, şi a trebuit un spirit de împăciuire, spre a se ajunge la deslegarea lor. Astfel spre exemplu, nu s'a putut sfârşi reconstituirea principatelor române, fără numeroase greutăţi care au mărginit mult deplina satisfacere a legiuitelor lor dorinţi, şi dacă ne-ar întreba cineva, ce interes are Franţa în acele ţinuturi îndepărtate, udate de Dunărea, aş răspunde, că interesul Franţei este pretutindene, unde e vorba de a susţinea o cauză dreaptă şi civilizatoare" [324].

Pentru susţinerea Românilor era să lucreze mult şi Rusia care se afla în armonie de vederi cu Franţa. Rusia concentrase trupe numeroase la hotarele Galiţiei, şi ziarele ruseşti atacau cu violenţă politica austriacă. *Gazeta de Augsburg* spunea că „loviturile suferite de Austria în chestia Serbiei şi a Principatelor sunt pricinuite mai mult prin înrăurirea Rusiei decât prin acea a Franţei" [325]. Ziarele austriace care, la început, nu conţineau nici un cuvânt asupra alegerei domnitorului român, venind la ordinea zilei adunarea unei conferinţi la Paris, spre a se rosti asupra acestei alegeri, încep a da glas. In *Oesterreichische Zeitung*, o corespondenţă din Paris arată că: „guvernul francez este hotărât a apăra cu toată energia alegerea lui Cuza şi prin urmare desăvârşita unire. Rusia este fireşte de aceeaşi părere, fiindcă principatele ca şi Serbia au să ajungă Piemontul ei. Ori şi cum această chestiune cuprinde mugurul unor mari evenimente" [326].

Aceste mari evenimente nu puteau nici într'un caz să fie o intervenire armată în principate. Intr'adevăr cum spune prea bine Ioan Alexandri, agentul Principatelor-Unite la Paris: „Dacă s'ar anula alegerea lui Cuza şi s'ar ordona o alta, adunarea munteană ar realege pe acelaş domn, şi dacă s'ar convoca alte adunări, aceste ar susţinea încă cu mai mare putere principiul domnitorului comun, ne mai fiind ele acuma

[323] Debidour, *Histoire diplomatique de l'Europe*, Paris II, 1891, p. 183 Comp. Lavisse et Rambaud, *Histoire générale* XI, p. 267 şi 518.

[324] *Moniteur Universel*, 8 Fevrier 1859.

[325] *Gazeta de Augsburg* reprodusă de *Românul*, 7 Februarie 1859.

[326] Reprodusă de *Românul*, 10 Februarie 1859.

sub presiunea caimacamilor. Dacă ar fi să se impună domnul de vreo putere, s'ar călca încă mai mult Convenţia, de cum a călcat-o Românii"[327]. Apoi este de observat că o asemene impunere nu s'ar fi putut face decât manu militari, şi o execuţie militară, conform Convenţiei, nu era învoită decât din comunul consimţimânt al tuturor puterilor, consimţimânt absolut cu neputinţă de obţinut, în starea de atunci a politicei europene. Cât despre o intervenire năprasnică a Austriei, ea era înlăturată, din cauza relaţiilor ei cu Franţa în chestia italiană. Turcia nu putea nici ea interveni, din cauza Rusiei care avea mânele libere, de când Austria se înduşmănise cu Franţa.

Prin urmare confirmarea alegerei lui Cuza era asigurată, şi aceasta se şi prevedea cu destulă pătrundere de organele româneşti ale timpului: *Românul*, *Steaua Dunărei*, etc.

Cum se auzise în Constantinopole despre îndoita alegere a lui Alexandru Cuza, Poarta trimisese puterilor garante un memorandum care sfârşia, „arătând primejdia ce ar izvorî pentru Europa, dacă puterile nu ar menţinea hotărârile lor. Consecvenţa stărei actuale de lucruri va fi chemarea ambelor adunări la Focşani, întocmirea unui guvern central unionist în Bucureşti şi desăvârşita înfiinţare a unirei. Agitarea şi anarhia au ajuns la un grad aşa de înalt, încât dacă Europa nu va mijloci pentru restabilirea ordinei, peste puţin va izbucni un răsboi civil, al căruia tristă urmare va fi dărăpănarea nu numai a acestor ţări ci a staturilor vecine"[328].

Puterile hotărâră convocarea unei conferinţi, spre a cerceta îndoita alegere. Austria până într'atâta duşmănia alegerea lui Cuza, încât prin ziarele ei, mergea până a susţinea o politică, pe care o crezuse cândva mai primejdioasă încă intereselor sale: înălţarea unui principe străin pe tronul Principatelor-Unite[329]. Pornirile duşmăneşti ale puteriler protivnice unirei erau însă alimentate şi de intrigile din ţările române. Negri spune în o scrisoare din $^{14}/_{26}$ Martie 1859 către domnitor, că „intriganţii şi ambiţioşii, mai ales din Muntenia, s'au pus

[327] Memoriul lui Ioan Alexandri din 4 (16) Februarie 1859 reprodus de A. Papadopol-Calimah, *Scrieri diverse*, (manuscript în Academia română), p. 10 şi urm. *L'Autriche et le prince roumain* Paris, 1859, p. 24 aduce aceleaşi argumente: „Mais les deux assemblées ne consentant pas a se dejuger et nommant de nouveau le même prince, casserait-on les assemblées? Et si le corps électoral acclamait les mêmes députés, casserait-on le corps électoral? Il faudrait donc gouverner le pays dictatorialement! Mais qui aurait la dictature? Un pacha turc ou un Feldmaréchal autrichien?".

[328] *Românul*, 9 Aprilie 1859. Comp. Interpelarea lordului Fitz-Gerald în camera engleză, reprodusă de *Românul*, 3 Martie 1859.

[329] *Oesterrichische Zeitung* spunea bunăoară: „s'ar pregăti în diplomaţie proiectul de a se ridica un prinţ străin pe tronul României, spre a se împăciui pe unionişti. Astfel se speră a se scăpa de alegerea nelegală a lui Cuza". Reprodusă de *Românul*. 21 Februarie 1859.

în campanie, spre a împiedica izbutirea îndoitei alegeri"[330]. Se răcise în curând entuziasmul momentan ce cuprinsese pe fruntaşii Ţărei Româneşti, în ziua de 24 Ianuarie.

Pe când însă presa vieneză, notele turceşti şi intrigile din lăuntru combăteau astfel alegerea lui Cuza de domn al ambelor ţări române, în camera engleză, deputatul Roebuck o sprijinea şi încuraja, spunând că el ia o mare parte la speranţele Românilor şi aşteaptă ca ei, în loc de a fi sclavii diplomaţiei europene, vor păstra propria lor demmnitate şi vor asigura neatârnarea lor, fără concursul nimănui"[331].

Turcia însă mai întrebuinţa şi alte mijloace, potrivite cu firea ei, pentru a scăpa de ameninţătoarea unire, personificată acuma în alesul Românilor. Ea pregătea două tabere, una la Varna şi alta la Şumla, care deocamdată trebuia să slujească numai pentru manevre, dar care la vreme de nevoie puteau să dobândească şi altă menire[332]. Cu întocmirea acestor tabere pare a sta în legătură un complot descoperit în Bucureşti în ziua de 30 Martie, complot ce tindea la răpirea vieţei domnitorului, prin o maşină infernală[333]. Din instrucţia făcută, reiesă că toţi cei ce luase parte la acel complot erau străini, veniţi mai ales de peste Dunărea, unii din ei originari din Austria. Făptaşii sunt daţi judecăţei, dovediţi şi osândiţi la pedepse destul de grele[334]. Cezianu, deputat din adunarea munteană, care fusese întrebuinţat de poliţie ca istrument pentru descoperirea faptei şi după aceea implicat şi el în complot, „arată că un croitor care ar umbla în acele treburi, îi spusese că alegerea lui Cuza este neplăcută Austriei şi Turciei şi că chiar boierilor nu poate fi pe plac, şi mai cu seamă principilor Ştirbei şi Brâncovanu, şi că se hotărâse de aceea omorîrea lui Cuza. Evreul Şain spune la rândul lui că Cezianu îi spusese că comerţul merge rău de tot, şi aceasta numai din pricina alegerei lui Cuza; că acel ce s'ar găsi să-l cureţe de pe drum ar

---

[330] Scrisoare originală în *Hârtiile Rosetti*, Reprodusă în *Arhiva* XII, 1901' p. 66.

[331] Reprodus de *Românul*, 3 Martie 1859.

[332] *Românul*, 17 Martie 1859. Despre trimiterea de trupe turceşti către acele două punte, vorbesc mai multe acte ale timpului. Vezi scrisoarea lui Negri c. domnitor din 14|26. Altă scrisoare din 11|26 Aprilie (*Hârtiile Rosetti. Arhiva*, cit. p. 67). O a treia scrisoare din 11|22 Mai (*Ibidem. Arhiva* p. 69), spune: „Toutes les fois que nous avons exprimé quelques craintes là dessus aux ambassadeurs de France et d'Angleterre, ils nous ont toujours dit et formellement assuré, que dans aucun autre cas ces ces troupes n'entreraient chez nous, si ce n'est lorsqu'une autre puissance y entrerait. Nous croyons qu'il faut néanmoins avoir cette éventualité en vue et penser dès à présent ce qu'il serait utile de faire, au cas où elle serait mise à exécution".

[333] Depeşa lui Golescu din Paris din 2 (14) Aprilie. *Românul* 4 Aprilie 1859.

[334] Asupra complotului, vezi *Steaua Dunărei* 22 Iunie; *Naţioalul* 31 Martie şi 14 Iunie 1859. Sentinţa publicată în *Nationalul*, 16 August 1859.

face un mare bine ţărei". Aceste arătări caracterizează în destul de limpede ţinta urmărită de complot[335].

Conferenţa se întruni în ziua de 17 Apr. (26 Mart.) 1859 în Paris. Musurus-Bei, reprezentantul Turciei, ambasador din Londra, protestează contra îndoitei alegeri a lui Cuza şi cere aplicarea dispoziţiilor tratatului de Paris. In şedinţa din 19 Aprilie, de Hübner reprezentantul Austriei se uneşte cu propunerea Porţei şi cere ca conferinţa să iee măsurile de siluire în contra incălcărei voinţei europene din partea Românilor. Celelalte cinci puteri însă, după o prealabilă înţelegere, hotărăsc că: „deşi alegerea nu este conformă cu înţelesul Convenţiei, totuşi pentru astă dată, şi în chip excepţional, să se numească Cuza de domn al ambelor ţări, pe cât timp va trăi el". In zadar ambasadorul Turciei caută să arate, că o astfel de recunoaştere, numai pentru viaţa lui Cuza, ar expune ţările române la complicări, neapărata urmare a unei ocârmuiri concentrate în o singură mână. Cele cinci puteri răspund Turciei că, dacă se se va primi propunerea lor, se va hotărî totodată ca orice nouă lovitură în dispoziţiile Convenţiei, dacă nu ar fi revocată îndată de gospodar, ar da cazul ca puterile să se înţeleagă asupra mijloacelor de constrângere ce ar fi de întrebuinţat.

Răsboiul între Franţa şi Austria izbucnind însă curând după aceea (29 Aprilie 1859), Turcia stă în aşteptare, spre a vedea pe partea cui se va pleca izbânda, şi a lua o hotărâre în consecvenţă. Franţa eşind învingătoare (Pacea dela Villafranca, 11 Iulie 1859), Turcia şi Austria sunt nevoite, prin protocolul din 24 Septembrie 1859 a recunoaşte îndoita alegere a lui Alexandru Cuza ca domn al Principatelor-Unite pe timpul vieţei lui, şi cu îndatorirea ca el să nu mai aducă o nouă atingere Convenţiei de Paris[336].

---

[335] Depunerea lui Cezianu, în suplementul la *Naţionalul* No. 53. A lui Şain, în *Anunţiatorul român*, 15 Ianuarie 1859.

[336] Bamberger l. c., p. 325. Protocolul în *Archives diplomatiques*, 1866. Paris, p. 161.

TABLA ILUSTRAȚIILOR

TABLA DE MATERIE